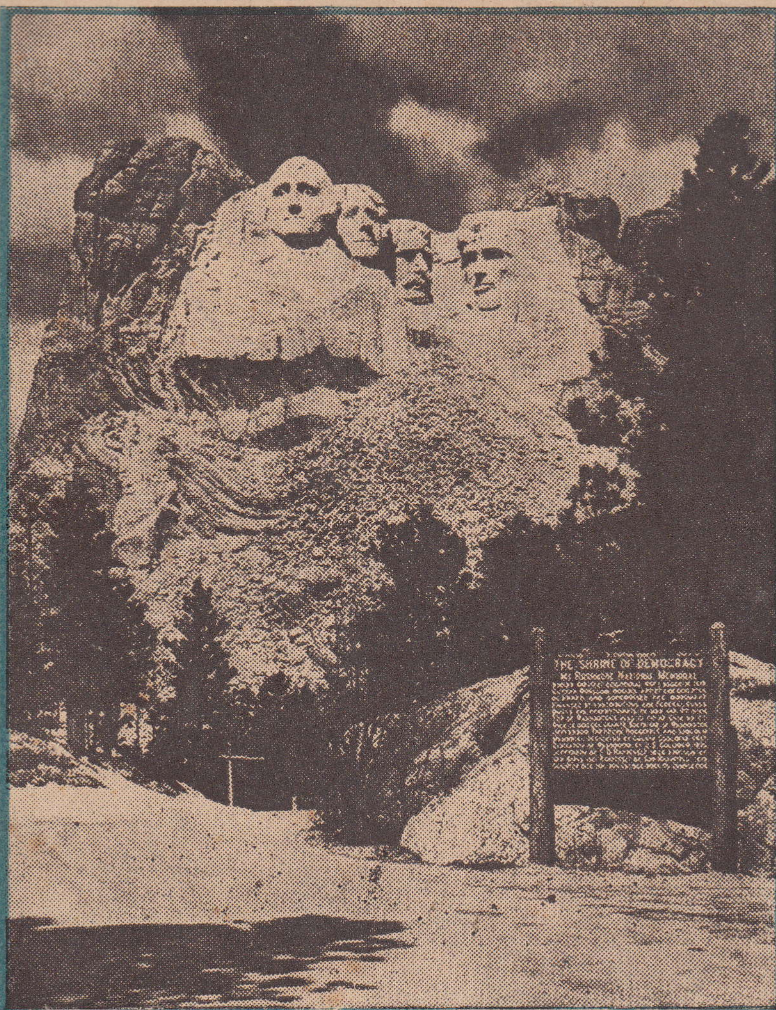

Amerika Tarihinin Ana Hatları

N
W
FORT ASTORIA
OREGON TRAIL 1845
MORMON SETTLEMENTS
SAN FRANCISCO
GOLD DISCOVERED

AMERİKA TARİHİNİN ANA HATLARI

Bu kitap Birleşik Amerika Devletlerinin Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve İktısadî İşbirliği İdaresi'nin Ankara'daki Türkiye Özel Misyonu tarafından yayınlanmıştır.

Birinci Baskı: İstanbul 1951
Erkmen Matbaası

İ Ç İ N D E K İ L E R

I.

Koloni Devri

İnsanın yaşayacağı yeri hazırlamakta yer ve gök hiç bir zaman bu kadar güzel anlaşmamışlardır.

JOHN SMITH, VIRGINIA KOLONİSİ MÜESSİSİ, 1607

ÜZ senelik bir devre içinde, on yedinci asırla on sekizinci asrın başlangıcında, Avrupadan Amerikaya büyük bir muhaceret akını vuku bulmuştu. Bu tarihin en büyük insan akınlarından biri idi. Muhtelif ve kuvvetli sebep ve saiklerle meydana gelen bu hareket, bir çöl ortasında bir millet vücude getirmiş ve mahiyeti dolayısiyle de keşfedilmemiş bir kıtanın karakterini ve mukadderatını tayin etmişti.

Bugün Birleşik Amerika Devletleri iki esaslı kuvvetin mahsulüdür — muhtelif fikir, âdet ve millî karaktere sahip Avrupalı milletlerin akını ve Avrupa'ya hâs bu kültürü tâdil eden yeni bir memleketin tesiri. Zaruret dolayısiyle, Koloni devri Amerikası, Avrupa'nın bir imtidadından ibaretti. Atlantiğin ötesinden birbiri arkasına İngiliz, Fransız, Alman, İskoç, İrlandalı, Hollandalı, İsveçli ve diğer bir çok gruplar buraya göç etmiş ve bunlar Yeni Dünyada kendi âdetlerini, kendi an'anelerini kökleştirmeğe teşebbüste bulunmuşlardı. Fakat Amerika'ya hâs coğrafî şartların kuvveti, muhtelif millî grupların birbirleri üzerinde husule getirdikleri tesirler, yeni ve işlenmemiş bir kıtada Eski Dünyaya ait usulleri idame ettirmenin hakikî güçlükleri, mühim değişiklikler husule getirmiştir. Bu tahavvülât tedricî olmuş ve başlangıçta hemen hemen hiç farkına varılamamıştı. Bununla beraber netice bir çok cihetlerden Avrupa seviyesini andıran fakat açık bir surette Amerikalı bir karakter taşıyan yeni bir içtimaî bünye meydana getirmiştir.

Halen Birleşik Amerika Devletleri olan araziye yerleşmek üzere yola çıkan ilk muhacirle dolu gemiler, Şimalî Amerika'nın

onbeşinci ve onaltıncı asırlarda vukua gelen keşiflerinden yüz seneden fazla bir zaman sonra Atlantiği geçmişlerdir. Geçen bu zaman zarfında Meksika'da, Garbî Hind Adalarında ve Cenubî Amerika'da zengin İspanyol kolonileri kurulmuştu. Şimalî Amerika muhacirleri merhametsizce, ağzına kadar doldurulmuş küçük gemilerle buraya gelmişlerdi. Altı ilâ oniki hafta süren seyahatleri esnasında yiyecek sıkıntısı çekmişlerdi. Gemilerden bir çoğu fırtınalar neticesinde kaybolmuş, yolculardan bir çoğu hastalıktan ölmüş, küçük çocukların pek azı seyahate tahammül edebilmişlerdi. Bazan fırtınalar gemileri rotalarından ayırıyor, bazan da rüzgârın kesilmesi bitmez tükenmez gecikmelere sebep oluyordu.

Sabırsızlanan yolculara Amerika sahillerinin görünmesi anlatılamıyacak derecede ferahlık vermişti. Vak'anüvislerden biri: «hava on iki fersah öteden yeni çiçek açmış bir bahçe kadar tatlı bir koku neşrediyordu.» demiştir. Kolonizatörlerin yeni memlekette ilk müşahede ettikleri manzara sık ormanlar olmuştur. Muhtelif neviden bol ağaçlı bâkir ormanlar, Şimalde Maine'den, Cenupta Georgia'ya kadar 1,300 millik bir saha kaplayan hakikî bir hazine idi. Burada mahrukat ve kereste bol miktarda mevcuttu. Ev, mobilya, gemi inşası için lâzım gelen mevaddı iptidaiye ile potas, boya ve gemi komanyası hazırdı.

Virginia'yı kuranlardan biri olan John Smith kolonisini medh için «İnsanın yaşayacağı yeri hazırlamakta yer ve gök hiçbir zaman bu kadar güzel anlaşmamışlardır.» diye yazmıştır. Pennsylvania'nın bânisi William Penn de kendi kolonisi için şunları demiştir: «Hava tatlı ve berrak, gök sakindir.» Yerli yiyecekler de iklim kadar çekici idi. Denizde istridye, çağanoz, morina balığı ve istakoz mebzul idi. Ormanlarda ise yağlı ve inanılmaz derecede besli hindilerle, bıldırcınlar, sincaplar, sülünler, geyikler ve kazlar vardı. Geyik o kadar boldu ki geyik eti artık «bıktırıcı bir et sayılmağa» başlamıştı. Her türlü meyva her tarafta yabanî olarak yetişiyordu. Bundan başka bezelye, fasulya, mısır ve kabak gibi esaslı yiyeceklerin de burada kolaylıkla yetiştirilebileceği çabucak öğrenilmişti. Yeni gelenler burada hububat yetiştiğini ve başka yerden nakledilerek tekrar dikilen ağaçların geliştiğini keşfettiler. Yeni Dünyada koyun, keçi, domuz ve inek de iyi yetişmekte idi.

Tabiat yeni kıt'aya fevkalâde mevhibeler bahşetmişti. Fakat buraya yerleşenlerin henüz istihsal edemedikleri bir çok maddelerin idhali için Avrupa ile ticaret yapmak hayatî ehemmiyeti haiz bulunuyordu. Burada da sahil vaziyetinin muhacirlere büyük faydaları dokundu. Bütün sahil boyunda koylar ve limanlar vardı. Yalnız North Carolina ve New Jersey'in Cenup kısmı Okyanusa çıkan gemilere elverişli limanlardan mahrumdu. Maine'deki Kennebec, Connecticut, New

York'un Hudson nehri, Pennsylvania'nın, Susquehanna ve Virginia'daki Potomac nehri gibi muazzam nehirler sahil ovaları ile limanlar ve bu limanlarla Avrupa arasında bir rabıta teşkil ediyordu. Şimalî Amerika'nın şark sahilindeki büyük nehirleri arasında, yalnız Kanadadaki Fransızların elinde bulunan St. Lawrence nehri kıt'anın tâ içlerine kadar giden seyrü sefere müsait bir su yolu idi. Su yolunun bu eksikliği ile Appalachian dağlarının vücuda getirdiği korkunç sed sahil ovaları mıntıkasından ileriye doğru yapılabilecek hareketlere mani oluyordu. Yalnız hafif eşyalarla seyahat eden avcılar ve tâcirler sahil mıntıkasının ötesine geçebilmişlerdi. Bundan dolayı yüz sene müddetle kolonizatörler yerleştikleri şehir ve kasabaları şark sahili boyunca dar bir saha içinde bina etmişlerdi.

İşte nüfusu, büyük yollarla kesilmiş olan sahil mıntıkasından ilk defa şimale ve cenuba doğru dağıtan sahilin bu vaziyeti ve nehirlerdir. Kolonilerin her biri denize kendi mahreci olan müstakil topluluklardı. Bunların müstakil vaziyette olması ve ayni zamanda meskûn yerler arasında mesafeler bulunması merkezî ve birleşik bir hükûmetin inkişafına mâni oluyordu. Bu itibarla, her koloni kuvvetli benliğe sahip müstakil bir şahsiyet halini almıştı ki bu da Amerika Birleşik Devletleri tarihinin ilerdeki safhalarında «Devletler Hakkı» mefhumunun esasını teşkil etmişti. Fakat bu benlik cereyanına rağmen tâ ilk zamanlardan beri ticaret, seyrüsefer, imalât ve para meseleleri koloni hudutlarını aşmakta ve müşterek nizamat ihtiyacını meydana koymakta idi ki bu ihtiyaç da İngiltereden istiklâl kazanıldıktan sonra federasyon şeklini intaç etmiştir.

Onyedinci asırda kolonizatörlerin Amerikaya gelmesi dikkatli bir plânlama ve idare neticesi idi. Fakat bu hicret mühim masraf ve tehlikeyi de mucib olmuştu. Yeni gelenlerin denizler ötesinden, üç bin millik mesafeden buraya nakledilmeleri lâzım geliyordu. Bunların kap kacağa, elbiseye, tohuma, âlet ve edevata, yapı malzemesine, canlı hayvanlara, silâh ve cephaneye ihtiyaçları vardı. Diğer memleketlerin ve başka devirlerin kolonizasyon siyasetine aykırı olarak İngiltereden yapılan bu muhaceret, hükûmet tarafından desteklenmiyordu. Bilâkis bu husustaki teşebbüs *gayri resmî gruplar veya fertler* tarafından yapılıyordu. İki koloni Virginia ve Massachusetts, imtiyazlı şirketler tarafından kurulmuştu. Bu şirketlerin hususî ferdler tarafından temin edilen sermayesi koloni ahalisinin malzeme ve nakliyat ihtiyaçları ile geçinmelerine hasredilmişti. Sonradan Connecticut'ın bir parçası olan New Haven kolonisine gelince, burada hal ve vakitleri yerinde olan muhacirler ailelerinin ve adamlarının nakil ve malzeme temini işleri için bizzat para koymuşlardır. Diğer koloniler — New Hampshire, Maine, Maryland, Carolina'lar, New Jersey ve Pennsylvania — esas itibarile İngiliz asilzadelerine veya kibar aileler mensuplarına ait bulunmakta idi.

Bunlar kıral tarafından, tıpkı ana vatanda verilen şekilde, ihsan edilen topraklar üzerinde kiracılarının ve hizmetçilerinin yerleşmesi için lâzımgelen parayı mal sahibi sıfatile ikraz ederlerdi. Meselâ, Charles I., Cecil Calvert (Lord Baltimore) ve vârislerine takriben yedi milyon dönümlük arazi ihsan etmişti ki bu arazi sonradan Maryland devleti olmuştur. Carolina'lar ve Pennsylvania da Charles II. tarafından ihsan olarak verilmişti. Esas itibariyle bu mülk sahipleri ve imtiyazlı şirketler, kıralın kiracıları idi. Fakat bunlar sahip oldukları arazi için ancak sembolik bir ücret ödüyorlardı. Meselâ, Lord Baltimore, her sene kırala, kızılderililere ait iki adet okbaşı verirdi; William Penn ise her sene iki vizon derisi gönderirdi.

Bir çok koloniler de diğer müstemlekelerin birer şubesi vaziyetinde idiler. Rhode Island ve Connecticut bütün Yeni İngiltere'nin ana kolonisi olan Massachusetts halkı tarafından tesis edilmiştir. Georgia ise James Edward Oglethorpe ve diğer bir kaç hayırsever İngilizler tarafından esas itibarile hayır yapmak niyetiyle kurulmuştur. Bu zevatın plânları, İngiliz hapishanelerinde yatan borçlu mahpusları kurtarıp bir koloni vücuda getirmeleri için Amerika'ya göndermekti. Kurulan bu koloni bu suretle Cenuptaki İspanyollara karşı bir kale vazifesini görecekti. 1624 de Hollandalılar tarafından kurulan New Netherlands (Yeni Hollanda) kolonisi kırk sene sonra Britanya idaresine geçti, ve adı da New York'a tahvil edildi.

Muhacirlere Avrupada'ki vatanlarını terketmeği göze aldıran yegâne mühim sâik daha iyi geçim fırsatı elde etmek arzusu idi. Bu saik ekseriya din hürriyeti, siyasî tazyiklerden kurtulma ve macera hevesi gibi mühim sebepler eklenmek suretiyle kuvvet kesbediyordu. 1620 ve 1635 seneleri arasında İngiltere iktisâdî güçlükler içerisinde bunalmıştı ve büyük kitleler iş bulamıyordu. En iyi san'atkârlar bile ancak en mübrem ihtiyaçlarına kâfi derecede para kazanabiliyorlardı. Mahsulün fena olması da vaziyeti kötüleştiriyordu. Bundan maada İngiltere'nin gelişen yünlü sanayii tezgâhları, işletilebilmek için, daima artan miktarda yüne ihtiyaç gösteriyordu. Bu sebepten koyun sahipleri şimdiye kadar sürülüp ekilen topraklara tecavüze başlamışlardı.

Bu hâdiselerle aynı zamanda, onaltıncı ve onyedinci asırlar zarfındaki dinî kargaşalıklar esnasında, kadın ve erkeklerden müteşekkil Puritan denilen bir topluluk, İngiltere'nin müesses kilisesini içinden ıslâh etmeğe kalkmışlardı. Bu grubun programı,esas itibarile, millî kilisenin tamamile protestanlaştırılması idi. Bunlar, bilhassa ferdin ıslâhı bakımından, kilisenin mesuliyeti üzerinde ısrar ediyorlardı. Bunların ıslâhatçı fikirleri, halkı ikiye ayırmak ve devlet kilisesinin vahdetini bozmak suretile kıralın otoritesini zâafa uğratmak tehlikelerini

yaratıyordu. Separatist denilen radikal bir hizip, müesses kilisenin kendi isteklerinç uygun bir şekilde hiç bir zaman ıslâh edilemeyeceğine kanidiler. James I. in idaresi zamanında, bunlardan küçük bir grup — aşağı tabakadan köylülerden müteşekkil — Hollanda'da Leyden'e gitmişler ve orada istedikleri gibi ibadet etmelerine müsaade edilmişti. Bir kaç sene sonra Leyden cemaatinden bir kısmı Yeni Dünyaya hicret etmeğe karar vermişler ve orada 1620 senesinde New Plymouth Pilgrim kolonisini tesis etmişlerdir.

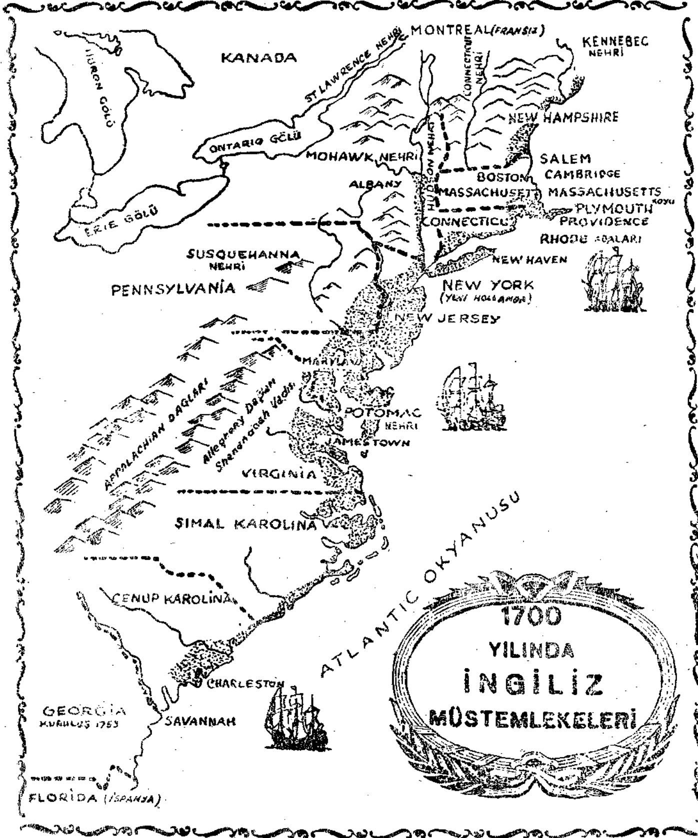
1625 de Charles I. in tahta çıkmasından bir az sonra İngiltere'deki Puritan'ların ileri gelenleri gittikçe fazlalaşan bir tazyika maruz kaldıklarını görmüşlerdi. Dinî vâızlar vermelerine müsaade olunmıyan bir çok papaslar cemaatlerini etraflarına toplayıp hep birlikte pilgrim'leri takiben Amerika'ya gitmişlerdi. Maamafih, Massachusetts Bay kolonisini tesis eden bu ikinci grup, ilk muhacirlerin aksine olarak, mevki, itibar ve servet sahipleri kimseleri ihtiva ediyordu. Bundan sonraki on sene zarfında İngiliz kolonilerinin altısına Puritan damgası vurulmuştu. Fakat dinî saiklerle hareket eden kolonizatörler yalnız Puritan'lar değildi. İngiltere'de Quaker'lerin gördüğü muamelenin yarattığı gayrı memnunluk, William Penn'i Pennsylvania'yı tesise sevketmişti. İngiliz katoliklerinin, vaziyeti hakkında duyulan endişe de Cecil Calvert'in Maryland kolonisini tesisinde büyük bir âmil olmuştur. Pennsylvania ve North Carolina'daki muhacirlerin mühim bir kısmını da daha geniş din hürriyeti ile birlikte iktisadî fırsatlar peşinde koşan Alman ve Irlandalı gayri memnunlar teşkil ediyordu.

Dinî saiklerin yanı başında, siyasî mülâhazalar da, bir çoklarını Amerika'ya muhacerete sevkediyordu. İngiltere kıralı Charles II. nin keyfî ve şahsî idaresi, 1630 senelerinde, Yeni Dünyaya olan akma hız vermişti. Bundan sonraki on sene zarfında, Oliver Cromwell idaresinde, Charles'in düşmanlarının çıkardıkları ihtilâl ve kazandıkları zafer kırala mensup bir çok kimselerin (Cavaliers), talihlerini Virginia'da aramalarına sebep olmuştu. Almanya'da bir çok küçük prenslerin bilhassa din hususunda kullandıkları tazyik ve zulüm siyaseti ve uzun ve mütemadî harplerin meydana getirdiği tahribat, on yedinci ve onsekizinci asırlarda Amerika'ya vukubulmakta olan akını kabartmağa yardım etmişti.

Bir çok hallerde, Amerikada yeni bir hayat kurmakta hiç bir alâka ve hevesi olmayan bir çok erkek ve kadınlar, kolonilere muhacir celbi işini organize edenlerin kurnazca yaptıkları telkinlere kapılmışlardı. William Penn, Pennsylvania kolonisinde yeni gelecekleri bekleyen fırsatları modern ilân tekniğine benzer tarzda etrafa yaymıştı. Parasız muhacirlerin hizmet mukavelelerinin satışından büyük ikramiyeler alan gemi kaptanları, yalan dolan va'adlerden, açıktan açığa adam kaçır-

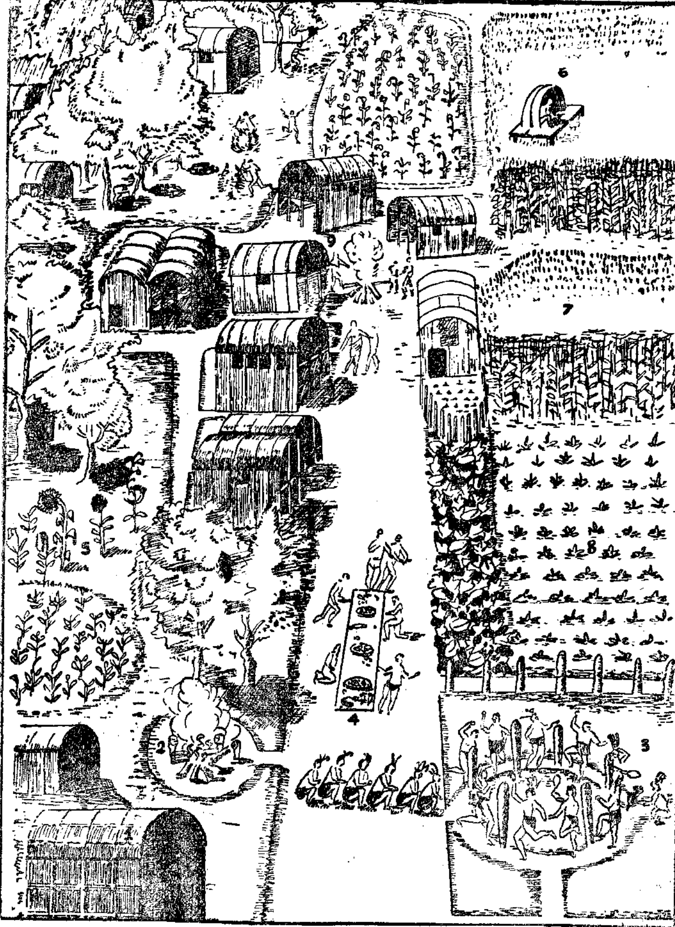
mağa kadar her türlü vasıtaya baş vurarak gemilerine taşıyabildiği kadar, yolcu temin etmeğe çalışıyorlardı. Hâkimler ve hapishane idarecileri mahkûmlara, hapis cezası yerine Amerika'ya hicret etmek fırsatını bahşetmeğe teşvik olunuyordu.

Okyanusu geçen muhacir kalabalığı içinde nisbeten pek azı kendilerinin ve ailelerinin yol parasını ödeyecek ve yeni dünyada işe başlayacak vaziyette idiler. İlk muhacirler için

yolculuk ve iaşe masrafları Virginia Şirketi ve Massachusetts Bay Şirketi gibi muhaceret acentaları tarafından temin edilmişti. Buna mukabil muhacirler acentaya hizmet mukavelesi ile bağlanmağa razı olmuşlardı. Fakat böyle bir anlaşma ile Yeni Dünya'ya gelen bir muhacir çok geçmeden şu hakikati keşfetti: burada da bir hizmetkâr veya kiracı addediliyordu; o halde İngilteredeki vaziyeti şüphesiz daha iyi idi; hiç olmazsa orada bakmakla mükellef bulunduğu kimseleri ücra bir hudut mıntıkasının müşkülât ve tehlikelerine maruz bırakmağa lüzum yoktu.

Bu sistemin muvaffakiyetli bir kolonizasyona mâni olduğu tezahür etti. Bu sebeple Amerika'ya muhacirlerin gelmesini teşvik için yeni bir usul bulundu. Şirketler, arazi sahipleri ve müstakil aileler müstakbel muhacirlerle, başkasına devri kabil olan mukavelelere girişmeğe başladılar. Yol masrafı, iaşe ve ibate mukabilinde, muhacir mukaveleyi elinde bulunduran şahsa muayyen bir müddetle hizmet etmeği taahhüt ediyordu. Bu müddet ekseriya dört seneden yedi seneye kadardı. Müddetin hitamında, serbest kalan muhacir, serbestî ücretini alıyordu. Buna bazan elli dönümlük küçük bir arazi parçası da ilâve ediliyordu. Bu şekli kabul eden muhacirlere, «Mukaveleli hizmetkâr» adı veriliyordu. Yeni İngiltere'nin Cenubundaki kolonilere yerleşen muhacirlerin tam yarısının Amerika'ya bu şekilde geldiği tahmin edilmektedir. Bunlar, ekseriya mu-

kaveledeki taahhütlerini sadikane bir surette ifa ediyorlardı. Bununla beraber bazıları ilk fırsatta, efendilerinden kaçıyorlardı. Kaçanlar da kolaylıkla toprak temin edebiliyorlar veya ilk yerleştikleri koloni dahilinde veya komşu bir kolonide ikametgâhlarını tesis eyleyebiliyorlardı.

Bu yarı esaret usulüne göre, Amerikada meydana gelen ailenin sosyal cihetten hiç bir suretle lekesi yoktu. Hakikatte her koloni içinde ileri gelen bir çok şahsiyetler ya evvelce mukaveleli hizmetkâr veya bu hizmetkârların çocukları idiler. Bunlar, diğer kolonizatörler gibi, en büyük ihtiyacı nüfus olan bir memleketin en kıymetli elemanı idi. Kolonilerle, bu kolonilerin muvaffakiyeti ile alâkalı gruplar, muhaceret eden şahısların adedi ile mütenasip bir surette gelişerek muvaffak oldular. Çünkü arazi ve diğer tabiî menabi bol ve hemen hemen hudutsuzdu, terakki ise bu arazi ve menabii işleyecek nüfus adedine tamamile bağlı bir keyfiyetti.

Onyedinci asrın ilk yetmişbeş senesi zarfında Amerika'ya akın eden muhacirlerin büyük ekseriyetini İngilizler teşkil ediyordu. Orta mıntıkada cüz'î sayıda Hollandalı, İsveçli, ve Alman, South Carolina'da bir kaç Fransız Huguenot'ları ve şurada burada bazı İspanyollar, İtalyanlar, Portekizli'ler, bulunuyordu. Fakat bunlar nüfus adedi yekûnunun ancak yüzde onunu temsil edebiliyorlardı.

1680 den sonra Almanya'dan, İrlanda'dan. İskoçya'dan, İsviçre'den ve Fransa'dan muhtelif sebeplerle büyük sayıda muhacirler gelmeğe başladığı cihetle, İngiltere muhacir akmının en büyük menbaı olmaktan çıktı. Binlerce Alman, harpten uzaklaşmak maksadile Avrupa'dan kaçtılar. Bir çok İskoç-Irlandalı, hükûmetin ve mal sahiplerinin yarattığı zaruret ve fakirlikten kurtulmak için Şimalî Irlanda'yı terkettiler. Iskoçya ve İsviçre'den de fıkaralık hayatından kaçan bir çok kimseler Amerika'ya hicret ettiler. Muhaceret, dalgalar halinde olmakla beraber senelerce devamlı bir sel halinde idi. 1690 da nüfus çeyrek milyonu bulmuştu. 1775 e kadar, her yirmi beş senede bir misli artarak, bu senede iki buçuk milyonu geçti.

Aslı İngiliz olmayan muhacirler, umumiyet itibarile ilk muhacirlerin kültürlerine kendilerini uydurmuşlardı. Fakat bu, bütün muhacirlerin İngilizleştikleri mânasını tazammun etmiyordu. İngiliz lisanını, hukukunu, âdetlerini ve düşünüş tarzını kabul etmişlerdi. Fakat bunları Amerika'nın şartlarına göre tâdil eylemiş bulunuyorlardı. Sonradan gelen muhacirlerle, asıl İngiliz kolonizatörlerinin birleşip kaynaşması esnasında kültür noktasından daha bazı değişiklikler de meydana geldi. Son netice yepyeni bir kültür doğurdu — Yeni dünyanın vaziyet ve şartlarına uydurulmuş İngiliz ve Avrupa halitası.

Her ne kadar herhangi bir kimse ailesi ile birlikte, esaslı

müşkülâta maruz kalmadan, Massachusetts'den Virginia'ya veya South Carolina'dan Pennsylvania'ya nakledebilmekte idise de, her koloninin kendilerine göre hususiyetleri ve farkları mevcut bulunmakta idi. Bu farklar koloni grupları arasında daha bariz idi.

Muhtelif koloniler üç büyük kısma ayrılabiliyordu. Bunlardan biri Yeni İngiltere idi ki umumiyet itibariyle ticarî ve sınaî bir mahiyet kesbetmişti. Cenupta ise, daha ziyade ziraî bir cemiyet inkişaf etmekte idi. Coğrafî vaziyet en mühim âmil idi. Glâsiyerler devrinden kalma bir saha olan Yeni İngiltere arazisi taşlık ve kayalık idi. Toprak, nehir vâdileri müstesna, umumiyet itibariyle zayıf ve kuvvetsizdi. Kısa süren yazlarla uzun müddet devam eden kışlar, az miktarda düz araziyi de ziraate pek elverişli olmayan topraklar haline sokuyordu. Fakat Yeni İngiltere halkı az zaman zarfında başka kârlı işler buldular. Su kuvvetinden istifade ederek değirmenler tesis ettiler ve burada buğday ve mısır öğüttüler veya ihraç etmek üzere kereste kesmeğe başladılar. Sahilin girinti ve çıkıntıları, ticaretin inkişafına yardım eden mükemmel limanlar haline geldi. Kereste imalâtına elverişli ormanlar gemi inşaatını teşvik ediyordu. Deniz ise mühim bir servet menbaı idi. Morina balıkçılığı, az zaman içinde yalnız başına Massachusetts'in refahının temelini teşkil etti.

Limanlar etrafındaki köy ve kasabalarda yerleşen Yeni İngiltere'liler çabucak şehir hayatı gütmeğe başladılar. Umumî meralar ve umumî ormanlar, civarda küçük çiftlikler satın alan şehir halkının ihtiyaçlarını temine kâfi geliyordu. Bu kimselerin çoğu yaptıkları iş veya ticarete ilâveten çiftçilik de ediyorlardı. Arazinin darlığı köy mektebinin, köy kilisesinin meydana gelmesini, şehir içtimalarının yapılmasını ve sık münakalâtın teminini mümkün kılmış ve bütün bunlar gelişen medeniyetin mahiyeti üzerinde büyük bir tesir icra etmişlerdir. Aynı müşkülâtı paylaşan, aynı taşlı toprağı işleyen, basit küçük sanatlarla uğraşan bu Yeni İngiltere'li halk, az zaman içinde kendilerini diğerlerinden ayıran bir karakter sahibi oldular.

Bu karakterin kökleri, hakikatte, Leyden ve Plymouth'dan kalkıp Cape Cod'a gelen yüz iki yorgun ve deniz tutmuş pilgrim'e varıyordu. London (Virginia) Şirketinin himayesi altında hicret eden ve dolayısiyle Virginia'da yerleşecek bulunan bu insanların bindikleri meşhur Mayflower gemisi, hakikatte çok şimalde karaya yanaşmıştı. Bir kaç hafta süren keşiflerden sonra muhacirler Virginia'ya gitmemeğe ve bulundukları yerde kalmağa karar vermişlerdi. Kolonilerinin mevkii olarak Plymouth limanını seçtiler ve her ne kadar ilk kış çok zahmetli ve meşakkatli oldu ise de, koloni halkı buna tahammül gösterdi.

Plymouth, ölüm dirim savaşında bulunurken bile, civarda

yeni koloniler de vücut buluyordu. 1630 dan sonra Massachusetts havalisini işgal eden koloni, Yeni İngiltere'nin ve milletin inkişafında mânidar bir rol oynamıştır. Bu koloni bir kıral emirnamesi elde eden yirmi beş kişi tarafından tesis olunmuştu. Bu şahıslardan bazıları muhacirlerle birlikte bizzat Amerika'ya gelmişler ve kıral emirnamesini beraberlerinde getirmişlerdi. Kolonizatörler muvaffak olmağa azmetmiş kimselerdi. Yeni İngiltere'nin bir cennet olmaktan uzak olmasına ve bazı kolonizatörlerin bu sebepten hayal sukutuna uğrayip geri dönmelerine rağmen, bunlardan çoğu hayatlarını temin etmeğe ve kendileri gibi azimli ferdlere uygun bir cemiyet kurmak yolundaki güçlüklerle mücadeleye koyuldular. İlk on sene zarfında, ilâhiyat üzerinde ihtisas sahibi altmış beş rahip de buraya gelmişti. Bu suretle Massachusetts'de teokrasi'nin inkişafı, ileri gelen vatandaşların derin imanlarının mantıkî bir neticesi olmuştu. Nazariyatta, din ile devlet ayrı idi. Hakikatte ise bunlar birdi, yani bütün müesseseler dinin emri altında idi. Çok geçmeden teokratik ve otoriter bir hükûmet şekli meydana geldi. Bununla beraber, şehir toplantılarında umumî meselelerin görüşülmesine fırsat olduğu cihetle, muhacirler kendi kendilerini idare hususunda oldukça bir tecrübe sahibi olabiliyorlardı. Her ne kadar şehirler kilise teşkilâtı etrafmda inkişaf etmekte idilerse de, hududda yaşamanın icapları dolayısiyle bütün halkın vatandaşlık mükellefiyeti meselelerinde ve istişarî mahiyetteki toplantılarda hissesi bulunmakta idi. Buna rağmen, rahipler ve muhafazakârlar senelerce vahdet teminine uğraşmışlardır.

Bununla beraber her vatandaşın fikrini çelmeğe veya gayretkeş kimselerin ağızlarını kapamağa muvaffak olamamışlardır. İsyankârların biri de Roger Williams adında iffet sahibi bir rahipti. Hukukta ihtisası olan bu keskin zekâlı adam, Amerika yerlilerine ait toprakları zaptetmek hakkına itiraz ediyor, din ile devleti birleştirmenin doğru olup olmadığını münakaşa ediyordu. «Hâkimlerin otoritesini hiçe sayan yeni ve tehlikeli fikirler» i yayması sebebiyle, Roger, umumî mahkeme tarafından sürgün cezasına çarptırılmıştı. Rahip, Rhode Island'da kendisine dostluk gösteren yerlilere iltica etti ve çok geçmeden orada bir koloni tesis etti. Bu koloni insanların istedikleri gibi düşünebilecekleri ve din ile devletin ebediyyen ayrı olması esaslarına dayanıyordu.

Fakat Massachusetts'den kaçanlar yalnız vicdan hürriyeti peşinde koşan «zındıklar» değildi. Daha iyi toprak ve daha iyi imkânlar arayan ortodoks Puritan'lar bile bu koloniden ayrılarak gitmişlerdi. Meselâ, Connecticut nehri vâdisinin münbitliği hakkındaki haberler, fakir topraklar dolayısile müşkülât içinde bulunan çiftçilerin derhal alâkasını cezbetmişti. Düz arazi ve derin toprak pahasına, Amerika yerlilerinden gelecek tehlikeyi göze almağa hazırdılar. Şu da şayanı dikkattir ki,

bu gruplar bir idare vücude getirirken rey hakkını genişletmişler ve rey vermek için bir kiliseye mensup olmak lüzumunu ortadan kaldırmışlardır. Aynı zamanda Massachusetts ahalisinden diğerleri de şimale göç etmeğe başlamışlar ve böylece çok geçmeden New Hampshire ve Maine, hürriyet ve toprak peşinden koşan insanlar tarafından işgal edilmişti.

Massachusetts, bunlar üzerinde bilvasıta tesir icra etmekte ve aynı zamanda kendisi de dahilen inkişaf etmekte ve ticareti de gelişmekte idi. Massachusetts, asrın ortasından itibaren çok süratle refaha kavuştu ve Boston Amerika'nın en büyük limanlarından biri oldu. Gemi tekneleri için lüzumlu meşe odunu, direk ve seren yapmağa elverişli uzun çam ağaçları ve aralıkları tıkamak için kullanılan katran şimali şarkîdeki ormanlardan geliyordu. Kendi gemilerini bizzat imâl etmek ve bunları dünyanın her tarafındaki limanlara götürmek suretiyle, Massachusetts körfezi gemicileri gittikçe ehemmiyeti artacak olan bir nakliyat sisteminin temelini atmış oldular. Koloni devrinin sonlarında, Britanya bayrağı altındaki bütün gemilerin üçte biri Amerika'da inşa edilmiş gemilerdi. Fazla gıda maddeleri, gemi levazımatı, ve tahta eşya ihracat seviyesini yükseltmekte idi. Bir zaman sonra da Yeni İngiltere ihracatçıları rom ve esirlerin kârlı matalardan olduğunu öğrenmişlerdi.

Orta mıntıkadaki kolonilerde cemiyet daha gayri mütecanis, daha kozmopolit ve Yeni İngiltere'ye nazaran daha müsamahakârdı. Pennsylvania ve bunun imtidadı Delaware ilk muvaffakiyetlerini pratik bir Quaker olan William Penn'e borçlu idiler. Bu zatın emeli, Charles II. tarafından kendisine verilen geniş mıntıkaya muhtelif mezheplerden ve muhtelif milletlerden muhacirler cezbetmekti. Yerlilerle münasebette adalet ve namuskârlık noktasında koloninin bir nümunei imtisal teşkil etmesine azmeden Penn, bunlarla anlaşmalara girişti ve bu anlaşmalara harfiyyen riayet etmek suretiyle bu vahşî yerlerde sulh ve sükûnu temin eyledi. Koloni arızasız idare edilerek süratle büyüdü. Penn'in gelmesinden bir sene zarfında Pennsylvania'ya üç bin yeni vatandaş geldi. Koloninin kalbi Philadelphia şehri idi. Bu şehir ağaçların gölgelediği geniş sokakları, taş ve tuğladan sağlam binaları ve işlek dokları ile az zamanda şöhret yapmıştı. Koloni devrinin sonunda bu şehirde muhtelif lisan, mezhep ve sanatı temsil eden 30,000 kişi yaşamakta idi. Ciddî ve ölçülü hareketleri, iyilikseverlikleri ve kârlı ticaretteki istidatları dolayısiyle Quaker'ler bu şehri onsekizinci asrın ortalarında koloni devri Amerika'sının en müreffeh metropolis'i haline getirdiler.

Her ne kadar Philadelphia'da Quaker'ler ekseriyette idiseler de, Pennsylvania'nın sair yerlerinde diğer millî ve dinî guruplar da mükemmelen temsil edilmekte idiler. Harpler yüzünden tahribata uğramış bir memleketten büyük kafilelerle

gelen Almanlar ekmeklerini kazanmak fırsatını arıyorlardı. Bunlar çok geçmeden koloninin en muvaffakiyetli çiftçileri oldular. Almanların, dokuma, kunduracılık, doğramacılık ve saire gibi küçük sanatlar üzerindeki bilgileri de koloninin inkişafında ehemmiyeti haiz bulunmakta idi. Pennsylvania, aynı zamanda, büyük miktarda İskoç - İrlandalı'ların Yeni Dünyaya girmek için kullandıkları başlıca kapı idi. Bunlar istedikleri araziyi zapteden ve haklarını silâh ve İncilden parçalar okumakla müdafaa eden enerji sahibi kimselerdi. Ekseriya kanuna karşı geldikleri için, Allahtan korkan Quaker'lerin başına belâ kesilmişlerdi. Fakat bu kötü tarafları, onları büyük ehemmiyeti haiz bir kuvvet haline getirmişti. Temsilî idareye, dine ve ilme inanan bu insanlar memleketin keşfedilmemiş yerlerine doğru ilerledikçe medeniyetin bir öncüsü vazifesini görmekte idiler.

Her ne kadar Pennsylvania'daki halk karışık bir manzara arzetmekte idise de, Amerika'nın büyük bir kısmının sonraki poliglot mahiyeti New York'da tezahür etmeğe başlamış, hattâ bunun belirtileri daha onyedinci asrın ortalarında bile fark edilmeğe başlanmıştı. 1646 senesinde, Hudson nehri kenarında on ikiden fazla lisanın konuşulduğu işidilebiliyordu. Halk ise Hollandalılar, Flemingler, Valonlar, Fransızlar, Danimarkalılar, Norveçliler, İsveçliler, İngilizler, Iskoçlar, Irlandalılar, Almanlar, Polonyalılar, Bohemyalılar, Portekizliler ve İtalyanlardan müteşekkildi. Bunlar gelecek asırlarda muhaceret edecek milyonlarca vatandaşlarının öncüleri idiler. Bu halktan çoğu hayatlarını ticaret yoluyla kazanmakta olduklarından ticarî bir medeniyet tesis etmişler ve bu suretle gelecek nesillerin karakterini şimdiden belirtmişlerdi.

Hollandalılar sonraları New York adını alan New Netherlands'ı kırk sene ellerinde bulundurmuşlardı. Fakat bunlar, muhacereti sever insanlar değildi. Esasen Hollanda'da fazlasiyle toprak mevcuttu. Onlar için koloni vücuda getirmenin gerek siyasî, gerek dinî hiç bir faydası yoktu. Bundan başka, Yeni Dünyada koloniler kurmak vazifesini üzerine alan Dutch West India Company, kolonileri gereği gibi idare etmek için ehliyetli memurlar bulmakta güçlük çekiyordu. 1644 de koloni faaliyetine yeni bir hız veren İngilizler, Hollanda müstemlekesini zaptettiler. Bununla beraber, bu tarihten çok sonraları bile Hollandalılar müstemleke üzerinde içtimaî ve iktisadî noktalardan tesir icra etmeğe devam ettiler. Sivri çatılı Hollanda mimarî tarzı, şehir manzarasının daimî bir vasfı haline geldi. Hollanda tâcirleri de şehre ticarî bir hava verdiler. Hollanda'lıların miras bıraktıkları âdetler de New York'a, Puritan Boston'un müteassıp havasından bambaşka, bir dostluk ve zevk ve safa havası getirmiş oldu. New York'da tatil ve bayram günleri ziyafet ve eğlencelere hasredilmişti. Yılbaşı günü komşulara misafirliğe gidip beraber içki içmek ve Noel'de St. Nicholas'ın ziyareti gibi bir çok Hollanda

âdetleri bugünlere kadar yaşayan memleket âdetleri halini aldı.

Otorite, Hollandalı'ların elinden çıktıktan sonra, bir İngiliz idarecisi New York'un hukukî bünyesini İngiliz an'anelerine göre yeniden teşkilâtlandırmağa koyuldu. Bu zat işini o kadar tedricî bir surette ve o kadar zekâ ve maharetle yaptı ki, hem Hollanda'lıların hem de İngilizlerin dostluğunu ve hürmetini kazanmış oldu. Şehir idarelerinin Yeni İngiltere kasabalarına hâs, müstakil karakterleri vardı. Bir kaç sene içinde Hollanda hukuk ve âdetler sisteminin bakiyeleri ile İngiliz hukuk usul ve tatbikatı arasında, oldukça iyi neticeler veren, bir birleşme vücut buldu.

1696 senesinde New York eyaletinde 30,000 kişi bulunuyordu. Hudson, Mohawk ve diğer nehirlerin zengin vâdilerinde zengin malikâneler kurulmuştu. Toprağı kiralayan çiftçilerle küçük araziye sahip çiftçiler bu mıntıkanın ziraî inkişafına hizmet etmişlerdi. Senenin büyük bir kısmında çayırlar ve ormanlar, sığır, koyun, at ve domuzlara yiyecek temin ediyordu. Buralarda tütün ve kenevir kolaylıkla yetişiyordu. Meyva, bilhassa elma, çok mebzul idi. Fakat, ziraî mahsullerin kıymeti büyük olmakla beraber, kürk ticareti de New York ve Albany'nin büyüyerek ehemmiyetli şehirler haline gelmesinde âmil olmuştur. Hudson nehri, Albany'den işlek New York limanına kürk ve şimalin ziraî mahsullerini nakletmeğe elverişli bir su yolu idi. Virginia, Maryland, Carolina, ve Georgia gibi cenup kolonileri Yeni İngiltere ve ortadaki kolonilerin tam aksine olarak ziraî bir karakter arzediyordu. Virginia'daki Jamestown, Yeni Dünyada hayatını idame ettirebilen ilk koloni idi. 1606 senesi Aralık ayının sonlarında, Londra'da bir kolonizatör kumpanyası tarafından himaye edilen yüz kişilik bir grup büyük bir maceraya atıldı. Bunlar altın ve kıymetli taşlar bulup çabuk zengin olmak sevdasında idiler. Vahşî arazide ev yapmak emelinde değillerdi. Aralarında Yüzbaşı John Smith adında, sağlam irade sahibi bir adam vardı. Bu zat kavgalara, açlığa ve yerlilerin daimî hücum tehlikesine rağmen, iradesi sayesinde ilk seneler zarfında küçük koloni içinde birliği temin etti. İlk zamanlarda, bunlara para temin eden kumpanya, çabuk menfaat temin etmek gayesiyle, kendi iaşelerini temin için ziraat yapmağa müsaade edeceği yerde, muhacirleri, ihraç edilerek Londra pazarlarında satılmak üzere gemi levazımatı, kereste, kürkler ve sair mahsulât elde etmeğe mecbur tutmuştu. Çok fena neticeler veren bir iki seneden sonra kumpanya bu mecburiyetleri azalttı ve koloni halkına toprak dağıtarak mesailerinden çoğunu hususî işlerine hasretmelerine müsaade etti. 1612 de yalnız Virginia'nın değil, fakat civardaki bütün mıntıkanın iktisadiyatını baştan aşağı değiştiren bir hâdise vukua geldi. Bu da, Virginia tütününü avrupa'lıların zevkine uyacak bir şekilde islâh etmek hususunda bulunan bir usuldü. Bu usulde ıslâh edilen ilk tütün mahsulü

1614 de Londra'ya vâsıl oldu ve on sene içinde bu nebat daimî ve kârlı bir gelir menbaı haline gelebileceğini göstermiş oldu.

Tütün yetiştirme, ekilmemiş ve münbit araziye ihtiyaç hâsıl ediyordu. Çünkü ayni toprak üç dört sene ekilince, o kadar zayıf bir hale geliyordu ki ancak küçücük saplar yetiştiriyordu. Bundan dolayı, çiftçilerin yeni toprak temin etmek için geniş araziye sahip olmaları icabediyordu. Arazinin kolay nakil vasıtalarına yakın olması da lâzım olduğundan, çiftçiler muhtelif su yolları boyunca çabucak dağıldılar. Bu mıntıkada şehirler yoktu. İdare merkezi olan Jamestown'da bile ancak bir kaç ev mevcuttu. Çiftçiler uzak mesafelerden ticaret yapmağa çabucak alıştılar. Londra, Bristol ve sair İngiliz limanları bunların pazarı haline geldi.

Virginia'ya hicret edenlerden çoğu iktisadî vaziyetlerini düzeltmek niyetiyle gelmiş bulunuyorlardı. Fakat komşu koloni Maryland'ın gelişmesinde iktisadî olduğu kadar dinî sebepler de âmil olmuştur. Burada Calvert ailesi katoliklere Yeni Dünyada bir melce tesis etmek gayesini gütmüştür. Bunlar, ayni zamanda kendilerine kâr getirecek malikâneler meydana getirmek emelinde idiler. Bu gayeyi temin etmek ve Britanya hükûmeti ile hoş geçinmek için katoliklerle birlikte protestanları da burada yerleşmeğe teşvik ettiler. Sosyal bünye itibariyle ve idare noktasından Calvert'ler Maryland'ı eski an'anelere uygun aristokrat bir devlet haline koymağa çalıştılar. Burasını, kırallara hâs bütün salâhiyetleri kullanarak idare etmek emelinde idiler. Fakat teknik bakımdan bünyesi ne olursa olsun, böyle yeni teşekkül eden bir cemiyetin belli başlı unsurlarından biri olan istiklâlin derebeylik usulleri ile başı hoş olmasına imkân yoktu. Diğer kolonilerde olduğu gibi Maryland'da da, hükûmet otoritesi, muhacirlerin İngiliz kanunları ile teminat altına alınan şahsî hürriyetine ve tebaanın mümessil meclisler vasıtasiyle hükûmet idaresine iştirâk etmek gibi tabiî haklarına dair sarsılmaz kanaatlerini değiştirmeğe muvaffak olamamışlardı.

Maryland, Virginia'ya çok müşabih bir medeniyet tesis etti. Her iki koloni kendilerini ziraate hasretmişti ve büyük çiftçilerden müteşekkil mümtaz bir sınıf bu kolonilerde hakimdi. Her ikisinin de gerilerinde keşfedilmemiş arazi bulunmakta idi ki, buraya fakir çiftçiler mütemadiyen hicret etmekte idiler. Her iki koloni de bir tek mahsul sisteminin müşkülâtından zarar görmüşlerdi. On sekizinci asrın ortalarından evvel de her ikisinin kültürü zenci esareti yüzünden derin bir surette tesir görmüştü. Her iki kolonide zengin çiftçiler sosyal mes'uliyetlerini ciddiye alarak sulh hâkimliği, milis kuvvetleri kumandanlığı ve teşriî meclisler âzalıkları vazifelerini deruhte ettiler. Fakat küçük çiftçiler de halk meclislerine dahil olmak ve siyasî mevkilere geçmek yolunu bulmuşlardı. Bunların düşündüklerini

çekinmeden söyleyebilen bir karaktere ve fikir istiklâline sahip bulunması, hür insanların haklarına fazla dokunulmaması lâzımgeldiğini büyük çiftlik sahiplerine daima hatırlatarak tahakküme mâni oluyordu.

Onyedinci asrın sonunda ve onsekizinci asrın başlangıcında Maryland ve Virginia'nın sosyal bünyesi, dahili harbe kadar muhafaza etmiş olduğu karakteri almış bulunuyordu. Esirlere hizmet gördüren büyük çiftlik sahipleri siyasî kudretin büyük bir kısmı ile en iyi araziyi ellerinde bulunduruyordu. Büyük evler inşa etmişler, aristokrat bir yaşayış tarzı kabul etmişler ve denizaşırı kültür dünyasiyle münasebet tesis eylemişlerdi. Sosyal ve ekonomik ölçüde, bunlardan sonra orta halli çiftçiler geliyordu. Bunlar refah ümidini gerilerdeki memleketin işlenmemiş topraklarında buluyorlardı. En müşkül vaziyette olanlar ise esirleri çalıştıran büyük çiftlik sahipleri ile hayat mücadelesinde rekabet etmeğe çalışan küçük çiftçilerdi. Ne Virginia'da, ne de Maryland'da büyük bir tüccar sınıfı zuhur edebilmişti; çünkü çiftlik sahipleri doğrudan doğruya Londra ile bizzat ticaret yapıyorlardı.

Başlıca limanı Charleston olan Carolina kolonileri Cenubun ticaret merkezi halinde inkişaf etti. Burada muhacirler ziraati ticaretle birleştirmeyi çabucak öğrendiler; koloni, refahının kısmı âzamını pazar yerine borçlu olmuştu. Sık ormanlar da gelir getirdiği gibi uzun yapraklı çam ağaçlarından elde edilen katran ve çam sakızı, dünyanın gemi malzemelerinin en iyilerindendi. Virginia'da olduğu gibi tek bir mahsule tâbi olmadıkları için Carolina kolonileri pirinç, çivid ve gemi inşa levazımatı yetiştirip ihraç ediyorlardı. 1750 senesinde şimal ve cenup Carolina kolonilerinde 100,000 den fazla insan bulunmakta idi.

Cenupta da, kolonilerin her tarafında olduğu gibi — Vermont dağlarından New York'daki Mohawk nehri kıyılarındaki ârızalı ormanlara, oradan Alleghenies dağlarının şark eteklerine ve Virginia'da Shenandoah vâdisine kadar — geri memleketin keşfedilmemiş arazisinin gelişmesi çok ehemmiyetli bir mesele halini almıştı. İlk yerleştikleri yerlerde mevcut vicdan hürriyetinden daha fazlasını arayan insanlar, çok zaman evvel hudutlarının ötesine geçmiş bulunuyorlardı. Sahil boyunda münbit topraklar bulamayan veya sahip bulundukları araziyi fazla ekmek suretiyle zayıflatmış bulunan kimseler, Garptaki tepelerin kâr getiren birer melce olduğunu keşfettiler. Az zaman içinde iç memleket verimli çiftliklerle dolmağa başladı. Bu çiftlikler gerek iktisadî, gerek dinî bakımdan eski mıntıkalardan tamamen müstakil insanlar tarafından işletiliyordu. İç memleketi cazip bulanlar, yalnız fakir çiftçiler değildi. Birleşik Devletlerin üçüncü cumhurreisi Thomas Jefferson'un babası olan Peter Jefferson adındaki müteşebbis mühendis, dağlık

arazide yerleşmiş ve bir kâse punç'a mukabil 400 dönüm arazi satın almıştı.

Her ne kadar dağlık araziye yerleşenlerin arasında tek tük büyük arazi sahipleri de bulunmakta idise de, şarktaki meskûn kolonileri terkedenlerin çoğu küçük ve müstakil maceraperestlerdi. Yerlilerle meskûn arazi hududuna yakın oturan bu kimselerin kulübeleri, kaleleri mesabesinde idi. Kendilerini ancak kendi keskin gözleri ve emniyetli tüfekleri sayesinde koruyabiliyorlardı. İhtiyaç saikasiyle, kuvvetli ve kendi kendine güvenir insanlar haline geldiler. Keşfedilmemiş bu yerlerde yollar açtılar, fundalıkları yaktılar ve ağaç kütükleri arasında mısır ve buğday yetiştirdiler. Erkekler av gömlekleri ve deri dizlikler, kadınlar ise kendi dokudukları elbiseleri giyiyorlardı. Gıdalarını, domuz ve mısır çorbası, kızarmış geyik eti, yabanî hindi veya bıldırcın ve cıvardaki derelerden avladıkları balık teşkil ediyordu. Bu insanların, bütün bir öküzün kızartıldığı büyük ziyafetler, yeni evliler şerefine yapılan dâvetler, danslar, içki âlemleri, atış müsabakaları gibi kendilerine mahsus gürültülü eğlenceleri vardı.

Yeni ile eski, Şark ile Garp, Atlantik sahilinin meskûn yerleri ile iç memleket arasındaki ayrılık hatları daha şimdiden belli olmağa başlamıştı. Bu farklar bazı hallerde çok büyük ve şayanı dikkatti. Bununla beraber, her mıntıkada diğeri üzerinde kuvvetli tesir icra etmiştir; çünkü maddî noktadan ayrılığa rağmen daima birbirlerile temas eylemişlerdir. İlk muhacirler garba doğru ilerledikçe eski medeniyetin bir parçasını beraberlerinde götürmüşler ve yeni topraklarda umumî âdetlerini tesis eylemişlerdir. Garba gidenlerden bir çoğu da geri dönerek, geride kalanların muhayyelelerini tahrik edici hikâyeler anlatmakta idiler. Garptan dönen kimseler siyasî toplantılarda söz alarak örf ve âdetlerin sebep olduğu durgunlukla mücadeleye koyulmuşlardı. En mühim bir hakikat de şu idi: tesis edilmiş bir kolonideki herhangi bir kimse, hudut ötesinde kendisine kolaylıkla bir ev temin edebiliyordu. Bu da, eski mıntıkalardaki hükûmet liderlerinin, terakki ve değişikliği istedikleri gibi baltalamalarına mâni olan kuvvetli bir sebep idi. Böylece, sahil mıntıkasının ileri gelenleri bir çok defalar idare politikasını, arazi tevzii mükellefiyetlerini ve dinî usulleri halkın arzusuna tebean değiştirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Halk istedikleri yapılmadığı takdirde, toptan hudut haricine geçeceklerini ya alenen bildirir veya ima ederlerdi. Genişleyen bir memleketin meydana getirdiği canlı bir cemiyet içinde tevekkülün yeri yoktu. Dağlık araziye yapılan hicret hareketi, bütün Amerika'nın ilerdeki tarihi üzerinde azim tesiri olan bir hareketti.

Koloni devrinde tesis edilen Amerika Maarif ve kültür esasları da istikbal için ayni derecede ehemmiyeti haiz bulunu-

yordu. Harvard Koleji, 1636 da Massachusetts'de kurulmuştu. Asrın sonuna doğru Virginia'da William ve Mary Koleji tesis olundu; bir kaç sene sonra da Connecticut Teşriî Meclisi Yale Üniversitesinin tesisi için bir kanun kabul etti. Fakat Amerika Maarif tarihinin en şayanı dikkat hususiyeti, resmî mektepler sisteminin gelişmesi olmuştur. Bu işte en büyük şeref payı, Yeni İngiltere'nindir. Bu mıntıkada halk hep birlikte hareket ederek mektep işine cemiyetten mümkün olan yardımı sağladı. 1647 de Massachusetts ilk tedrisatı mecburî kılan bir kanun neşretti. Az zaman sonra, Rhode Island'dan maada diğer Yeni İngiltere kolonileri de kanunu aynen kabul ettiler.

Cenupta çiftlikler ve tarlalar o kadar birbirinden ayrı idi ki, kalabalık yerlerde olduğu gibi umumî mektepler vücuda getirmeğe imkân yoktu. Büyük çiftçiler bazan yakın komşulariyle birleşerek civardaki bütün çocukları okutmak için hocalar tutuyorlardı. Ekseriya da, çocuklar tahsil için, İngiltere'ye gönderiliyordu. Kalabalık mıntıkalarda bir kaç mahalle mektebi mevcut idi. Fakat umumiyetle her büyük çiftçi hoca tutma ve masrafları ödeme mes'uliyetini üzerine almak mecburiyetinde kalıyordu. Fakir ailelerde ana, baba bizzat çocuklarını okutmak mes'uliyetini deruhte ediyorlardı.

Orta kolonilerde Maarif durumu çeşitli bir manzara arzediyordu. Maddî ilerleme yolunda çok meşgul olduğu için kültür meselelerine ehemmiyet vermiyen New York, hem Yeni İngiltere, hem de diğer orta kolonilerden çok geri kalmıştı. Mektepler çok fakirdi; bundan dolayı vakti hali yerinde olanlar çocuklarına hususî hoca tutmak mecburiyetinde kalıyorlardı. Çocukların mühim bir kısmı için maksada uygun resmî mektepler mevcut değildi. Kıraliyet hükûmeti tarafından umumî mektepler tesisi için ara sıra gayret sarfedilmekte ise de, Princeton'daki New Jersey College'i, King's College (şimdiki Colombia Üniversitesi) ve Queen's College (şimdiki Rutgers) ancak onsekizinci asrın ortalarında tesis olunabilmiştir.

Maarif sahasında en ileri giden kolonilerden biri de Pennsylvania olmuştur. 1683 de açılan ilk mektep, okuma yazma ve hesap tutma öğretiyordu. Bundan sonra her Quaker cemaati, çocuklarının ilk tahsilini mümkün mertebe temin etti. Friends' Public School adındaki Quaker mektebinde — William Penn Charter School namı altında bugün de mevcuttur — lisan, tarih ve edebiyat üzerinde yüksek tahsil yapılıyordu. Bu mektep fakirler için bedava idi. Fakat parası olan ebeveyn, çocuklarının tahsil parasını ödemeğe mecbur tutuluyorlardı. Philadelphia'da dinle hiç münasebeti olmayan bir çok hususî mekteplerde lisan, matematik ve tabiî ilimler okutulduğu gibi, büyükler için gece mektepleri de açılmış bulunuyordu. Kadınların tahsili de tamamiyle ihmal edilmiş değildi. Hususî hocalar zengin Philadelphia'lıların çocuklarına Fransızca, musiki, dans, resim,

şan, gramer ve hattâ bazan da defter tutma öğretmekte idi.

Pennsylvania, fikir ve kültür sahasındaki bu inkişafını iki adamın kuvvetli şahsiyetine medyun bulunmaktadır. Bunlardan biri, koloninin kâtibi olan James Logan idi. Bu zatın kütüphanesinde genç Benjamin Franklin en son fennî kitapları bulup okurdu. 1745 senesinde, Logan kitap koleksiyonunu koymak üzere bir bina inşa ettirdi, ve bu binayı kitaplarla birlikte şehre hediye etti. Hiç şüphe yok ki, Franklin de herhangi bir vatandaştan ziyade Philadelphia'daki fikrî inkişafa hizmet etmiştir. Franklin yalnız *Philadelphia*'ya değil, fakat diğer bütün kolonilere kültür sahasında daimî surette hizmeti dokunan müesseselerin kurulmasında âmil olmuştur. Meselâ, Junto namındaki kulübü kurmuştur ki, bu müessese de Amerikan Felsefe Cemiyetinin nüvesini teşkil etmiştir. Franklin'in gayretleri sayesinde resmî bir ilim müessesesi kuruldu ve sonradan bu müessese Pennsylvania Üniversitesi haline inkilâp eyledi. İlim yolunda Franklin'in gayretleri neticesinde, aidat vererek abone olanlara mahsus bir kütüphane de tesis olundu. Bu kütüphaneye Franklin, Şimalî Amerika'nın ücretli kütüphanelerinin anası diyordu.

Öğrenme arzusu yalnız kurulmuş cemaatlerin hudutlarına kadar uzanmıyordu. İç memlekette de bir çok müşkülâta göğüs geren İskoç-İrlanda'lılar, iptidaî kulübelerde oturmalarına rağmen, cehalet içinde kalmağa razı olmuyorlardı. İlme içten âşık olan bu insanlar, yerleştikleri yerlere ilim sahibi rahipler cezb için her gayreti sarfediyorlar ve her insanın fikrî istidatlarını kuvvetlendirmesi lüzumuna şiddetle inanıyorlardı.

Cenupta büyük çiftçiler kültür dünyası ile temaslarını bir dereceye kadar kitaplar vasıtasiyle idame ettiriyorlardı. Her türlü mevzua — tarih, Yunan ve Lâtin klâsikleri, fen ve hukuk — ait İngiltere'den getirilen kitaplar çiftlikten çiftliğe dolaşıyordu. Charlestown'da, 1700 senesinde umumî bir kütüphane tesis olundu. Bu şehirde musikî, resim ve tiyatroya da ehemmiyet verildi. Aktörler Charlestown'a hususî bir muhabbet besliyordu. Çünkü diğer koloni şehirlerinden fazla, orada itibar görüyorlardı.

Yeni İngiltere'de ilk muhacirler küçük kütüphanelerini beraberlerinde getirmişler ve Londra'dan kitap celbine de devam edegelmişlerdi. Puritan'ların, filhakika dinî kitaplara karşı büyük bir sevgileri olmakla beraber, bunlar da yalnız bu gibi eserleri okumakla kalmamışlardır. 1680 senesinde, Boston'un kitapçıları klâsik edebiyat, tarih, siyaset, felsefe, fen, dinî vâ'azlar, teoloji ve edebiyata dair eserler satışından iyi para kazanmakta idiler.

Massachusetts'de Cambridge şehri ilk matbaaya malik olan şehirdir. 1704 senesinde de Boston'un ilk büyük gazetesi

neşredilmeğe başladı. Bundan sonra yalnız Yeni İngiltere'de değil, diğer mıntıkalarda da bir çok gazeteler intişar etmeğe başladı. Amerikan matbuatının inkişafında âmil olan en mühim hâdiselerden birisi New York'da vukua geldi. Buna Peter Zenger hâdisesi denir. Bu zatın 1733 senesinde çıkarmağa başladığı *New York Weekly Journal* adlı gazete muhaliflerin sözcülüğünü yapıyordu. Bu gazete iki sene müddetle neşriyatta bulunduktan sonra koloni valisi, Zenger'in hücumlarına ve hicviyelerine artık tahammül edemiyerek onu hakaret ve iftira suçu ile itham etti ve hapse attırdı. Zenger, dokuz ay devam eden ve bütün kolonilerde şiddetli bir alâka cezbeden muhakemesi esnasında, gazetesini hapishaneden idare etti. Kendisini Andrew Hamilton adında meşhur bir avukat müdafaa ediyordu. Hamilton, Zenger'in söylediklerinin hakikat olduğunu, binaenaleyh ortada kelimenin tam mânasiyle hakaret ve iftira bulunmadığını iddia ediyordu. Jüri, Zenger'in suçlu olmadığına karar verdi ve Zenger tahliye edildi. Bu kararın neticeleri yalnız koloni devri Amerikası için değil, istikbaldeki Amerika üzerinde de şümullü tesirler icra etmiştir. Bu karar matbuat hürriyeti prensibinin vücud bulmasında bir başlangıç olmuştur.

Kolonilerde, kitap neşriyatı umumiyet itibariyle yeni İngiltere'nin inhisarı altında bulunuyordu. Burada ekseriyetle dinî eserlerin neşrine ehemmiyet veriliyordu. Matbaalar en çok dinî vâazlar basıyordu. Reverend Cotton adındaki mutaassıp papas yalnız başına 400 eserin muharriri idi. Bu zatın şaheseri sayılan *Magnalia Christi Americana* o kadar büyük bir eserdi ki Londra'da basılması icabetmişti. Bu kitapta Yeni İngiltere tarihinin alâyiş ve debdebesi bu dar görüşlü, ukalâ, fakat velûd muharririn hiç de bitaraf olmayan gözleri ile görülmektedir. Halk tarafından en çok rağbet gören eser Reverend Michael Wigglesworth'un *The Day of Doom* (kıyamet günü) adındaki uzun manzumesi idi. Bu manzumede kıyamet günü korkunç bir şekilde tasvir ediliyordu. Bu kitabı herkes okumuş ve herkes bundan bir nüsha edinmişti.

Kolonilerin inkişafının bütün safhalarında şayanı dikkat cihet İngiliz Hükûmetinin idare ve kontrolda gösterdiği lâkaydidir. İlk kuruluş devresinde koloniler kendi meyillerine ve tesadüfe göre teşkilât kurmakta oldukça serbest bulunuyorlardı. İngiliz Hükûmeti Georgia'dan maada hiç bir koloninin tesisinde doğrudan doğruya rol oynamamış olduğu gibi, hükûmet idaresini de tedrici bir surette ele almış bulunuyordu. Kıralın Yeni Dünya kolonileri üzerindeki hükümranlık hakkını şirketlere ve şahıslara devretmiş olması, Amerika'da yerleşen muhacirlerin hariçten hiç bir murakabeye tâbi olmayacağı manâsını tazammun etmiyordu. Meselâ, Virginia ve Massachusetts Bay beratlarına göre hâkimiyet, ait oldukları şirketlere tevdi edilmiş olup bu kumpanyaların Amerikada yerleşmeleri şart

olunmuştu. Bu suretle Amerika ahalisinin, kıral mutlak idareyi elinde tuttuğu zamandaki gibi, hükûmet idaresinde hiç bir rolü bulunmuyordu.

Bununla beraber her nasılsa bu haricî idare zâafa uğradı. Bu yolda ilk adım Virginia muhacirlerine idare işlerinde temsil olunmak hakkını tanımak suretiyle London (Virginia) Company tarafından atılmış bulunmaktadır. Kumpanyanın bizzat tâyin etmiş olduğu valiye 1619 senesinde verdiği talimatta koloni hudutları dahilinde ikamet eden hür şahısların koloninin refahı için kanunlar tedvini maksadiyle vali ve «tâyin suretiyle teşkil olunan meclis» ile işbirliği yapmak üzere mümessiller tâyin etmeleri hususu emrolunuyordu.

Bu hâdise, koloni devrinde vukubulan hâdiselerin içinde, tesirleri bakımından en şümullülerinden biri olmuştur. Bu zamandan itibaren Koloni ahalisinin kendi dahilî idarelerine iştirâk hakları olduğu umumiyet itibariyle kabul edilmiş oldu. Bir çok hallerde, kıral yeni bağışlarda bulunurken, bu koloninin hür şahıslarının kendilerini alâkadar edecek kanunların yapılmasında söz sahibi olmalarını emrediyordu. Böylece Maryland için Cecil Calvert'e, Pennsylvania için William Penn'e, Carolina kolonileri sahiplerine, New Jersey eyaleti sahiplerine itâ edilen beratlarda kanunların hür insanların muvafakatinin inzimamı ile yapılacağı tasrih olunuyordu. Halkın kendi kendisini idaresine ait hüküm yalnız iki yerde hazfedilmişti. Bunlar, kıral İkinci Charles'ın kardeşi Duke of York'a (bu zat sonradan James II namı altında tahta geçmiştir) bağışlanan New York ile bir mütevelliler heyetine bahşolunan Georgia kolonileridir. Maamafih her iki halde de bu istisna uzun sürmemiştir. Çünkü ahali teşrii temsil hakkını o kadar ısrarla istemişlerdir ki hükûmet boyun eğmeği daha münasip bulmuştu.

İlk zamanlarda halkın teşrii bölümdeki temsil hakkının ehemmiyeti pek azdı. Lâkin sonunda bu hak halkın tam hâkimiyet hakkının tesisinde büyük bir adım olmuştur. Hâkimiyet hakkının tesisi halk tarafından seçilen meclislerin malî meseleler üzerindeki murakabeyi eline alması ile temin olunmuştur. Sıra ile her kolonide seçilmiş mümessillerin muvafakati olmadan vergi konulamıyacağı ve — valinin veya herhangi bir memurun maaşının ödenmesi için bile — toplanan gelirin sarfolunamıyacağı prensipi kabul olunmuştu. Vali veya sair koloni memurları halk tarafından seçilmiş bulunan meclisin idaresine göre hareket etmeğe razı olmadıkları takdirde, meclis mühim ve hayatî işler hakkında tahsisat vermekten imtina ediyordu. Bu hale göre, bazı inatcı valilere ya hiç maaş tahsis edilmiyor veya ayda bir peni maaş verilmesine karar veriliyordu. Bu tehdit karşısında valiler ve sair tâyin edilmiş memurlar az zamanda halkın arzusuna göre hareket etmeğe başlamışlardı.

Yeni İngiltere'de uzun senelerden beri diğer kolonilere na-

zaran daha mükemmel bir halk idaresi mevcut bulunmakta idi. Eğer Pilgrim'ler Virginia'da yerleşmiş olsalardı, London (Virginia) Şirketi idaresi altına girmiş bulunacaklardı. Halbuki, New Plymouth adındaki kendi kolonilerinde herhangi bir murakabeden uzak bulunuyorlardı. Bundan dolayı kendi siyasî teşkilâtlarını tesise karar vermişlerdi. Daha Mayflower gemisinde iken «Mayflower Mukavelesi» adı altında bir vesika tanzim ve kabul eylemişlerdi. Bu vesikada: «İşlerimizi tanzim ve korunmamızı temin için siyasî bir topluluk halinde birleşmeyi... ve bu maksatlarla koloninin umumî menfaatine en uygun olacağını düşündüğümüz âdil, kanun, nizamname, talimat ve yasaları tanzim ve tedvin ve memuriyetleri ihdas etmeyi» taahhüd ediyorlardı. Pilgrimlerin kendi kendilerine bir halk idaresi kurmaları hiç bir hukukî esasa istinad etmiyordu; bununla beraber bu hareketleri hiç bir itiraza maruz kalmadı ve Plymouth sâkinleri hariçten hiç bir mümanaat görmeden ve talimat almadan senelerce kendi işlerini bu mukaveleye göre idare etmeğe muvaffak olmuşlardı.

Buna benzer bir vaziyet de Massachusetts Bay Company'nin idaresi altında bulunan Massachusetts'de hâdis olmuştu. Kumpanya bir kütle halinde, beratini de beraberinde alarak, Amerika'ya taşınmış, bu suretle hâkimiyet Amerika'da yaşayan şahısların eline geçmişti. İlk zamanlar şirketin on ikiyi bulan asıl âzâları koloniyi mutlakiyetle idareye yeltendiler, fakat çok geçmeden diğer halk âmme işlerinde kendilerinin de rolü bulunmasını talep ettiler ve bu hak verilmediği takdirde toplu bir halde başka bir yere hicret edeceklerini de ihsas ettiler. Bu tehdit karşısında şirket âzaları boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar ve bu suretle hükûmetin murakabesi müntehap halk mümessilleri eline geçmiş oldu. Diğer Yeni İngiltere kolonileri de — New Haven, Rhode Island, ve Connecticut — halk idaresi tesisine muvaffak oldular. Evvelâ, hiçbir hükûmet otoritesine tâbi olmadıklarını ilân etmek ve sonra da New Plymouth, Pilgrim'lerinin tarzına benzer bir şekilde kendi idare sistemlerini kurmak suretiyle bu işi başardılar.

Kolonilerin halk idaresi hususundaki bu inkişafı Britanya otoriterleri tarafından tamamile serbest bırakılmış değildi. Massachusetts'in hareketine karşı mahkemeye müracaat olundu ve 1684 de bu karar iptal olundu. Bundan sonra bütün Yeni İngiltere kolonileri kıralın murakabesi altına alındı ve bütün idare tâyin edilen bir valiye tevdi olundu. Koloni halkı bu değişikliğe şiddetle itirazda bulundular ve James II. nin tahtından indirilmesini intaç eden İngiltere'deki 1688 ihtilâlinden sonra kıralın tâyin ettiği valiyi yerinden attılar. Rhode Island ve o zamanlar New Haven kolonisini ihtiva eden Connecticut bu suretle müstakil durumlarını daimî bir esasa müstenid olarak yeniden tesise muvaffak oldular. Massachusetts bir defa daha kıralın emri altına getirildi, fakat bu sefer halkın idareye iş-

tirâki temin olundu. Diğer kolonilerde olduğu gibi bu iştirâk hakkı tedricen genişledi ve neticede tam hâkimiyete inkilâp etti. Burada sair yerlerde olduğu gibi malî işler üzerindeki murakabe hakkı müessir bir surette kullanılmıştı. Bununla beraber valiler umumî İngiliz menfaatlerine uygun siyaset takip edilmesi hususunda halkın zorlanmasına dair mütemadiyen talimat alıyorlardı. Ayni zamanda İngiliz Kıraliyet Hassa Meclisi koloni kanunlarını yeni baştan gözden geçirmek hakkına da malik bulunuyordu. Maamafih, koloni halkı esas menfaatleri haleldar olduğu takdirde bu gibi mânilerin içinden çıkmakta çok mahir olduklarını ispat eylemişlerdi.

Aynı şekilde, koloni halkı, menfaatleri öyle icap ettirdiği takdirde, İngilizlerin haricî münasebetleri ve bilhassa ticaret münasebetlerini tanzim hususundaki teşebbüslerine de mâni olmanın umumiyet itibarile kabil olduğunu öğrenmişlerdi. 1651 senesinden başlamak üzere, İngiliz hükûmeti zaman zaman, kolonilerin ticarî ve umumî iktisadî hayatının bazı safhalarını tanzim etmek üzere kanunlar çıkarmışlardı. Bu kanunlardan bazılarının Amerika'ya faydası olmuştu, fakat çoğu Amerika hesabına İngiltere'nin menfaatini kolluyordu. Umumiyetle koloni halkı kendi aleyhlerine olan kanunları hiçe sayıyorlardı. Ara sıra İngilizler harekete geçerler ve bu kanunların iyi tatbik edilmesini temine çalışırlardı. Fakat bu husustaki gayretler çok devam etmez, hükûmet çabucak «göz yumma» politikasına dönerdi.

Kolonilerin elde etmiş oldukları büyük ölçüdeki siyasî istiklâl bunların Britanya'dan ayrılmasını ve «İngiliz» yerine gün geçtikçe «Amerikan» olmalarını intaç eyledi. Bu hareket, ayni zamanda vuku bulmakta olan diğer millî grup ve kültürlerin birleşmesi dolayısiyle de kuvvet kazanmış oldu. Bu ayrılma ameliyesinin nasıl olduğu diğer bir milletin temellerini ne şekilde atmış bulunduğu 1782 tarihinde J. Hector St. John Crèvecoeur adındaki zeki Fransız çiftçisi tarafından canlı bir şekilde tasvir edilmişti. Bu zat, *Letters from an American Farmer* adlı eserinde: «Amerikalı dediğimiz bu yeni insan kimdir?» diye sormuştur. «Amerikalı ya bir Avrupa'lıdır veya bir Avrupa'lının ahfadındandır. İşte bundan dolayı burada hiç bir memlekette bulunmayan bir kan karışması mevcuttur... Size öyle bir aile gösterebilirim ki, büyük baba İngiliz'dir, karısı Hollandalıdır, oğlu bir Fransız kadıniyle evlidir ve dört torun da dört muhtelif milletten kadınlarla evlenmiştir. Eski düşüncelerini, eski âdetlerini bir tarafa bırakıp kabul ettiği yeni hayat tarzı dolayısiyle yeni âdetler edinen, yeni bir hükûmete itaatkâr olan ve yeni elde ettiği mertebeye hürmet eden kimse bir Amerika'lıdır...»

II.

İstiklâlin Kazanılması

«Biz şu hakikatlerin aşikâr olduğunu kabul ediyoruz: Bütün insanlar müsavî olarak yaratılmış olup Halik tarafından kendilerine devri kabil olmayan bazı haklar bahşedilmiştir. Hayat, hürriyet ve saadete erişmek hakları bunlar arasındadır.»

AMERİKA İSTİKLÂL BEYANNAMESİ, 4 Temmuz, 1776.

İRLEŞİK Devletlerin ikinci cumhurreisi olan John Adams'a kemal yaşına erişmek nasip olmuştu. Bu yaşta, insan artık gençlik senelerini işgal eden faaliyetlere dair felsefî düşüncelere dalmaktan zevk almağa başlar. John Adams, hayatının son senelerinde yazdığı bir hâtırat mektubunda, Amerikan ihtilâli tarihinin tâ 1620 senelerinde başlamış bulunduğunu söylemiştir. «İhtilâl harbin başlamasından evvel vuku bulmuştur. İhtilâl, halkın dimağında ve halkın kalbinde idi.» demiştir. Amerikalıları ihtilâle sevkeden prensipler ve hisleri iki yüz sene evveline irca edip bunları Amerikada tesis olunan ilk çiftlikten itibaren memleketin tarihinde aramak lâzımgelir.» diye yazmıştır.

Maamafih, pratik bakımdan İngiltere ile Amerika arasındaki bu açıktan açığa vâki olan yol ayrılığı 1763 senesinde başlar. Artık Virginia'nın Jamestown şehrinde ilk koloninin kurulmasından beri bir buçuk asır geçmiş bulunuyor ve diğer koloniler de gerek ekonomik kudret, gerek kültür sahasında elde edilen muvaffakiyetler bakımından çok gelişmiş bulunuyorlardı. Bütün kolonilerde senelerden beri halk idaresi mevcuttu. Umumî nüfus miktarı 1,500,000 ni geçiyordu. — 1700 senesinden beri 250,000 kişi artmıştı.

Kolonilerin maddî sahadaki bu büyüme ve gelişmelerinin neticeleri adetlerin ifade ettiği artıştan çok daha fazla idi. Avrupadan yeni muhacir akımı dolayısiyle onsekizinci asır kolonilerin gelişmesine yeni bir hız vermişti. Deniz kenarlarına yakın yerler artık meşgul olduğundan yeni gelenler nehirlerin aktığı istikamette içerilere doğru gitmeğe mecbur kalmışlardı. Tâcirler gerideki memleketi keşfedip zengin vâdilere dair haberlerle dönüyor ve daha elverişli ve daha ucuz toprak arayan cesur çiftçileri ailelerini alıp oralarda yerleşmeğe ve ormanları keserek açtıkları yerlerde evler inşa etmeğe teşvik ediyorlardı. Bunların çektikleri sıkıntılar çok büyüktü, fakat muvaffakiyetin mükâfatı da mühim olduğundan muhacir akımı devam ediyordu. Bu suretle iç vâdiler kendine güvenen insanlarla meskûn olmağa başlamıştı. Asrın yirminci senesinden sonra hudutta oturan insanlarla aileleri artık Pennsylvania hududundan Shenandoah vâdisine inmeğe ve diğer su yollarını takiben daha uzak memleketlere — «Garb'a» — gitmeğe başlamışlardı.

1763 senesine kadar Büyük Britanya, kolonilerine dair sabit bir imparatorluk politikası hazırlamış değildi. Kolonilerin ana vatana ham madde temin etmesi ve mamulât hususunda anavatanla rekabette bulunmamasına dair, olan merkantilist nazariye bunda hâkim olan noktai nazardı. Fakat bu da iyi şekilde tatbik olunmuyordu. Esasen koloniler de kendilerini bir bütünün bölünmez parçaları olarak telâkki etmiyorlardı. Bilâkis kendilerini İngilterenin kendisi gibi Londra ile gevşek bir münasebeti olan bir devlet, birer cumhuriyet addediyorlardı. Arasıra İngiltereye bu hususta bir hassasiyet gelir ve parlâmento veya kıral kolonilerin ekonomik faaliyetini ve mahallî hükûmetleri İngiltere'nin irade ve menfaatlerine büsbütün bağlamak için gayret sarfederlerdi. Fakat, koloni ahalisinin ekseriyeti kimseye boyun eğmek istemiyorlardı. Yeni Dünya ile Ana Vatan arasında üç bin millik deniz olduğunu bilmek koloniler üzerinde teskin edici bir tesir yaratıyordu. Bu suretle isyankârlıklarının ceza göreceğine dair olan korkuları azalıyordu.

Bu uzaklığa Amerika'da keşfedilmemiş arazideki yaşama şartları da inzimam ediyordu. Muhacirler dar sahalı, kalabalık şehirleri ve düz tarlaları bulunan memleketlerden hudutsuz genişlikte arazisi, sık ormanları ve büyük nehirleri olan bir yere gelmiş bulunuyorlardı. Bu kıtaya cemaatin ehemmiyetini başta tutan bir hayat tarzından ayrılıp tabiî şartlar dolayısiyle ferdin ehemmiyetini gözeten bir hayat tarzına katılmak zorunda kalan erkek, kadın bir çok insan gelmiş bulunuyordu.

Yeni muhitlerinde her şey muhacirlere Britanya hükûmetinin kudretini ve hattâ bu hükûmete olan ihtiyacı unutturmağa yarıyordu. Siyasî teşkilâtın esasları İngiltere'nin hemen hemen ayni idi. Fakat çok muğlak olan İngiliz sosyetesinde nizam ve intizamı temine yarayan binlerce kanun gayet az nü-

fuslu ormanlarda hiç bir işe yaramıyordu. Bu itibarla bırakılan bu kanunların yerini koloni ahalisinin bizzat yaptıkları kanunlar almış bulunuyordu. Korkacak bir şeyleri olmadığından ve ekseriya da bir hükûmete ihtiyaçları bulunmadığından, bu insanlar kendi işlerini kendileri görüyorlardı. Kimsenin işlerine karışmasından nefret ettikleri cihetle istediklerini istedikleri zaman ve istedikleri şekilde yapmak veya hiç yapmamak tarafını iltizam ediyorlardı.

İlk zamanlardan itibaren İngilizlerin uzun ve siyasî hürriyet mücadelesinden tevarüs etmiş bulundukları an'anelerden istifade etmişlerdi. Bundan mülhem olan fikirler Virginia'nın ilk beratında tespit edilmiş bulunuyordu. Bu beratta İngiliz kolonizatörlerinin, İngiltere topraklarında yaşıyorlarmış gibi, bütün hürriyetlerden, bütün imtiyazlardan, bütün masuniyetlerden istifade edileceği tasrih olunuyordu. Bu suretle Magna Charta ve Common Law'nın bütün nimetlerinden müstefid olacaklardı. İlk zamanlarda koloniler tevarüs ettikleri bu hakları muhafaza edebilmişlerdi. Çünkü kıral bunların parlâmentonun kontroluna tâbi olmadığına dair keyfî bir karar vermiş bulunuyordu. Bundan sonraki senelerde, İngiltere kıralları İngiltere'deki büyük mücadele — Puritan ihtilâline müncer olan kargaşalıklar — yüzünden iradelerini tatbik mevkiine koyacak durumda değillerdi. Parlamento kolonileri bir imparatorluk siyaseti dahilinde teşkilâtlandırmağa vakit bulamadan, koloniler kuvvetlenmişler ve kendi kendilerine gelişmişlerdi.

Yeni bir kıtaya ayak bastıkları ilk senelerden itibaren koloni ahalisi İngiliz kanun ve anayasası hükümlerine tâbi olmuşlardı. Bu sistemde bir teşrii meclis, mümessillerden mürekkep bir hükûmet tarzı ve şahıs hürriyeti tanıyan Common Law garantisi mevcut bulunuyordu. Fakat tedvin olunan kanunlar, noktai nazar itibariyle gittikçe Amerikan olmağa başlamış ve İngiliz usul ve teamüllerine itibar azalmıştı. Maamafih, kolonilerin İngiliz kontrolundan müessir bir surette kurtulması mücadelesiz olmamıştır. Koloni tarihi halk tarafından seçilen meclislerle, ekseriya kıral tarafından tâyin edilen valiler arasındaki mücadelelerle doludur. Valiler kolonilerde tahakküm ruhunu temsil eden ve bu suretle hürriyetlere karşı daimî bir tehlike teşkil eden kimselerdi. Buna rağmen koloni halkı kıralın bu valilerini kudretsiz hale getirmeğe muvaffak oluyorlardı. Çünkü valiler umumiyet itibariyle maaşlarını ancak meclisten alıyorlardı. Kıralın, tasavvurlarında yardımlarını temin için, koloni halkından nüfuzlu kimselere arazi ihsan etmesi veya kârlı memuriyetler vermesi için valilere bazan emirler de gelirdi. Fakat çok zaman bu koloni memurları bu ihsanları aldıktan sonra koloni davasına evvelkinden daha büyük bir şevkle sarılıyorlardı.

Mutlakiyet prensibi ve idarede haricî murakabenin timsali

olan vali ile mahallî muhtariyet ve demokratik esasların mümessili bulunan meclis arasında tevali eden mücadele, Amerikan ve İngiliz menfaatleri arasında ayrılık vücuda getirmek hususunda koloni ahalisini gittikçe harekete getirdi. Tedrici bir surette meclisler, valilerin ve kıralı körü körüne destekleyen kimselerden müteşekkil idare heyetlerinin vazifelerini üzerlerine aldılar. Yavaş yavaş koloni idaresinin sıklet merkezi Londra'dan Amerikan kolonilerinin merkezlerine intikal etti. 1770 senesinin başlangıcında kolonilerle ana vatan arasındaki bu münasebetlerde zecrî değişiklik yapılmasına teşebbüs olundu. Vaziyetin bu şekilde değişmesinde en mühim âmil Fransızların Şimali Amerika kıtasından nihayet tardedilmiş bulunması idi.

Britanya'lılar Atlantik sahili mıntıkasını muntazam çiftlikler, geniş malikâneler ve kalabalık şehirlerle doldurduğu sıralarda, Fransızlar şarkî Kanada'daki St. Lawrence vâdisinde başka türlü bir hâkimiyet tesis ediyorlardı. Fransızlar daha az miktarda muhacir göndermişler, buna mukabil fazla adette kâşif, misyoner ve kürk avcısı getirtmişlerdi. Fransızlar aynı zamanda, Mississippi nehrini de zaptetmişler ve yavaş yavaş kaleler ve ticaret menzilleri inşa etmek suretiyle şimali şarkide Quebec'den cenupta New Orleans'a uzanan hilâl şeklinde büyük bir imparatorluk vücuda getirmişlerdi. Bu suretle Britanya'lıları Appalachian dağlarının şarkındaki dar koridora hapsetmeğe muvaffak olmuşlardı.

Britanyalılar «Fransız tecavüzü» addettikleri bu vaziyete uzun müddet mukavemet ettiler. Daha 1613 senesinde İngiliz ve Fransız kolonizatörleri arasında çarpışmalar vukua gelmişti. Hattâ, ileride Fransa ile İngiltere arasında vukua gelen büyük harbin Amerikada bir örneği olan teşkilâtlı bir muharebe de olmuştu. Bu suretle 1689 ve 1697 «Kıral Williams» harpleri Avrupadaki «Palatinlik Harpleri» nin Amerikan safhası addedilmekte, 1701 den 1713 e kadar süren «Kraliçe Anne Harbi» «İspanyol Harplerine» tekabül etmekte, 1744 den 1748 e kadar devam eden «Kıral George Harbi» de «Avusturya Harplerine» müvazi bulunmakta idi. Her ne kadar İngiltere bu harpler dolayısiyle bazı menfaatler temin etti ise de mücadeleler umumiyet itibariyle neticesiz kalmış ve Fransa'da Amerika kıtası üzerindeki kuvvetli vaziyetini muhafaza eylemişti.

1750 senesinde ihtilâf son safhaya intikal etti. Fransızlar 1748 deki Aix-la-Chapelle sulhundan sonra Mississippi üzerindeki nüfuzlarını kuvvetlendirmişlerdi. Aynı zamanda Alleghenies dağları ötesindeki İngiliz koloni halkının faaliyeti artmış bulunuyordu. Bu suretle ayni mıntıkaya malik olmak arzusiyle bir yarış başlamıştı. 1754 senesinde yirmi iki yaşında bulunan George Washington'un idaresindeki Virginia milis kuvvetleri ile Fransız nizamiye birlikleri arasında silâhlı bir çarpışma vukua geldi. Bu çarpışma neticesinde çıkan «Fransız ve Amerika yer-

lileri harbi» — İngilizler ve müttefikleri olan yerlilerin Fransızlar ve onların müttefikleri bulunan yerliler arasında harp — şimalî Amerikada Fransızların mı, yoksa İngilizlerin mi hâkim olacaklarını kat'î surette halledecekti.

İngiliz kolonilerinde şimdiye kadar beraberce harekete ve birliğe bu kadar büyük bir ihtiyaç hâsıl olmamıştı. Fransanın vaziyeti yalnız Britanya imparatorluğunu değil, aynı zamanda Amerikan koloni halkını da tehdit ediyordu. Çünkü Fransa Mississippi vâdisini elinde bulundurmak suretiyle Amerika muhacirlerinin garba doğru olan yayılmalarına mâni olabilirdi. Bu yayılmaya mâni olmak koloni kudret ve refahının menbaını kurutmak demekti. Kanada ve Louisiana'daki Fransız hükûmeti kuvvetlenmekle kalmamış, fakat Amerika yerlileri nazarında itibarı da artmış bulunuyordu. Hattâ, İngilizlerin daimî müttefiki olan Iroquois'lar bile eski dostlarından ayrı düşürülmekte idiler. Amerika yerlilerine ait meseleleri iyi bilen her İngiliz muhacir yeni bir harp vukuunda felâketi önlemek üzere zecrî tedbirler almak lüzumunu hissediyordu.

Bu sıralarda, Amerika yerlileri ile olan münasebetlerin fenalaştığını öğrenen Britanya Ticaret Nezareti New York valisine ve sair kolonilerin mümessillerine emir vererek Iroquois kabile reisleri ile karşılıklı bir toplantı yapılmasını istedi. Böylece Haziran 1754 de New York, Pennsylvania, Maryland ve yeni İngiltere kolonileri mümessilleri Iroquois'larla Albany'de buluştular. Amerika yerlileri şikâyetlerini bildirdiler, mümessiller de bunları kabul eden ve bu hususta alınması lâzımgelen tedbirleri açıklayan bir rapor hazırladılar.

Fakat, Amerika yerlilerinin meselelerini halletmek için yapılan bu toplantı maksadı haricine çıkmış oldu. Çünkü «korunmaları için hâsıl olan kat'î lüzum» dolayısile muhtelif kolonilerin bir birlik teşkil ettiğini ilân etti. Toplantıda hazır bulunan koloniler mümessilleri Benjamin Franklin'in hazırlamış olduğu Albany birlik plânını kabul ettiler. Bu lâyihaya göre, birliğin Kıral tarafından tâyin edilen bir reisi ile koloniler meclisleri tarafından seçilmiş mümessillerden müteşekkil bir büyük meclisi bulunacak ve her koloninin umumî hazineye yaptığı malî yardım nispetinde temsil hakkı olacaktı. Hükûmet — Amerika yerlilerile yapılacak muahedeler, ticaret, savunma ve yerleşme işleri dahil olmak üzere — Garptaki Büyük Britanya menfaatlerini korumağı deruhte eyliyecekti. Fakat kolonilerden hiç biri Franklin'in plânını kabul etmedi, çünkü hiç bir koloni vergi koyma salâhiyetini veya garp mıntıkasının inkişafını murakabe kudretini hariçten bir heyete tefviz ve teslim eylemek niyetinde değildi.

Koloniler, umumiyet itibariyle, harbi kuvvetle ve sistematik bir surette desteklemiyorlardı. Koloni halkını «Kırala karşı vazifelerini yapmağa sevk» için sarfedilen gayretler boşa gidiyordu.

Bazı münferid kolonilerin yaptıkları yardımlar da büyük bir gayenin eksikliği yüzünden hiç bir işe yaramıyordu. Koloni halkı harbi İngiltere ile Fransa arasında bir imparatorluk mücadelesi olarak görüyorlardı. Britanya hükûmetinin koloni harpleri için büyük miktarda asker göndermeye mecbur olmasından dolayı halk hiç bir vicdan azabı duymuyordu. Harbi, mahallî askerler yerine «kırmızı ceketli» lerin kazanmasına da hiç müteessir olmuyorlardı. Fi'len «düşmanla alış veriş» demek olmasına rağmen ticaretten vaz geçmek için kâfi bir sebep göremiyorlardı. Kolonilerden hakikî yardım görülmemesine ve başlangıçta bir kaç askerî mağlubiyete rağmen, üstün stratejik vaziyeti ve ehliyetli kumandanları İngiltereye tam bir galibiyet temin eyledi. Sekiz sene süren mücadeleden sonra, Kanada ve yukarı Mississippi vâdisi nihayet zaptolundu ve Amerikada bir Fransız imparatorluğu rüyası gözlerden silindi.

Britanya, Fransa'ya galebe çaldıktan sonra, yalnız Amerikada değil, fakat, Hindistan'da ve koloniler dünyasının her yerinde şimdiye kadar ihmal ettiği bir mesele ile karşılaşmıştı — İmparatorluk meselesi. Müdafaayı kolaylaştırmak, muhtelif mıntıkaların ve ayrı ayrı halkın birbirlernie zıd menfaatlerini telif etmek ve imparatorluk idaresi masraflarını denkleştirmek için vâsi müstemlekelerini teşkilâtlandırması lâzım geliyordu. Britanya'nın denizaşırı arazisi Şimalî Amerika'da iki mislinden fazla büyümüştü. Atlantik sahilindeki dar şeride şimdi Kanada'nın geniş arazisi ile başlı başına bir imparatorluk teşkil edebilecek olan Mississippi nehri ile Alleghenies dağları arasındaki yerler ilâve edilmib oluyordu. Eskiden nüfus ekseriyet itibariyle Protestan İngilizlerden veya İngilizleşmiş Avrupa'lılardan müteşekkil iken, şimdi Katolik Fransızlarla kısmen hıristiyanlaşmış bir çok Amerika yerlilerini ihtiva ediyordu. Yeni ülkelerin müdafaa ve idaresi, eski yerler hesaba katılmasa bile, azîm masraflara ve fazla miktarda memura ihtiyaç gösteriyordu. Esasında bir sistemsizlik olan «eski koloni sistemi» bu vaziyetin icaplarını karşılamaktan uzaktı. Koloni halkının hayatını tehlikeye koyan harbin güç şartları içinde bile, eski sistem, koloniden yardım ve işbirliği elde etmek imkânını bulamamıştı. O halde, haricî tehlikenin bulunmadığı sulh zamanında ne ümit edilebilirdi?

Britanya noktai nazarından yeni bir imparatorluk teşkilâtına olan ihtiyaç aşikâr olmakla beraber Amerikadaki vaziyet değişikliğe hiç de müsait değildi. Uzun zamandanberi geniş bir hürriyete alışmış olan koloniler inkişaflarının öyle bir devresinde idiler ki artık daha az değil, daha fazla hürriyet istiyorlardı. Fransız tehlikesi bertaraf edildikten sonra bu arzu daha artmıştı. Yeni bir sistemi tatbik etmek, ve murakabeyi arttırmak için İngiltere'nin siyaset adamları, halk idaresine alışmış ve kimsenin işlerine karışmasından hoşlanmıyan insanlarla, kendine güvenen müteşebbis tâcirlerle, siyasî şuuru inkişaf et-

miş san'at sahipleriyle, bir imparatorluk boyunduruğu altına girmekten nefret eden azametli çiftlik sahiplerile, imparatorluğun kanunlarını ve nizamlarını bilmeyen ve bilmek de arzu etmeyen dağlık arazide yaşayan çiftçilerle ve nihayet kendi seçmenlerinin haklarına yapılabilecek müdahalelere karşı hassas davranan koloni meclisleriyle başa çıkmak ıztırarında idiler. Hakikaten Amerikalıların çoğu bu vaziyette bulunan bir Britanya İmparatorluğuna hiç aldırış etmiyorlardı. Küçük bir ekalliyet hariç, bütün halk kendi yollarında yürümeye ve vahşî bir çölden medenî bir memleket haline getirmiş oldukları Amerikada kendi hayat tarzlarını idame ettirmeğe kat'î surette karar vermiş bulunuyorlardı.

Britanya'lılar tarafından ele alınan ilk meselelerden biri bu memleketin teşkilâtlandırılması olmuştu. Kanada ile Ohio vâdisinin zaptı Britanya'ya, Fransızlarla yerli halkı birbirlerinden ayıramıyacak bir idare şekli ile araziyi ve din siyasetini tanzim etmek mes'uliyetini yüklemiş bulunuyordu. Fakat bu meselede Britanya ile sahil mıntıkası kolonileri arasında bir menfaat ihtilâfı husule gelmişti. Nüfusça süratle artan bu koloniler yeni zaptedilen araziyi kendileri istismar etmek istiyorlardı. Yeni topraklara ihtiyacı olan bir çok koloniler, beratlarını ileri sürerek, Mississippi nehrinin garbına kadar yayılmağa hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Yeni fethedilmiş yerlerin kendilerine ait olduğuna kanaat getirdiklerinden, halk büyük kafileler halinde dağ geçitlerinden ötelere akın ediyorlardı. Fakat İngiliz hükûmeti yeni araziye çiftçiler hücum ettiği takdirde Amerika yerlilerile harp çıkması ihtimalinden korkuyordu. Evvelâ ayaklanmış olan Amerika yerlilerine sükûnet bulmak için vakit vermek ve sonra bu toprakları koloni halkına tedricî bir surette açmak istiyorlardı. Buna binaen 1763 senesinde neşredilen bir kıralî emirnamede Alleghenies dağlarının garbındaki bütün topraklar ile Florida, Mississippi ve Quebec Amerika yerlilerine tahsis olunuyordu. Bu şekilde bir kalem darbesiyle, kıral on üç koloninin garp topraklarındaki bütün iddialarını ortadan kaldırmağa ve evvelce Fransız işgali zamanındaki gibi, garba doğru vâki olacak bir yayılmaya mâni olmaya teşebbüs eylemişti. Müessir bir surette tatbik edilmemekle beraber, bu tedbiri esasen münfeil bulunan koloni halkı, en basit haklarını — Garp topraklarını ihtiyaçları oldukça işgal edip faydalanmak hakkı — tamamen hiçe saymak telâkki etmişlerdi.

Britanyamn yeni malî siyasetinin akisleri daha ehemmiyetli olmuştu. Büyüyen imparatorluğun masrafını temin etmek için paraya ihtiyaç vardı. Bu paranın hepsini İngiliz vergi mükelleflerı temin etmediği surette, kolonilerin yardımda bulunması gerekiyordu. Fakat kolonilerden ancak kuvvetli bir merkezî idare sayesinde gelir elde edilebilirdi. Böyle bir idare ise koloni halk idaresine masraf tahmil eyleyecekti. Yeni sistemin fi'len tesisinde ilk adım, 1764 senesinde Şeker Kanununun mer'iyete girmesi

olmuştur. İki sene sonra tâdile uğrayan bu kanunun yegâne gayesi gelir temin etmekti; ticareti tanzim işile alâkası bulunmadığı gibi eski ticaret nizamnamesinin de yerine geçmiş bulunuyordu. 1733 de neşrolunan Pekmez Kanunu İngiliz hâkimiyeti haricinde kalan memleketlerden yapılacak pekmez ithalâtı üzerine fâhiş bir gümrük resmi vaz'ediyordu. Tâdil edilmiş bulunan şeker Kanunu ise, menşei ne olursa olsun bütün pekmez ithalâtı üzerine küçük bir vergi koyuyordu. Bu kanun, aynı zamanda, şarap, ipekli kumaş, kahve ve diğer bir kaç lüks eşyayı vergi mevzuu dahiline alıyordu. Bu kanunun hükümlerini yerine getirmek için gümrük memurlarına çok titiz davranmaları emrolunmuştu. Kaçakçıları yakalamaları için Amerika sularında bulunan Britanya harp gemilerine talimat verilmiş, kıralın memurlarının şüphe edilen yerlerde arama yapmalarını mümkün kılmak için açık arama müzekkereleri, (yardım müzekkereleri) kullanmalarına cevaz verilmişti.

Yeni İngiltere tâcirleri arasında hayret ve korku uyandıran yeni vergiler değil, asıl bu vergilerin müessir bir surette tatbiki için alınan tedbirlerdi. Bu da tamamen yeni bir şeydi. Bir nesillik bir zamandanberi, Yeni İngiltere ahalisi ihtiyaçları olan pekmezin büyük miktarını Fransız ve Hollanda garbî Hindistanından, hiç vergi vermeden getirtmeğe alışmışlardı. Vaz'olunan bu cüz'î vergiyi bile ödemenin kendilerini mahvedeceğine inanıyorlardı. Şeker Kanununun mucip sebepler lâyihası koloni halkına hoşnudsuzluklarını anayasa esaslarına dayanarak mazur göstermek fırsatını vermiş bulunuyordu. İngiliz parlâmentosunun imparatorluk ticaretini tanzim salâhiyeti nazariye itibariyle çoktan beri kabul edilmiş bir keyfiyet olmakla beraber filiyatta böyle değildi. Fakat 1764 tarihli vergi kanununda ifade edildiği gibi «işbu ülkenin gelirini ziyadeleştirmek» için kabul edilen vergi koyma salâhiyeti yeni bir şeydi; binaenaleyh münakaşası kabildi.

Bu anayasa dâvası, sonunda imparatorluğu parçalayan büyük ihtilâfın bir başlangıcı olmuştu. İlk Amerika vatanperverlerinden James Otis bir yazısında: «Parlamentonun bir tek kanunu altı ay içerisinde bunca insanı bütün hayatları müddetince düşündüklerinden fazla düşünceye sevketmiştir.» demiştir. Tüccarlar, teşrii meclisler, ve şehir toplantıları kanunun münasebetsizliğine dair protestolarda bulunmuşlar ve Samuel Adams gibi hukukşinaslar da bu kanunun mucip sebepler lâyihasında, ileride bir çok kimselerin anavatana isyan ederek Amerika vatanperverlerinin saflarına iltihak etmelerini mümkün kılan «temsilsiz vergi» parolasının esasını bulmuşlardı.

Yine aynı sene içinde parlamento: «Majeste kıralın kolonilerinde, bundan böyle basılan bütün kâğıt paraların tedavül akçesi olmasını menetmek maksadiyle» bir para kanunu kabul etti. Kolonilerin, ticaret muvazenesi aleyhte olan bir mıntıka

olması ve burada daimî surette «altın para» darlığı çekilmesi dolayısiyle bu kanun koloni iktisadiyatı üzerine büyük bir yük tahmil etmiş oldu. Koloni ahalisi noktai nazarından ayni şekilde şikâyeti mucip olan bir kanun da 1765 senesi başlarında neşrolunan Konaklama Kanunu idi. Bu kanuna göre, kıral askerlerinin bulunduğu yerlerdeki koloni ahalisi bunlara evlerinde yer göstermeğe ve iaşelerinden bir kısmını temin etmeğe mecburdu.

Bu kanunlara karşı olan muhalefet çok kuvvetli olmakla beraber yeni koloni idaresi sisteminin en son aldığı tedbir teşkilâtlı bir mukavemetin başlamasına sebep olmuştu. Bu da meşhur Pul Kanunu idi. Bu kanun bütün gazetelere, ilânlara, mecmua ve broşürlere, ruhsatnamelere, kira mukavelenameleriyle diğer bütün hukukî evraka hazine pulları yapıştırılmasını âmir bulunuyordu. Bu yoldan elde edilecek gelir de yalnız kolonilerin müdafaası, korunması ve muhafazası için sarfedilecekti. Bu vergiyi tahsil etmek üzere yalnız Amerikalı memurların tâyin edilmesi caiz bulunuyordu. Vergi yükü o kadar munsifane bir surette tevzi edilmekte idi ki, Parlâmento kanunu hemen hemen hiç münakaşasız kabul etmişti.

Bununla beraber, bu kanunu on üç koloni o kadar şiddetle reddetmişlerdi ki bu şiddet itidal sahibi kimseleri hayrete duçar eylemişti. Kanunun garip tâlii şu idi: Gazeteciler, hukukçular, rahipler, tüccarlar ve iş adamları gibi koloniler dahilinde en kuvvetli ve sesini en çok işittirebilen grupların düşmanlığını mucip olmuş ve memleketin her tarafına — şimal, cenup, ve garbına — aynı şekilde tesir icra etmişti. Bütün konşimentolardan da vergi alınacağı cihetle çok geçmeden ileri gelen tüccarlar mukavemete karar vererek aralarında ithalâtı durdurma cemiyetleri tesis ettiler. Ticaret muvakkaten durdu ve 1765 senesi yazında anavatanla olan alış veriş de müthiş surette azaldı. İleri gelen kimseler «Hürriyet Çocukları» namı altında bir teşkilât kurdular; bu suretle siyasî muhalefet cebir ve şiddete inkilâp etmiş oldu. Hiddetlenmiş kimselerden müteşekkil topluluklar Boston'un eğri büğrü sokaklarında nümayiş geçitleri yapmağa başladılar. Massachusetts'den South Carolina'ya kadar her yerde kanun hükümsüz bırakıldı. İhtilâlciler tâlisiz memurları zorla yerlerinden atarak menfur pulları imha ettiler.

Pul Kanununun ehemmiyetini yalnız ihtilâlkâr bir mukavemete hız vermekte değil, aynı zamanda Amerikalıları Amerika şartlarına uygun gelecek bir imparatorluk münasebetleri nazariyesi hazırlamağa mecbur etmesinde aramak lâzımdır. Meselâ, Virginia meclisi, Patrick Henry'nin teşvikiyle, temsilsiz vergi usulünün tehlikeli ve şimdiye kadar görülmemiş bir usul olduğuna ve bunun koloni hürriyetlerini tehlikeye düşürdüğüne dair bir kararı kabul etmişti. Bir kaç gün sonra, Massachusetts, Pul Kanunu «beliyesini» müzakere etmek üzere, New York'da ya-

pılacak bir kongreye bütün kolonileri murahhaslar tayine dâvet etti. 1765 senesi Ekim ayında toplanan bu kongre Amerikalıların teşebbüsü ile dâvet olunan ilk koloniler arası toplantısı idi. Dokuz koloniden gelen yirmi yedi cesur ve kabiliyetli adam koloni efkârı umumiyesini Parlamentonun Amerika işlerine karışması aleyhine çevirmek için bu fırsatı ganimet bildi. Oldukça uzun süren münakaşa ve müzakerelerden sonra Kongre «Anayasa esaslarına göre, kendi meclislerinden başka hiç bir kuvvetin şimdiye kadar kolonilere vergi koymadığı ve bundan sonra da koyamıyacağına» ve Pul Kanununun koloni ahalisinin hak ve hürriyetlerini ihlâl etmeğe âşikâr surette meyyal olduğuna dair bir takım kararlar verdi.

Bu suretle ortaya atılan Anayasa davası temsil meselesi üzerinde temerküz ediyordu. Koloniler noktai nazarından, Avam Kamarasına fi'len meb'us intihap etmedikçe kendilerini Parlâmentoda temsil edilmiş saymalarına imkân bulunmuyordu. Bu da «zımni temsil» denilen, yani seçim mahalli yerine sınıf ve menfaat esasına dayanan mutad İngiliz seçim esasına muhalif bulunuyordu. İngiliz siyaset adamlarından çoğu Parlamentonun anavatan kadar koloniler üzerinde de ayni otoriteyi temsil ve icra eden bir imparatorluk meclisi olduğunu iddia ediyorlardı. Bu itibarla Parlâmento İngilterede Berkshire eyaleti için kanunlar yapılabildiği gibi Massachusetts için de ayni işi görebilirdi. Fakat Amerika liderleri bir imparatorluk parlâmentosunun mevcut bulunmadığını, kendilerinin ancak kıralla hukukî münasebetleri bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Denizaşırı yerlerde koloniler tesisine muvafakat eden ve bunları idare teşkilâtı ile teçhiz eden kıraldı. Kıralın hem İngiltere kıralı, hem de Massachusetts kıralı olduğu kabul ediliyordu; fakat nasıl ki Massachusetts meclisinin İngiltere için kanunlar çıkarmağa hakkı yoktu, o halde, aynı şekilde İngiliz parlâmentosunun da Massachusetts için kanun yapmağa salâhiyeti bulunmadığında kuvvetle israr ediyorlardı. Kıral bir koloniden para istediği takdirde bir bağış yapılmasını emredebilirdi. Fakat, İngilterede olsun, Amerikada olsun bir Britanya tebası ancak kendi mümessilleri tarafından ve onlar vasıtasiyle vergiye tâbi tutulabilirdi. Britanya parlâmenterleri koloni halkının bu fikirlerini kabul etmeğe tabiatiyle meyyal değillerdi. Fakat Britanya tüccarları müessir surette tazyıkta bulunuyorlardı. Bir Amerikan boykotunun tesirlerini hissederek kanunun geri alınması hareketini desteklediler ve 1766 da Parlamento boyun eğmek mecburiyetinde kaldı. Bu suretle Pul Kanununu kaldırdı ve Şeker Kanununu mühim surette tâdil eyledi. Bu haber kolonilerin her tarafında büyük sevinçle karşılandı. Tüccarlar ithalâtı durdurma kararlarından vazgeçtiler, Hürriyet Çocukları faaliyetini tatil etti, ticaret eski haline döndü ve sulh ve sükûn avdet eder gibi oldu.

Fakat bu sadece bir fasıla idi, çünkü 1767 senesinde alınan bir takım yeni tedbirler ihtilâfları yeniden alevlendirdi. O sene

Britanya Maliye Nazırı Charles Townshend hükûmet namına yeni bir malî program tanzim etmek vazifesile mükellef tutulmuştu. Amerikan ticareti üzerine vaz'olunan vergilerin toplanmasını daha tesirli bir hale getirmek suretiyle Britanya vergilerini azaltmak için gümrük idaresini sıkılaştırdı ve ayni zamanda İngiltereden kolonilere ihraç edilen kâğıt, cam, kurşun ve çay üzerine vergi konulmasını teklif etti. Bu tedbir koloni valilerinin, hâkimlerin, gümrük memurlarının ve Amerikadaki Britanya ordusunun masraflarını kısmen karşılayacak gelir teminine matuf bulunuyordu. Townshend tarafından teklif edilen diğer bir kanun koloni yüksek mahkemelerine yardım müzekkereleri ita etmek hakkını tanıyordu. Bu suretle koloni halkının nefret ettiği umumî arama müzekkerelerine hususî bir hukukî kıymet verilmiş bulunuyordu.

Townshend vergilerinin kanun halini almasını takib eden heyecan Pul Kanununun meydana getirdiği durumdan daha hafif olmakla beraber yine oldukça şiddetli idi. Erkekler evde dokuma kumaştan elbise giyiyorlar, kadınlar çay yerine başka maddeler buluyorlar, talebeler, kolonide imâl edilen kâğıt kullanıyorlar ve evler boyasız bırakılıyordu. Ticarî menfaatler bahsinde haricî müdahalelere karşı çok hassas davranan Boston şehrinde yeni nizamların tatbik edilmesi isyana sebep oldu. Gümrük memurları vergi tahsil etmeğe kalkışınca halk üzerlerine hücum ederek bunları hırpaladı. Bunun üzerine gümrük memurlarını muhafaza maksadiyle iki alay oraya sevkolundu.

Bu eski Puritan şehirde Britanya askerlerinin bulunması kargaşalıklar çıkmasını dâvet eden bir durumdu. On sekiz aylık bir kırgınlık devresinden sonra, 5 Mayıs 1770 senesinde halk ile askerler arasında husumet başgösterdi. Kırmızı Ceketlilerin kar topuna tutulması gibi zararsız bir hareket, bir kütle hücumuna müncer oldu. O sırada birinin ateş emri vermesi yüzünden üç Boston'lu vurularak karlar üzerine serildi. Bu hâdise koloni içindeki tahrikâtçılara İngiltere'ye karşı mücadeleye başlamak için iyi bir fırsat oldu. «Boston Katliâmı» adı verilen bu vak'a İngiliz vicdansızlığı ve İngiliz zulmünün delili olarak ilân ediliyordu.

Bu şekilde bir muhalefetle karşılaşan Parlâmento, 1770 senesinde eski hükümlerinden kurnazlıkla geri dönmeğe karar verdi ve çaydan maada bütün Townshend vergilerini kaldırdı. Çay vergisi bırakılmıştı, çünkü George III. un dediği gibi, hakkı muhafaza etmek için hiç olmazsa bir vergi bulunmalı idi. Parlâmentonun bu hareketini koloni halkının ekseriyeti «yapılan fenalıkların tamiri» şeklinde kabul etti ve İngiltereye karşı açılmış olan mücadele büyük mikyasta durduruldu. «İngiliz çayı» na karşı olan ambargo devam ediyordu. Fakat bu husustaki heyecan azaltılmıştı ve ambargo da tamamiyle tatbik edilmiyordu. Umumiyet itibariyle vaziyet imparatorluk münasebetlerinin tanzimi için münasip görünüyordu. Refah seviyesi yükseliyor

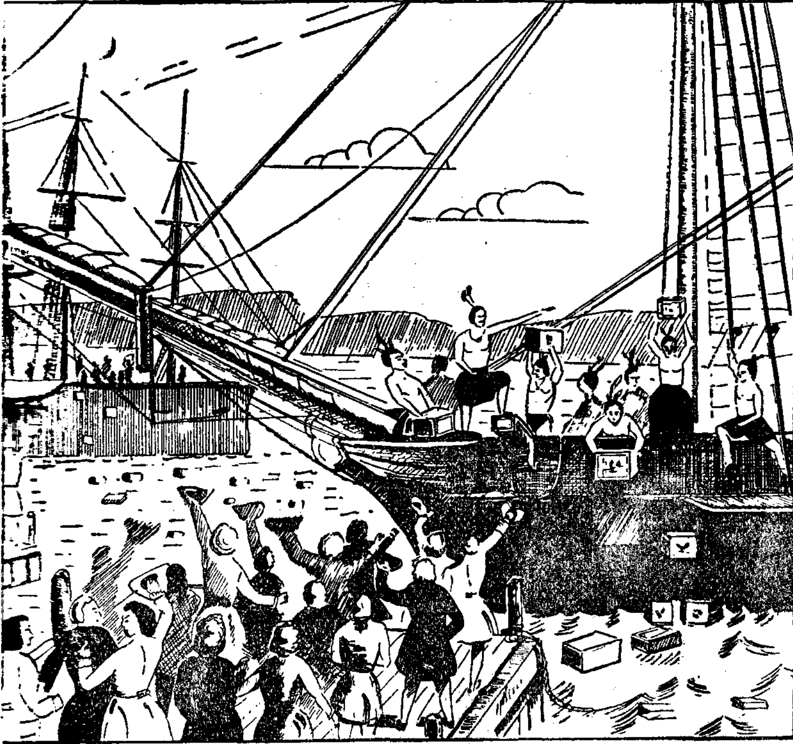
ve koloni liderlerinin çoğu ilerisi için plân yapmaktan vazgeçmiş bulunuyorlardı. İhmal ve teseyyüp daha cesurane usullerin muvaffak olmadığı yerlerde başarı göstermiyor gibi idi. Memleketin her tarafmda ekseriyeti teşkil eden mutedil kimseler bu sulh devresinden memnun idiler.

Üç senelik sükûnet devresi zarfmda bir grup, ihtilâfı canlı bir halde bulundurmak için elinden gelen gayreti sarfediyordu. Adetleri nispeten az «vatandaş» veya «radikal» lar, koloni halkının bu zaferlerinin aldatıcı olduğu noktasında israr ediyorlardı. Çay Kanunu mevcut olduğu müddetçe, Parlâmentonun koloniler üzerinde murakabe hakkı prensibi de mevcut oluyordu. İleride herhangi bir zamanda bu prensip koloni hürriyetlerini baltalayacak şekilde tamamen tatbik edilebilirdi.

«Vatandaş» ları temsil eden tipik bir insan, bunların en nüfuzlu ve en müessir âzâları Massachusetts'li Samuel Adams idi. Bu zat yorulmadan bir tek gaye uğrunda çalışmakta idi: İstiklâl. Harvard kolejinden mezun olduğu gündenberi hayatı muhtelif hükûmet memuriyetlerinde geçmiş bulunuyordu — ocaklar müfettişliği, vergi tahsildarlığı, şehir toplantıları nâzımlığı yapmıştı. Ticaret hayatında daima muvaffakiyetsizliğe uğramakla beraber siyasette çok kurnaz ve çok kabiliyetli olduğunu göstermişti. Yeni İngiltere şehir toplantıları Adams'ın hünerlerini ve kabiliyetini gösterdiği sahalardı. Bu husustaki âletleri insanlardı. Adams herkesle dosttu. Gemi inşaatında çalışan amelelerin olduğu kadar rahiplerin de itimad ve dostluğunu kazanmıştı. Adams'ın en mühim başarısı bu basit insanları sosyal ve politik bakımdan, mafevkleri olan kimselere karşı besledikleri korku hissinden kurtarmak ve bunlara kendi ehemmiyetlerini öğretmek olmuştur. İkinci vazifesi de bu insanları harekete getirmek olmuştur. Gazetelerde makaleler neşretmiş, şehir toplantılarında ve mahallî meclis içtimalarında bu insanların demokratik hislerine hitap eden nutuklar ve kararlar verilmesine önayak olmuştu. 1772 senesinde Adams, Boston şehir toplantısını bir «muhaberat komisyonu» intihap etmeğe ikna etmişti. Bu komisyon koloni halkının haklarını ve şikâyetlerini tespit edecek, bu meseleleri, diğer şehirlere bildirecek ve onlardan cevap isteyecekti. Bu fikir çok çabuk yayıldı. Kolonilerin hemen hemen hepsinde komisyonlar kuruldu ve bu komisyonlar müessir bir ihtilâlci teşkilâtın nüvesi oldu.

1773 senesinde Britanya, Adams ile mesai arkadaşlarına istedikleri fırsatı verdi. Malî vaziyeti bozulan Şarkî Hindistan Kumpanyası, Britanya Hükûmetine yardım için müracaat ederek kolonilere ihraç edilen çay üzerinde inhisar hakkını elde etti. Esasen Townshend çay vergisi yüzünden koloni halkı kumpanyanın çayını, boykot etmiş bulunuyordu. 1770 den sonra bu hususta ki kaçakçılık o dereceyi bulmuştu ki Amerikada istihlâk edilen çayın belki de onda dokuzu ecnebi menşeinden gelmekte ve

vergisiz ithal edilmekte idi. Kumpanya, kendi çayını kendi adamları vasıtasiyle mutad fiyattan çok aşağı satmağa ve bu suretle hem kaçakçılığı kârsız bir hale sokmağa, hem de müstakil koloni tüccarlarını ortadan kaldırmağa karar verdi. Fazla düşünülmeden atılan bu adım koloni tüccarlarını kızdırdı ve bunların «vatandaşlara» iltihak etmesini sağladı. Bunları harekete sevkeden yalnız çay ticaretinin kaybedilmesi değil, fakat inhisar zihniyeti idi. Hemen hemen her kolonide Şarkî Hindistan Kumpanyasının tasavvurlarını kuvveden fiile çıkarmasına mâni olacak tedbirler alındı. Boston'dan maada bütün limanlarda

kumpanya memurları istifaya ikna edildi. Yeni gelen çay partileri ya İngiltere'ye iade olundu veya depo edildi. Boston'daki memur istifa etmeyi kabul etmedi ve valinin de müzaheretiyle bütün muhalefete rağmen gelen malları boşaltmak için hazırlıklar yapıldı. Samuel Adams tarafından idare edilen Vatandaşların buna karşı cevabı şiddet ve cebir oldu. 16 Aralık 1773 gecesi Mohawk yerlileri kıyafetine girmiş bir takım kimseler üç gemiye girerek çayları denize döktüler.

Britanya, şimdi mukadderatı tâyin edecek bir buhranla karşılaşmış bulunuyordu. Şarkî Hindistan Kumpanyası Parlâ-

mentonun bir kararını tatbik etmişti. Şayed çayların imhasına aldırış edilmezse Parlâmento koloniler üzerindeki kudretinin sıfıra indiğini dünya nazarında kabul etmiş olacaktı. Britanyada resmî efkâr müttefikan Boston «Çay Dâvetini» bir vandalizm şeklinde tel'in ediyor ve isyankâr koloni halkını yola getirmek için alınması teklif edilen tedbirleri bütün kalpleriyle destekliyordu. Bu tedbirler koloni halkı tarafından «Zecrî Kanunlar» adı verilen bir takım kanunlar halinde meydana çıktı. Birincisi Boston Limanı Kanunu idi. Buna göre, imha edilen çayın bedeli ödeninceye kadar Boston limanı kapalı bulundurulacaktı. Bu hareket şehrin hayatını tehdit ediyordu. Çünkü Boston'u denizden ayırmak felâket demekti. Bundan sonra, diğer kanunlar kırala Massachusetts için evvelce intihap edilen şehir idare heyeti âzaları yerine tâyinler yapmak salâhiyetini veriyordu. Bundan başka, şimdiye kadar şehir toplantılarında seçilen jüri âzaları valinin adamları olan inzibat memurları tarafından dâvet edilecekti. Barındırma kanunu denilen diğer bir kanun da mahallî idareleri Britanya askerlerine münasip barınma yeri teminine mecbur ediyordu. Bu vazife ihmal edildiği takdirde, valinin hanların, birahanelerin ve sair binaların bu uğurda kullanılmasına emir vermesi caizdi. Hemen hemen ayni zamanda neşrolunan Quebec Kanunu da düşmanlığa sebep olmuştu; zira bu kanun Quebec eyaleti hudutlarını genişletiyor ve burada yaşayan Fransız halkının din hürriyetini ve kendi âdetlerini garanti altına alıyordu. Bu kanun Garp topraklarına tesahüp hakkını bahşeden eski beratler hükmünü hiçe saydığı ve garba doğru yapılan hareketi tehlikeye uğratarak koloni halkını katoliklerin hâkim olduğu ve mutlakiyetle idare olunan bir memlekette şimal ve şimalî garbî cihetlerinden hem hudut bir hale getirdiği için halk tarafından muhalefete uğramıştı. Quebec Kanunu cezaî bir tedbir olarak yapılmadığı halde Amerika'lılar bunu da zecrî kanunlar meyanına ithal etmişlerdi. Bu suretle bu kanunlara «Tahammülfersa Beş Kanun» adı verilmişti.

Bu kanunlar, Massachusetts'i, ümit edildiği gibi yola getirecek yerde, diğer kardeş kolonilerin onun yardımına koşmasına sebep oldu. Virginia Âyanının teklifi üzerine, koloniler mümessilleri «Kolonilerin bugünkü şayanı teessüf vaziyetini görüşmek üzere» 5 Eylül 1774 tarihinde Philadelphia'da toplanmağa dâvet olundu. Bu içtima, mahallî meclisler veya halk toplantıları tarafından kanunsuz seçilmiş, ilk Amerika kıt'ası meclisi idi. Bundan, kanun dışı hareketleri destekleyen vatanperverler partisinin vaziyete hâkim olduğu anlaşılıyordu. Bu itibarla, Britanya kanunlarına karşı gelmek istemeyen koyu muhafazakârlar da burada temsil olunmuyorlardı. Koyu muhafazakârlar hariç, meclis Amerika umumî efkârının oldukça iyi bir maktaını teşkil ediyordu. İçlerinde hem müfritler, hem de mutediller vardı. Georgia'dan maada her koloni en az bir delege göndermişti. Elli beş kişiye baliğ olan bu meclis fikir ihtilâflarına elverişli

olacak kadar büyük, fakat samimî münakaşalar yapılması ve müessir kararlar alınması için kâfi derecede küçüktü.

Kolonilerde mevcut bulunan fikir ayrılıkları yüzünden meclis üzüntü verici bir çıkmazla karşı karşıya gelmişti: Britanya hükûmetini tâvizler vermeğe mecbur etmek için zâhiren de olsa birliği muhafaza etmesi, aynı zamanda da mutedil Amerikalıları ürkütmemek için radikalizm veya «İstiklâl havası» yaratılmamaya gayret etmesi lâzımgeliyordu. Mahirane bir başlangıç nutkundan sonra zecrî kanunlara itaat lâzım gelmediğine dair bir karar sureti kabul edildi. Bundan sonra Büyük Britanya ve koloniler halkına hitap eden bir haklar ve şikâyetler beyannamesi ile kırala bir istida hazırlanmıştı. Bu istidada Parlamentonun haricî ticareti ve sırf imparatorluğu alâkadar eden münasebetleri tanzim hakkı kabul edilmekle beraber Amerikayı isyana sevkeden an'ânevî sebepler yeni baştan hulâsa ediliyordu. Maamafih, meclisin en mühim işi «The Association» namı verilen cemiyeti kurmak olmuştu. Bu cemiyetin gayesi ticarî boykotu canlandırmak ve her şehir ve eyalette ithalât, ihracat ve istihlâk yasaklarını murakabe ile mükellef teftiş heyetleri vücuda getirmekti. Teftiş heyetleri gümrükten geçen malları muayene etmek, anlaşmaya mugayir harekette bulunan tâcirlerin isimlerini neşir ve ilân etmek, bu gibi ithalâtı musadere eylemek ve hattâ «idareli olmayı, tutumluluğu ve çalışkanlığı teşvik» etmek vazifeleriyle mükellef bulunuyordu.

«The Association» aradaki ihtilâfa ihtilâlci mahiyet taşıyan teşkilâtlı bir unsur katmıştı. «Muhabere Komisyonları» esasları üzerine kurulan yeni mahallî teşkilât her yerde işlerin idaresini ele almıştı. Kıralın otoritesinin bakiyelerini ortadan kaldırmak için yapılan gayretlerde elebaşılık ediyorlardı. Tereddütte bulunanları korkutarak halk hareketine katılmalarını temin ediyor ve karşı gelenleri insafsızca cezalandırıyorlardı. Komisyonlar askerî levazım tedarik etmeğe ve asker toplamağa da başlamışlar, bu suretle umumî efkârı körüklemişlerdi.

Halk arasında tedricen meydana gelmekte olan ayrılık «Komisyonlar» ın faaliyeti yüzünden büsbütün büyüyerek anlaşmayı imkânsız kılan bir dereceyi buldu. Bir çok Amerikalılar uzun zamandanberi mukavemet hareketinde daha fazla ihtiyat tarafını iltizam ediyorlardı. Umumiyet itibariyle bunlar da Britanya'nın Amerika halkının haklarına tecavüz etmesine aleyhtardılar. Fakat açıktan açığa muhalefet yerine işi karşılıklı görüşme ve anlaşma ile halletmek taraftarı idiler. Bu grup birbirine hiç benzemeyen insanlardan müteşekkildi. İçlerinde resmî memuriyetlerde bulunan şahıslar, (yani kıral tarafından tâyin edilen muhtelif memurlar) bir çok ehemmiyetli ve ehemmiyetsiz Quakerler ve cebrü şiddete prensip noktasından muhalif diğer mezhep salikleri, bilhassa orta kolonilere mensup bir çok tüccarlar, en cenuptaki kolonilerin iç mıntıkalarına mensup

gayri memnun küçük çiftçiler bulunuyordu. Vatanperver saflarında ise yalnız orta halli kimseler değil, aynı zamanda meslek erbabı ve bilhassa hukukçular, cenupta büyük malikâne sahipleri ve azımsanmıyacak miktarda tüccarlar vardı.

Zecrî kanunların neşrinden sonra meydana gelen vak'alar kırala sadık olanları hayrete düşürmüş ve korkutmuştu. Bu duruma göre kıral bunlarla bir ittifak akteder ve yerinde bazı tâvizler vermek suretiyle vaziyetlerini o şekilde tarsin edebilirdi ki, Vatanperverler artık muhalefette bulunmakta müşkülâta uğrayabilirlerdi. Fakat George III. un hiç bir tâvizde bulunmağa niyeti yoktu. Eylûl 1774 de Philadelphia'daki Quaker'lerin vermiş olduğu bir arzuhali redderek şu sözleri sarfetmişti: «Ok yaydan çıkmış bulunuyor, koloniler ya boyun eğerler veyahut da muzaffer olurlar.» Bu hareket tarzı bundan böyle «Tory» lâkabı verilmiş olan, kırala sadık kimseleri himayesiz bıraktı. Artık, kendi arkadaşlarına Parlâmentonun en ağır taleplerine tamamen ve zelil bir tarzda boyun eğmekten başka bir çare kalmadığını söylemek mecburiyetinde idiler. Bu hale nazaran Whigs adını alan mutedillerin vatanperverleri desteklemekten başka çareleri kalmamıştı, zira başka bir yol tutmak demek hürriyetlerinin elden gitmesi demekti. Artık, kırala sadık olanlar açıktan açığa tazyik edilmeğe başlamıştı. Değirmenciler bunların hububatını öğütmek istemiyor, kendilerine kimse hizmet etmiyor, alış verişte de bulunmuyorlardı. Bunlar vatan haini addediliyor ve «hak ettikleri kötü namla tarihe geçmeleri için» komisyonlar adlarını neşir ve ilân ediyorlardı.

Ticaretin, yerini tamamile siyasî faaliyete terketmiş bulunduğu Boston şehrindeki askerî garnizona Thomas Gage adında ve Amerikalı bir kadınla evli bulunan bir general kumanda ediyordu. Şehrin ileri gelen vatanperverlerinden olan Dr. Joseph Waren, 20 Eylûl 1775 de bir İngiliz dostuna şunları yazmıştı: «İhtilâfı dostane bir surette halletmek için henüz vakit geçmiş değildir. Fakat şu kanaatteyim ki şayed General Gage parlamentonun kararlarını yerine getirmek maksadiyle askerlerini memleketin içine sevkederse, Büyük Britanya artık Yeni İngiltere kolonilerine ve eğer yanılmıyorsam bütün Amerikaya elveda demeğe mecbur kalacaktır. Milletimizde eğer bir parça dirayet varsa bunun vakit geçmeden kullanılmasını Allah'tan dilerim.»

Fakat, General Gage'ın vazifesi zecrî kanunları tatbik etmekti. Massachusetts vatanperverlerinin yirmi mil uzaktaki Concord şehrinde barut ve askerî malzeme depo ettiklerini haber almış bulunuyordu. Bu cephane ve levazımatı musadere etmek ve aynı zamanda muhakeme edilmek üzere İngiltereye gönderilmesi emrolunan Samuel Adams ile John Hancock'u yakalamak için 18 Nisan 1775 gecesinde garnizondan kuvvetli bir müfreze gönderildi. Fakat, bütün o civar ahalisi ayaklan-

mış bulunuyordu. Bir gecelik yürüyüşten sonra Britanya askerleri Lexington köyüne vardıkları zaman sabahın alaca karanlığı içinde elli kadar silâhlı insanın köy meydanında dizilmiş bulunduğunu gördüler. Bir an her iki taraf tereddüt etti, her iki taraftan da bağırmalar ve emirler işitildi ve bu gürültü içinden bir patlama sesi duyuldu. Her iki taraftan da ateş başlamıştı. Amerikalılar çayırın üzerinde sekiz ölü bırakarak dağıldılar. Amerika istiklâl harbi için ilk kan akıtılmış bulunuyordu.

Britanya'lılar Concord'a doğru yollarına devam ettiler. Buradaki köprüde muharebeye hazırlanmış çiftçiler «dünyanın her tarafından duyulan silâhı» attılar. Vazifelerini kısmen yapan Britanya alayları geri döndüler. Fakat, köylerden ve çiftliklerden gelen milis askerleri bütün yol üzerinde taş duvarlar, tepeler ve evler arkasına gizlenerek parlak kırmızı üniformaları hedef tuttular. Civar halkının ihtilâlin bu birinci muharebesindeki yardımı hakikaten o kadar genişti ki, askerler nihayet Boston'a bitap bir halde döndükleri zaman bu 2500 kişilik müfreze koloni halkının uğradığı insan kaybının aşağı yukarı üç misline uğramış bulunuyordu.

Lexington ve Concord'dan gelen haberler diğer kolonilerde bir elektrik sademesi tesiri hâsıl etti. Artık hakikî harbin uzak olmadığı aşikârdı. Üç kolonideki mahallî komisyonların birinden diğerine haberler ulaştırıldı. Esasen bunları birbirine tamamen bağlamak için Lexington hâdisesine benzer mühim bir vak'a lâzımgeliyordu. Yirmi gün içinde bir çok değişik şekillerde ulaşan bu haber Maine'den Georgia'ya kadar her tarafta müşterek bir vatanperverlik havası meydana getirmişti.

Lexington ve Concord'un yarattığı alârm işareti devam ettiği sırada, 10 Mayıs 1775 senesinde Philadelphia'da ikinci Amerika Kongresi toplandı. Bu kongrenin reisi John Hancock adındaki Boston'lu zengin bir tüccardı. Thomas Jefferson ile artık yaşlanmış olan Benjamin Franklin de kongrede hazır bulunuyordu. Franklin Londra'dan yeni dönmüştü; orada kolonilerden bazılarının mümessili olarak bulunmuş ve arada bir anlaşma meydana getirmek üzere nafile yere gayret etmişti. Kongre daha henüz teşkilâtını tamamlamadan açıktan açığa bir harp ihtimalile karşılaşmış bulunuyordu. Bazı muhalefete rağmen Kongrenin hakikî duyguları, silâha sarılmaya sebepler ve ihtiyaçlara dair olan ve John Dickinson ile Jefferson tarafından müştereken hazırlanan beyannamede izhar olunmuştu:

«Dâvamızda haklıyız. Birliğimiz mükemmeldir. Dahilî imkânlarımız büyüktür; şayed lâzım olursa şüphesiz hariçten de yardım görebiliriz... Düşmanlarımız bizi silâha sarılmağa mecbur etmiştir. Bu silâhları hürriyetimizin muhafazası için kullanacağız. Esir yaşamaktansa hür olarak ölmeğe müttehid bir surette karar vermiş bulunuyoruz.»

Bu beyanname henüz müzakere edilmekte iken Kongre milis kuvvetlerini hizmete dâvet ederek Amerika orduları Başkumandanlığına Albay George Washington'u tâyin etti. Washington iri yapısı, sâkin ve ağırbaşlı tavırları ile sözünü dinletir bir adamdı. İhtiras ve sabrı muvazene bulmuş, maddî ve mânevî cesaretin mükemmel bir timsali idi. Sevk ve idare kabiliyeti şayanı dikkat olduğu gibi muhakemesinin doğruluğu ve malûmatının kuvveti ile büyük adamlar meyanına dahil olmuştu. Aklıselimi sayesinde «deha seviyesine ulaşmıştı.» Bir dâvaya inanınca bu hususta bütün kudretile ve doğru olarak gayret gösterirdi. Bir yazısında: «mağlubiyet sadece gayret göstermek için bir sebeptir. Gelecek sefer daha iyi olacak.» demişti. Bu ruh ve askerî idaredeki kabiliyeti ilerideki senelerdeki muvaffakiyetlerinin âmili olmuştur.

Askerî işlere girişilmesine ve bir başkumandan tâyin edilmiş bulunmasına rağmen İngiltere'den tamamiyle ayrılmak fikri Kongrenin bir çok âzâlarına ve Amerika halkının büyük bir kısmına iyi gelmiyordu. Efkârıumumîye bu kadar cezri bir hareket için henüz hazır değildi. Bununla beraber şu cihet aşikârdı ki koloniler artık yarısı imparatorluğun içinde yarısı dışında olarak ebediyyen kalamazlardı. Mutediller kırala karşı değil İdareye karşı harp ettiklerine kendilerini inandırıyorlardı. 1776 yılı Ocak ayına kadar General Washington'un riyaset ettiği zabitan yemek toplantısında her gece kıralın sıhhatine kadeh kaldırılıyordu.

Aylar geçtikçe imparatorluğun el'an bir parçası halinde harp etmenin güçlükleri gittikçe aşikâr olmağa başladı. İngiltere hiç bir anlaşmaya yanaşmıyordu. 23 Ağustos 1775 de kıral George neşrettiği bir emirname ile kolonilerin isyan halinde olduğunu beyan ve ilân etti. Beş ay sonra Thomas Paine'in *Comon Sense* adlı elli sayfalık broşürü neşrolundu. Kudretli ve parlak bir üslûpla yazılmış olan bu eser istiklâle olan ihtiyacı sert bir lisanla anlatıyordu. En büyük mânianın ne olduğunu güzelce sezerek, Paine Kıralın mukaddes şahsiyetine hücum ediyordu. Babadan evlâda intikal eden monarşi zihniyeti ile alay ediyor ve bir tek namuslu adamın, cemiyet için «bütün taçlı canavarlardan daha kıymetli» olduğunu ileri sürüyordu. Kabul edilmesi lâzımgelen şıkları ikna edici bir tarzda ortaya atıyordu — Zalim bir kıral ile köhneleşmiş bir hükûmete itaatte devam etmek veya kendi işlerine kendisi hâkim, müstakil bir cumhuriyet haline girerek hürriyet ve saadete kavuşmak. Bu broşürün tesirleri asla küçümsenemez. Bir kaç ay içerisinde kolonilere binlerce nüshası dağıtılmış, bu suretle kanaatlerin tebellür etmesine ve kararsızlarla tereddüt içinde bulunanları dâva etrafına toplamağa sebep olmuştu.

Fakat her ne kadar artık istiklâl fikrini sükûnetle karşılamağa başlamış idilerse de, ayrılmanın resmen ilânı için her ko-

loninin muvafakatini elde etmek zorluğu hâlâ baki idi. Paine, kolonilerin «mubayenetin şahikasına erişmiş» olduklarına işaret etmişti. Tam isyan halinde bulunuyorlardı; birer ordu ve donanmaya ve parlamento ile kıralı hiçe sayan kendi hükûmetlerine sahip bulunuyorlardı. En son adımı atmamak mânasızlığın son derecesi demekti.

Kolonilerden bu hususta sarih talimat almadıkça kongrenin kat'î bir karar vermemesine dair müşterek bir anlaşma mevcuttu. Fakat hergün Kongre kanun dışı yeni koloni hükûmetlerinin tesis olunduğunu ve mümessillere istiklâl için rey vermek hususunda salâhiyet verilmekte olduğunu duyuyordu. Aynı zamanda muhabere arttıkça ve zayıf komiteler kuvvetlenip vatanperver kimseler heyecanlı kararlara vardıkça Kongre içindeki radikallerin hâkimiyeti de artıyordu. Nihayet 10 Mayıs 1776 da «Kördüğümü kesip atmak» kararı kabul olundu. Şimdi artık sadece resmî bir beyannameye ihtiyaç vardı. 7 Haziranda, kendi hükûmetinden aldığı talimata istinaden, Virginia'lı Richard Henry Lee istiklâl ilânı, ecnebi memleketlerle ittifaklar akdi ve bir Amerika Federasyonu kurulması lehinde bir lâyiha teklif eyledi. «Bu âzim kararı vermeğe bizi mecbur eden sebepleri meydana koymak üzere» resmî bir beyanname hazırlamak için derhal bir komisyon teşkil olundu. Bu vesikanın kaleme alınması Thomas Jefferson'un riyasetinde beş kişilik bir komisyona havale olundu.

Virginia âyan meclisinden Philadelphia'ya gelen Jefferson o tarihte otuz üç yaşında idi. Fakat şöhret sahibi olmuş bir adamdı. Virginia aristokrasisinin bir az dışında kalan bir aileye mensup olmakla beraber, demokratik bir hayat tarzı bulunan iç memlekette geçirdiği seneler kendisini asilzadelerin haklarına karşı düşman bir hale getirmişti. Ata binmek, av avlamak ve keman çalmak gibi meşgaleler, ilme karşı olan derin hevesini tatmin etmesine mâni olmamıştı. Bu büyük beyannameyi kaleme almak için Jefferson'dan daha münasip kimse bulunamıyacağı muhakkaktı. Jefferson, bunun Amerika'yı dehşetli bir harbe sürükliyeceğini biliyordu. Fakat «Hürriyet ağacının vakit vakit hem vatanperverlerin, hem de zalimlerin kanile sulanması lâzımgeldiğine» inanıyordu. Ortadan kaldırılacak hükûmetin yerine kuvvetli bir idare tarzı da hazırlanmıştı. Fakat, Jefferson kuvvetli bir hükûmete esasen taraftar değildi. Hükûmetlerin en emin bekçisinin halkın kendisi olduğuna iman etmişti. Seçilmiş bir kaç kişinin hâkim olmasını «halk kütlesinin saadeti aleyhinde başı boş bir komplo telâkki ediyordu. Beyannamede ifade edilen yüksek prensiplere dair Jefferson'un düşünceleri, kendisine bu beyannameyi yazdıran halkın düşüncelerine mutabıktı. Jefferson, halkın dilini, halkın fikirlerini kullanmış ve o tarihte yaşayan bir muharririn dediği gibi: «İstiklâl âbidesine Amerika kıt'asının ruhunu akıtmıştır.»

4 Temmuz 1776 da kabul edilen İstiklâl Beyannamesi, sa-

dece yeni bir milletin doğmasını ilânla kalmıyordu. Bütün Garp dünyasında bundan böyle dinamik bir kudret teşkil edecek bir insan hürriyeti felsefesi ortaya koymuş bulunuyordu. Beyanname, yapılan haksızlıklardan ziyade bütün Amerikada umumî tasvibe mazhar olacak surette ve geniş şekilde ferdî hürriyet esaslarına dayanmakta idi. Beyannamenin siyasî felsefesi de vâzıhdı:

«Biz şu hakikatlerin aşikâr olduğunu kabul ediyoruz: Bütün insanlar müsavi yaratılmış olup Halik tarafından onlara devri kabil olmayan bazı haklar bahşedilmiştir. Hayat, hürriyet ve saadete erişmek hakları bunlar arasındadır. Bu hakları temin etmek üzere insanlar aralarında hakikî kuvvetlerini idare edilenlerin muvafakatlerinden alan hükûmetler vücuda getirmişlerdir. Ne zaman olursa olsun bir hükûmet şekli bu gayeleri tahrip edici bir vaziyet alırsa, bu hükûmeti değiştirmek veya ilga etmek ve kendi emniyet ve saadetini en iyi bir

tarzda temin etmesi melhuz yeni bir hükûmeti, sağlam temellere istinad ettirerek, salâhiyetlerini iyi bir şekilde tâyin ve tesbit suretiyle vazife başına getirmek halkın hakkıdır.»

«Bu hakikatler» Jefferson'un muhayyelesinin icadları değildi. O zamanın insanları ve o zamandan sonra bir çok insanlar için «âşikâr» siyasî bir nazariye teşkil ediyordu. Jefferson'un düşüncelerinin ve ifade tarzının kaynaklarını İngiliz siyasî filozoflarının ve bilhassa James Harrington'un *Oceana* adlı kitabında ve daha ziyade John Locke'un *Second Treatise On Goverment* namındaki eserinde aramak lâzımdır. Fakat beyannamenin ruhunun menbaını, halkın hükûmet için değil, hükûmetin halk için mevcut olması hususunda insanlarda uyanan şuurda bulmak kabildir. Jefferson'a göre, hükûmetin vazife ve gayesi insanlara yardım etmekti — hayat, hürriyet ve saadete erişmek haklarını muhafaza etmek — onlara zulmetmek ve fena muamelelerde bulunmak değildi.

İstiklâl Beyannamesi resmî bir ayrılma ilânından çok daha geniş tesirler yarattı. İhtiva ettiği fikirler Amerikan dâvası lehinde kitle halinde tezahürlere sebep olmuştu. Çünkü alelâde halkın kendi ehemmiyetlerini tebarüz ettirmiş ve bunları şahsî hürriyet, halk idaresi ve cemiyet içinde vekarlı bir yer temini için mücadeleye teşvik eylemişti. Beyanname, hücumlarını İngiliz kıralı George III. ün ithamına temerküz ettirmekle, ihtilâfı şahsî bir mücadele haline sokmuş bulunuyordu. Bu cansız kanunlar ve gayri müşehhas bir parlamento aleyhine bir isyan değil, fakat et ve kemikten müteşekkil bir düşman aleyhine bir savaştı. Halka şahsî bir dâva ve şahsî bir düşman temin eylemekle beyanname, ihtilâli halkın emellerine yaklaştırdı, ve buna halkın hislerini katarak sağlamlaştırdı.

İstiklâl harbi altı seneden fazla sürdü. Her kolonide çarpışmalar olduğu gibi, göğüs göğüse ehemmiyetli oniki muharebe de vukubuldu. İstiklâl beyannamesinden evvel dahi harbin neticesine mühim surette tesir eden askerî harekât vukua gelmişti. — Meselâ, 1776 Şubatında North Carolina'da kıral taraftarlarının mağlup edilmesi, Martta da Britanya kuvvetlerinin Boston'u terke mecbur edilmesi gibi. İstiklâli takip eden aylar zarfında Amerikalılar ciddî bir takım mağlubiyetlere uğradılar. Bunlardan birincisi New York'da vâki oldu. Washington New York'un Yeni İngiltereye levazım ve yedek kuvvetler temin eden mühim vaziyeti dolayısiyle Britanyalıların ilk askerî hedeflerinden biri olacağını evvelden keşfetmişti. Bununla beraber, Britanya kuvvetleri kumandanı General Sir William Howe derhal New York üzerine hücum etmemişti. Amerikaya dost olması sebebiyle, zeytin dalı ile beraber kılıç da getirmişti. Muharebeye hitam verdikleri takdirde isyankârlara kıralın kendilerini affedeceğini bildirmişti. Bununla beraber imparatorluk dahilinde hürriyet garantisi vermiyordu. Howe'in teklifi tabiatiyle reddolundu ve 30,000 Bri-

tanya kara ve deniz askeri Washington'un 18,000 kişilik kara kuvvetiyle karşılaştı.

New York'un müdafaasının gayri kabil olduğu aşikârdı. Fakat Washington, mücadele etmeden şehri terketmeği şerefine aykırı buluyordu. Vukua gelen muharebede Washington'un plânı kusurlu idi. Kumandanları vazifelerini lâyikiyle yapmıyorlardı. Britanyalılar da adet itibariyle faik idiler. Washington'un mevzilerinde tutunulmağa imkân kalmadığı cihetle Brooklyn'den Manhattan sahillerine dâhiyane bir ricat hareketi yaptı. Bereket versin rüzgâr şimalden esiyordu; bu sebeple Britanya harp gemileri East River'a giremiyorlardı. Anlaşılan Howe'ın olan bitenden haberi yoktu; bundan dolayı Amerikan dâvasına ezici bir darbe indirmek ve belki de harbi sona erdirmek için en son fırsatı kaçırmıştı. Şayet, Washington'un ordusu o zaman esir edilmiş olsaydı kongrenin yeni bir ordu teşkil etmesi çok müşkül olacaktı.

Daimî surette geri çekilmeğe mecbur olmakla beraber, Washington, ordusunu senenin sonuna kadar mümkün mertebe iyi bir vaziyette muhafaza etti. Trenton ve Princeton'daki mühim muvaffakiyetler koloni halkının ümitlerini yeniden canlandırmıştı. Fakat felâket tekrar geldi çattı. 1777 Eylûlünde Howe Philadelphia'yı zaptederek Kongreyi oradan kaçmağa mecbur etti. Washington da bu suretle adamlariyle beraber Valley Forge'de çok mihnetli günler geçirmek ıztırarında kalmıştı. Açıkta yaktıkları ateşlerin başında donan ve karlar üzerinde kanlı ayak izleri bırakan vatanperverler mağlubiyetin başlangıcında görünüyorlardı.

Diğer taraftan, 1777 senesinin son baharında harbin en büyük Amerikan zaferi kazanılmış ve bu defa da askerî bakımdan ihtilâlin dönüm noktası olmuştu. İngiliz Generali Burgoyne, Champlain gölü — Hudson nehri hattını kontrol etmek ve bu suretle Yeni İngiltereyi diğer kolonilerden tamamen tecrit etmek maksadiyle ordusile birlikte Kanada'dan Cenuba hareket etmişti. Burgoyne yukarı Hudson nehrine vâsıl olmuş ve daha cenuba gitmeden burada Eylûl ortalarına kadar malzeme beklemek mecburiyetinde kalmıştı. Amerikanın coğrafyasındaki bilgisizliği yüzünden iki haftalık bir zaman zarfında askerî bir birliğin Vermont'u kat'ederek Connecticut nehrinin aşağılarına kadar inip geri dönmesinin veya yolda ordusunun ihtiyacı için en aşağı 1300 binek hayvanı ve bir çok da sığır ve araba tedarik etmenin kolay bir iş olduğunu zannediyordu. Bu iş için 375 Hesse'li piyade askeri ve takriben üçyüz kadar da Tory'lerden adam seçmişti. Bunlar Vermont hududuna kadar bile gelemediler. Vermont milis kuvvetleri karşılarına çıktı ve Hesse'lilerden pek azı kaçıp geriye dönebildi. Aynı zamanda Mohawk vâdisinde bulunan Amerikalılar Lake Erie'den gelen Burgoyne ile birleşmeğe çalışan Britanya imdat kuvvetlerinin birleşmelerine manî oldular.

Vermont hattındaki muharebe Şimalî Yeni İngiltere'nin bütün eli silâh tutan kimselerini savaşa sevketmişti. Burgoyne'un gecikmesi de Washington'un aşağı Hudson'dan muntazam kuvvetler göndermesini mümkün kıldı. Burgoyne, bu acemi kuvvetlerini harekete sevketti ve bu kuvvetler arkadaşlarının muvaffakiyetlerinden cesaretlenmiş, muntazam askerlerle takviyeli ve muvazzaf ordunun bir generalinin kumandasında bulunan Yankee milis askerleriyle karşı karşıya geldi. Soğukların ilk başladığı zamanda muharebe vukua geldi. Burgoyne'un iki hücumu püskürtüldü ve Britanya'lılar Saratoga'ya çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Son bahar yağmurları yağmağa başlamıştı. Hesse'li askerler bırakıp kaçtılar ve Amerikalı'lar İngilizleri önden, arkadan ve yanlardan kuşattılar. 17 Ekim 1777 de Burgoyne hâlâ beş binden fazla mevcudu olan bütün ordusiyle birlikte Amerikalı general Gates'e teslim oldu. Bu harbe kat'î neticeyi sağlayacak bir darbe idi; ehemmiyeti yalnız stratejik noktadan değil, fakat İngilterenin tarihî düşmanı Fransayı Amerika tarafına çekmesindendi.

Fransa 1763 deki mağlubiyetinden beri beklemekte ve fırsat kollamakta idi. Bu itibarla Amerikan dâvasına büyük şevkle katılmıştı. Fransız münevverleri, henüz cumhuriyet taraftarı olmaktan uzak bulunmakla beraber, derebeyliğine ve imtiyazlara karşı isyan halinde idiler. İstiklâl Beyannamesinden sonra Benjamen Franklin Fransız sarayında hararetle karşılanmıştı. İlk günlerden itibaren Fransız hükûmeti bitaraf kalmamış, Birleşik Devletlere cephane ve levazım vermişti. Fakat doğrudan doğruya müdahalenin ve İngiltere ile açık bir harbin icap ettireceği masrafları göze almak istemiyordu. Burgoyne'un teslim haberinden sonra ise Franklin ticaret ve ittifak muahedeleri akdetmeye muvaffak oldu. Bu muahedelere göre Amerika istiklâli tanınıncaya kadar her iki millet tâlihlerini birleştirmeği vaadediyorlardı. Hattâ bundan evvel bir çok Fransız gönüllüleri Amerikaya gelmişlerdi. Bunların içinde en meşhuru Marquis de Lafayette adında genç bir Fransız zabiti idi. Lafayette, Amerika istiklâline yardım etmek, Fransayı yükseltmek, İngiltereyi gülünç mevkie sokmak ve kendi askerî kabiliyetini göstermek istiyordu. Washington'un ordusuna general rütbesiyle iltihak etti. Hiç ücretsiz hizmeti kabul ederek o kadar muvaffakiyet gösterdi ki âdeta taparcasına sevdiği bu büyük Amerikalının hürmetini kazandı.

1779-80 kışında Lafayette, Versailles'yı ziyaret ederek harbi sona erdirmek üzere hakikî bir gayret göstermeğe hükûmetini ikna etti. Bundan az zaman sonra, Louis XVI, General Rochambeau kumandasında Amerika'ya 6,000 kişilik mükemmel seferî bir kuvvet gönderdi. Bundan maada Fransız donanması da Britanya ordusunun ikmal ve iaşe işlerindeki müşkülâtı vahimleştiriyordu. Britanya ticareti Privateers adı verilen ve ablokayı yaran Fransız ve Amerikan gemilerinden ve John Paul

Jones adındaki atılgan kaptanın faaliyetinden büyük zararlara dûçar olmuştu. Britanya, aynı zamanda İspanya ve Hollandanın harbe girmesinden zarar görmüştü.

Buna rağmen, Britanya kuvvetleri mücadelesiz harbi terk etmemekte inad ediyordu. 1778 senesinde İngilizler, Fransız donanması tehlikesi karşısında Philadelphia'yı terketmeğe mecbur kaldılar. Aynı sene içinde Ohio vâdisinde bir takım mağlubiyetlere uğradılar ve bu mağlubiyetler neticesinde şimali garbide Amerikan hâkimiyeti temin edilmiş oldu. Fakat İngilizler cenupta harbe devam ediyorlardı. 1780 senesi başında, cenubun en mühim limanı olan Charleston'u zaptettiler ve Carolina arazisini muvakkaten işgal ettiler. Müteakip sene zarfında Virginia'yı istilâ etmeğe kalkıştılar. Fakat o senenin yazında Fransız donanması Chesapeake nehri ile Amerikan kara sularında muvakkat bir hâkimiyet tesis eylemişti. Washington'un ve Rochambeau'nun askerleri donanmaya mensup gemilerle körfezden karşıya geçirildi. 15,000 kişiye baliğ olan bu birleşmiş kuvvetler Lord Cornwallis'in 8,000 kişilik ordusunu Virginia sahilinde Yorktown'da muhasara altına aldı. 19 Ekim 1781 de Cornwallis'in teslim olması ile ihtilâli önlemek için yapılan askerî harekât da sona ermiş bulunuyordu.

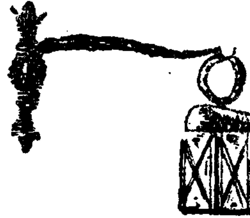
Yorktown'daki Amerikan zaferi haberi Avrupaya gelince Avam Kamarası harbin durdurulmasına karar verdi. Bunun akabinde Başbakan Lord North istifa etti ve kıral da Amerika istiklâli esasları üzerinde bir sulh aktedilmesi için yeni bir hükûmet kurdu. Sulh müzakereleri 1782 Nisanında ciddî olarak başlamış ve Britanyalılar tarafından ilk muahedelerin imzalandığı Kasıma kadar devam etmiştir. Bu muahedeler Fransa büyük Britanya ile sulh akdetmeden mer'iyete girmeyecekti. 1783 senesinde bunlar kat'î olarak imzalandı. Sulh şartları on üç koloninin istiklâl, hürriyet ve hükümranlık haklarını tanıyor ve şimal hududu şimdikinin hemen hemen aynı olmak üzere, Mississippi'nin garbındaki araziyi de bahşediyordu. Kongre, kırala sadık Amerikalılardan müsadere edilen emvalin iadesini devletlere tavsiye edecekti. Bundan başka, Birleşik Devletler halkına Newfoundland açıklarında balık avlamak ve tuttukları balıkları Nova Scotia ve Labrador'un gayrı meskûn yerlerinde kurutmak imtiyazı da veriliyordu.

İstiklâl, Amerikalıları yalnız hariç müdahalelerden âzade bırakmakla kalmamış, aynı zamanda yeni muhitin icaplarından doğan siyasî mefhumlara müstenid bir cemiyet kurabilmek için de serbest bırakmıştı. Koloniler çıkardıkları ihtilâlde İngiliz anayasası ile temin edilmiş olan haklarının tanınmasına en büyük ehemmiyeti verdikleri halde, hakikatte kendilerinin meydana getirdiği yeni bir siyasî umdeyi tahakkuk ettirmek için, gayret sarfediyorlardı. Bu da Amerika demokrasisinin esas prensipi olan halkın kendi kendisini idare etmesi idi. Or-

taya attıkları diğer siyasî bir doktrin de mahallî halk idaresi doktrini idi. Yani binlerce mil uzakta yapılan kanunlarla idare olunamıyacağına kanaat getirmişlerdi. Amerikan zihniyeti, bir insanla diğeri arasındaki hukukî farkların ilgasına taraftardı. İhtilâlin sonunda mahdut bir derecede olan rey hakkı seneden seneye tedricen fazlalaşarak nihayet umumî rey hakkına inkilâp etti. «İnsan hakları» mefhumu bütün dünyada ilân olundu ve kırk sene içinde İspanyanın Amerika kıt'asındaki kolonileri de İngiltere kolonilerine imtisal etti. Avrupada ihtilâlde muvaffak olamıyanlar, hicret sayesinde özledikleri siyasî hürriyete Yeni Dünyada kavuşuyorlardı. Bu suretle Amerika ihtilâli sona erer ermez Amerikaya Eski Dünyanın her tarafından hürriyet âşıkları akın etmiş bulunuyordu. Harp içinde Fransada bulunan Franklin, Amerikaya yapılacak bu hicreti sezmişti: «Zulüm ve istibdat dünyanın her tarafında o derece yerleşmiştir ki hürriyeti sevenler için Amerikanın bir melce olabileceğini düşünmek bize büyük sevinç vermektedir» demişti.

Daha sonraları Henrich Steffens adlı bir Norveçli, Danimarka'da kolonilerin muzafferiyetinin ilân edildiği gündeki çocukluk intibalarını şöyle yazmıştı:

«Sulhun aktedildiği ve hürriyetin muzaffer olduğu gün yapılan tes'id merasimini hâlâ canlı olarak hatırlıyorum. O gün hava açıktı. Limanda bütün gemiler donanmış direklerini uzun filamalarla süslemişlerdi. Filâmaların en güzeli sancak direklerinde bulunuyordu. Diğerleri de serenler üzerinde ve direkler arasına gerilmişti. Rüzgâr, bayrak ve filâmaları hafif hafif dalgalandıracak kadardı... Babam evimize bir kaç misafir dâvet etmiş ve mutad hilâfına biz çocuklar da masaya alınmıştık. Babam bu şenliklerin mutad mahiyetini anlattıktan sonra bizim kadehlerimize de punç koydu. Yeni cumhuriyetin muvaffakiyetine içildi.. Bahçemize bir Danimarka bir de Şimalî Amerika bayrağı asıldı.. Bu muzafferiyetten büyük hâdiseler meydana geleceği eğlentilere iştirak eden bütün insanların aklında idi. Tarihin kanlı bir günü sonunda ümit verici sabah ışığı doğmuş bulunuyordu.»

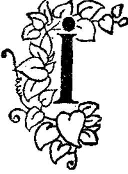

III.

Millî Bir Hükûmetin kurulması

«Dünya yüzündeki her insan ve her insan topluluğu kendi kendini idare hakkına maliktir.»

THOMAS JEFFERSON, 1790.

NGİLTERE'ye karşı muvaffakiyet kazanan ihtilâl Amerika halkına milletler câmiasında müstakil bir yer sağlamış bulunuyordu. İhtilâl, Amerikalılar için irs ve imtiyaza yer vermeyen fakat insanların müsaviliğini yüksek mevkide tutan yeni bir içtimaî nizam temin eylemişti. Müşterek ümitler ve müşterek mücadeleye dair binlerce hâtıra bırakmıştı. Fakat bunların hepsinden fazla olarak, İhtilâl, yeni mevkilerini muhafazaya hakikî bir kabiliyetleri olduğuna ve kendi kendilerini idaredeki maharetlerini ispat edebileceklerine dair Amerikalılara bir iman aşılamıştı:

İhtilâlin muzaffer olması Amerikalılara İstiklâl Beyannamesinde tasrih edilen siyasî ideallere hukukî bir şekil ve ifade tarzı vermek ve haklarından bazılarını devlet anayasaları yoluyla elde etmek hususunda fırsat bahşetmişti. Birleşik Devletlerin dördüncü Cumhurreisi James Madison'un yazdığı gibi: «Amerikada müstakil hükûmetlerin kurulması tarzı kadar hiç bir şey gıpta uyandırmamıştır. Hür insanların bir hükûmet şekli üzerinde münakaşalarda bulundukları ve itimatlarını taşıyan vatandaşlardan bazılarını bu hükûmetin mahiyetini tâyin etmek ve faaliyete geçirmek üzere seçtikleri ilk defa olarak görülmüştür.»

Bugün Amerikalılar yazılı anayasaların teminatı altında yaşamağa o kadar alışmışlardır ki bazan mevcudiyetini bile unuturlar. Bununla beraber, yazılı anayasa Amerikada tekâmül etmiş olup, tarihteki anayasaların en eskileri arasındadır. Birleşik Devletlerin ikinci Cumhurreisi John Adams: «Bütün hür devletlerde anayasa kat'î ehemmiyeti haizdir.» demiştir. Mem-

leketin her tarafındaki Amerikalılar yaşama haklarını tespit edecek daimî bir kanunu ısrarla istiyorlardı. Daha, 10 Mayıs 1776 da Kongre kabul ettiği bir kararda kolonilere «kendi halkının saadet ve emniyetini en iyi şekilde temin edebilecek» yeni hükûmetler kurmalarını tavsiye etmiş bulunuyordu. Bazı koloniler zaten hükûmetlerini kurmuşlardı. İstiklâl Beyannamesinin neşrinden bir sene sonra, üçü müstesna, her devlet yeni bir anayasa tanzim eylemişti.

Bu vesikaları kaleme alma sayesinde demokratik elemanlar haksızlıkları tamir ve iyi bir idare tarzı hususundaki emellerini tatmin etmek için mükemmel bir fırsat elde ettiler. Meydana getirilen anayasaların çoğu demokratik fikirlerin tesirini gösteriyordu. Fakat kolonilerdeki tecrübelere, İngiliz örf ve âdetlerine ve Fransız siyasî felsefesinin sağlam temellerine istinaden Amerikalılar tarafından tanzim edilen bu vesikalardan hiç biri maziden tam bir ayrılış ifade eylemiyordu. Filhakika, ihtilâlin inkişafını bu devlet anayasalarının tanziminde aramak icap eder. Anayasaları tanzim edenlerin ilk hedefi, tabiatiyle, ihlâli İngiltere ile olan bağları tanımamağa kendilerini sevkeden o «istirdadı kabil olmayan» hakları teminat altına almak olmuştu. Bu sebeple her anayasa insan hakları beyannamesi ile başlamakta idi. Diğerlerine bir model teşkil eden Virginia Anayasası, halkın hükümranlığı, devlet memurlarının sıra ile değişmesi, intihaplarda serbestî hükümlerini ve temel hürriyetlerin bir listesini ihtiva ediyordu. Temel hürriyetler bahsi altında mutedil kefalet akçesi, insanca cezalar, muvazzaf bir ordu yerine milis kuvvetleri, mahallî kanunlara tebaen seri muhakeme, jüri usulü, matbuat ve vicdan hürriyetleri ve ekseriyetin hükûmeti ıslâh veya değiştirmek hakkı ve umumî ihzar müzekkerelerinin yasak edilmesi esasları mevcut bulunuyordu. Diğer devletler bu listeye söz, içtima, istida ve silâh taşıma hürriyetlerini, ihzar müzekkeresi talep etmek hakkını, mesken masuniyeti ve kanunların müsavat üzere tatbiki hükümlerini ilâve etmek suretile genişletmişlerdir. Bundan maada bütün devletler teşri, icra ve kaza kolları nazariyesini ve bu kolların birbirlerini kontrol ederek müvazeneyi temin usulünü kabul eylemişlerdi.

Esas on üç koloni bu suretle birer devlet haline inkılâp edip kendilerini istiklâl şartlarına uydurmakta bulundukları sıralarda, sahildeki meskûn yerlerin garbında bulunan geniş arazide yeni devletler meydana geliyordu. Memlekette görülmemiş derecede fevkalâde av hayvanları ile zengin toprakların cazibesine kapılan pîoneer'ler Appalachian dağlarının garbına akın etmişlerdi. 1775 senesinde su yolları üzerindeki dağınık meskûn yerlerde on binlerce insan yaşamakta idi. Şarktaki siyasî otoriteden, dağ silsileleri ve binlerce millik mesafe dolayısiyle uzak olmaları sebebiyle bu yerlerin ahalisi kendi hükûmetlerini tesis etmişler ve cemiyetleri inkişaf etmeğe başlamıştı. Deniz kıyısı memleketlerinden bir çok muhacirler de münbit vâdilere, ke-

restelik ormanlara ve yamaçlı çayırlara akın etmişlerdi. 1790 senesinde Appalachian dağlarının ötesindeki mıntıkanın nüfusu 120,000 i aşmış bulunuyordu.

İhtilâlin sona ermesi ile Birleşik Devletler bir türlü halledilemeyen Garp meselesine — «İmparatorluk» meselesi — ve bu müşkülün arazi işleri, kürk ticareti, Amerika yerlileri, iskân ve tâbi yerlerin idaresi gibi ihtilâtlarına da tevarüs etmiş bulunuyorlardı. Harpten evvel kolonilerden bir çoğunun Appalachian dağlarının ötesindeki arazi üzerinde geniş ve bazan birbirleriyle taarruz halinde olan iddiaları vardı. Bu zengin araziyi bu devletlerin elde etmesi Garpta hiç bir iddiası bulunmıyan devletler noktasından âdilâne bir iş değildi. Bu son grubun sözcüsü olan Maryland Devleti garp mıntıkasının umumun mülkü sayılmasına ve bu araziyi Kongrenin hür ve müstakil idareler halinde taksim etmesine dair bir takrir verdi. Bu fikir pek çok taraftar kazanmadı. Fakat New York Devleti 1780 senesinde kendisine verilmesini istediği toprakları Birleşik Devletlere bırakmak suretiyle bu hususta ilk adımı attı. New York'u diğer koloniler takip etti, öyle ki harbin sonunda Kongrenin Ohio nehrinin şimalindeki bütün topraklarla, muhtemelen Alleghenies dağlarının garbındaki bütün yerlere sahip olacağı aşikâr olmuştu. Bu milyonlarca dönüm arazinin âmmenin malı olması sıkıntı ve ıztırap yıllarında mevcut olan milliyet ve vahdetin en canlı delili olup milletin hâkimiyeti fikrine kudret bahşetmiş bulunuyordu. Bununla beraber, serian halli icap eden bir mesele idi.

Hal sureti, 1781 senesinden beri kolonileri gevşek bir surette birbirlerine bağlayan Konfederasyon Kanunnamesi adı altındaki resmî anlaşma ile temin edilmişti. Bu kanunnameye göre, yeni garp arazisine mahdut bir halk idaresi şekli tatbik ediliyor ve bu suretle başı boş bir memleketin vaziyeti ile devlet statüsü arasında mevcut olan uçurum kapatılıyordu. 1787 tarihli Şimali Garbî Nizamnamesinde ortaya atılan bu sistem o zamandan beri bütün Amerika arazisine ve Birleşik Amerikanın denizaşırı topraklarına teşmil olunmuştur. 1787 Nizamnamesi, önceleri şimali garbî topraklarının tek bir mıntıka halinde Kongre tarafından intihap olunacak bir vali ve hâkimler tarafından idare olunmasını derpiş eyliyordu. Bu mıntıkanın rey vermeğe mezun yaşta erkek halkı beş bini tecavüz ettiği zaman, iki kamaradan müteşekkil bir teşriî meclisi bulunmak hakkını kazanacak ve bu meclislerden aşağı derecede olanı kendisi intihap edecekti. Bundan başka, artık isterse Kongreye de rey hakkı bulunmayan bir delege de gönderecekti. Bu mıntıka en çok 5 ve en az 3 devlet haline getirilebilecek ve bu devletlerden herhangi birinin hür nüfusu altmış bini geçince «esas devletlerle her bakımdan aynı haklara sahip olmak suretile» Birliğe kabul olunacaktı. Esas devletlerle bu mıntıkanın halkı ve devletleri arasında aktedilen altı anlaşma, medenî hak ve hürriyetleri garanti altına alıyor,

maarifi teşvik ediyor ve «bu mıntıkada esaret ve angarya bulunmayacağını» temin eyliyordu.

Bu suretle müsavat prensibine dayanan yeni bir koloni idaresi sistemi kurulmuş oluyordu. Bu yeni nazariye kolonilerin sebebi vücudu anavatanın menfaati olduğuna ve bunların siyasî bakımdan anavatana tâbi, içtimaî bakımdan da ikinci derecede bulunduklarına dair eskidenberi mevcut doktrin reddolunuyordu. Bunun yerine kolonilerin memleketin bir temadisinden ibaret bulunduğu ve buradaki halkın müsavatın nimetlerine bir imtiyaz olarak değil, bir hak olarak sahip olacağı telâkkisi kaim olmuştu. Nizamnamenin hükümleri Amerikan arazisinin idaresi sisteminin ve koloni siyasetinin daimî temellerini atmış ve Birleşik Devletlerin Pasifik denizine doğru garba yayılmasını ve nisbeten pek az müşkülâtla on üç devletten kırk sekiz devlet haline gelmesini sağlamıştır.

Fakat malesef, diğer meselelerin hallinde Konfederasyon Kanunnamesi müsmir olamamıştır. Bu kanunnamenin esaslı mahzuru, Britanya kudretinin müdahalesinden hürriyetlerini korumak maksadiyle, delegelerinin 1774 senesinde ilk defa toplandığı zamandan beri birleşmeyi şiddetle arzu eden on üç devletin menfaatlerine uygun hakikî bir millî idare temin edememesi idi. İngiltere ile mücadeleden doğan tesirler, koloni meclislerini Albany Birlik Plânını reddetmeğe sevk eden yirmi sene evvelki tavırlarını çok değiştirmiş bulunuyordu. O tarihte istiklâllerinin en ufak cüz'ünü bile başka bir topluluğa, hattâ kendi intihap ettikleri bir heyete terketmeği reddetmişlerdi. Fakat ihtilâl müddetince karşılıklı yardımın tesiri olduğu görüldü, ve ferdî otoriteyi kaybetmek korkusu bir dereceye kadar azaldı.

Konfederasyon Kanunnamesi 1781 senesinde mer'iyete girmişti. Bu, Kongre sisteminin temin ettiği gelişi güzel nizama göre, bir ilerleme telâkki edilebilmekle beraber, tesis ettiği idarî bünyenin bir çok kusurları bulunmakta idi. Hudut hatları üzerinde münazaalar oluyordu. Mahkemeler birbirlerine aykırı kararlar veriyordu. Massachusetts, New York, ve Pennsylvania teşriî meclisleri küçük komşularını zarara koyan gümrük tarifeleri kabul etmişlerdi. Devletler arasındaki ticaret üzerine vaz'olunan tahdidat düşmanlık hisleri yaratıyordu. Meselâ, New Jersey halkı ağır giriş ve çıkış ücreti ödemeden New York pazarlarında sebze satmak üzere Hudson nehrini geçemiyorlardı.

Millî hükûmetin lâzımgelen yerlerde gümrük tarifeleri vaz'ına ve ticareti tanzime salâhiyeti bulunması lâzımdı. Fakat, bu salâhiyet mevcut değildi. Bundan başka millî maksatlara sarf edilmek üzere vergi koymağa da salâhiyetli olması lâzımdı; ama bu salâhiyet de yoktu. Milletlerarası münasebetlerde yegâne kontrol hakkı kendisinde bulunmalı idi, fakat bir çok devletler kendi hesaplarına ecnebi memleketlerle müzakerelere girişmiş bulunuyorlardı. Dokuz devlet kendi orduları-

nı teşkil etmiş ve bir çoğunun da küçük donanmaları bulunmakta idi. Bir düzine ecnebi devlet tarafından basılmış tuhaf bir madenî para kolleksiyonu ile şayanı hayret derecede fazla miktarda devlete ve millî hükûmete ait kâğıt para mevcut bulunmakta idi. Bunların hepsi gün geçtikçe kıymetten düşüyordu.

Harbi takip eden iktisadî güçlükler, bilhassa çiftçiler arasında memnuniyetsizlik uyandırıyordu. Çiftlik mahsulleri piyasada lüzumundan fazla miktarda mevcuttu ve işin asıl güçlüğü, malları üzerindeki ipoteklerin paraya çevrilmesine mâni olacak tedbirler alınması ve borç için hapse mâni olunmasını isteyen borçlu çiftçilerden geliyordu. Mahkemeler borç dâvaları ile yüklü idi. 1786 yazı esnasında bir çok devletlerde halk içtimaları ve gayri resmî toplantılar, devlet idarelerinde islâhat talebinde bulunuyorlardı. Borç yüzünden hapis edilmek ve babadan kalma çiftliği kaybetmek tehlikesine maruz kalan bir çok küçük çiftçiler cebir ve şiddete baş vuruyorlardı.

Massachusetts Devletinde Daniel Shays adlı bir yüzbaşı kumandasında bir çiftçi güruhu 1786 sonbaharında eyalet mahkemelerinin vazife görmesine ve gelecek devlet intihaplarına kadar borç için hapis cezası verilmesine zorla mâni olmağa başladılar. Bunlar, devlet idaresinden büyük mukavemete maruz kaldılar, ve bir kaç gün Boston Hükûmet Dairesi gözü kızmış çiftçilerin hücumuna maruz kalmak tehlikesi geçirdi. Fakat, umumiyet itibariyle sopa ve tırmıklarla mücehhez âsiler milis askerleri tarafından püskürtüldü ve dağlara kaçırıldı. Ancak, bu isyan bastırıldıktan sonra teşrii meclis, buna sebep olan hususatı müzakere edip düzeltilmesi için çare aramıştı.

Bu tarihte Washington, devletlerinin «pamuk ipliği» ile birbirlerine bağlı olduğunu ve Kongrenin itibar ve nüfuzunun çok düşmüş olduğunu söylemişti. Potomac nehrindeki seyrüsefer yüzünden Maryland ile Virginia arasında çıkan ihtilâf beş devlet delegelerinin 1786 senesinde Annapolis'de bir konferans akdetmesine sebebiyet verdi. Delegelerden biri olan Alexander Hamilton, ticaret mevzuunun diğer meselelerle çok münasebettar olduğuna ve çok ciddî olan bu işin kendileri gibi salâhiyetsiz bir heyet tarafından ele alınmasının doğru olamıyacağına arkadaşlarını ikna etti. Birleşik Devletler mümessillerinin seçilmesi ve Federal Hükûmetin anayasasını, Birliğin zarurî kıldığı şartlara göre, kifayetli bir hale getirmek maksadiyle münasip gördükleri ilâve hükümlerin tâyin ve tespiti zımnında bütün devletlere müracatta bulunulmasına toplantıyı teşvik etti. Kongre, evvelâ bu fazla ileriye giden hareketten memnun olmamıştı. Fakat Virginia'nın George Washington'u mümessil tâyin ettiği haberi gelince, itirazdan vaz geçti ve bundan sonraki sonbahar ve kış aylarında Rhode Island'dan maada bütün devletlerde umumî intihaplar icra olundu.

Philadelphia hükûmet binasında Mayıs 1787 de Federal

Kongre halinde yapılan içtima bir meşhur adamlar toplantısı idi. Devletler teşriî meclisleri buraya koloni ve devlet idarelerinde, Kongrede, mahkemelerde ve askerî sahada tecrübe görmüş liderlerini göndermişti. İhtilâl zamanındaki askerî kuvvetlerin kumandanlığını yapmış olması, iffet ve şöhret sahibi bulunması dolayısiyle bütün memlekette en temayüz etmiş vatandaş addedilen George Washington reis seçildi. Artık seksen bir yaşma gelmiş olan ihtiyar Benjamin Franklin, konuşmanın çoğunu gençlere bırakmıştı. Fakat nükteli sözleri ve diplomasideki tecrübesi ile diğer delegeler arasında çıkan ihtilâflardan bazılarını yatıştırmağa muvaffak olmuştu. Faâl mümessiller arasında, kabiliyetli ve cesaretli bir zat olan ve millî bir idarenin

lüzumunu açıkça gören Gouverneur Morris ile millî birlik fikri uğrunda yorulmadan çalışan Pennsylvania mümessili James Wılson tebarüz etmişti. Virginia mümessili James Madison, pratik bir devlet adamı, hakikî bir siyaset ve tarih âlimi ve bir meslekdaşına göre de, «çalışma ve gayret noktasından... müzakerelerde herhangi bir meselede en çok bilgisi olan bir kimse» idi. Massachusetts, Rufus King ve Elbridge Gerry adlarında kabiliyet ve tecrübe sahibi iki genci mümessil göndermişti. Eskiden kunduracı iken sonradan hâkimlik mesleğine geçen Roger Sherman, Connecticut mümessillerinden biri idi. New York mümessili otuz yaşına henüz basmış, fakat şöhret sahibi olmuş Alexander Hamilton idi. Koloni devri Amerikasının büyük adamlarından olup da burada mevcut bulunmayan pek az kimseden biri de Thomas Jefferson idi. Jefferson devlete ait bir vazife ile Fransada bulunuyordu. Elli delege arasında gençlik ekseriyeti teşkil ediyordu. Çünkü, vasatî yaş kırk iki idi.

Bu kongre sadece Konfederasyon Kanunnamesini tâdil et-

mekle vazifeli kılınmıştı. Fakat Madison'un sonradan yazdığı gibi, delegeler: «memleketlerine olan büyük itimatları sayesinde» Kanunnameyi bir tarafa atarak tamamiyle yeni bir idare tarzı üzerinde mesai sarfetmişlerdi. Bu mesai esnasında delegeler en bariz ihtiyacın iki muhtelif kuvveti telif etmek olduğunu kabul etmişlerdi. Bunlarlardan birincisi halen on üç müstakil devlet tarafından kullanılan mahallî murakabe kudreti, değeri ise merkezî bir idarenin kuvveti idi. Mümessiller, millî hükûmetin vazife ve salâhiyetlerinin yeni, umumî ve hepsine şâmil olması hasebiyle, çok dikkatli olarak tarif ve tâyin olunması ve geriye kalan vazife ve salâhiyetlerin ise devletlere ait bulunması lâzımgeldiği prensibini kabul ettiler. Bununla beraber, millî hükûmete fiilî ve hakikî kudret bahşetmenin lüzumunu hissederek millî hükûmetin — diğer salahiyetler meyanında — para basmağa, ticareti tanzim etmeğe, harp ilânına ve sulh akdine salâhiyetli bulunmasını kabul ettiler. Bu salâhiyetler, mahiyetleri icabı, millî bir hükûmet teşkilâtı kurulmasını mucip oldu. Philadelphia'da toplanan bu on sekizinci asır devlet adamları Montesquieu'nun siyasette kuvvetler muvazenesi mefhumu taraftarı bulunuyorlardı. Bu nazariyeyi koloni devrindeki tecrübeler de tabiatiyle desteklemiş ve bütün mümessillerin âşina oldukları Locke'un eserleri de buna ayrıca kuvvet vermişti. Bu tesirler, devlet içinde her biri müsavi ve diğerleri ile hemahenk üç ayrı kol vücuda getirilmesini intaç eylemişti. Teşri, icra, ve kaza kuvvetleri ahenkli bir faaliyette bulunabilmelerini temin edecek şekilde tanzim edilecek ve birbirleriyle olan münasebetleri tâyin olunacaktı. Ayni zamanda o kadar mükemmel şekilde muvazene haline getirilecekti ki, hiç biri diğerini murakabe eder bir duruma gelmiyecekti. Mümessillerin teşriî kolun, koloni teşriî meclisleri ve Britanya Parlamentosu gibi, iki kamaradan müteşekkil olmasını istemeleri de tabiî idi.

Bu geniş ve umumî fikirler üzerinde tam bir anlaşma vardı. Fakat maksadı temin için ittihaz olunacak usullere dair Kongre içinde mühim fikir ayrılıkları vardı. Küçük devletlerin mümessilleri, meselâ New Jersey, Konfederasyon Kanunnamesinde tasrih edilen devlet esası yerine temsilin nüfusa göre olmasını kabul etmek suretiyle Federal Hükûmet içinde kendi nüfuzlarını azaltabilecek tadilâta muarız idiler.

Halbuki, Virginia gibi büyük devletlerin murahhasları nisbî temsil usulünü hararetle müdafaa eyliyorlardı. Bu mesele hakkındaki münakaşalar çok uzun süreceğe benziyordu. Nihayet Connecticut murahhası teşriî meclisin bir kamarasında temsilin nüfus esasına diğerinde ise temsilin müsavat esası üzerine tesis olunmasına dair olan teklifi müdafaa yolunda çok yerinde delilleri ileri sürdü.

Bu suretle büyüklerin küçük devletlere karşı cephe alması meselesi ortadan kalktı. Bununla beraber, bundan sonra ge-

len nemen hemen her mesele, yeni tedbirlerle halledilen yeni gruplanmalar meydana getirmişti. Bazı mümessiller Federal Hükûmetin hiç bir kolunun doğrudan doğruya halk tarafından intihap edilmesini istemiyor; diğerleri ise bu işi mümkün olduğu kadar geniş bir esasa bağlamağı düşünüyorlardı. Bazı murahhaslar gelişmekte olan Garp Mıntıkasını devlet olabilmek hakkından mahrum etmek istiyor, bazıları ise, 1787 nizamnamesiyle kabul edilen müsavat prensibini müdafaada bulunuyorlardı. Kâğıt para, meskûkât kanunları ve akitlerden hâsıl olma borçları ihlâl eden kanunlar gibi millî iktisadı alâkadar eden meseleler hakkında ciddî bir fikir ihtilâfı bulunmakta idi. Fakat muhtelif mahallî iktisadî menfaatleri muvazene haline getirmeğe, icra kuvvetinin salâhiyet, müddet ve intihap suretine dair hararetli münakaşaları yatıştırmağa, ve hâkimlerin vazife müddetleri ile tesis olunacak mahkemelerin nevilerine dair meselelerin halline ihtiyaç vardı.

Philadelphia'nın sıcak yaz aylarında Kongre, meseleleri hal ve fasletmek için vazife gayretiyle ve irade ile çalışmıştı. Nihayet, kısa bir vesika içine, insan tarafından icat olunan hükûmet teşkilâtının en muğlak bir şeklini sığdıran tatmin edici bir lâyiha hazırlamağa muvaffak olmuştu. Bu hükûmet kendi sahasında hâkim olmakla beraber, bu saha tâyin ve tahdit olunmuştu. 1791 de kabul edilen Onuncu Ek'in tasrih ettiği gibi: «Anayasa tarafından Birleşik Devletlere bahşedilmemiş veya devletlerden alınmamış hak ve salâhiyetler devletlere ve halka ait» bulunmakta ve federal kanunlar ancak Anayasaya muvafık olarak yapıldıkları müddetçe üstünlüklerini muhafaza etmektedirler. Devletlerin her biri kendi sahalarında aynı şartlarla müsavat dairesinde hâkimdirler. Hukukî bakımdan hiç bir suretle tâbi vaziyette değildirler. Gerek Federal Hükûmet, gerek devlet idareleri halk hâkimiyetinin aynı geniş esasları üzerine kurulmuştur. Müteakip senelerde federal kudretin sahası Anayasaya yapılan ekler, içtihatlar ve kazaî tefsirler ile millî buhranlar icabı çok genişlemiştir. Ayni hâdise devletlerde de vâki olmuştur. Yirminci asırda bile Amerika vatandaşı millî hükûmetten ziyade kendi devletiyle temas halindedir. Çünkü mahallî teşkilâtı ve belediye idaresini murakabe etmek, inzibat ve asayişi temin etmek, fabrikaları kontrol etmek, iş kanunları yapmak, şirketlere ruhsat vermek, medenî hukuk ve ceza hukukunun adlî tatbikatını ve kanuna uygun inkişafını temin etmek, maarifi murakabe etmek ve halkın sıhhatini, emniyetini ve menfaatlerini korumak salâhiyetleri Federal Anayasa tarafından bahşedilmiş olmayıp devletlerin bizzat kendi hükümranlık haklarından doğmuştur.

Salâhiyetleri bahşederken, Kongre Federal Hükûmete vergi koymak, istikraz akdetmek, yeknasak gümrük resim ve harçları vaz'etmek hususlarında tam salâhiyet vermiştir. Federal Hükûmete para basmak, ölçü ve âyarları tespit etmek, patenta ve telif hakları vermek, posta daireleriyle posta pulları tesis eylemek,

yerlilerle ve ecnebi memleketlerle olan münasebetleri tanzim etmek ve harpleri idare etmek salâhiyetleri de verilmiştir. Ecnebileri vatandaşlığa kabul etmek hususunda kanun yapmak, âmme arazisini murakabe eylemek ve eski devletlerle müsavi esaslar altında birliğe yeni devletler kabul etmek hakları da verilmiştir. Tâyin ve tasrih edilmiş bu salâhiyet ve hakları icra etmek maksadiyle lâzım gelen münasip kanunları yapmak kudreti, Federal Hükûmete gelecek nesillerin ve gelişmiş siyasî bir bünyenin ihtiyaçlarını karşılayacak derecede elâstikî bir mahiyet vermiş bulunuyordu. Bu hükûmetin teşkilât ve bünyesinin hemen hemen her cephesinde Britanya İmparatorluğunun yazılı olmayan Anayasasının tesirlerini görmek kabildi. Fakat ayni zamanda on üç devletin Anayasalarına veya koloni örf ve âdetlerine irca edilemiyecek hiç bir hüküm de mevcut değildi. Koloni hükûmetlerinin ekseriyetinin bildiği, kuvvetlerin ayrılması prensibi devlet Anayasalarının çoğunda tecrübe edilmiş ve matluba muvafık olduğu görülmüştü. Bu suretle Kongre birbirlerini murakabe eden müstakil teşriî, icraî ve kazaî daireleri mevcut bir devlet sistemi kurdu. Teşriî Meclisin mukarreratı Cumhurreisinin muvafakati olmadan kanun halini alamıyordu. Buna mukabil cumhurreisi de mühim vazifelere yaptığı tâyinlerle bütün muahedeleri senatonun tasdikine arzetmekle mükellefti. Cumhurreisi (bundan böyle Parlamento diyeceğimiz) teşriî meclis tarafından itham olunarak vazifeden affolunabiliyordu. Kaza bölümü kanunlardan ve Anayasadan mütevellit bütün ihtilâfları dinlemekle vazifeli bulunuyordu. Bu suretle mahkemeler fi'len hem esas kanunları, hem de diğer kanunları tefsir etmek hakkına malik oluyordu. Fakat Cumhurreisi tarafından tâyin edilip Senato tarafından vazifeleri tasdik olunan hâkimler de, Parlamento tarafından itham edilebiliyordu.

İleride bu yeni vesikayı tâdil etmek veya buna ilâveler yapmak icabedeceğini düşünen Kongre bu tâdil ve eklerin ne suretle yapılacağını tasrih eden bir madde ilâve etmişti. Maamafih Anayasayı gelişi güzel tadilâttan kurtarmak için beşinci madde kaleme alınmıştır. Şimdiye kadar ancak yirmi bir defa muvaffakiyetle kullanılmış olan bu maddeye göre, Parlamentonun her iki meclisinin üçte iki ekseriyeti veya Kongre halinde içtima edecek devletlerin üçte iki ekseriyeti Anayasada tadilât yapılması teklifinde bulunabilir. Teklifler iki usulden birine tevfikan kanun halini alabilir: Devletler teşriî meclislerinin dörtte üç ekseriyetinin tasdiki veya devletlerde aktolunan Kongrelerin dörtte üç ekseriyetinin tasdiki. Hangi usulün tatbik olunacağını Parlamento teklif eder.

Nihayet Kongre en mühim mesele ile karşılaşmıştı: yeni hükûmete tevdi olunan salâhiyetler ne şekilde infaz olunacaktı? Eski Konfederasyon Kanunnamesi mucibince millî hükûmet — kâğıt üzerinde — geniş, fakat hiç bir suretle kifayetli olmayan salâhiyetlere malik bulunuyordu. Fakat tatbikatta bu salâhiyet-

ler hükümden düşmüştü. Çünkü, devletler bunlara ehemmiyet vermiyorlardı. Yeni hükûmetin ayni mânialara rastlamaması için ne yapmak lâzım geliyordu? Başlangıçta delegelerden çoğunun bir tek cevabı bulunuyordu — cebir kullanmak — fakat devletler üzerinde tazyik kullanmanın birliği mahvedeceği derhal anlaşılmıştı. Müzakereler ilerledikçe hükûmetin devletler üzerinde değil, fakat devletler hududu dahilindeki halk üzerinde müessir olması kararlaştırıldı. Federal Devlet memlekette yaşayan ferdler için kanunlar meydana getirecekti. Anayasanın esas prensibi olarak Kongre şu kısa fakat çok mânidar hükmü kabul etti:

«Parlâmento... Birleşik Devletler hükûmetine, işbu Anayasa ile tevdi kılınmış salâhiyetlerin lâyıkı veçhile tatbiki için, lâzımgelen bütün kanunları tedvin eylemeğe salâhiyetlidir.» *(Madde I, Kısım 8).*

«İşbu Anayasa ile, buna müsteniden yapılacak kanunlar ve aktedilmiş veya Birleşik Devletler salâhiyetine müsteniden aktedilecek muahedeler, memleketin temel mevzuatını teşkil eder. Anayasada veya Devletler kanunlarında aksine hükümler olsa bile, her devletin hâkimleri bununla amel etmeğe mecburdur.» *(Madde VI).*

Böylece Birleşik Devletlerin kanunları kendi mahallî mahkemelerinde kendi hâkim ve adliye memurları tarafından infaz edilebilir bir hale gelmiş oldu. Bu kanunlar ayni zamanda Devlet mahkemelerinde, devlet hâkimleri ve devletin adliye memurları tarafından kabili infaz oluyordu.

On altı hafta süren müzakereler sonunda, 17 Eylûl 1787 tarihinde Anayasanın son ve kat'î şekli «hazır bulunan devletlerin reylerinin ittifakiyle kabul» edilerek imzalandı. Delegeler imza anının vekar ve azametinden derin bir tesir altında bulunuyorlardı. Washingtonda düşünceli bir halde yerinde oturuyordu. O sırada Franklin kendine hâs bir nükte ile bu gerginlik havasını dağıtmıştı. Washington'un oturduğu yerin arkasına resmedilmiş parlak altın rengindeki yarım güneşe işaret ederek artistlerin doğan veya batan bir güneş arasında tefrik yapamadıklarını söylemişti.

Franklin: «Bu içtimalar esnasında, netice hakkındaki ümit ve korkularının tebeddülâtı anlarında, daima reisin arkasındaki bu resme bakıyordum; lâkin bu güneş doğuyor mu, yoksa batıyor mu bir türlü anlayamıyordum; fakat şimdi bunun batan bir güneş değil, doğan bir güneş olduğunu öğrendim, bahtiyarım.» demişti.

Kongre bitmişti. Murahhaslar şehrin lokantasına dağılarak hep beraber yemek yediler ve sonra birbirleriyle samimî surette vedalaştılar. Bu hale rağmen, daha mükemmel bir birlik kur

mak üzere yapılan bu mücadelenin çetin bir safhası daha kalıyordu. Anayasanın mer'iyete girebilmesi için halk tarafından intihap olunan Devlet Kongrelerinin bu hususta muvafakatleri lâzımgeliyordu. Kongre, Anayasanın on üç devletten dokuzunun kongrelerinde tasdik olunduğu zaman mer'iyete girmesine karar vermişti. 1787 senesinin sonunda üç devlet Anayasayı tasdik etmişti. Acaba altı devlet daha tasdik edecek mi idi? Basit insanların bir çoğuna Anayasanın bir çok tehlikeli noktaları var gibi geliyordu. Acaba kurulan bu kuvvetli merkezî hükûmet kendilerine zulüm yapmıyacak mı idi? Ağır vergiler yükleyip milleti harbe sürüklemiyecek mi idi? Bu meseleler iki partinin meydana gelmesine sebep oldu: Federalistler ve Antifederalistler. Yani kuvvetli bir hükûmet taraftarı olanlarla ayrı ayrı devletlerin arasında gayet gevşek bir rabıta bulunmasını tercih edenler. Bu ihtilâf matbuatta, meclislerde ve devlet kongrelerinde sürüp gitmekte idi. Her iki tarafta da heyecanlı münakaşalar oluyordu. Bu münakaşaların en mükemmeli *Federalist Papers* mecmuasında idi. Halen klâsik siyasî bir eser sayılan bu mecmua yeni Anayasa hakkında Hamilton ve John Jay tarafından yazılmıştı. Çiftçi zümresi arasında memnuniyetsizliğin hâlâ devam ettiği Massachusetts'de vukua gelen şiddetli bir mücadele sonunda Anayasaya, tadilât şeklinde, İnsan Hakları Kanunu ilâve olundu. Diğer devletler de Anayasaya bu ilâvenin yapılmasındaki ehemmiyeti anlamışlardı. Esasen bu ilâve evvelce bütün devlet anayasalarına da konulmuştu. Bu suretle şimdi de memleketin en yüksek kanununa ek maddeler şeklinde ithal olunmuştu. Bu ekler, Birleşik Devletler vatandaşlarına — diğer haklar meyanında — din, söz, matbuat, içtima hürriyetlerini sağlamış, muvazzaf ordu yerine milis kuvvetleri bulundurmak, jüri huzurunda muhakeme olunmak, mahallî kanunlara tebean seri bir surette muhakeme olunmak hakkını bahşetmiş umumî ihzar müzekkerelerini yasak eylemiştir. İnsan Hakları Kanununun kabulü neticesinde Anayasayı kabulde tereddüt eden devletler müzaheretlerini izhar etmişler ve Anayasa da nihayet 21 Haziran 1788 senesinde kabul olunmuştur. Konfederasyon Kongresi birinci cumhurreisliği intihabını hazırlamış diğer hükûmetin 4 Mart 1789 da vazifeye başlayacağını ilân ederek sessizce dağılmıştır.

Devlet reisliği için herkesin ağzında bir isim dolaşmakta idi. Washington bu suretle müttefikan cumhurreisi seçilmiş oldu. Washington, 30 Nisan 1789 tarihinde Birleşik Devletler Cumhurreisliği vazifesini sadikane ifa edeceğine ve «Birleşik Devletlerin Anayasasını elinden geldiği kadar muhafaza, himaye ve müdafaa eyleyeceğine» yemin etti.

Bu suretle dinç ve cevval bir hükûmet vazifesine başlamış oldu. Harbin doğurduğu iktısadî güçlükler halledilmeğe başlanmıştı. Memleket de gelişme yolunda ilerliyordu. Avrupadan muhaceret hacmi de artmıştı; iyi çiftlikler ucuz fiata alınabiliyordu; işçiye çok ihtiyaç vardı. Yukarı New York'un, Pennsylvania'nın ve

Virginia'nın zengin vâdileri az zaman içinde buğday yetiştiren mıntıkalar haline geldi. Bir çok eşya hâlâ evlerde yapılmakla beraber sanayi de gelişmekte idi. Massachusetts ve Rhode Island mühim mensucat sanayiinin temellerini atmış bulunuyordu; Connecticut teneke mamulâtı ve saat; New York, New Jersey ve Pennsylvania kâğıt, cam ve demir imâl ediyordu. Gemicilik o kadar ilerlemişti ki Birleşik Devletler, denizde İngiltere'den sonra ikinci geliyordu. 1790 senesinden evvel Amerikan gemileri kürk satmak ve oradan çay, baharat ve ipekli kumaşı getirmek üzere Çin'e gidiyorlardı.

Bununla beraber, Amerikan enerjisinin asıl tahrik kuvveti garba doğru idi. Yeni İngiltere'liler ve Pennsylvania'lılar Ohio-ya göç ediyorlar, Virginia ve Carolina'lılar da Kentucky ve Tennessee'ye gidiyorlardı. Muhacirlerin üstü beyaz arabaları Alleghenies dağlarının uzun yamaçlarına tırmanıyordu. Keçi derisinden elbiseler giymiş avcılar ve ev eşyalarını, tohumlarını, basit ziraat âletlerini ve ehlî hayvanlarını beraberlerinde getiren Pioneer'ler Kentucky'ye hicret ediyorlardı. Ağaçları keserek açtıkları yerlerde bir çok muhacirler komşulariyle birlikte tahta kulübeler inşa etmekte ve kerestelerin aralıklarını çamurla sıvamakta ve çatıyı meşe dallarile kapamakta idi. Seneden seneye Mississippi nehrinden New Orleans'a inen, hububat, tuzlanmış et ve potas yüklü gemiler ve salların adedi fazlalaşıyordu. Seneden seneye garp şehirleri ehemmiyet kesbediyordu. Hâlâ vahşî hayvanlar, hastalık ve diğer tehlike ve güçlükler mevcuttu; lâkin bunlara rağmen keşfedilmemiş bu yerlere on binlerce muhacir kafilesi akın ediyordu. Eski günlerin «Garba doğru imparatorluk genişlemekte» sözü hâlâ parola olarak muhafaza olunuyordu.

Washington vazifeye başladığı zaman memleketin manzarası bu idi. O tarihte, yapılması lâzımgelen işlerin ancak bir projesi hükmünde olan Anayasa ne bir an'aneye, ne de teşkilâtlandırılmış umumî efkâra istinad ediyordu. Tasdik devresi esnasında teşekkül eden iki siyasî parti hâlâ birbirlerine husumet halinde idiler. Federalistler, kuvvetli bir merkezî hükûmet ve ticaretin, ticarî menfaatlerin gelişmesi taraftarı idiler. Antifederalistler ise devlet hakları ve ziraatçiliği tutuyorlardı. Yeni hükûmet kendi teşkilâtını yaratmak mecburiyetinde idi. Gelir temin edecek vergiler mevcut değildi. Adliye mekanizması vücuda getirilinceye kadar kanunların infazı için bir vasıta bulunmuyordu. Ordu küçük mikyasta idi. Donanma ise artık mevcut değildi.

Washington'un tedbirli idaresi bu zamanda millet için hayatî ehemmiyeti haizdi. İhtilâl zamanında kendisini memleketin bir numaralı askeri yapan vasıfları da şimdi onu, yeni kurulmuş bu memleketin bir numaralı siyaset adamı haline getirmişti. İlerisini görmek kudretine ve güçlüklerden yılmamak kabiliyetine malik bulunuyordu. Herkes üzerinde hürmet ve emniyet

hisleri telkin ediyordu. Siyasî maharetten ziyade dürüstlük, inhinadan ziyade metanet sahibi idi. Mecburiyet, tevazu ve kuvvetli irade ile ayni zamanda vekar ve ciddiyeti de nefsinde cem' ediyordu.

Hükûmeti teşkilâtlandırmak küçümsenecek bir iş değildi. Parlamento vakit geçirmeden Hariciye ve Maliye dairelerini ihdas eyledi. Washington, Thomas Jefferson'u Hariciye Bakanı ve ihtilâl zamanında yaveri olan Alexander Hamilton'u Maliye Bakam tâyin etti. Parlamento, aynı tarihte federal kaza sistemini de kurmuştu. Buna göre, yalnız bir baş hâkim (ilk defa bu vazifeye John Jay namzed gösterilmiştir) ile baş hâkimden müteşekkil bir yüksek mahkeme teşkil edilmekle kalınmamış, ayni zamanda üç istinaf mahkemesi ile on üç mahallî mahkeme de vücuda getirilmiştir. Birinci hükûmette hem bir harp bakam, hem de adalet bakam tâyin olunmuştur. Washington, fikirlerine emniyet ettiği kimselere danıştıktan sonra karar vermeyi tercih ettiği için Amerikan kabinesi (Parlamentonun ihdas ettiği daireler şeflerinden müteşekkil) meydana gelmiştir. Fakat bu kabine ancak, 1907 senesinde kanunî bir durum iktisap etmiştir.

İhtilâl devri Amerikası dünyaca meşhur iki insanı — Washington ve Franklin — doğurduğu gibi genç cumhuriyet de Hamilton ve Jefferson gibi, şöhretleri denizaşırı memleketlere yayılan parlak kabiliyette iki adam yaratmıştır. Bu zevata tarihte bir yer yapan, şahsî kabiliyetleri değil, daha ziyade Amerika hayatmda iki kuvvetli ve bir dereceye kadar birbirlerine zıd fikri temsil etmeleri idi. Hamilton daha sıkı bir birliğe ve kuvvetli bir hükûmete meyyaldi; Jefferson ise, daha geniş, daha hür bir demokrasi taraftarı bulunuyordu.

Hamilton'un devlet hizmetinde güttüğü prensip ehliyet, intizam ve teşkilâtçılık idi. 1775 den 1789 a kadar müşahede ettiği kusurlar ve ehliyetsizlikler genç milletin hizmetinde bulunmağa kendisini sevk eden en büyük âmil olmuştu. Diğer kimselerin ihtiyatkâr fikirleri ve müphem prensipleri olduğu meselelerde Hamilton'un cesaretli tasavvurları ve kat'î siyaseti mevcuttu. Temsilciler meclisinin «âmme itibarını elverişli bir surette muhafaza» yolundaki arzusuna karşılık, Hamilton âmme iktisadî prensiplerini değil, ayni zamanda müessir bir hükûmet esaslarım da hazırlamıştı. Smaî inkişaf, ticarî faaliyet ve hükûmetin işletmesi için Amerikanın krediye ihtiyacı vardı. Hükûmetin, ayni zamanda halkın tam itimadına ve desteklemesine ihtiyacı vardı. Bir çok kimseler millî borcu tanımamağı veya bunun yalnız bir kısmını ödemeği istiyorlardı. Hamilton ise Birlik Hükûmetinin borçlarının tam olarak ödenmesinde israr ediyor ve ihtilâl dolayısiyle devletlerin yaptığı ve halen ödenmemiş bulunan borçların Federal Hükûmetin üzerine alması için hazırladığı bir plâm kabul ettirmeğe çalışıyordu. Memleketin muhtelif yerlerinde şubeler tesis etmek hakkını da haiz olan bir Birleşik

Devletler Bankası tasarlamıştı. Millî bir darphane kurulmasına önayak olmuş ve millî sanayiin inkişafını teşvik maksadiyle himaye esasına müstenid gümrük tarifelerini müdafaa etmişti. Bu tedbirlerin derhal tesiri göründü. Federal Hükûmetin kredisi sağlam temellere istinad ettirildi ve hükûmete, ihtiyacı olan gelir temin olundu. Bu tedbirler, ayni zamanda ticaret ve sanayii de teşvik ederek millî hükûmeti destekliyen ve onu zâafa düşürmeğe matuf her türlü harekete karşı koymağa hazır kuvvetli bir tüccar zümresi meydana getirdi.

Hamilton'a mukabil, Thomas Jefferson iş adamından ziyade bir fikir adamı idi. Hamilton'un kabiliyetleri icraî, Jefferson'un ise fikrî ve felsefî mahiyette idi. Zamanın siyasî muharrirleri ve fikir adamları arasında Jefferson'un eşi yoktu. Siyasî noktadan Hamilton ile ekseri ahvalde zıddiyet halinde bulunuyordu. Fransa'ya sefir olarak harice gittiği zaman dış münasebetlerde kuvvetli merkezî bir hükûmetin kıymetini idrâk etmişti. Lâkin bununla beraber, böyle bir hükûmetin insanları esir haline getireceğinden korkarak başka hususlarda bu salâhiyeti vermek istemiyordu. Asîl bir aileden gelmekle beraber ruhan ve kanaati dolayısiyle müsavat taraftarı bir demokrattı. Her zaman hürriyet uğrunda — Britanya tahtına, kiliseye, arazi sahibi aristokratlara ve gelir müsavatsızlığına karşı — mücadele etmişti.

Hamilton'un büyük emeli memlekete müessir bir teşkilât hediye etmek, Jefferson'un ise, insanlara daha geniş hürriyetler temin etmekti. Jefferson, «Dünya yüzünde her insanın ve her insan topluluğunun kendi kendini idareye hakkı» olduğuna kani bulunuyordu. Hamilton da anarşiden korkuyor ve herşeyi nizam ve intizam cephesinden görüyordu. Jefferson, zulümden korkuyor ve her şeyi hürriyet noktasından görüyordu. Birleşik Devletlerin her iki tesire de ihtiyacı vardı. Yani hem daha kuvvetli millî bir hükûmete, hem de insan hürriyetlerinin temin edilmesine lüzum bulunuyordu. Memleket bu iki adama malik olmakla talihli idi. Bunların fikirlerini zamanla büyük mikyasta mezcedebilirdi.

Bu iki adamın fikir ihtilâfları Jefferson'un Hariciye Bakanı olarak vazifeye başlamasından biraz sonra kendisini gösterdi ve Anayasanın yeni ve gayet ehemmiyetli bir tefsirinin yapılmasını intaç etti. Hamilton, millî bir bankanın kurulmasına dair olan kanun teklifini ileri sürdüğü zaman Jefferson itiraz ederek devletlerin haklarına inanan ve büyük şirketlerden korkan kimseler namına konuştu. Anayasanın Federal Hükûmete ait olan bütün salâhiyetlerini tasrih ettiği ve geri kalan salâhiyetleri ise, devletlere terkettiğini beyan etti. Anayasa Federal Hükûmete bir banka kurmak salâhiyetini bahşetmiyordu. Hamilton, cevaben, Federal Hükûmetin bütün salahiyetlerinin Anayasaya dercedilmesine imkân olmadığını çünkü bu halde Anayasanın içinden çıkılmaz bir teferruata boğulacağını söyledi. Umumî hükümlerden geniş bir salâhiyet züm-

resi çıkarmak kabildi. Esasen bu umumî hükümlerden biri de Kongre'ye, «Anayasa ile tevdi kılınmış salâhiyetlerin lâyıkı vechile tatbiki için lâzım gelen bütün kanunları tevdi etmek» salâhiyetini vermekte idi. Anayasa millî hükûmetin vergi koymak ve tahsil etmeğe, borç ödemeğe, istikraz akdetmeğe salâhiyeti olmasını âmir bulunuyordu. Millî bir bankanın bu vazifelerin lâyikiyle yerine getirilmesine büyük yardımı olacaktı. Bu itibarla «tasrih edilen salâhiyetlerle» böyle bir bankayı tesis etmeğe Parlamento'nun salâhiyeti mevcuttu. Washington ve Parlamento Hamilton'un teklifini kabul ederek bir emsal meydana koymuş oldu.

Her ne kadar, genç memleketin birinci vazifesi dahilî iktisadı kuvvetlendirmek ve Birliği takviye etmek idise de, hariçte olan biten siyasî hâdiselere göz yumması da kabil değildi. Washington'un dış siyasetinin temel taşı, sulhun muhafazası idi. Harp esnasında aldığı yaraları tedavi edebilmek ve tedricî surette millî bir birleşmeyi temin etmek üzere sulha ihtiyaç vardı. Fakat Avrupadaki hâdiseler bu gayenin tahakkukunu tehlikeye koyuyorlardı. Amerikalılardan bir çoğu Fransız ihtilâlini alâka ve sempati ile seyrediyorlardı. 1793 Nisanında da bu meseleyi Amerika siyasetinde bir ihtilâf haline getiren bir haber geldi. Fransa, Büyük Britanya ve İspanya'ya karşı harp ilân etmişti. Vatandaş Genêt Fransız Cumhuriyetinin elçisi olarak Birleşik Devletlere geliyordu.

Amerika hâlâ Fransa'nın resmen müttefiki idi. Harp hem Amerikalıların Fransa'ya karşı olan şükran borcunu ödeyecek, hem de İngiltere'ye karşı düşmanlık hislerini ortaya dökmeğe yarayacaktı. Fakat, Birleşik Devletler Hükûmetinin başında bulunanlardan çoğu Fransa'nın muvaffak olmasını dilemekle beraber Amerika'yı harp dışı tutmak arzusunda idiler. Bu itibarla Washington, Avrupada harp eden devletlere Amerikanın bitaraflığını resmen ilân etti. Genêt'e gelince de soğuk bir tarzda karşılandı. Bu sureti kabulden kızan Genêt, Amerikan limanlarının Fransız abloka gemileri için harekât üssü maksadiyle kullanılmıyacağı hakkındaki emri hiçe saymağa yeltendi. Aradan çok geçmeden de bu adamın geri çağırılması hakkındaki talebi Fransız Hükûmeti is'af etti.

1793 den 1795 e kadar süren bu devrede Amerika umumî efkârının iki zıd kutbu tebellür etmeğe başlamıştı. Çünkü Fransız ihtilâli bazılarına kırallık ile cumhuriyet, zulüm ile hürriyet, mutlakiyetle demokrasi arasında açık bir mücadele gibi geliyor, bazılarına ise anarşi ile intizamı âmme, dinsizlik ile din ve fakirlik ile zenginlik arasındaki ihtilâfın yeniden canlanması suretinde görünüyordu. Birinci grup, bugünkü Demokrat Partinin ceddi olan Cumhuriyetçi Partiye intisap etmiş, diğerleri ise bu günkü Cumhuriyetçi Partinin ceddi olan Federalist Partiye girmişti.

Genêt hâdisesi dolayısiyle Amerikanın Fransa'ya karşı olan rabıtası biraz gevşemişti. Ayni zamanda Büyük Britanya ile olan münasebetler de mükemmel olmaktan çok uzaktı. Britanya kuvvetleri hâlâ garpta bazı kaleleri işgal ediyordu. İhtilâl zamanında Britanya askerleri tarafından götürülen mallar ne iade edilmiş, ne de parası verilmişti. Britanya donanması da Amerikan ticaretine müthiş zarar veriyordu. Bu meseleleri halletmek üzere, Washington Londra'ya, Amerikanın fevkalâde büyük elçisi olarak John Jay'i göndermişti. Tecrübeli bir diplomat olan Jay, ayni zamanda Yüksek Mahkemenin reisi idi. İtidalle hareket etmek suretiyle, Jay Britanyalıların garptaki kalelerden çekilmesini temin etti ve bazı ufak ticarî imtiyazlar da elde etti. Bununla beraber, müsadere edilen malların iadesi, Amerikan gemilerinin yakalanması ve Amerikan denizcilerinin zorla Britanya bahriyesi hizmetine alınması gibi meseleler hiç konuşulmamıştı.

Jay'in imzaladığı muahede, umumî bir memnuniyetsizlik yaratmıştı. Fakat, Washington'un cumhurreisliğinin ikinci devresi sonu yaklaştığı zamanlarda diğer sahalarda mühim muvaffakiyetler elde edilmiş olduğu aşikârdı. Hükûmet teşkilâtı kurulmuş, millî kredi tesis olunmuş, deniz ticareti inkişaf etmiş, Şimali Garbi mıntıkası elde edilmiş ve sulh da muhafaza olunmuştu.

Washington, sekiz seneden fazla millete hizmet etmeği muvafık görmiyerek 1797 senesinde vazifeden çekildi. John Adams yeni cumhurreisi seçildi. Adams, muktedir, yüksek düşünceli, sert ve inadcı bir adamdı. Adams henüz cumhurreisliğine seçilmeden, evvelki hükûmete bu kadar yardımda bulunan Hamilton ile kavga etmişti. Bu suretle Adams, arkasında ikiye bölünmüş bir parti ve ihtilâf halinde bir kabinesi bulunmak suretiyle daha şimdiden kötü bir duruma düşmüştü. İşin fenası milletlerarası hava da yine bulutlanıyordu. Jay'in Britanya ile muahede akdetmesine kızan Fransa, Adams'ın gönderdiği elçiyi kabul etmemişti. Adams, Parise üç elçi daha gönderdiği zaman bunlar da hakarete maruz kalmışlardı. Amerika'da bundan dolayı infial çok artmıştı. Asker toplanmış ve donanma takviye olunmuştu. 1798 de Fransızlarla vukua gelen ve hep Amerikalılar tarafından kazanılan bir takım çarpışmalardan sonra artık harpten kaçınılmaz bir vaziyet hâsıl olmuştu. Bu buhran esnasında Adams, harp taraftarı olan Hamilton'u vazifesinden affederek Fransaya yeni bir elçi gönderdi. Henüz iktidar mevkiine gelmiş olan Napoleon bu elçiye hüsnü kabul gösterdi ve bu suretle harp tehlikesi ortadan kalkmış oldu.

Dahilî işlerde Adams, Amerikan milleti tarafından pek sevilmemişti. 1800 senesinde memleket değişikliğe hazır bir durumda idi. Washington ve Adams zamanlarında Federalistler, hükûmeti mükemmel bir surette tesis etmişler ve kuvvetlendirmişlerdi. Fakat, Amerika Hükûmetinin halkın iradesine uyması lâzım geldiğini nazarı itibara almıyarak halkın büyük bir kısmı-

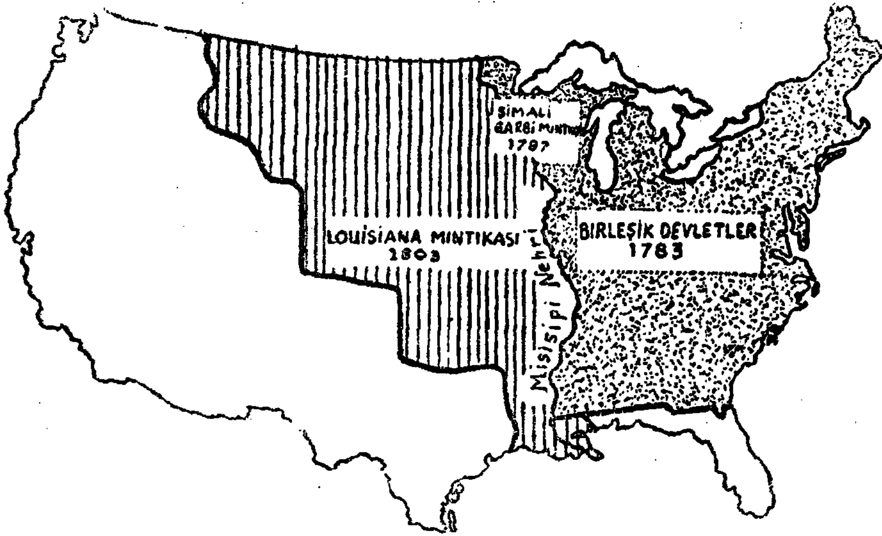
nı kendilerinden soğutacak tedbirler almışlardı. Doğuştan bir lider olan Jefferson, yavaş yavaş arkasına küçük çiftçiler, dükkân sahipleri ve diğer işçilerden mürekkep büyük bir taraftar toplamıştı. Bunlar 1800 senesi seçimlerinde büyük bir kudretle kendilerini gösterdiler. Jefferson bir arkadaşına: «Gemimizin sağlam tarafları tamamiyle tecrübeden geçmiştir. Şimdi onu cumhuriyetçi rotaya koyacağız. Artık gemimiz hareketinin güzelliği ile onu yapanların maharetini ispat edecektir» diye yazmıştır.

Amerikanın idealizmine, sadeliğine, gençliğine ve ümit verici istikbaline hitap etmesi yüzünden, Jefferson fevkalâde itibar kazanmıştı. Jefferson'un 1801 senesinde cumhurreisliğine başlayış tarzı da demokrasinin artık kuvvetle yerleşmiş olduğunu göstermişti. Jefferson,her zamanki gibi üstüne başma dikkat etmeden, basit evinden çıkarak Capitol'a (hükûmet binası) giden yokuşu bir kaç arkadaşiyle birlikte yayan yürümüştü. Senato dairesine girince, son intihaplarda rakibi olan Cumhurreisi Muavini Burr'un elini sıkmış ve sonra da, bir kaç zaman evvel Yüksek Mahkeme reisliğine tâyin olunmuş bulunan John Marshall'ın huzurunda cumhurreisliği yeminini etmişti. Jefferson, vazifeye başlama nutkunda, halk arasmda nizam ve intizam temin edecek, fakat ayni zamanda halkı kendi işlerini yapmakta tamamen serbest bırakacak tedbirleri anlatmış ve tutumlu bir hükûmet kurulacağım vadetmişti.

Jefferson'un Beyaz Evdeki mevcudiyeti bile demokratik usuller kullanılmasını teşvik ediyordu. Onun için en basit vatandaş da en yüksek memur kadar hürmete lâyıktı. Jefferson, maiyyetine milletin mutemetleri olduğunu hatırlatıyordu. Jefferson, ziraatı ve garba doğru yayılmayı teşvik ediyor ve Amerikanın zulümden kaçan kimselere melce olduğunu düşünerek liberal bir vatandaşlık kanununa taraftar oluyordu. 1809 senesi sonunda, Jefferson'un basiretli Maliye Nazırı Albert Gallatin millî borcu altmış milyondan aşağıya düşürmüştü. Jefferson'un düşünceleri memlekette yayıldıkça, devletler birbiri ardına, rey vermek için bir mülke sahip olmak kaydını ilga ettiler ve borçlularla suçlular hakkında daha insanca kanunlar yaptılar.

Jefferson'un tedbirlerinden biri memleketin mesahai sathiyesini iki misline çıkarmıştı. İspanya, Mississippi nehrinin garbındaki arazi ile bu nehrin mansabındaki New Orleans limanım çoktan beri elinde bulunduruyordu. Fakat, Jefferson'un cumhurreisliğine geçmesinden biraz sonra, Napoleon zayıf bir İspanya Hükûmetini Louisiana adı verilen bu büyük araziyi Fransa'ya iadeye icbar etti. Amerikalılar bu hâdiseden dolayı endişe duyuyor ve kızıyorlardı. Çünkü, New Orleans, Ohio ve Mississippi vâdilerinde yetiştirilen Amerikan mahsullerinin ihracı için zarurî bir limandı. Napoleon'un, Birleşik Devletlerin hemen garbında bir imparatorluk kurma hakkındaki plânı iç memleket sâkinlerinin ticarî haklarını ve emniyetini tehlikeye koyuyordu.

Jefferson, şayet Fransa, Louisiana'yı elde ederse, «Bu tarihten itibaren Britanya milleti ve Britanya donanması ile birleşmemiz lâzım gelecektir.» demiş ve Avrupa harbinde atılacak ilk topun Anglo-Amerikan ordusunun New Orleans'a hücumu için bir işaret olacağını ilâve etmiştir. Napoleon, Birleşik Devletlerle İngiltere'nin mutlaka hücuma geçeceklerini anlamıştı. Amiens'de akdedilen kısa bir sulhden sonra Büyük Britanya ile yine bir muharebe olacağını ve bu muharebe başlayınca da Louisiana'yı muhakkak kaybedeceğini biliyordu. Bu itibarla, bu mıntıkayı Birleşik Devletlere satmak suretiyle hem hazinesini doldurmak, hem de Louisiana'yı Britanya'lıların erişemiyeceği bir vaziyete koymak ve ayni zamanda Amerikan dostluğunu kazanmağa ka-

rar verdi. 15,000.000 dolar mukabilinde bu geniş mıntıka cumhuriyetin malı oldu. Jefferson, burasını satın alırken Anayasayı çok geniş bir surette tefsir etmişti. Çünkü, ecnebilere ait arazinin satın alınabileceğine dair Anayasada hiç bir hüküm bulunmuyordu. Jefferson, bu hususta Parlamentonun muvafakatini de almadan hareket etmişti. Bu hareket neticesinde 1803 de bir milyon mil murabbaından fazla bir arazi ile New Orleans limanını elde etmiş bulunuyordu. Bu güzel şehir Mississippi nehrinin teşkil ettiği yarım ay şeklinde bir mahalde inşa edilmiş ve arkasında da koyu renkli bir servi ormanı mevcut bulunmakta idi. Memleket seksen senelik bir müddet içinde dünyanın en büyük hububat anbarı vaziyetine gelecek olan münbit vâdileri havi bir arazi kazanmıştı. Ayni zamanda kıt'anın merkezî su yolunu da elde etmiş oluyordu. Yüz sene içinde tüccar gemileri bütün garp nehirlerini doldurmuştu. Bunlar yerleşmeğe giden muhacirleri taşıyor ve dönüşlerinde, kürk, tuzlanmış et, zahire ve diğer bir çok mahsuller getiriyorlardı.

Cumhurreisliğinin birinci devresinin sonu yaklaştığı zaman

Jefferson bütün halk tarafından sevilmekte devam ediyordu. Louisiana'nın büyük bir kazanç olduğu aşikârdı. Memleket refaha kavuşmuş ve Cumhurreisi herkesi memnun etmek için elinden geleni yapmıştı. Jefferson'un tekrar seçileceği muhakkaktı. 1805 senesinde başlayan ikinci devresi esnasında Jefferson, Büyük Britanya ile Fransa arasındaki büyük mücadelede Amerikanın bitaraflığını muhafaza etmek emeliyle ikinci defa fevkalâde olarak federal salâhiyeti kullanmıştı. Her iki taraf ablokalar ihdas etmiş, ve bu suretle Amerikan ticaretini zarara sokmuştu. Britanya'lılar, Amerika gemilerinin Fransız Garp Hindistanı ile yaptıkları müsmir ticareti menetmek için faaliyete geçmişler ve bir beyanname ile Brest'den Elbe nehrine kadar Avrupa sahillerinin abloka altında olduğunu ilân etmişlerdi. Fransızlar da, Britanya'lıların aramasına müsaade eden veya bir Britanya limanı-

na uğrayan herhangi bir Amerikan gemisinin zaptedilmesine emir vermişlerdi. Harp öyle bir vaziyet almıştı ki hiç bir Amerikan teknesi, Britanyalıların müsadere etmesi tehlikesini göze almadan Fransanın kontrolu altında bulunan geniş mıntıkada ticaret yapmadığı gibi hiç bir Amerikan gemisi de Fransız tehlikesini göze almadan Britanya ile alış veriş edemiyordu. Bu vaziyet karşısında ticaret baltalanmış bulunuyordu.

Amerikalılarda Büyük Britanya'ya karşı düşmanlık hisleri uyandıran bir başka mesele de mevcut idi. Harbi kazanmak maksadiyle Britanyalılar donanmalarını öyle takviye etmişlerdi ki takriben 150,000 denizcinin idaresinde yedi yüz harp gemisine

sahip bulunuyorlardı. Bu vaziyet Britanya'yı emniyet altında tutuyor, ticaretini himaye ediyor ve kolonilerle olan muvasalayı muhafaza ediyordu. Buna rağmen gemiciler o kadar az para alıyorlar, o kadar fena yemek yiyorlar ve o kadar fena muamele görüyorlardı ki gönüllü usuliyle tayfa bulmak imkânsız hale gelmişti. Bir çok gemiciler kaçarak daha iyi ve daha emin olan Amerikan gemilerine girmişlerdi. Bu vaziyet karşısında Britanya zabitleri Amerika gemilerini arayıp Britanya tebeasından olan gemicileri alıp götürmek hakkına malik olduklarına karar vermişlerdi. İngilizce konuşan her gemici Britanya tebeası olduğu zamanlar bu işte pek nadiren yanlışlar vukua geliyordu. Fakat, şimdi Birleşik Devletlerin müstakil bir devlet olarak tesisinden beri vaziyet değişmişti. Amerikan gemilerinin bir Britanya harp gemisinin topları önünde durmağa mecbur olması ve bir zabitin kumandası altında Britanya bahriye neferlerinin tayfaları muayeneden geçirmesi yüz kızartıcı bir şeydi. Bundan başka, Britanya zabitlerinden çoğunun küstah ve adaletsiz olduğu söyleniyordu. Bunlar yüzlerce ve sonradan binlerce hakikî Amerikan vatandaşını zorla hizmete almışlardı.

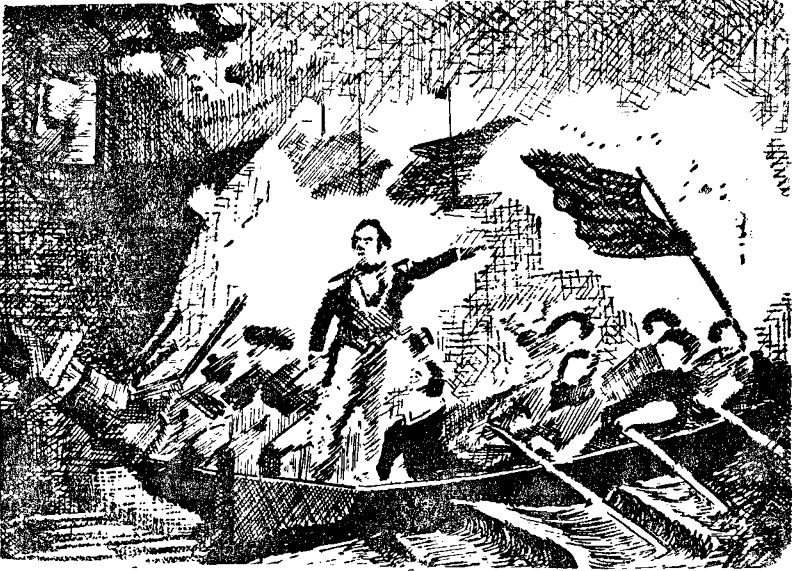
Büyük Britanya ile Fransayı, harbe girmeden, daha âdilâne bir hareket tarzı tatbike mecbur etmek maksadiyle, Jefferson, Parlamento'yu, haricî ticareti tamamiyle meneden Ambargo Kanununu kabule nihayet ikna eylemişti. Bu kanunun neticeleri çok fecî oldu. Bu tedbir dolayısiyle, deniz ticareti hemen hemen mahvolmuştu. Yeni İngiltere ve New York'da galeyan başlamıştı. Sonra, ziraatle meşgul olanlar da büyük zararlar gördüklerinin farkına varmışlardı. Çünkü, cenupta ve garptaki çiftçiler fazla zahire, et ve tütünlerini hariç memleketlere sevk edememeleri yüzünden fiyatlar düşmüştü. Bir sene zarfında Amerikanın ihracatı eski hacminin beşte birine düşmüş bulunuyordu. Fakat ambargonun Büyük Britanya'yı aç bırakmak suretiyle siyasetini değiştireceği ümidi suya düşmüştü. Memleket dahilindeki şikâyet sesleri fazlalaşınca Jefferson, deniz ticaretini tatmin edecek daha mülâyim bir tedbire baş vurdu. Ambargo Kanunu yerine Münasebetleri Kesme Kanunu ikame olunmuştu. Bu kanun İngiltere ve Fransa'dan ve bunların müstemlekelerinden maada bütün memleketlerle ticarete müsaade ediyor ve Amerikan ticaretine karşı tatbik ettikleri tahdidatı kaldırmak şartiyle bu devletlerden herhangi birisi hakkında kanun hükümlerini tatil etmek hakkını cumhurreisine bahşediyordu. 1810 da Napoleon tahdidatı kaldırdığını resmen ilân etti. Hakikat halde bunlara devam ediyordu. Fakat Birleşik Devletler, Napoleon' a inanarak bundan böyle yalnız Büyük Britanya ile ticaret etmemeğe başladı.

Jefferson, cumhurreisliğinin ikinci devresini bitirmiş ve 1809 da James Madison vazifeye başlamıştı. Büyük Britanya ile olan münasebetler gittikçe gerginleşti ve iki memleket süratle harbe doğru sürüklendi. Cumhurreisi Kongreye mufassal bir

rapor takdim ederek Britanya'lılarm üç sene zarfmda Amerika vatandaşlarını zorla hizmete alma vak'alarının 6057 yi bulduğunu bildirdi. Bundan başka, şimali garbî ahalisi Kanada'daki Britanya ajanları tarafından teşvik gören yerlilerin hücumlarından zarar görmüşlerdi. 1812 de İngiltere'ye harp ilân olundu.

Birleşik Devletler dahilî ihtilâfların en ehemmiyetlilerinden birisi ile karşılaşmış bulunuyordu. Cenup ve garp harbe taraftar olmakla beraber New York ve Yeni İngiltere umumiyet itibariyle harbin aleyhinde idi. Daha henüz ordunun hazırlıkları ikmal edilmeden harp ilân olunmuştu. Sahilde münferid mevkilerde, Kanada hududunda ve iç memlekette dağınık bir surette mevcut olan askerlerin sayısı 7000 den azdı. Bunlar devletlere ait talim ve terbiye görmemiş disiplinsiz milis askerleri ile takviye olunacaklardı.

Muhasemat, Kanadanın istilâsı için üç koldan bir hareketle başlamıştı. Eğer bu harekât iyi idare olunsaydı Montreal'a kar-

şı birleşik bir cephe kurulabilecekti. Fakat muharebe tamamen kötü idare olundu ve Britanya'lıların Detroit şehrini zaptetmeleriyle neticelendi. Karadaki harekâtın fena neticeler vermesine karşılık, donanma Amerikanın kendine güvenini bir dereceye kadar yerine getirmişti. Albay İsaac Hull'un kumandasındaki *Constitution* fırkateyni Britanya'nın guerrière adındaki harp gemisine 19 Ağustos tarihinde Boston'un Cenup şarkîsinde rastladı ve otuz dakika süren bir muharebeden sonra zaptetmeğe mu-

vaffak oldu. Hull düşman gemisini tamamen tahrip etmişti. İki ay sonra *Wasp* adındaki Amerikan şalopesi Britanya'lıların *Frolic* şalopesi ile karşılaştı ve bu gemiyi imha etti. Donanmanın bu mühim başarısı dünyayı hayrete dûçar etmişti. Bundan başka Amerikan abloka yarma gemileri Atlantik denizinde dolaşarak 1812-13 sonbaharı ve kış mevsimi esnasında beş yüz Britanya gemisi zaptetmişlerdi.

1813 muharebesi New York devleti dahilinde Erie gölü civarında temerküz etmişti. General William Henry Harrison, Kentucky'den buraya Detroit şehrini geri almak maksadiyle milis, gönüllü ve muvazzaf askerlerden müteşekkil bir ordu sevketmişti. 12 Eylülde, daha henüz yukarı Ohio'da bulunduğu sırada, komodor Oliver Perry'nin Erie gölündeki düşman gemilerini mahv ve perişan ettiği haberi kendisine ulaşmıştı. Bu tarihten iki gün evvel Perry Britanya gemilerine rast gelmiş ve iki buçuk saat süren kahramanca bir muharebeden sonra gönderdiği şu haberle bütün memleketi sevince gark etmişti: «Düşmana rast geldik; şimdi onlar bizimdir.» Bundan sonra, göl daima Amerikanın elinde kalmıştır. Harrison şimdi hücuma geçmişti. Bununla beraber, senenin sonunda, İngilizler Ontario gölünü hâlâ ellerinde tutuyorlardı. Bundan sonraki bir buçuk sene zarfında askerî vaziyeti neticesiz bir hale getiren bir takım kara ve deniz harekâtı vukubuldu.

Harp, Şubat 1815 de Birleşik Amerika tarafından tasdik olunan Ghent Muahedesiyle sona ermişti. Muahede müzakereleri esnasında günbegün gerek İngiltere, gerek Birleşik Devletler taleplerinin bir kısmından vazgeçiyorlardı. Bu suretle o kadar tuhaf bir netice hâsıl oldu ki, kat'î muahede neticesinde iki taraf da ne birşey kazandı, ne birşey kaybetti. Muahede sadece muhasematın kesilmesini, zaptolunan yerlerin iadesini ve hudut ihtilâflarını halletmek üzere bir komisyon kurulmasını derpiş ediyordu. Zorla gemilere adam alma, bitaraflık hukuku gibi harbe saik olan hususlar hakkında bir kelime bile geçmemişti. Tuhaf, fakat dehşetli bir halk ordusunun, Andrew Jackson adında ateşli bir asker kumandasında kuvvetli bir Britanya birliğine karşı New Orleans'da kazandığı dramatik zafer Birleşik Devletlerde hakikî bir neşeye sebep oldu. İşin garip tarafı, bu muharebe, 8 Ocak 1815 tarihinde, sulh muahedesinin imzasından sonra, fakat Amerika'ya bu haber ulaşmadan önce, vuku bulmuştu.

Her harpte olduğu gibi bunda da büyük kayıplar meydana gelmişti. Bu kadar genç olan ve gelişen bir memlekette 21,000 denizci ile 30,000 askerin yaralanmak veya ölmek suretiyle kaybedilmesi, bilhassa büyük bir felâket idi. Buna ilâve olarak 1400 gemi ziyaa uğramış ve büyük malî zararlar hâsıl olmuştu. Maamafih, tarihçiler 1812 harbinin müspet bir neticesi olduğunda ittifak ederler: millî birliğin ve vatanperverliğin

kuvvetlenmesi. Muhtelif devletlerden insanın yine omuz omuza harp etmesi ve Virginia'lı Winfield Scott adında bir kumandanın şimal ordularının en kabiliyetli kumandanı olması millî birlik hislerini arttırmıştı. Garba mensup kıtalar şark sahillerinden gelen arkadaşların yanı başında muharebe etmişler ve bu tarihten sonra da, his itibariyle daima millîyetperver olan Garp Mıntıkasının Amerika hayatındaki ehemmiyet ve itibarı artmıştır.

1801 den 1813 e kadar Maliye Bakanı olan Albert Gallatin, bu muhasemattan evvel Amerikalıların çok hodbin olmağa ve kendi mahallî işlerini düşünmeğe meyletmeğe başladıklarını söylemişti. Gallatin: «Harp, ihtilâlin doğurduğu ve her gün azalmakta olan millî hisleri ve millî karakteri yenilemiş ve yeniden canlandırmıştır. Millî gurur ve siyasî fikirleriyle münasebettar bir çok işlerle halk şimdi daha çok alâkadardır. Şimdi daha ziyade Amerikalı olmuşlardır; daha ziyade bir millet olarak his ve hareket ediyorlar. Birliğin devamının böylelikle daha mükemmel surette temin edilmiş olduğunu ümit ediyorum» demiştir.

IV.

Garba Yayılma Ve Mıntıkalar Arası İhtilâflar

«Genç adam, Garba git, memleketle birlikte sen de yetiş.»

HORACE GREELEY, 1850.

812 harbi bir bakımdan ikinci bir istiklâl harbi idi. Zira, o vakte kadar milletler ailesinde Birleşik Devletlere müsavi bir yer verilmemişti. Harbe nihayet veren muahededen sonra, Birleşik Devletler daima müstakil bir devlete lâyık muameleyi görmüştür. Genç cumhuriyetin ihtilâlden beri çekmekte olduğu ciddî sıkıntıların çoğu ortadan kaybolmuştu. Millî birlik elde edilmiş, hürriyet ve nizam arasında bir müvazene hâsıl olmuş, millî borç azalmıştı. Bâkir bir kıt'a işlenmek için intizar ediyordu.. Bu itibarla sulh, refah ve içtimaî terakki ufukları genişlemiş bulunuyordu.

Siyasî bakımdan bu, o devrin yazarlarının dediği gibi, «İyi hisler devri» idi; sulhu takip eden kalkınma tedbirlerinde millî birlik ruhu hâkim bulunuyordu. Ticaret, Amerikan halkını millî bir varlık haline getiriyordu. Harp devresinin sebep olduğu yokluklar, ecnebi rekabetine karşı yalnız başına durabilecek bir hale gelinceye kadar, Amerikan sanayiinin korunması lâzımgeldiğini ispat eylemişti. İktisadî istiklâlin, siyasî istiklâl kadar ehemmiyetli olduğu tebarüz ettirilmişti. Hakikaten, iktisadî yeterlik olmadıkça siyasî istiklâl mücerred bir mefhumdan ibaret kalıyordu. İhtilâl siyasî istiklâl için açılmıştı. Şimdi ikincisini kazanmak lâzım geliyordu. O devrin Parlamento liderlerinden Henry Clay ile John C. Calhoun «himaye» — yani Amerikan sanayiinin inkişafını temin edebilecek bir gümrük tarifesi kabulü — taraftarı idiler.

Gümrük tarifelerini yükseltmek için vakit çok müsaitti.

Vermont ve Ohio'daki sürü sahipleri İngiliz yünü ithalâtına karşı himaye istiyorlardı. Kentucky'de yeni kurulan pamuk ipliğinden dokuma çuval sanayii İskoçya çuval sanayiinden zarar görüyordu. Şimdiden demir izabe merkezi haline gelmiş bulunan Pittsburg da, halen piyasayı mükemmelen tutmuş olan Britanya ve İsveç demirinin yerini almak istiyordu. Bu suretle 1816 da kabul edilen tarife, imalâtçılara himaye zevkini tattıracak şekilde yüksek gümrük resimleri vaz'etmiş bulunuyordu. Bundan maada, millî bir yollar ve kanallar sistemi kurulması da israrla isteniliyordu. Bu suretle nakliyatın iyileşmesi Şark ve Garbı birbirlerine daha sıkı bir surette bağlamış olacaktı.

Federal Hükûmetin o devredeki durumu Yüksek Mahkemenin kararları ile kuvvet bulmuştur. Samimî bir federalist olan Virginia'lı John Marshall, 1801 de Yüksek Mahkeme Reisliğine getirilmişti. Marshall, bu vazifeyi ölümü tarihi olan 1835 senesine kadar ifa etti. Marshall'ın idaresinden evvel çok zayıf vaziyette bulunan mahkeme, kuvvetli bir hale geldi, ve Parlamento ve cumhurreisliği kadar mühim bir mevki işgal etmeğe başladı. Marshall, vermiş olduğu bir çok tarihî kararlarında şu esas prensipten aslâ ayrılmamıştır: Federal Hükûmetin hükümranlığı.

Marshall, yalnız büyük bir hâkim değil, aynı zamanda Anayasa mütehassısı büyük bir siyaset adamı idi. Uzun vazifesini bitirdiği zaman Anayasayı alâkadar eden tahminen elli kadar davâ üzerinde hüküm vermiş bulunuyordu. Bundan sonra, memleketin her tarafındaki mahkemelerde Anayasa, Marshall'ın tefsir ettiği şekilde tatbik olunacaktı. Marshall'ın en meşhur hükümleri arasında, 1803 de Madison-Marbury dâvasında verdiği karar bulunmaktadır. Bu kararında Marshall, Yüksek Mahkemenin, Parlamentonun veya bir devlet Teşriî Meclisinin yapmış olduğu kanunları gözden geçirmek hakkı olduğunu tesis etmiştir. 1819 da Maryland - McCulloch dâvasında da Anayasaya göre hükûmetin zımnî salâhiyetleri ile uğraşmıştır. Bunda Anayasanın sarahaten vermiş olduğu salâhiyetlere ilâveten hükûmete bir takım zımnî salâhiyetler de vermiş bulunduğu hakkındaki Hamilton'un nazariyesini cesaretle müdafaada bulunmuştur. Bu gibi kararlarile Marshall, Amerikan halkının merkezî hükûmetini, yaşayan ve büyüyen bir kudret haline getirmekte diğer liderler kadar hizmet etmiştir.

Millî şuurun gelişmekte olduğu, büsbütün başka bir sahada da belli oluyordu; zira bu devrede hakikî bir Amerikan edebiyatı zuhur eylemişti. Bu yeni Amerikan mektebinin ileri gelenleri arasında Washington Irving ve James Fenimore Cooper bulunmakta idi. Irving'in 1809 da neşrolunan ***History of New York by Diedrich Knickerbocker*** adlı eseri tamamiyle mahallî sahnelerden ilham almış bulunuyordu. ***Rip Van Winkle*** hikâyesi gibi Irving'in en iyi yazıları New York'un Hudson vâdisinde geçmekte ve Amerikayı bir menkibe ve macera memleketi ola-

rak tasvir etmektedir. Cooper, yerli malzeme kullanmak sayesinde hislerine yeni bir ifade tarzı vermiştir. Mutad İngiliz tarzında bir roman yazmağa teşebbüs ettikten sonra *Spy* adlı eserini neşretmiştir. İhtilâl devrine ait olan bu hikâye herkes tarafından beğenilmiştir. Bundan sonra, Amerika hudut hayatının basit bir tasviri olan *The Pioneers* adındaki eseri yazmıştır. 1823 ile 1841 arasında neşrettiği *The Leatherstocking Tales* serisinde Cooper, Pioneer'lerden Natty Bumpo ile yerli kabile reisi Uncas'ı dünya edebiyatının daimî şahsiyetleri haline koymuştur. Cooper, denize ait hikâyeler de yazmıştır, ve bunlar da Amerikan tesirinin mahsulleridir. Edebiyat dünyasında ehemmiyetli diğer bir hâdise de 1815 de *The North American Review* mecmuasının tesisidir. Bu mecmua, kabiliyetli başmuharriri Jared Sparks'ın nezareti altında mükemmeliyete erişmiş ve Yeni İngiltere'nin genç fikir adamlarından yazılar alarak milletin inkişaf etmekte olan kültüründe daimî bir yer elde etmiştir.

Amerika hayatına şekil veren diğer bir kuvvet de — belki de hepsinden fazla — hudut idi. Atlantik denizi sahillerinin vaziyeti yeni mıntakalara hicreti teşvik ediyordu. Yeni İngiltere toprakları Garptaki ucuz ve münbit arazi ile rekabet edecek şekilde hububat yetiştirmekten uzaktı. Bundan dolayı bir çok kimseler, iç memleketin zengin topraklarından istifade etmek üzere, sahildeki çiftlik ve köylerini terk etmişlerdi. Cenupta da vaziyet hicreti teşvik ediyordu. Carolina ve Virginia'nın geri kısımlarında yaşayan halk da pazarlara ulaşan yol ve kanalların yokluğundan dolayı müşkülât içinde bulunuyorlar ve ayni zamanda sahil mıntıkasındaki zengin malikâne sahiplerinin siyasî nüfuzundan zarar görüyorlardı. Bundan dolayı bu insanlar da — yavaş, fakat devamlı bir surette — Atlan-

tikten Rockies dağlarına doğru yol aldılar. Bu hareketin Amerikanın karakteri üzerinde derin tesirleri olmuştur: şahsî teşebbüsü himaye etmiş; siyasî ve iktisadî demokrasiye yol açmış; âdetleri kabalaştırmış; muhafazakârlığı baltalamış; Federal otoriteye hürmetkâr mahallî bir irade ruhu meydana getirmiştir.

Garba doğru akın, hiç durmadan birinci huduttan — Atlantik sahili mıntıkası hududu — öteye, sahil nehirleri su başlarından ileriye ve Appalachian dağlarının ötesine ilerliyordu. 1800 senesinde Mississippi ve Ohio vâdileri büyük hudut mıntıkaları olmağa başlamıştı. Binlerce muhacir: «Hi-o, away we go, *floating down the river on the Ohio.*» (1) şarkısını söylüyorlardı. On dokuzuncu asrın başlangıcında vuku bulan bu büyük nüfus hareketi eski arazinin bölünmesini ve inanılmıyacak bir süratle yeni hudutların çizilmesini intaç eylemiştir. Sonraları yeni devletler Birliğe alındıkça Mississippi'nin şarkındaki siyasî harita istikrar kesbetti. Altı sene içinde altı devlet meydana getirilmişti — İndiana 1816 da, Mississippi 1817 de, Illinois 1818 de, Alabama 1819 da, Maine 1820 de ve Missouri 1821 de. İlk hudut Avrupa'ya sıkı bir surette bağlı idi, ikinci hudut sahil mıntıkasına merbut bulunuyordu; lâkin Mississippi vâdisi müstakildi ve buranın ahalisi şarka değil garba bakıyorlardı.

Hudutta oturan insanlar tabiatiyle çeşitli bir mahiyet arzediyorlardı. Muhacir kafileleri arasında avcı ve tuzakçılar da bulunuyordu. Fordham adındaki İngiliz seyyahı bunları «süflî kulübelerde yaşayan cesur ve dayanıklı insanlar» diye tasvir eder. Fordham şöyle devam eder: «Bunlar kaba, fakat misafirperver insanlardır. Yabancılara iyilik ederler, namuslu ve emniyetlidirler. Biraz mısırla kabak ve domuz yetiştirirler, bazan da bir iki inekleri bulunur... Fakat en mühim iaşe vasıtaları tüfekleridir.» Bu insanlar balta ile kapanla ve olta ile iş görmekte çok mahirdirler. Ormanlarda patikalar açmışlar, ağaç kütüğünden ilk kulübeleri yapmışlar ve Amerika yerlilerini buralardan uzak tutmuşlardı.

Muhacir keşfedilmemiş arazinin derinliklerine daldıkça avcılıkla birlikte çiftçiliğe başlamıştı. Kütükten bir kulübe yerine camlı pencereleri, iyi bir ocağı ve bölmeli odaları bulunan rahat bir ev inşa etmişti. Pınardan su alacağına bir kuyu kazmıştı. Çalışkan bir adam çabucak arazisindeki ağaçları kesebiliyor, potas çıkarmak için odunları yakıyor ve kökleri çürümeğe terkediyordu. Kendi hububat, sebze ve meyvasını yetiştiriyor; av eti, yabanî hindi ve bal peşinde ormanları tarıyor; yakındaki derelerde balık avlıyor; sığır ve domuzlarına bakıyordu. İçlerinden daha çok değişikliğe muhtaç olanlar ucuz fiyatla büyük arazi satın almışlar ve sonra toprak fiyatları yükselince bunla-

---

(1) Haydi gidiyoruz, Ohio nehrinden aşağılara kayıyoruz.

rı satarak garba hicret etmişler ve bu suretle başkalarına yer açmışlardır.

Çiftçilere ilâveten, bir kaç zaman sonra doktorlar, hukukçular, dükkân sahipleri, muharrirler, papaslar, makinistler ve politikacılar gibi, zinde bir cemiyetin nüvesini teşkil eden bir çok kimseler de buralara gelmişti. Çiftçiler, en ehemmiyetli grubu teşkil ediyordu. Bunlar yerleştikleri yerlerde bütün hayatları müddetince kalmağa niyetli oldukları gibi, çocuklarının da kendilerinden sonra burada kalacaklarını ümit ediyorlardı. Kendilerinden evvel gelenlerden daha büyük ahırlar ve tuğladan sağlam evler inşa etmişlerdi. Daha iyi cins canlı hayvan getirmişler, toprağı daha maharetle sürmüşler ve daha verimli tohum ekmişlerdi. Bazıları da un değirmenleri, kereste imalâthaneleri ve taktirhaneler inşa etmişlerdi. İyi yollar meydana getirmişler, kilise ve mektepler bina etmişlerdi. Garp mıntıkası o kadar süratle büyüdü ki, bir kaç sene içinde inanılmaz derecede değişiklikler meydana geldi. Meselâ, 1830 da Chicago ehemmiyetsiz bir alış veriş pazarı ve tek bir kalesi olan bir köydü. Fakat daha ilk sakinlerinin ölmesinden çok evvel, dünyanın en büyük ve en zengin şehirlerinden biri haline gelmişti.

Yeni garp mıntıkasında bir çok milletler arasında kan karışması hâsıl oldu. Burada cenubun dağlık arazisinden gelen çiftçiler ekseriyeti teşkil ediyorlardı. İşte, Abraham Lincoln bu menşeden gelmiş ve Kentucky'de küçük bir kulübede doğmuştu. İskoç-İrlanda'lılar, Pennsylvania'lı Almanlar, Yeni İngiltereliler ve diğer menşelerden gelenler de bu kan karışmasında rol oynamışlardı. 1830 senesinde Amerikada yaşayan insanların yarısından fazlası eski dünyanın âdet ve geleneklerinin mevcut bulunmadığı veya pek az derecede bulunduğu bir muhitte doğmuş ve büyümüş oluyorlardı. Garp mıntıkasında yaşayan insanların kıymeti, aileleri, tevarüs ettikleri servet veya gördükleri tahsil dolayısiyle değil, fakat kendi şahsî meziyetleri ile ölçülüyordu. Çiftlikler her tutumlu insanın kesesine uygun fiyatlarla satılmakta idi. 1820 senesinden sonra, Hükûmete ait arazi, dönümü 1.25 dolardan alınabiliyordu. Toprağı işlemek için lâzımgelen âletler de kolayca temin olunabiliyordu. Gazete muharriri Horace Greeley'in dediği gibi gençlerin garba giderek memleketle birlikte yetişecekleri bir zamandı. İktisadî fırsatların herkes için müsavi olması, içtimaî ve siyasî müsavat ruhu yaratmış ve doğuştan lider olanların çabucak meydana çıkmasına hizmet etmişti. Şahsî teşebbüs, cesaret, metanet ve akhselim iyi bir Pioneer için zarurî idi.

Garba akın ettikçe, Yeni İngiltere muhacirleri, geldikleri mıntıkanın âdet ve müesseselerini de beraberlerinde getirmişlerdi. Ayni şeyi cenuptan gelenler de yapmışlardı. Bir bakıma göre garbî imâr hareketi iki tesir arasında kalmıştı. Şimdiye kadar umumî dikkati çekmeyen esaret meselesi, Jefferson'un

dediği gibi: «Geceleyin çalınan yangın çanı gibi» birdenbire ehemmiyet kesbetmişti. İlk zamanlarda şimal devletleri esirlerin derhal veya tedricî surette azad edilmesi hususunda tedbirler aldıkları zaman, ileri gelen insanlardan bir çoğu esaretin her tarafta ortadan kalkacağını zannetmişlerdi. 1786 da Washington «Esaretin tedricî, fakat emniyetli bir şekilde ilga edilmesini mümkün kılacak» bir plânın kabul edilmesini bütün kalbile arzu ettiğini bildirmişti. Jefferson, Madison, Monroe ve sair başlıca cenup devlet adamları buna benzer sözler sarfetmişlerdi. 1808 de esir ticareti menolunduğu zaman cenuplulardan bir çoğu esaretin ancak muvakkat bir mazarrat olduğunu zannediyorlardı.

Fakat bundan bir nesil kadar sonra, Cenup, umumiyet itibariyle esaret müessesesi arkasında birleşmiş bir mıntıka haline gelmişti. Bu değişiklik muhtelif sebepler yüzünden vukua gelmişti. İhtilâl günlerinde parlıyan felsefî liberalizm ruhu tedricen zayıflamış ve Puritan Yeni İngiltere ile esir kullanan Cenup arasında umumî bir husumet baş göstermişti. Bundan fazla olarak, bazı yeni iktisadî âmiller, esareti 1790 senesinden evvel olduğundan daha kârlı bir hale getirmişti.

İktisadî şartların değişmesindeki âmillerden biri de, Cenupta muazzam bir pamuk yetiştirme sanayiinin kurulması idi. Bu değişikliğin bir çok sebepleri vardı. Daha iyi elyaflı bir pamuk cinsi getirilmişti. 1793 de Eli Whitney'in pamuk çekirdeklerini ayırmağa mahsus makinayı icadı, istihsali büyük mikyasta hızlandırmıştı. Ayni zamanda mensucat imalâtını büyük bir sanayi haline getiren endüstri inkılâbı ham pamuğa olan talebi arttırmıştı. 1812 den sonra garpta yeni arazinin açılması da pamuk ziraatine elverişli sahayı genişletmişti.

Pamuk ziraati sahil mıntıkası devletlerinden garbe doğru ilerledi ve daha cenuba Mississippi nehri civarına ve sonra da Texas'a yayıldı. Esareti yeni bir esasa bağlayan başka bir âmil de, şeker ziraati idi. Cenubu şarkî Louisiana'nın zengin ve sıcak arazisi onsekizinci asrın sonunda kârlı bir şeker ziraati için ideal bir yer olduğunu ispat etmişti. 1830 senesinde de bu devlet, bütün memleketin şeker ihtiyacının takriben yarısını temin ediyordu. Bu iş de şark sahillerinden getirilen esirlere ihtiyaç gösteriyordu. Nihayet tütün ziraati de esirleri beraberinde götürmek suretiyle garba doğru yayılmıştı. Bu suretle cenup mıntıkasının yukarı kısmındaki esirler cenubun aşağı kısmına ve garba alınıp götürülmüşlerdi. Şimalin hür cemiyeti ile cenubun esirler topluluğu garba doğru yayılınca, o sıralarda tesis olunan yeni devletler arasında bir nevi müsavat teminine siyaset bakımından lüzum görüldü. 1818 de Illinois, Birliğe kabul olunduğu zaman, devletlerden onu esarete müsaade ediyor, on bir müstakil devlet ise, esareti menediyordu.

Alabama esarete müsaade eden bir devlet olarak Birliğe

girdiği zaman muvazene tekrar hâsıl olmuş bulunuyordu. Şimallilerden bir çoğu Missouri'nin, ancak esareti meneden bir devlet olması şartiyle Birliğe girebileceğini ileri sürerek bir araya toplanmışlardı; memlekette itirazlar yükseliyordu. Bir müddet Parlamentoda da bir iş görülemedi. Maamafih, Henry Clay'in sulhcu liderliği altında bir anlaşmaya varılmıştı. Missouri esarete müsaade eden bir devlet olarak kabul edilmiş, fakat Maine esaret aleyhtarı bir devlet sıfatiyle Birliğe girmişti. Ayni zamanda, Parlamento Missouri'nin cenup hududunun şimalinde bulunan ve Louisiana'nın satın alınmasiyle elde edilen arazide esaretin ebediyyen olmayacağına dair karar vermişti. Bunun muvakkat bir tedbir olduğu meydana çıktı. Jefferson gece çalınan yangın çanının bir ân için sustuğuna işaret etmişti: «Bu sadece bir mütarekedir. Nihaî hüküm değildir. Mânevî ve siyasî bir prensipe dayanan coğrafî bir hat, bir kere tespit edilir ve kafalarda yer ederse, o artık aslâ silinemez. Her yeni üzücü mesele onun daha derin bir surette tesbit edilmesine hizmet eder.»

Birleşik Amerika hudutları haricinde bulunan Texas'a vâki olan bir muhaceret müstesna, ziraî hududun garba doğru genişlemesi, 1840 senesinden evvel Missouri'yi geçememişti. Bu zaman zarfında Uzak Garp, kürk ticareti için büyük bir faaliyet sahası haline girmişti. Bu faaliyetin tarihteki mânası elde edilen kürklerin kıymetinden çok büyüktü. Mississippi vâdisindeki Fransızların yaptığı keşiflerde ve İngiliz'lerle Hollanda'lıların Atlantik sahilinden garba doğru yaptıkları ilk hareketlerde olduğu gibi tâcir aynı zamanda o mıntıkaya yerleşenlere yol gösteren kimse olmuştur.

Fransız ve İskoç-İrlandalı «Tuzakçılar» büyük nehirleri ve bu nehirlerin kollarını keşfetmişler ve Rockies ve Sierra dağlarının bütün geçitlerini bulmuşlardı. Garp mıntıkasının coğrafyası hakkında edindikleri malûmat sayesinde, tâcirler 1840 senesinde karadan yapılan muhaceret akınını ve sonra da iç memleketin işgalini mümkün kılmışlardı. Garba doğru yayılmak suretiyle olan genişlemeye ilâveten, Birleşik Amerika, 1819 senesinde, Amerikan vatandaşlarının iddia ettikleri hakları 5,000,000 dolara devir almak mukabilinde, İspanyadan hem Florida'yı hem de Uzak Garpta bulunan Oregon'u elde etmişti.

1817 senesinde, Cumhurreisi James Madison'un yerine James Monroe geçmişti. Monroe, cumhurreisliği devresinde vatana ve millete ettiği büyük hizmetlerle temayüz etmişti. Fevkalâde vasıfları, aklıselim ve kuvvetli irade idi. Halefi John Quincy Adams'ın dediği gibi: «Son hükümleri daima doğru çıkan sebatkâr bir zekâya malik» ti. İdaresi zamanına ait olup adına ölmezlik veren hâdise Monroe Doktrini denilen siyaseti ilân etmesi idi.

Bu siyasetin üç unsurunun üçü de, ayrı ayrı meşhur Amerikan prensipleri idi. Evvelâ, Washington, Jefferson ve Madison, daimî ve milleti mes'uliyet altına sokan ittifaklardan çekin-

mek lüzumunda israr etmişlerdi. Sonra, Jefferson, Louisiana'nın İspanya tarafından Birleşik Devletlerden başka bir devlete verilmesini şiddetle protesto etmekle komşu memleketlerin mukadderatı üzerinde Birleşik Devletlerin alâkası bulunduğuna dair olan doktrini beyan etmiş bulunuyordu. Üçüncü olarak da, o tarihte istiklâlleri için mücadelede bulunan İspanyol-Amerikan kolonileri halkına karşı Birleşik Devletler halkının duyduğu sempati hisleri içinde ifade olunan, milletlerin kendi mukadderatını tâyin etme prensipi idi.

İngiliz kolonileri istiklâllerini kazandıkları zamandan beri Lâtin Amerika halkını da böyle bir hürriyet ümidi sarmıştı. 1821 den evvel Arjantin ve Şili istiklâllerini tesis eylemişlerdi. 1822 senesinde de José de San Martin ve Simon Bolivar'ın kumandasında diğer bir çok cenubî Amerika Devletleri de istiklâllerini elde etmişlerdi. 1824 senesinde muhtelif Avrupa devletlerinin yalnız Garp Hindistanında ve Cenubî Amerikanın şimalinde küçük kolonileri kalmıştı. Bunlar, Britanya'ya ait bir iki müstemleke ile birlikte Avrupa'nın Amerika'da en son kalan kolonileri idi.

Birleşik Devletler halkı, bir Avrupa devletinin boyunduruğundan kurtulmak hususunda kendi tecrübelerinin bir tekrarını andıran bu hâdiselere dair tabiî ve derin bir alâka besliyordu. 1822 senesinde Cumhurreisi müessir ve kuvvetli bir halk tazyıkı karşısında, bu yeni memleketleri — Kolombia, Şili, Meksika ve Brezilya — tanımak için salâhiyet elde etti ve bu memleketlerle elçiler teati eyledi. Bu hareket, Birleşik Devletlerin, bu memleketlerin, kendi kendilerini idare eden, kendine yeter, hakikaten müstakil bir devlet olduklarını ve Avrupa ile olan evvelki rabıtalarından tamamen ayrı bulunduklarını kabul etmesi idi. Bu devletler müsavi kardeş devletler ve hür Amerikanın bir kısmı olarak kabul edilmişlerdi.

İşte bu sıralarda, Avrupa'nın «meşru» hükümdarlarını ihtilâle karşı korumak maksadiyle Mukaddes İttifak denilen bir merkezî Avrupa devletleri birliği kurulmuştu. Bu ittifak, halk hareketlerinin, hükümdarların tahtlarını tehlikeye düşürdüğü memleketlere müdahale etmeyi kendine iş edinmişti. Bu suretle ihtilâlin kendi memleketlerine yayılmasının önüne geçilebileceğini ümit ediyordu. Bu siyaset, Amerikanın kendi mukadderatını bizzat tâyin etme prensipinin tam zıddı idi. İttifak, İspanya ve İspanya'nın Yeni Dünyadaki kolonilerine karışmağa başlayınca, Birleşik Devletlerin, Cenubi Amerikadaki yeni hükûmetlerin istikrarı hakkındaki kanaati sarsılmıştı. Birleşik Devletler bu hâdiseyi, bir kaç Avrupa devletinin gelip, İspanyadan kurtulan memleketleri işgal etmeye teşebbüsü şeklinde telâkki ediyordu. Birleşik Devletler, senelerdenberi Washington, Hamilton, Jefferson ve John Adams ve diğer ilk siyaset adamları tarafından vaz'olunan, başkasının işlerine karışmama prensipini gütmüş.

tü. Bu prensipin esası şu idi: Birleşik Devletlerin Avrupa siyasî kombinezonlarında işi yoktur. Avrupa harplerine iştirak etmez ve bir Amerika devleti olarak inkişaf etmek politikasını takip eder. Bu politikadan Avrupa devletlerinin Amerika işlerine müdahale etmemeleri hususundaki mütemmim doktrine geçmek kolaydı.

1823 de İspanya namına, üçüncü şahıslar tarafından Lâtin Amerika'yı tehdit eden istilâyı önlemek için hareket etmek zamanı gelmiş bulunuyordu. 2 Aralıkta, Monroe Parlamentoda senelik nutkunu verdi. Bu nutkun muhtelif fıkraları Monroe Doktrini'nin esasını teşkil ediyordu. Bu beyannamenin esaslı noktaları Monroe'nun kendi sözleriyle, şunlardı: 1.) «Amerika kıt'aları, elde edip idame ettirdikleri hür ve müstakil vaziyetleri dolayısiyle, bundan böyle hiç bir Avrupa devletinin koloni tesisi maksatları için kullanılamaz.» 2.) «Müttefik devletlerin siyasî sistemleri Amerikanınkinden esaslı surette farklıdır. Kendi sistemlerini bu yarım kürenin herhangi yerine tatbik etmek hususunda vâki olacak herhangi bir teşebbüsü sulh ve emniyetimize karşı bir tehlike addedeceğiz.» 3) «Herhangi bir Avrupa devletinin halen mevcut olan koloni veya arazisine müdahale etmedik ve etmiyeceğiz.» 4) «Avrupa devletleri arasındaki harplerde kendilerini alâkadar eden meselelere karışmadığımız gibi siyasetimizde karışmamamızı icap ettirir.»

Monroe Doktrini dünya işlerinde Amerikan politikasını açıkladığı sıralarda, dahilde alâka, gelecek cumhurreisliği intihabı üzerinde temerküz ediyordu. New Orleans muharebesi kahramanı Andrew Jackson'un dahil bulunduğu beş namzed arasındaki çetin mücadele, ilim ve tecrübe sahibi, fakat inatçı bir siyaset adamı olan John Quincy Adams'ın seçilmesi ile neticelendi. Fevkalâde kabiliyetli, dürüst karakterli ve halka hizmeti sever bir adam olmasına rağmen soğukluğu, haşin tavırları ve şiddetli projeleri kendisine nakise veriyordu. İdaresi zamanında siyasî partilerde yeni cepheler husule geldi. Adams'ın taraftarları Millî Cumhuriyetçiler adını (sonradan Whig'e çevrilmiştir) almışlar, Jackson taraftarları ise Demokrat Partiye yeni bir nizam vermişlerdi. Adams, memleketi istikamet ve ehliyetle idare etmiş, millî yollar ve kanallar sistemi kurmak için nafile yere gayrette bulunmuştu. Zamanı, gelecek intihap için uzun bir mücadele devresi olmuştur. Adams soğuk tabiatı yüzünden dost kazanamamış ve 1828 seçimlerinde, Jackson kuvvetleri Adams taraftarlarını kahir bir mağlubiyete uğratmıştı.

Alleghenies dağlarının garbındaki memleketi tesis eden kendine güvenir insanlar Anayasalarına hudut mıntıkasının demokratik fikirlerini de sokmuşlardı. 1828 de, bunların güttükleri felsefenin tesirleri, eski devletlerin çoğunda halkın tam reyhakkına sahip olmasını intaç eylemişti. 1812 den beri Garp Birliğin içinde kuvvetlerin muvazenesini elinde tutuyordu. Şimdi

artık Garbın genç demokrasisi rüşdünü ispat edince, siyasî siklet merkezi de tıpkı nüfusun siklet merkezi gibi, sahil mıntıkasını terketmiş bulunuyordu. Şarktaki taraftarlarının yardımiyle Garp, hudut mıntıkasının tam timsali olan Jackson'u Cumhurreisliği makamına getirmişti.

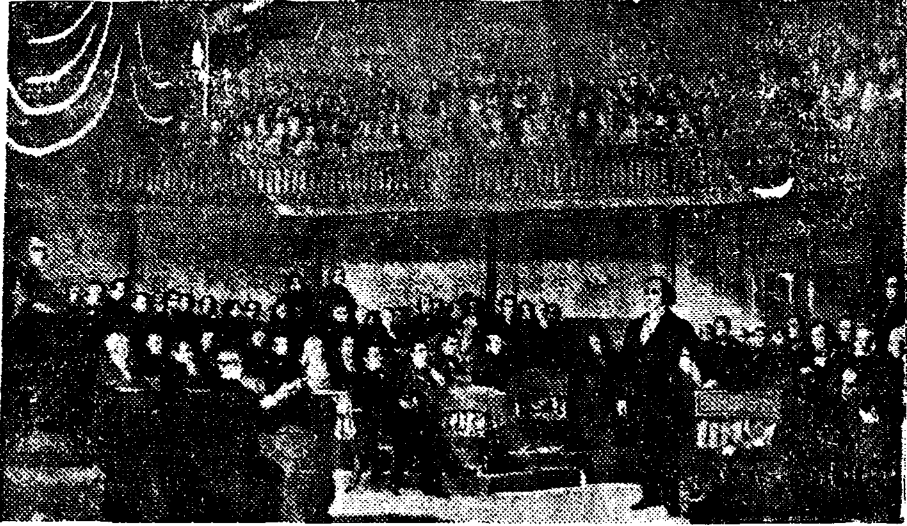
Jackson'un vazifeye başladığı gün, Washington şehri, halkın artık hükûmete sahip olduklarına dair kanaatlerinin delillerini görmüştü. Memleketin her tarafından on binlerce ziyaretçi bu hâdiseyi görmeğe gelmiş bulunuyordu. Siyah elbiseler giymiş, ince uzun boylu, ve sık beyaz saçları altında sert hatlı bir çehreye malik bulunan Jackson, yanında bir kaç arkadaşı müstesna, muhafızı bulunmadan Pennsylvania caddesinde yürümüştü. Devlet binasının şark cihetindeki büyük taş merdivenin başında vazifeye başlama yeminini etmiş ve başlama nutkunu söylemişti. Elini sıkmak isteyen gürültülü halkın arasından zorlukla geçmişti. Atına binerek, binek arabalarının, çiftlik arabalarının ve her cins ve yaştan halkın teşkil ettiği bir alayın önünde Beyaz Eve gitmişti.

Jackson kalben ve ruhan tamamen alelâde halkla beraberdi. Tam bir fakirlik içinde doğmuş, babası da doğumundan evvel ölmüştü. Güçlükler içinde büyüdüğü cihetle, zulüm görenlere karşı başlangıçtan beri büyük bir sempati ve derin bir merhamet hissi beslemekte idi. Daha genç bir çocuk iken ihtilâl zamanında iki erkek kardeşinin öldüğü muharebelere iştirâk etmişti. On dört yaşında dünyada yalnız kalmıştı. Hudut mıntıkasında hukukçu, çiftçi ve tüccar sıfatiyle çalışmış, garp ticareti üzerinde büyük tesirler icra eden şarkın malî teşkilâtına karşı büyük bir emniyetsizlik duymağa başlamıştı. Bundan başka, Jackson'un alelâde insanın, fevkalâde başarılar elde etmekteki kabiliyetine de imanı vardı. Şiarı basit ve genişti. Halka, siyasî ve iktisadî müsavata inanıyor, fakat inhisarcılık ve hususî imtiyazlara karşı derin bir kin besliyordu.

Jackson başa gelince, bu fikirlerini tatbike koyuldu. 1828 de, himayeli gümrük tarifesi meselesinde South Carolina'ya karşı çok şiddetli davrandı. Himaye politikasının bütün nimetlerini şimalli sanayiciler toplamakta, cenuptaki çiftçiler ise yüksek fiyatların yükünü kaldırmakta idi. Müteakip Parlamento kararlariyle, tarife listelerinde hadler yükseldikçe, memleket umumiyet itibariyle zenginleşiyor, fakat buna mukabil South Carolina'nın refah seviyesi düşüyordu. South Carolina'lılar Jackson'un cumhurreisliği salâhiyetini kullanarak, uzun zamandanberi muhalefet ettikleri tarifenin tâdilini mümkün kılacağını ümit etmişlerdi. Bu ümitleri suya düştü. Çünkü, Jackson, himayenin Anayasaya mugayir olduğu hakkındaki Cenup noktai nazarına iştirak etmiyordu. Parlamento 1832 de yeni bir gümrük tarifesi kabul ettiği zaman, Jackson bu kanunu tereddüt etmeden imzalamıştı. South Carolina halkı bunun üzerine «Devlet Hakları Partisi» ni vücuda

getirmişlerdi. Bu parti iptal prensibi taraftarlarını temsil ediyordu. Bunlara göre bir Devlet içinde akdedilen temsilî bir kongre, Parlamentonun bir kararını Anayasaya aykırı bulursa, bu karar, (kanun) iptal eden devlet hudutları dahilinde hükümsüz addedilecekti. İptal fikrini müdafaa eden bir propaganda sayesinde, yeni seçilmiş bulunan devlet Teşriî Meclisi kahir bir ekseriyetle «İptal Kanununu» kabul etti. İptal Kanunu 1828 ve 1832 Gümrük Tarifesi Kanunlarını devlet hudutları dahilinde hükümsüz ilân ederek bütün devlet memurlarını bu kanuna itaat yemini etmeye mecbur kılmıştı. Parlamento, bu devlete karşı cebir kullanmak üzere bir kanun yaptığı takdirde South Carolina Birlikten ayrılacağı tehdidini ileri sürüyordu.

1832 Kasımında Jackson yedi küçük gemi ile bir harp gemisini Charleston'a gönderdi ve bunlara derhal harekete hazır olmaları hakkında emir verdi. 10 Aralıkta iptalciler aleyhinde şiddetli bir beyanname neşretti. Cumhurreisi South Carolina'nın «İsyan ve hiyanet» uçurumunun başlangıcında olduğunu ilân ederek, cedlerinin uğrunda savaştıkları bu Birliğe

olan sadakatlerini bir kere daha izhar etmeleri hususunda bu devlet halkına müracaatta bulundu. Zamanının meşhur siyaset adamı Daniel Webster gibi Jackson da, Birleşik Devletlerin «hükümran devletlerin arasında yapılan bir anlaşma» değil fakat «Bütün devletler halkının toplu bir surette temsil edildiği bir hükûmet» olduğunu belirtmiştir.

Bu esnada gümrük resimleri meselesi yine Parlamentoya gelmişti.. Bu işe Parlamentoda münasip bir hal sureti bulacak bir tek adam bulunuyordu. Bu da himaye siyasetinin büyük müdafilerinden Senatör Henry Clay idi. Clay'ın teklif ettiği tarife kanunu 1833 de süratle kabul olundu. Bu tarife ile ithal olunan

mallar üzerinde yüzde 20 den fazla olan bütün gümrük resimleri tedricen azaltılacak, öyle ki, 1842 senesinde bütün eşyalar üzerindeki resimler 1816 senesinde ilân olunan mutedil tarife hadlerini bulacaktı.

İptalcıların başları bu hususta diğer cenup devletlerinin müzaheretini ümit etmişlerdi. Fakat bu devletler istisnasız South Carolina'nın hareketini yersiz ve Anayasa'ya mugayir bulmuşlardı. South Carolina meclisinin yaptığı kanun Şubatta mer'iyete girecekti. Fakat Devlet Hakları liderlerinin Ocak ayında yaptıkları bir toplantıda, Parlamentonun kararına intizaren kanun tehir olundu. Martta South Carolina Kongresi Kanunu resmen geri aldı.

Her iki tarafta, zaferin kendilerine ait olduklarını iddia ederek sahadan ayrılmıştı. İdare, Federal Hükûmeti, Birliğin hâkimiyeti prensibine kayıtsız ve şartsız bağlamıştı. Fakat buna mukabil South Carolina, mukavemet göstermek suretiyle isteklerinin çoğunu elde etmiş ve bir tek devletin Parlamentoya iradesini zorla kabul ettirebileceğini ispat etmişti. İptal hâdisesinin Devlet Hakları nazariyesinin sonraki inkişafı üzerinde derin bir tesiri olmuştu. Cenup liderleri iptalin tatbikat noktasından tesirsiz olduğunu anlamışlardı. Bu itibarla gelecek otuz sene zarfında dikkatlerini haksızlığa uğramış bir devletin Birlikten ayrılma hakkı üzerinde teksif etmişlerdi.

İptal meselesi üzerindeki anlaşmazlık devam ettiği müddet zarfında Birleşik Devletlerin ikinci bankasının beratı meselesi ortaya çıkmıştı. Bu mesele Jackson'un idaresini dehşetli surette sarsmıştı. Hamilton'un rehberliği altında, 1791 senesinde Birleşik Devletlerin birinci bankası tesis olunmuş ve buna yirmi sene müddetle ruhsat verilmişti. Hisse senetlerinin bir kısmı hükûmetin elinde olmakla beraber bu bir hükûmet bankası değildi. Bilâkis kârlarını hissedarlarına dağıtan hususî bir şirketti. Maksadı paranın istikrarını temin etmek, ticareti teşvik etmek olduğu halde, hükûmetin kuvvetli bir kaç şahsa hususî imtiyazlar verdiğine kani olan kimseler tarafından istenilmiyordu. 1811 de bankanın ruhsat müddeti hitam bulduğu zaman, Parlamento buru yenilememişti. Bundan sonraki bir kaç sene zarfında bankacılık işleri devletler tarafından ruhsat verilen bankalara geçmiş, bunlar da ödeme kabiliyetleri haricinde para ihraç etmek suretiyle memlekette büyük bir karışıklığa sebep olmuşlardır. Devlet bankalarının memlekete yeknasak bir para temin etmeğe kudretleri olmadığı aşikâr olmuştu; bundan dolayı 1816 senesinde, birincisine benzer ikinci bir Birleşik Devletler bankasına yirmi sene için ruhsat verildi.

Daha kuruluşundan itibaren ikinci banka hiç tutulmamıştı. Bankaya bilhassa memleketin yeni mıntıkalarında ve zengin olmayan halk tarafından hoş nazarla bakılmıyordu. Bankanın memleketin kredisi ve parası üzerinde hakikî bir inhisara malik

olduğu ve yaptığı işlerde bir kaç zenginin menfaatlerini temsil ettiği yine iddia olunuyordu. Banka, umumiyet itibariyle iyi idare edilmiş ve memlekete kıymetli hizmetlerde bulunmuştu. Fakat, Jackson, banka aleyhinde halkın müdafii olmuş ve tekrar ruhsat verilmesine dair olan kanunu veto etmişti. Bankanın Anayasaya mugayir olduğunu ve esasen mevcudiyetinde bir fayda bulunmadığını ileri sürmüştü. Jackson, bu vetoyu kullanırken belki bankacılık ve maliye prensiplerine vâkıf olmadığını göstermişti. Fakat, çiftçilere, sanatkârlara ve işçilere, kuvvetli kimseleri daha kudretli hale getirmek maksadiyle yapılan kanunlara daima muhalif olduğunu açıkça anlatmış bulunuyordu. Vetonun büyük akisleri oldu. *Washington Globe* gazetesi, vetonun memleketi paralı insanların inhisarından kurtardığını beyan ediyordu. Fakat diğer devlet adamları ve bankacılar bu hâdiselerin cereyan tarzına muhalif bulunuyorlardı. Parlamentonun mu, yoksa cumhurreisinin mi milletin iradesini daha doğru tahmin ettikleri yakında yapılacak olan cumhurreisliği seçimlerinde belli olacaktı.

Müteakip seçim mücadelesinde ön plâna alınan dâva, banka meselesi idi. Bu mesele üzerinde bir taraftan, tâcirler, fabrikatörler, bankacılar zümresi ile, diğer taraftan işçi ve ziraatçi sınıfı arasında fikir ayrılığı vardı. Birinci grubu yeni demokratik gelişmeden korkanlar, ikinci grubu ise Jackson'a gönülden taraftar olanlar teşkil ediyordu. Netice; «Jacksonism» in tam bir galebesi oldu.

Jackson tekrar intihabını, bankayı artık bir daha belini doğrultamıyacak şekilde ortadan kaldırmak için halkın kendisine vekâlet vermiş olduğu şeklinde tefsir etti. Bankanın ruhsatnamesinde mevcut devlete ait paraların bankadan alınabileceğine dair olan hükmü Jackson bir silâh ittihaz etti. Eylûl 1833 sonunda Birleşik Devletler bankasına bundan böyle hükûmete ait paraların tevdi olunamıyacağına ve halen mevdu bulunan paraların hükûmetin masraflarını ödemek suretiyle peyderpey geri çekileceğine dair bir karar çıktı. Kuvvetli devlet bankaları arasından biri muvakkaten bu vazifeyi görmeğe memur edildi ve salâhiyetleri üzerine sıkı tahdidat vaz'olundu.

Jackson dahilî işlerin idaresinde gösterdiği enerji ve isabeti aynen haricî münasebetlerin idaresinde de göstermiştir. Fransa, Birleşik Amerikaya olan bir borcuna ait tediyatı durdurduğu zaman Jackson, Fransaya ait emvalin zaptını emretmek suretiyle onu yola getirmiştir. Texas, Meksika'ya karşı isyan ederek Birleşik Amerikaya ilhak olunmasını talep ettiği zaman da, Jackson dirayetle hareket ederek, beklemeği tercih eylemiştir.

Jackson'a aleyhtar olan siyasî zümreler için, aralarında ayrılık bulunduğu ve maksat itibariyle de anlaşamadıkları müddetçe, muvaffakiyet ümidi bulunmuyordu. Bu itibarla bütün gayri memnun unsurları Whig namı altında bir siyasî parti içinde toplamak tecrübesinde bulundular. Fakat 1832 deki seçim mücadelesinin aka-

binde teşekkül etmelerine rağmen, muhalif fikirlerin birbirleriyle barıştırılması ve bir parti programı hazırlanması on seneden fazla sürmüştür. Whigler'in elinde, Henry Clay ve Daniel Webster gibi yüksek kabiliyetli ve pek parlak iki siyaset adamı vardı. Partiyi birleştiren de bu adamların harikulâde şahsiyetleri idi. Whig *partisinde umumiyetle sözü geçer ve mevki sahibi kimseler* bulunuyordu. 1836 seçimlerinde Whig'ler henüz bir tek adam ve bir tek program üzerinde birleşecek kadar mütecanis bir grup haline gelmemişlerdi. Bu itibarla, Jackson tarafından desteklenen Martin Van Buren intihabı kazanmıştı. Van Buren'in cumhurreisliği devresinde vukua gelen iktisadî buhran ve aynı zamanda halefinin şahsiyeti bu zatın meziyetlerinin ortaya çıkmasına mâni olmuştur. Van Buren'in icraatı — hükûmet memurlarının günde on saat çalışması gibi— hiç alâka uyandırmadı, zira bu zat Jackson'un her hareketinde mevcut olan alâyişten ve liderlik vasıflarından mahrum bulunuyordu. 1840 seçimleri vakti geldiği zaman memle-

1829 DA BİRLEŞİK AMERİKA

ket sıkıntı içinde idi, ücretler düşmüştü. Demokratlar da hücuma geçmişlerdi.

Whig'lerin cumhurreisi namzedi olan Ohio'lu William Henry Harrison kendisini Jackson gibi demokrat Garbın hakikî bir mümessili addediyordu. 1812 harbinde Tippecanoe muharebesinin kahramanı sıfatiyle halk tarafından müzaheret görüyordu. Devlet hakları ve aşağı gümrük resmi hadleri hakkındaki kanaatleri dolayısiyle Cenubun taraftar olduğu John Tyler de cumhurreisi muavinliği namzedi idi. Whig'lerin siyasî mücadelesi tamamen neşeli bir eğlence halinde idi. Her tarafta muazzam mitingler ve kuzu çevirme âlemleri yapılıyor, geceleri sokaklarda meş'alelerle resmi geçitler icra olunuyordu. Kadınlar da hemen hemen

erkekler kadar faaliyet gösteriyorlardı. Bu heves ve heyecan dolayısiyle şarkılar da yapılmıştı. «Old Tippecanoe» şarkısı herkesin dilinde idi. Neticede Whig'ler kahir bir ekseriyetle seçimi kazandılar. Fakat, Whig'ler, namzedleri üzerinde birleşmiş olmalarına rağmen program ve umumî siyasette aralarında ayrılıklar bulunuyordu; bu sebeple mücadeleyi karakterize eden gayesiz bir fırsat kollama siyasetinin cezasını çektiler. Cumhurreisliğine başlamasından bir ay sonra ihtiyar Harrison öldü ve bu suretle cumhurreisliğine Tyler geçti. Tyler'in fikirleri, memlekette el'an en büyük nüfuz sahibi bulunan Clay ve Webster'in fikirlerine aykırı idi. Bu ayrılıklar da, henüz Tyler'in vazifesi devresi sona ermeden açık bir husumete müncer oldu; Tyler, kendisini seçen parti tarafından tanınmamağa başlandı.

Andrew Jackson 1832 de cumhurreisliğine geldiği zaman bütün garp dünyasında bir kıpırdama ve isyan havası esiyordu. Amerikadaki reform havası da, kendi hususi meseleleri olmakla beraber, dünyadaki bu cereyanla hemahenk bulunuyordu. Jackson'u cumhurreisliğine getiren demokratik kalkınma, alelâde insanın daha büyük haklar ve fırsatlara doğru ilerlemesinin ancak bir safhası idi. On dokuzuncu asrın otuzuncu ve kırkıncı yılları arasındaki devre insanların mükemmel bir hale getirilebileceğine inanma devresi idi. Bu devrede halk maddî bakımdan olduğu gibi fikrî ve ruhî bakımlardan da hürriyete kavuşmuştu.

Liberal siyasî hareketlerle birlikte işçi teşkilâtı da kurulmağa başlamıştı. 1836 senesinde sahil mıntıkasının şimalindeki şehirlerde amele birliklerindeki azâlık adedi üç yüz bine baliğ olmuştu. Bu birlikler bir çok yerlerde çalışma şartlarının ıslahını temin eylemişlerdi. 1835 senesinde Philadelphia'daki işçiler en özledikleri ıslâhatı elde etmeğe muvaffak olmuşlardı — «Sabah karanlığından akşam karanlığına» kadar süren gün yerine on saatlik gün. Bu hâdise diğer yerlerde — New Hampshire, Rhode Island, Ohio ve 1850 senesinde Birliğe dahil olan California'da — mümasil ıslâhata bir başlangıç teşkil etmiştir.

İşçilerin faaliyeti ve bunların insanî ıslâhata karşı olan şevk ve gayretleri zamanın terakkiperver hareketlerinin icabı idi. Maarif sahasında demokrasinin temini için yapılan mücadele de bilhassa ehemmiyeti haiz bulunuyordu. Erkeklere tanınan rey hakkının şümullendirilmesi, tâlim ve terbiye sahasında yeni kanaatin doğmasını intaç etmişti. Çünkü, uzağı gören devlet adamları umumî cehaletle yan yana gidecek olan umumî rey hakkının tehlikelerini sezmiş bulunuyorlardı. New York'da De Whitt Clinton Illinois'de Abraham Lincoln ve Massachusetts'de Horace Mann gibi adamların bu husustaki gayretleri şehirlerdeki muntazam işçi teşkilâtının kuvvetli ve devamlı bir surette yaptıkları mücadelelerle destekleniyordu. İşçi liderleri, zenginlik ve fakirlik mevzuu bahis olmadan, bütün çocuklara açık ve masrafı vergilerden temin edilen parasız mektepler açılmasını isti-

vorlardı. 1830 da Philadelphia işçileri şöyle demişlerdi: «Hakikî bilgi geniş bir surette yayılmadıkça hakikî hürriyet olamaz... *Herkes için müsavi öğrenme ve öğretme şartları temin olununcaya* kadar hürriyet mânasız bir kelime ve müsavat ise boş bir gölgedir.» Tedricen her devlet birbiri arkasına parasız öğretim kanunları neşrettiler. 1840 senesinde memleketin şimalinde devlet mektepleri sistemi kurulmuş bulunuyordu. Diğer yerlerde de bu usul elde edilinceye kadar mücadeleye devam olundu.

Eski bağlarından insanları koparıp kurtaran idealizm, kadınlara da cemiyet içindeki gayri müsavi vaziyetlerini anlatmış bulunuyordu. Koloni devrinden beri, evli bulunmayan kadınlar bir çok ahvalde erkeklerle ayni kanunî haklara sahip bulunuyorlardı. Fakat âdet icabı kadınlar erkenden evlenmeğe mecbur kalıyor ve bu suretle kanun nazarında kendi ayrı şahsiyetini kaybetmiş oluyordu. Kadınlara ancak okuma, yazma, musiki, dans ve nakış dersleri gösteriliyordu. Kadınların tabiatiyle rey verme hakları yoktu. Frances Wright adında ileri fikirli bir İskoçyalı kadının Amerikayı ziyaret etmesiyle kadınlarda bir uyanma hareketi başgöstermişti. Bu kadının kalabalık toplantılarda ilâhiyat ve kadın hakları mevzularına dair nutuklar vermek üzere görünmesi halkı ürkütmüştü. Maamafih, Frances Wright'in ortaya attığı misal Amerika feminist hareketine ön ayak olan büyük şahsiyetleri faaliyete sevketmişti. Philadelphialı Quaker kadın Lucretia Mott, Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton esaretin ilgası, kadın hakları ve işçilerin refahı meseleleri üzerindeki gayretleri dolayısiyle erkeklerin ve bir çok kadınların hakaretine maruz kalmışlardı. 1848 de milletin tarihinde ilk defa olarak New York'da Seneca Falls'de bir kadın hakları kongresi akdolundu. Delegeler, öğretim işlerinde, iktisadî hususlarda ve rey hakkı üzerinde kanun nazarında erkeklerle müsavi haklar talep eden bir beyanname neşretmişlerdi. Feministlerin ileri gelenleri tamamiyle yalnız değillerdi. Ralph Waldo Emerson, Lincoln ve Horace Greeley kadınlar namına çalışmış ve nutuklar irad etmişlerdi. Bu devrin bir muvaffakiyet devresinden ziyade bir mücadele devresi olmasına rağmen bir çok islâhat elde edilmişti. 1839 da Mississippi, evli kadınlara kendi mülklerini idare hakkını tanıdı ve müteakip on sene zarfında yedi devlet buna benzer kanunlar kabul etti. 1820 de Emma Willard kızlar için bir yüksek tahsil müessesesi açmıştı; 1873 de de kolej (üniversite) derecesinde bir kız mektebi olmak üzere Mont Holyoke tesis olundu. Muhtelit terbiye meselesi ise bundan daha cüretkâr bir işti. Bu meselede üç Ohio koleji ön ayak olmuştu — 1833 de Oberlin, 1850 de Urbana ve 1853 de Antioch kolejleri.

Milletin kendine güvenme temayülü, beklendiği şekilde, kendisini büyük mikyastaki edebiyat hamlesinde izhar ediyordu. Bin sekiz yüz otuz sekiz senesile başlayan on yılda büyük bir edebiyat hamlesi vukubuldu. Henry Wadsworth Longfellow, John Gre-

enleaf Whittier, Oliver Wendell Holmes ve James Russell Lowell şiir yazmağa bu devrede başladılar. Emerson ölmez şiir ve nesir eserlerinde ferdiyetçi doktrini ve insan asaletini müdafaa ediyordu. Nathaniel Hawthorne ve Edgar Allan Poe insan münasebetlerindeki kuvvetli ve tabiat üstü meseleleri edebî bir üslûpla tasvir etmek suretiyle Amerikan düşünüş tarzının tenevvüünü temsil ediyorlardı. Bu şahısların çoğu devamlı şöhretlerini yazılarına medyun olmakla beraber içlerinden bazıları da zamanın siyasî ve insanî mücadelelerinde faal bir rol oynamışlardır. Whittier esaret aleyhine yapılan mücadelenin baş şairi idi. Longfellow da 1842 senesinde *Poems on Slavery* (1) adlı eserini neşretmişti. Lowell, *Pennsylvania Freeman* adlı mecmuanın başmuharrirliğini yapmıştı. George Bancroft kuvvetli bir Bankacılık aleyhtarı idi. Bryant'ın şiirdeki parlak kariyeri 1829 dan 1878 e kadar *New York Evening Post* gazetesinde temayüz eden muharrirliği ile el ele yürümüştür.

Zamanın icapları cumhuriyetin tarihi üzerinde büyük bir alâka uyandırmış ve tarih araştırmalarına bir başlangıç teşkil etmişti. Bin sekiz yüz otuz senesile başlayan on yıl içinde, senelerce evvel *North American Review* mecmuasını çıkaran Jared Sparks tarihî vesikaların neşrine başlamıştı. Bilhassa Franklin'in ve Washington'un yazıları koleksiyonunu ve ihtilâlin siyasî muhaberatını neşrediyordu. 1834 de George Bancroft ilk keşiflerden, Anayasanın kabulüne kadar olan devreyi ihtiva eden, Birleşik Amerika tarihinin birinci cildini neşretmişti. Bu, orijinal vesikaların derin tetkikine dayanan ilk şümullü bir Amerika tarihi idi. Bin sekiz yüz kırk senesi henüz gelmeden Bancroft ve William Prescott, Amerikan âlimlerinin edebî uslûple tarih yazmaktaki kabiliyetini ispat eylemişti.

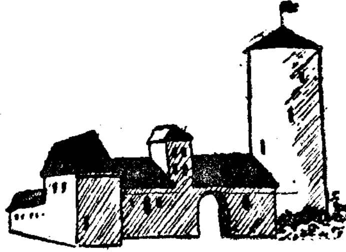
1825 den 1850 ye kadar olan devre zarfında halkın günlük hayat seviyesi de görünür şekilde düzelmişti. 1825 den sonra âdi dövenin yerini döven makinesi almış ve çok geçmeden biçme makinesi de keşfolunmuştu. Seri surette vâki olan coğrafi genişleme karşısında millî birliği idame etmenin güçlükleri, halkın makine sahasındaki istidat ve kabiliyetleri dolayısiyle tahfif olunuyordu. 1830 daki atla çekilen umuma mahsus trenden beri demiryollarının uzunluğu gittikçe artmıştı. 1850 de Maine'den North Carolina'ya, Atlantic denizi kenarından Erie gölü üzerindeki Buffalo şehrine, ve Erie gölünün garbından Chicago ve Cincinati'ye kadar demiryolu ile seyahat etmek mümkün olmuştu. 1835 de S. F. B. Morse tarafından icadedilen elektrik telgrafı ilk defa 1844 senesinde kullanılmağa başlanmıştı. 1847 senesinde de Richard Hoe tarafından icadedilen döner matbaa makinesi kullanılmağa başlanmıştı. Bu makine tabı işlerinde büyük değişiklikler vücuda getirmiş ve gazetelere

---

(1) Esarete dair şiirler.

Amerikanın hayatındaki mühim mevkii sağlamakta büyük bir rol oynamıştır.

1812 den 1852 ye kadar olan devrede milletin gelişmesine bir delil de, nüfusun takriben 7,250,000 den 23,000,000 na yükselmesi idi. Bu devre zarfında yerleşme için ayrılan arazinin miktarı da artmış ve hemen hemen Avrupa kıt'ası cesametini bulmuştu — 1,700,000 mil murabbamdan 3,000,000 mil murabbaına. Gelişen bir ziraate ilâveten, yalnız şark sahillerinde değil, garbın süratle büyüyen şehirlerinde de birçok neviden sanayi inkişaf halinde bulunuyordu. Milletin istikrarı ve iktisadiyatının ve müesseselerinin zindeliği artık müesses bir hale gelmişti. Bununla beraber, mıntıkavî ayrılıklara dayanan esaslı ihtilâflar hâlâ halledilememişti. Bunlar gelecek on sene zarfında dahilî bir harbe sebep olacaklardı.

V

Dahilî Mücadele

«Kendi içinden ikiye bölünmüş bir ev ayakta duramaz. Şuna inanıyorum ki bu hükûmet ebediyyen yarı hür yarı esir kalamaz.»

ABRAHAM LINCOLN, SPRINGFIELD, ILLINOIS'da, 17 Haziran 1858.

ON dokuzuncu asrın başlangıcında dünya yüzünde hiç bir memleket diğer milletlerin alâkasını Birleşik Devletler kadar çekmemiştir. Pek az memleket de, bu kadar ziyaretçi celbedebilmiştir. Fransız siyasî muharriri Alexis de Tocqueville tarafından yazılan *Democracy in America* adlı kitap Avrupa kıt'asında büyük bir rağbete mazhar olmuş ve yeni memleket hakkındaki hüküm gittikçe daha lehe dönmüştür. Amerikaya gelen seyyahlar, Boston koyunu ve şehrini çok beğenmişler; Utica, Syracuse, Auburn gibi şehirlerin bir çöl ortasında nasıl birdenbire meydana geldiğine gıbta ile bakmışlar; şimal şehirlerini dolaşırken «Her tarafta refahın şüphe götürmez izlerini, ziraat, ticaret ve büyük âmme hizmetlerindeki seri terakkiyi» müşahede etmişlerdi. Filhakika, devamlı bir refahın nimetlerinden tamamen istifade eden bir millet görmüşlerdi. Ecnebi ziyaretçi ister New York'da, ister Philadelphia veya Boston'da karaya ayak basmış olsun, milletin canlılık, teşebbüs kabiliyeti ve neşesinden dolayı hayrete duçar olmuştu. Yüksek binalariyle New York'un parlak ve şaşaalı bir görünüşü vardı. Philadelphia ise güzel meydanları, geniş ve ağaçlıklı caddeleri ve beyaz taştan merdivenli kırmızı tuğladan evleri ile ayrı bir güzellikte idi.

Millî arazi şimdi kıt'anın boyunca, ormanlar, ovalar, ve dağlar üzerinde uzanıyordu. Bu geniş hudutlar arasında otuz bir devletten müteşekkil bir Birlik içinde yirmi üç milyon halk yaşamakta idi. Fırsatlar memleketi, ayni zamanda hiç bu kadar faaliyet memleketi olduğunu göstermemişti. Şarkta her türlü sanayi inkişaf halinde idi. Orta garpta ve cenupta ziraat çok is-

tifadeli idi. Demiryolları memleketin meskûn mıntıkalarını birbirine sıkıca bağlıyor ve California'nın madenleri ticaret kanallarına altından bir dere halinde akıyordu.

Buna rağmen, Amerikaya gelen ziyaretçi ortada iki Amerika olduğunu çabucak görüyordu: Birisi Şimal Amerikası, diğeri Cenup Amerikası. Terakkinin bu kadar süratli olması da mıntıkalar arasındaki ahengin idamesi için gizli tehlikeler vücuda getiriyordu. Yeni İngiltere ile orta Atlantik devletleri sanayi, ticaret ve malî işler için başlıca merkezler idi. Bu mıntıkanın başlıca mahsulleri, un, ayakkabı, pamuklu kumaş, kereste mamulâtı, giyecek eşya, makina, deri ve yünden mamûl mallardı. Aynı zamanda deniz ticareti de refahın en yüksek seviyesine erişmiş bulunuyordu. Amerikan bayrağını taşıyan gemiler de her denizde dolaşıyor ve her millete ait malları taşıyorlardı.

Cenupta ziraat çok ilerlemişti. Servetin esaslı menbaı pamuktu. Ayrıca sahile yakın yerlerde pirinç, Louisiana'da şeker hudut devletlerinde ise, tütün ve diğer mahsuller ziraati yapılıyor ve dağınık bir şekilde sanayi işleri de bulunuyordu. Körfez ovalarının zengin siyah topraklarının daha esaslı şekilde işlenmesi sayesinde bin sekiz yüz elli senelerinde pamuk mahsulü hemen hemen iki mislini bulmuştu. Büyük pamuk balyeleri araba ile, vapurla, demiryoluyla hem Şimal, hem de Cenup pazarlarına naklolunuyordu. Memleketin harice yaptığı ihracatın yarısından ziyadesini doğrudan doğruya pamuk teşkil ediyor, ayni zamanda da şimaldeki dokuma fabrikaları ile tüccarların mevaddı iptidaiyesi oluyordu.

Uçsuz bucaksız mer'alara malik bulunan ve nüfusu da çabucak büyüyen Orta Garbın da bu iyi günlerden hissesi mevcuttu. Hem Avrupa, hem de Amerikanın eskiden meskûn olan kısımları orta garbın buğdayı ile et mamulâtına muhtaç bulunuyordu. Vakit kazandırıcı âletlerin kullanılmağa başlaması da istihsali görülmemiş bir şekilde arttırmıştı. Yeni âletlerden en mühimi McCormick hasad makinesi idi. 1848 senesi hasad mevsiminde bunlardan 500 adedi kullanılmış, 1860 da ise bu adet 100,000 e yükselmişti. Memleketin buğday mahsulü de 1850 de 100 milyon bushel (kile) iken 1860 da 173 milyon kileye çıkmıştı. Bunun yarısından fazlası orta Garpta yetişiyordu. Garbın gelişmesindeki mühim âmillerden biri de, nakliyat sahasında vukubulan ıslâhattı. Çünkü, 1850 senesinden 1857 senesine kadar Appalachian dağları mâniası beş tren hattı ile delinmiş bulunuyordu. Şimal ile garbı birbirine bağlayan bu demir bağlar her iki taraf için karşılıklı kârlı işlerin açılmasına yardım etmişti. Buna ilâveten, iki mıntıkanın birbirlerine muhtaç oldukları noktasını fazla izam etmek suretiyle, siyasî görüşlerde de bir ahenk vücude getirilmiş oldu. Demiryolları şebekesinin genişlemesinde cenubun rolü nisbeten azdı; ancak 1850 senesile başlayan on yılın nihayetlerine doğru aşağı Mis-

sissippi nehri cenup Atlantik sahilleri ile dağlardan aşan doğru bir hatla bağlanmış bulunuyordu.

Yıllar geçtikçe şimal ve cenup arasındaki menfaatler ihtilâfı kendini göstermeğe başladı. Pamuk mahsulünü satmak yüzünden şimal tüccarlarının muazzam servetler elde etmesini çekemeyen cenuplular, kendi mıntıkalarının geri kalmasını şimallilerin kendilerini istismar etmelerine atfetmekte idiler. Buna mukabil şimalliler de, esaretin — iktisadî sistemleri için elzem olduğunu cenupluların iddia ettiği o garip müessesenin — mıntıkanın nisbeten geri kalmasına tamamen sebep olduğunu iddia ediyorlardı.

Daha 1830 senesinde, esaret meselesi dolayısiyle, mıntıkalar arasındaki ayrılma çizgileri kuvvetleniyordu. Şimal devletlerinde esareti ilga temayülü gittikçe kuvvetleniyordu. Ayni zamanda bir «Hür toprak» hareketi de başgöstermişti. Bu hareket henüz devlet olarak teşkilâtlandırılmamış memleketlere esaretin sirayetine şiddetle muhalif bulunuyordu. 1850 senesindeki cenuplular için esaret müessesesi, İngilizce dilleri, temsil müesseseleri, düşünce ve âdetleri gibi kendilerine iradeleri haricinde kalan mirastı. Bazı sahil mıntıkalarında, 1850 senesinde, esaretin iki yüz senelik bir mazisi vardı. Bu itibarla artık memleket medeniyetinin bölünmez bir parçası haline girmişti. Bazı zenciler Amerika toprağında beş altı nesilden beri yaşamakta olduklarından yalnız dil öğrenmekle kalmamışlar, fakat beyaz insanların hünerlerini, fikirlerini, dinî ve içtimaî âkidelerini de almışlardı. Cenupta ve hudutta on beş devlette zenci nüfusu aşağı yukarı beyazların yarısı kadardı. Halbuki şimalde bu nispet pek cüz'î idi.

1845 senesinden itibaren esaret meselesi Amerikan siyasetinde mühim bir yer işgal etmiştir. Atlantik denizinden Mississippi nehrine ve daha ötelere kadar uzanan cenup, pamuk ziraatini ve esaret müessesesini alâkadar eden esaslı siyasette anlaşmaya varmış nispeten toplu siyasî bir varlıktı. Filhakika cenup çiftçilerinin çoğu esareti kendi iktisadî varlıklarının esaslı bir unsuru telâkki ediyorlardı. Bundan başka, pamuk ziraati de esir kullanmağı icap ettirecek şekilde tanzim edilmişti. Bu ziraat, yalnız iptidaî âletlerle yapılıyordu. Senenin dokuz ayında iş yapılıyor ve güçlü, kuvvetli amele ile birlikte kadınların ve çocukların da kullanılması mümkün oluyordu.

Cenubun siyasî liderleri, serbest meslek adamları ve rahip sınıfının çoğu şimalin tazyikine karşı koyarken, artık esaret için itizarda bulunmağa lüzum görmeyerek bunu şiddetle müdafaa ediyordu. Esaretin zencilere büyük menfaatler bahşettiğini söylüyorlardı; cenubun yazarları ise esaret sistemi altında sermaye ve işçi münasebetlerinin, şimalin ücret sistemi altındakinden daha insanî olduğunda ısrar ediyorlardı. 1830 senesinden evvel patriarkal usuldeki eski çiftlik idaresi halâ baki idi.

Bu gevşek idare tarzında efendi, esirleri şahsen kontrol ederdi. 1830 dan sonra ise, kat'î bir tebeddül aşikâr olmağa başladı. Aşağı cenup mıntıkasında büyük mikyasta pamuk mahsulü alma niyetiyle yeni usullerin getirilmesinden sonra, efendi esirlerin üzerindeki sıkı murakabesine nihayet verdi ve kendi yerine kâhyalar tâyin etti. Bu kâhyaların şöhreti esirlere kabil olduğu kadar fazla iş yaptırma kabiliyetleri ile ölçülüyordu.

Bir çok çiftçiler zenci esirlerine iyi muamele etmekte idilerse de büyük işkence vak'aları da olmakta idi. Aile bağlarının da sık sık koparılması bu sistemin icaplarından bulunuyordu. Esaret aleyhinde en kuvvetli tenkit çiftlik kâhyalarının ettikleri zulümler dolayısiyle değil, fakat her insanın hür olmak hususunda esas hakkı bulunması ve insan esaretini istihdaf eden her sistemde gaddarlık ve baskı mevcut olması yüzünden yapılıyordu. Bundan başka, cenuptaki şartlar üzerinde derin tetebbularda bulunmuş olan F. L. Olmsted adındaki şimalli bir muharrir: «Esaret amelenin kabiliyet ve istidatlarının inkişafına mâni olur, kendi kendine olan itimadını mahveder, arzu ve emellerini fena yola sevkeder, memleketlerine ve dünyaya faydalı olmak kabiliyetini arttırmak için, insanları gayrete sevkeden bütün tabiî âmilleri yok eder.» demiştir.

Seneler geçtikçe, pamuk ziraati ve onun icap ettirdiği işçilik usulü muazzam bir sermaye topluluğunu temsil etmeğe başladı. Pamuk mahsulü de ehemmiyetsiz denilebilecek derecede iken, 1800 senesinde 35 milyon libreye, fırlamış, 1825 da 160 milyon libreye çıkmış ve 1840 da ise 670 milyon libreden fazla bir yekûna baliğ olmuştu. 1850 senesinde dünya pamuk ihtiyacının sekizde yedisi, Amerikanın cenubunda yetişmekte idi. Esaret de bununla beraber artmakta idi. Cenupluların millî siyaset hususundaki en büyük emelleri, pamukçuluk ve esaret sisteminin temsil ettiği menfaatlerin korunması ve bunun inkişafına hizmet edilmesi olmuştu. Böylece cenupluların en esaslı gayelerinden biri de pamuk yetiştiren araziyi şimdiki hudutların haricine doğru genişletmekti. Bu genişleme elzemdi; çünkü tek mahsul — pamuk — sistemi altında toprak süratle fakirleşiyordu. Yeni münbit arazi lâzım geliyordu. Bundan başka, siyasî nüfuz bakımından da cenubun yeni araziye ihtiyacı vardı. Bu yeni arazi üzerinde esarete müsaade eden yeni devletler kurularak, esareti meneden yeni devletlerin Birliğe alınmasiyle hâsıl olacak muvazene bozulacaktı. Esarete aleyhtar olan şimalliler millî işlerdeki bu maksadı çabucak sezdiler ve bunu esareti genişletmek hususunda bir suikasd olarak telâkki etmeğe başladılar.

Şimalde esaret aleyhindeki heyecan 1830 senesi civarında tecavüzî bir mahiyet almıştı. Amerika ihtilâlinin bir neticesi olan daha evvelki esaret aleyhtarlığı, son zaferini 1808 de Parlamento, Afrikadan esir sevkiyatını menettiği zaman kazan-

mıştı. Bundan sonra, esaret aleyhtarlığını hemen hemen yalnız başlarına Quaker'ler yapmış ve bunların itirazları hafif ve tesirsiz olmuştu. Bu müddet zarfında pamuk ayırma makinası esirlere olan ihtiyacı arttırmış bulunuyordu. 1820 de heyecan yeni bir safhaya girmişti. Sebebi, o zamanlarda demokratik idealizmin daha cevvaliyet kesbetmesi ve her sınıf halk için içtimaî adalet hususunda yeni ve kuvvetli bir alâkanın vücud bulması idi.

Amerikadaki esareti ilga cereyanı, ifrata kaçan safhalarında, mücadeleci ve uzlaşma kabul etmez bir mahiyet almıştı. Anayasanın ve diğer kanunların esareti himaye eden garantilerine meydan okuyor ve derhal ilgasında israr ediyordu. Bu müfrit cereyan William Lloyd Garrison adında hevesli bir lider bulmuştu. Massachusetts'li bir genç olan bu zat nefsinde gadre uğramış bir kimsenin ifrata kaçan kahramanlığını ve başarılı bir demagogun mücadeleci kabiliyetini birleştirmişti. 1 Aralık 1831 tarihinde, *The Liberator* adlı gazetesinin ilk nüshasında, şu tarzda bir beyanname neşretmişti: «Esir halkımızın derhal hürriyete kavuşması için bütün gayretimle çalışacağım... Bu mevzuda itidal ile düşünmek, söylemek veya yazmak istemiyorum... Gayemde samimiyim — kaçamaklı yollara sapmıyacağım — affetmiyeceğim — bir santim bile geri çekilmiyeceğim — *Sesimi de herkese işittireceğim.*» Garrison'un kullandığı heyecan uyandırıcı usuller, şimal ahalisinden bir çoğunda uzun zamandanberi yerleşmiş ve değişmez saydıkları bir müessesenin kötü mahiyeti hakkında bir fikir uyandırmıştı. Garrison'un siyaseti zenci esaretinin en nefret verici ve en istisna teşkil eden hâdiselerini halkın gözleri önüne sermek ve bütün esir sahipleri ile bunları müdafaa edenlerin, insan ticareti yapmaları ve insanlara zulüm etmeleri dolayısiyle cezalandırılmalarını istemekti. Esir sahiplerinin hiç bir hakkını tanımıyor, hiç uzlaşmaya yanaşmıyor ve hiç bir gecikmeye tahammül edemiyordu. Uysal tabiatli şimalliler ise bu şahsın kanunu hiçe sayan hareketlerine katılmak istemiyorlardı. Bunlar ıslâhatın kanuna dayanan sulhçu vasıtalarla temin edilmesi lâzım geldiğini iddia ediyorlardı.

Esaret aleyhindeki cereyanın bir safhası da, firar eden esirlerin gece karanlığından istifade ederek şimalde veya hududun ötesinde, Kanada'da emin melcelere sığınmalarına yardım etmekti. «Yeraltı demiryolu» adı verilen, firarîlere mahsus gizli yol şebekeleri bin sekiz yüz otuz senelerinde şimalin her tarafında tesis olunmuştu. En muvaffakiyetli işler eski şimali garbî mıntıkasında icra olunuyordu. Yalnız Ohio'da 1830 ile 1860 seneleri arasında tahminen 40,000 e yakın firarî esir hürriyetine kavuşturulmuştu. Esaret aleyhtarı mahallî cemiyetler de o kadar fazlalaşmıştı ki, 1840 senesinde bunlardan 2000 adet mevcuttu ve âzâ adetleri de 200,000 i buluyordu.

Esareti ilga taraftarlarının faal elemanlarının tek gayesi

esareti herkes için bir vicdan meselesi yapmak olmasına rağmen, şimal halkı umumiyet itibarile esaret aleyhtarı harekete bilfiil katılmaktan kaçınıyorlardı. Bunlar kendi işleri ile meşgul olmak istiyorlar ve esareti cenup halkının kendileri tarafından devletleri vasıtasile halledilecek bir mesele addediyorlardı. Esaret aleyhtarı müfritlerin gemi azıya almış hareketlerinin Birliğin bütünlüğünü tehlikeye koyduğunu düşünüyorlardı ki bu da onlar için esaretin ilgasından çok daha mühim bir keyfiyetti. Bununla beraber 1845 de Texas'ın alınması ve bundan biraz sonra da Meksika harbi neticesinde cenubu garbide elde edilen arazi kazançları şimdiye kadar mânevî bir mahiyet arzeden esaret meselesini âcil siyasî bir davâ haline koymuştu. Bu vakte kadar esaretin yalnız halen mevcut bulunduğu yerlere inhisar edeceği zannolunuyordu. 1820 de yapılan Missouri Anlaşması esareti bir dereceye kadar tahdit etmiş ve şimdiye kadar da bu anlaşmayı bozacak fırsatlar zuhur etmemişti. Şimdi ise esir kullanmaya uygun olacağı iddia edilen yeni arazinin Birliğe ilhakile «bu acaip müessese» nin yeni baştan genişlemesi ihtimali hakikî bir hal almıştı.

Bir çok şimalliler, esaret müessesesi sıkı tahdidat altında bulundurulduğu takdirde, kendiliğinden çürüyüp yıkılacağına inanıyorlardı. Bunlar esarete izin veren yeni devletlerin Birliğe dahil olmasına itirazlarını haklı göstermek için Washington ve Jefferson'un yazılariyle, esaretin şimali garbî mıntıkasına yayılmasını meneden 1787 kanununun muteber emsal olduğunu ileri sürüyorlardı. Texas'da zaten esaret mevcut olduğundan Birliğe tabiatiyle esaret taraftarı bir devlet olarak dahil olmuştu. Fakat, California, New Mexico, ve Utah'da esaret mevcut değildi. 1846 da Birleşik Devletler bu mıntıkayı ilhak etmeğe hazırlandığı zaman başlıca dört gruptan birbirine zıd fikirler ileri sürülmüştü. Müfrit cenuplular Meksika'dan alınan büyük yerlerin esir sahiplerine açık bulundurulmasını istiyorlardı. Müfrit esaret aleyhtarı şimalliler bütün mıntıkaların esirlere kapalı olmasını talep ediyorlardı. Mutedil bir grup ise Missouri Anlaşması hattının Pasifik Denizi sahillerine uzatılmasını ve bu hattın şimalinde esarete müsaade etmeyen devletlerin, cenubunda ise esaretin devamını arzu eden devletlerin bulunması fikrini ileri sürüyordu. Diğer mutedil bir grup da meselenin «Halkın hükümranlığı» na terk edilmesini teklif ediyordu. Yani, buna göre hükûmet, halkın istedikleri şekilde, ya esirlerle birlikte veya esirsiz olarak yeni memlekette yerleşmesine müsaade edecek ve bu mıntıkayı bir devlet haline koymak vakti geldiği zaman da halkın kendisi bu hususta kararını verecekti. Gün geçtikçe cenup noktai nazarının ağırlık merkezi, esaretin bütün mıntıkalarda haklı olarak mevcut olabileceği cihetine temayül ediyordu. Şimal ise gittikçe esaretin hiç bir yerde haklı olamıyacağı kanaatine varıyordu. 1848 senesinde hemen hemen 300,000 kişi, siyasetinin «Esareti tahdit ve tevessüüne mâni olmak» olduğunu ilân eden «Serbest toprak» Partisinin namzedine rey vermişlerdi.

Ocak 1848 de California'da altın madeni keşfedilmesi dünyanın her tarafından altın arayıcılarının buraya hücumuna sebep olmuştu. Yalnız 1848 senesi zarfında gelen muhacirlerin yekûnu 80,000 kişiyi buluyordu. California mühim bir mesele halini almıştı. Çünkü burada bir hükûmet teşkil olunmadan evvel, Parlamentonun bu yeni mıntıkanın durumunu kat'î olarak tâyin etmesi lâzım geliyordu. Milletin ümidi, evvelce buhran zamanlarında iki defa anlaşma zemini bulmuş olan Senatör

Henry Clay idi.Clay şimdi de, iyi tertip edilmiş bir plan sayesinde tehlikeli bir mücadeleyi durdurmuştu. Clay'ın uzlaşma plânı, (sonradan Parlamentonun tâdil ettiği şekilde) diğer hususlar meyanında, California'nın esareti meneden bir devlet halinde Birliğe alınmasını ve yeni araziden geri kalan kısmının New Mexico ve Utah isimleri altında iki memlekete ayrılıp esaret mevzuu bahis olmadan teşkilâtlandırılmasını; Texas'ın, New Mexico'nun bir kısmına dair olan isteklerine mukabil Texas'a on milyon dolar verilmesini; ve firarî esirlerin yakalanıp sahiplerine iadesi için daha tesirli bir teşkilât vücuda getirilmesini; ve District of Columbia'da esir ticaretinin (Esaretin değil) ilgasını teklif ediyordu. Amerika tarihinde «1850 Uzlaşması» diye meşhur olan bu tedbirler kanun haline gelmiş ve memleket de rahat nefes almıştı.

Üç sene müddetle bu uzlaşma bütün ihtilâfları halleder gibi görünmüştü. Bununla beraber, derinden derine gerginlik devam ediyor ve büyüyordu. Yeni Firarî Esirler Kanunu bir çok şimallileri gücendirmişti. Şimalliler esirleri yakalamak hususunda hiç

bir yardımda bulunmak istemiyor, bilâkis firarîlerin kaçmasına yardım ediyorlardı. «Yeraltı Demiryolu» daha müessir şekle girmiş ve binlerce kişiyi hiç çekinmeden emniyete kavuşturmuştu.

Bu esnada edebî eserler de Amerika dahilindeki bu ayrılığı aydınlatmağa başlamış ve Birliği tehlikeye koyan bu müesseseyi büyük heyecanla ithama koyulmuştu. Esaret meselesinin kendi kendine hallolunacağını zannedenler yalnız siyaset adamlariyle gazete muharrirlerini nazarı itibare almışlardı. Bir tek romanın Parlamento âzalarından veya gündelik gazetelerden çok daha kuvvetli tesir yaratacağını anlayamamışlardı. Whittier, Lowell, Bryant, ve Longfellow gibi şairler esarete karşı olan nefretlerini kuvvetle ifade etmişlerdi. Maamafih, 1851 de bu mevzuda halka hitap eden bir roman yazılabileceğini pek az kimse tahmin edebiliyordu. Halbuki, o sene *National Era* adlı halk gazetesinde Uncle Tom ismin de bir esirin ölümünü tasvir eden bir ayzı intişar etmişti. Bu yazı o kadar dikkati çekti ki, Harriet Beecher Stowe bu vakayı tasvir eden *Uncle Tom's Cabin*'in (1) hikâyesini haftalık tefrikalar halinde yazmağa koyuldu.

Bir çok noktalardan bu kitap bir mucize tesiri yapmıştı. Rahip Lyman Beecher'in kızı «Hatie» Beecher'in edebî istidada sahip olduğu yalsız kocası taarfından biliniyordu. *Uncle Tom's Cabin*'i yazmağa başladığı zaman yazı yazmakta hiç bir tecrübesi bulunmuyordu. Fakat bu iş için lâzım gelen mânevî tecrübeyi haizdi; Firarî Esirler Kanununun kabulü de hissiyatını ifadeye onu sevk etmişti. Kitabın hikâyesi edebiyat tarihinin hayret verici fasıllarından biridir. Harriet, kitabı yazmağa başladığı zaman bunun kısa bir hikâye olacağını zannediyordu. Fakat bitmesinden çok evvel büyük bir heyecan yaratmıştı. Kitap 1852 de neşredilmiş ve sene sonundan evvel 300,000 nüshadan fazla satılmıştı. Taleb'e ayak uydurabilmek için sekiz matbaa makinesi gece gündüz çalışıyordu.

Uncle Tom's Cabin âlicenap ve insanî hislerle hareket eden bir çok esir sahiplerine karşı adalet göstermişti; kitabın tek hain ve zalim esircisi olan Simon Legree'de şimalli idi. Fakat Mrs. Stowe zulmün esaretten nasıl ayrılmadığını ve hür cemiyet ile esir cemiyetinin nasıl birbirleriyle uzlaşamadığını göstermişti. Şimaldeki rey hakkına malik nesiller bunun derin tesirleri altında kalmışlardı. Kitap, maksadını yalnız Amerikada değil, fakat büyük Britanya'da, Fransa'da, ve diğer memleketlerde de ifa etmiş, dünyanın mühim lisanlarından yarısına tercüme olunmuştu. İnsanın esas hislerine — nefret ve zulme maruz kalan zavallı kimselere karşı merhamet — hitap etmek suretiyle, esaret aleyhtarı cereyana karşı her yerde büyük bir alâka yaratmıştı.

Bundan sonra, artık esaret meselesi bastırılamaz bir hal al-

(1) Tom Amcanın Kulübesi.

mıştı. 1850 Uzlaşmasının, indifa eden lâvların üzerine örtmüş olduğu ince tabaka mütemadiyen çatlıyordu. 1854 de de, devlet şeklini almamış arazideki esaret meselesi — bu sefer vâsi Nebraska mıntıkasında — tekrar deşilmiş ve mücadele daha çetin bir hal almıştı. Cenuptaki müfritler yukarı Missouri Vâdisini esarete kapamış olan Missouri Uzlaşmasını ortadan kaldırmak istiyorlardı. Fakat, buna teşebbüs edince şimalliler ayaklanmıştı. Halen Kansas ve Nebraska devletlerinin münbit topraklarını ihtiva eden bu mıntıka bir çok insanları burada yerleşmeğe sevkediyor; istikrarlı bir hükûmet kurulunca burasının çabucak inkişaf edeceği anlaşılıyordu. Şimalliler bu mıntıka teşkilâtlandırıldığı zaman buraya muhacirlerin akın edeceğine ve Chicago'dan Pasifik denizine giden tren yolunun bu mıntıkadan geçirilebileceğine kani bulunuyorlardı. Missouri Uzlaşmasına göre bütün bu mıntıkada esir kullanmak memnu idi. Buna rağmen, Missouri'de esir sahiplerinin ileri gelenleri garp cihetinden komşuları olan Kansas'ın esareti meneden bir devlet olmasına itiraz ediyordu. Çünkü bu suretle Missourinin esareti meneden üç komşusu bulunacak ve belki de, kendisi de kuvvetli tazyika dayanamıyarak esareti menetmeğe mecbur kalacaktı. Parlamentodaki Missourili'ler cenupluların müzaheretiyle bu mıntıkanın teşkilâtlandırılması için sarfedilen bütün gayretlere sed çektiler.

Sonradan, Illinois senatörü Stephen A. Douglas 1854 de bütün «Serbest toprak» taraftarlarını kızdıran bir kanun teklif etti. Douglas, 1850 Uzlaşması Utah ile New Mexico'ya esaret meselesini bizzat halletmeye hak verdiği cihetle, Missouri Uzlaşmasının çoktan beri hükümsüz kaldığını iddia ediyordu. Douglas'ın plânı Kansas ve Nebraska adı altında iki mıntıkanın teşkil edilmesini ve buraya yerleşeceklerin beraberlerinde esirler getirmesine müsaade edilmesini derpiş ediyordu. Birliğe esareti men veya kabul eden devlet şeklinde girip girmemeyi buranın halkı bizzat tayin edecekti. Şimalliler Douglas'ı 1856 seçimlerinde cumhurreisliğini kazanmak için cenuplulara yaranmağa çalışmakla itham ediyorlardı. Bu zatın siyasî emelleri hakikaten büyüktü. Fakat şimallilerin kendi plânını uysalca kabul edeceklerini zannetmekle aldanmıştı. Garbın bu zengin mer'alarını esarete açık bulundurmak milyonlarca insana affedilemez bir kabahat gibi geliyordu. Kanun teklifi şiddetli münakaşalara sebep oldu. «Serbest toprak» matbuatı bunu şiddetle reddediyordu. Şimalli rahipler binlerce kürsüden bunu nefretle karşılıyorlardı. Şimdiye kadar cenuba karşı dostluk hisleri besleyen tüccarlar da birdenbire dönmüşlerdi. Buna rağmen, bir mayıs sabahı bu kanun cenup taraftarlarının attıkları top sesleri arasında kabul edilmişti. Esaret aleyhtarlarının başlarından olan Salmon P. Chase bir kehanette bulunarak: «Bunlar halen kazandıkları bir zaferi tes'id ediyorlar. Fakat, bu tes'idatın âkisleri esaretin kendisi ortadan kalkıncaya kadar baki kalacaktır.» demişti. Douglas bu tarihten sonra, kendini müdafaa maksa-

diyle nutuk vermek üzere Chicago'ya gittiği zaman limandaki gemiler bayraklarını yarıya kadar indirmişler, kilise çanları bir saat müddetle çalmış ve on binlerce halk mütemadiyen bağırmak suretiyle Douglas'ın sesini işittirmesine mâni olmuşlardı.

Douglas'ın uğursuz teklifinin ilk neticeleri çok mühim olmuştu. Esaret müessesesinin inkişafı meselesine karşı bitaraf kalmış olan Whig Partisi infisah etmiş, yerine yeni ve kuvvetli bir teşkilât, Cumhuriyet Partisi, kaim olmuştu. Bu partinin en mühim isteği esaretin bütün mıntıkalardan kaldırılması idi. 1856 da bu parti cumhurreisliğine John Frémont'u namzed göstermişti.Frémont, uzak garba yaptığı beş keşif seyahati ile haklı bir şöhret kazanmış faâl bir adamdı. Yeni parti seçimleri kaybetmesine rağmen şimalin büyük bir kısmını sürüklemişti. Chase ve William Seward gibi «Serbest toprak» taraftarlarının ileri gelenleri eskisinden daha çok müessir olmağa başlamışlardı. Bunların yanında, Abraham Lincoln adında uzun boylu, zayıf, Illinois'li bir avukat da peyda olmuştu. Bu zat yeni meselelerin münakaşasında mükemmel bir mantığa malik olduğunu gösteriyordu. Kansas'a cenuptan esir sahipleriyle şimalden esaret aleyhtarlarının akın etmesi dehşetli bir husumet yaratmıştı. Çok geçmeden, vâki olan silâhlı şiddetli mücadeleler yüzünden bu mıntıkaya «Kanı akan Kansas» adı verilmişti.

Mrs. Stowe: «Sinesinde büyük ve tamir edilmemiş adaletsizlik taşıyan her millet dehşetli bir sarsıntıyı göze almak mecburiyetindedir.» demişti. Seneler geçtikçe, hâdiseler milleti mukadder kargaşalıklara sürüklüyordu. 1857 senesinde Yüksek Mahkemenin Dred Scott'a dair meşhur kararı ilân olundu. Scott, Missouri'li bir esirdi. Bundan yirmi sene evvel efendisi bunu esaretin memnu olduğu Illinois ve Missouri mıntıkalarına götürmüştü. Scott, Missouri'ye döndükten sonra vaziyetini beğenmemiş ve serbest toprakta yaşamış olmasını ileri sürerek âzad edilmesi için dâva açmıştı. Cenupluların ekseriyeti elinde bulundurdukları mahkeme, esaretin mevcut olduğu bir devlet arazisine ihtiyariyle dönmekle, Scott'un hürriyete taallûk eden bütün haklarını kaybettiğine karar vermiş, bundan başka Parlamentonun bu arazide esareti men'e teşebbüs etmesinin hükümsüz olduğunu ilân etmişti.

Bu karar, şimalin her tarafında dehşetli heyecan yaratmıştı. Şimdiye kadar hiçbir zaman adliye mekanizması bu kadar şiddetli hücumlara maruz kalmamıştı. Halbuki cenup Demokratları ise kararı büyük bir zafer telâkki etmişlerdi. Çünkü karar, mıntıkalarda esaret hakkındaki kendi nazariyelerini destekliyordu. Abraham Lincoln'un bu zamana kadar orta garbın diğer yüzlerce politikacı avukatlarından temayüz eden bir vasfı mevcut değildi. Lincoln çoktanberi esareti büyük bir fenalık olarak telâkki ediyordu. 1854 de Peoria Illinois'da ver-

diği bir nutukla bütün kanun mevzuatının cumhuriyeti kuranların kabul ettiği prensipe göre âyarlanması lâzım geldiğini söylemişti. Buna göre esaret tahdit edilip sonra da ortadan kaldırılması lâzım gelen bir müessese idi. Lincoln bundan başka halkın hâkimiyeti prensipinin de aldatıcı olduğunu söylemişti. Çünkü, garp mıntıkasındaki esaret meselesi yalnız mahallî halkı değil, Birleşik Devletlerin bütün halkını alâkadar eden bir işti. Bu nutuk kendisini gelişen garp mıntıkasının her tarafında şöhret sahibi yapmıştı. Şimdi de, dört sene sonra Illinois'dan Senatoya namzed gösterilmiş ve Stephen Douglas'a rakip olmuştu. 17 Haziran 1858 de, seçim mücadelesine başlangıç nutkunun birinci paragrafında Lincoln Amerika tarihinin gelecek yedi senelik bir devresinin en can alacak noktasına basmıştı: «Kendi içinden ikiye bölünmüş bir ev ayakta duramaz. Şuna inanıyorum ki bu hükümet ebediyyen yarı hür yarı esir kalamaz. Birliğin infisah edeceğini ümit etmiyorum — evin yıkılacağını ummuyorum — fakat ayrılığın biteceğine kaniim.»

Lincoln ve Douglas 1858 yaz ve sonbaharı zarfında yedi münazaraya katıldılar. Mısır tarlaları arasında kâin küçük ve güneşten yanan Illinois kasabalarında köylülerle aileleri arabalar içinde veya ayakta bekliyorlardı. Senatör Douglas mahallî Demokrat kulübü âzaları refakatinde açık bir araba ile buraya gelip kürsüye çıkardı. Sağlam yapılı, uzun boylu, enerjik ve temiz giyinmiş bir adam olan Douglas'a «Küçük dev» adı verilmişti; söz söylemekte de şöhret sahibi idi. Yüzünün her ifadesi insana emniyet ve irade telkin ediyor, vücudünün her hareketi kuvvet ve mücadelecilik ifade ediyordu. Abe Lincoln ise bu toplantılara ekseriya yayan gelirdi. Hatlarla dolu yüzü ve uzunca boynu ile halkın arasında belli olurdu. Dinleyicilerine döndüğü zaman yüzünde melankolik bir ifade taşırdı. Münazaranın bütün yükü onun omuzlarında idi. Lincoln yalnız Douglas'ın Senatoda kalma hakkına karşı meydan okumakla kalmıyor, ayni zamanda yeni bir partinin sözcülüğünü de ifa ediyordu. Bu iki adamın sözleri kadar İngiliz lisanında bu kadar maharetle, bu kadar vuzuh ve kudretle ifade edilmiş sözler mevcut değildir. Her ne kadar Douglas tekrar Senato âzası seçildi ise de Lincoln da millî bir kahraman olmuştu.

Çok geçmeden mıntıkalar arasındaki ihtilâf tekrar baş göstermişti. Üç sene evvel Kansas'da esarete karşı şiddetli bir darbe indiren Brown adındaki müfrit esaret aleyhtarı yeniden esaretin fenalıkları üzerinde durmağa başlamıştı. Yeni İngiltere'li bir kaç müfrit esaret aleyhtarının yardımiyle daha tehlikeli bir darbe hazırlamıştı. Beşi zenci olan on sekiz kişilik bir çete teşkil ederek 16 Ekim 1859 da Virginia da Harpers Ferry'deki federal cephaneliği ele geçirdi. Şafak söktüğü zaman kasaba halkı karma karışık silâhlarla mücehhez olarak köye akın ettiler ve bazı milis bölüklerinin de yardımiyle mukabil taarruza geçtiler. Brown ile hayatta kalan adamları esir

edildiler. Memlekette bir heyecan havası esmeğe başladı. Bir çok cenuplulara göre, Brown'ın hareketi korktuklarını başlarına getiriyordu. Müfrit esaret aleyhtarları ise Brown'a büyük bir dâvanın kurbanı göziyle bakıyorlardı. Bununla beraber, şimallilerin çoğu bu hareketi takbih ediyorlardı. Çünkü bu hücumu yalnız cenuba karşı yapılan bir hareket değil, ayni zamanda bütün teşkilâtlanmış cemiyetlere ve terakki âmili demokratik metodlara karşı bir hareket telâkki ediyorlardı. Brown vatana hiyanet ve adam öldürme suçları ile muhakeme olunmuş ve 2 Aralık 1859 da idam olunmuştu. Fakat son nefesine kadar kendisinin Allah tarafından bu işe memur edildiğine inanıyordu.

Bu hâdise şimal ile cenup arasında ilk zamanlardan beri mevcut olan ve artık inkişaf eden milletin karakteristik bir vasfı halini alan ihtilâfı şiddetlendirmeye yaramıştı. Cenup hemen hemen tamamen ziraî bir memleketti. Şimalin büyük bir kısmı ise şehirleşmişti. Şimal, sanayiinin inkişafı için mamûl eşya üzerine himayekâr gümrük resmi konulmasını istiyordu; ziraatle meşgul olan cenup bundan nefret ediyordu. Şimal âmme topraklarının küçük sermayedarlara süratle tevziini istiyordu. Yeni yerleşenlere bedava ev arsaları verilmesi için şiddetli bir talep vardı. « Kendinize bir çiftlik edinmek için rey veriniz» sözleri herkesin ağzında dolaşıyordu. Cenup, millete ait arazinin ancak iyi bir fiyat mukabilinde satılması taraftarı idi. Şimal iyi bir bankacılık sistemi kurulmasını istiyor, cenup ise merkezî bir bankaya muarız bulunuyordu. Bünyesi içinde sağlam bir orta tabaka meydana gelen şimal, sosyal bakımdan, içinde servet ve kudretin çoğuna hâkim ve esir kullanmaya dayanan bir oligarşinin bulunduğu cenuptan daha demokrattı.

1860 Cumhurreisliği seçimi ile şimal ile cenup arasındaki bu ayrılıkların siyasî tezahürleri de meydana çıktı. Cumhuriyet Partisi bu seçim mücadelesine tam bir birlikle girmişti. Chicago'da yapılan heyecanlı bir kongrede partinin en şöhretli adamı olan Abraham Lincoln'u namzed gösterdiler. Particilik ruhu çok alevlendi ve milyonlarca rey sahibi, insan esaretinin daha fazla yayılmasına mâni olmağa and içtiler. Parti ayni zamanda sanayiin himayesi için bir gümrük tarifesi vadetmiş ve yeni yerleşeceklere toprak verilmesini temin hususunda bir kanun sevk edeceklerini ilân ederek toprağa ihtiyacı bulunan şimallilere hoş görünmüştü. Muhalefetin ise aralarında birlik mevcut bulunmuyordu. Bu itibarla seçim gününde Lincoln ve cumhuriyetçiler zaferi elde ettiler.

Lincoln Cumhurreisi seçildiği takdirde South Carolina'nın Birlikten ayrılacağı evvelden bilinen bir keyfiyetti. Çünkü bu devlet çoktanberi Cenubu yeni bir konfederasyon halinde birleştirmeğe yarayacak bir fırsat aramakta idi. Seçim neticeleri belli olur olmaz hususî olarak toplantıya çağırılan bir South

Carolina kongresi «South Carolina ile diğer devletler arasında, Amerika Birleşik Devletleri adı altında halen mevcut olan Birliğin fesholunduğunu» ilân etti. Aşağı cenup devletleri bu kararı takip ettiler ve 8 Şubat 1861 de Amerika Konfederasyon Devletlerini tesis ettiler.

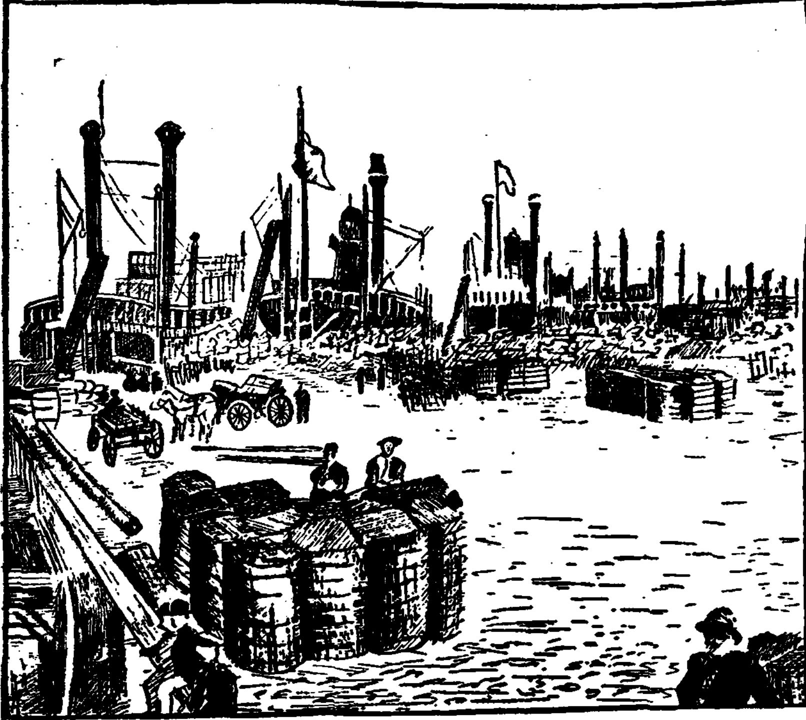
Bir aydan az bir zaman sonra, 4 Mart 1861 de, Abraham Lincoln Birleşik Devletler Reisicumhurluğu için and içmişti. Başlangıç nutkunda bu ayrılığı kabul etmeyerek bunu hukuken hükümsüz addetmişti. Lincoln, nutkunu eski sevgi bağlarının iadesine dair beliğ ve tesirli bir hitabe ile bitirmişti. Fakat cenup bu sözleri dinlememiş ve 12 Nisanda South Carolina'da Charleston limanındaki Sumter kalesine top ateşi açılmıştı. Artık şimallilerin zihninden her türlü tereddüt silinmiş bulunuyordu. Her kasaba ve köyde davullar çalınıyor ve gençler silâha sarılmağa koşuyorlardı. Ayni zamanda, Birlikten ayrılmış yedi devlet halkı da, ayni şevkle Cumhurreisleri Jefferson Davis'in taleplerini yerine getirmeğe gayret ediyordu. Gelecek olan mücadelenin azamet ve dehşetini pek az kimse görüyordu. Halbuki daha harp sona ermeden 80,000 kişi cenup tarafında, vebunun iki veya üç misli de şimal tarafında harp ediyordu. Şimal kuvvetleri içerisinde Birlikten ayrılan devletlerden toplanan 50,000 den fazla beyaz ve 100,000 den fazla zenci mevcut idi.

Her iki taraf da, bu zamana kadar Birleşik Devletlere sadık kalan, esaret lehindeki diğer devletlerin hareketine intizar ediyordu. Bunlardan Virginia, 17 Nisanda meş'um adımı attı. Arkansas ve North Carolina derhal Virginia'yı takip etti. Hiç bir devlet Birlikten Virginia kadar isteksizlikle ayrılmamıştı. Virginia siyaset adamları yalnız istiklâlin elde edilmesinde ve Anayasanın tanziminde eşsiz bir rol oynamakla kalmamışlar, fakat millete beş Cumhurreisi vermişlerdi. Kendi devletine olan bağlılığı dolayısiyle Birlik ordusuna kumanda etmeği reddeden Albay Robert E. Lee de Virginia ile birlikte karşı tarafa geçmiş bulunuyordu. Bu suretle büyümüş olan Konfederasyon ile esarete müsaade etmeyen şimal arasında hudut devletleri mevcuttu. Bunlar, ümitler haricinde vatanperverliklerini ispat ederek Birlikle olan rabıtalarını idame ettirdiler.

Her iki tarafın da halkı harbe girerken süratle zafere ulaşacaklarını ümit ediyorlardı. Maddî imkânlar bakımından şimal, daha elverişli durumda idi. 22,000,000 nüfuslu yirmi üç devlet, nüfusu 9,000,000 na baliğ olan on bir devletle karşılaşmış bulunuyordu. Şimalin sanayi sahasındaki faikiyeti insan kuvvetindeki üstünlüğünden de fazla idi. Ziraatçi cenubun aksine, şimal devletleri silâh ve cephane, elbise ve sair ihtiyaçların imalâtı için bütün vasıtalara malik bulunuyordu. Ayni zamanda şimalde demiryollarının süratle inkişaf etmiş olması da Birliğin askerî muvaffakiyetlerine âmil olmuştu. Öbür yandan, Konfederasyon ise toplu ve akar suları bol bir memleketti. Muha-

rebe kendi topraklarında olduğu cihetle, askerî cephesini en az gayretle ve şimalden daha küçük bir harp bütçesile idare edebiliyordu.

Harpte üç esaslı hareket sahası vardı — deniz, Mississippi vâdisi ve şarktaki sahil devletleri. Mücadelenin başlangıcında bütün deniz kuvveti Birliğin elinde idi. Fakat dağınık ve zayıf idi. Gideon Welles adındaki kabiliyetli Bahriye Bakanı deniz kuvvetlerini süratle teşkilâtlandırdı ve takviye etti. Lincoln cenup sahilinin abloka edildiğini ilân etti. Bu ablokanın tesirleri ilk zamanlar ehemmiyetsiz idiyse de, 1863 senesine doğru Avrupa-

ya pamuk sevkine ve oradan da cenubun şiddetle ihtiyacı bulunan giyecek eşyası ve tıbbî levazımın ithaline hemen hemen tamamen mâni olmuştu. Bu sıralarda David Farragut isminde parlak bir bahriye kumandanı ortaya çıkmış ve iki mühim harekâtı idare etmişti. Bunlardan birisinde Birlik donanmasını Mississippi nehrinin mansabına götürmüş ve cenubun en büyük şehri olan New Orleans'ı teslim olmağa mecbur etmişti. Diğerinde ise, Mobile körfezinin müstahkem mevkiini zorlayarak içeri girmiş ve orada Konfederasyona ait zırhlı bir gemiyi zaptederek limanı tıkamıştı. Umumiyet itibarile, bahriye, cenubun mağlûp edilmesinde Birliğe büyük hizmetler etmiştir.

Mississippi vâdisinde Birlik kuvvetleri hemen hemen dur-

madan bir çok zaferler kazanmışlardı. Tennessee'de uzun bir Konfederasyon hattını bozguna uğratmakla işe başlamışlar ve bu suretle o devletin garp tarafının tamamen zaptını imkân dahiline sokmuşlardı. Mississippi üzerindeki mühim Memphis limanı alınınca Birlik kuvvetleri iki mil mesafe kat'etmekle Konfederasyonun kalbine ilerleyeceklerdi. Bu kuvvetlerin kumandası Ulysses S. Grant adında tuttuğunu koparır ve askerî bilgiye iyi vâkıf bir generalin elinde idi. Grant, Tennessee nehrine bakan tepelerde kâin Shiloh'da âni bir hücuma maruz kalınca, takviye kuvvetleri gelip düşmanın püskürtülmesi mümkün oluncaya kadar cephesini inatla müdafaa etmişti. Bundan sonra da Grant'ın kuvvetleri yavaş yavaş fakat muntazaman cenuba doğru ilerlemişlerdi. Esas gayeleri, Farragut'un New Orleans'ı zaptetmesiyle aşağı kısımları Konfederasyon kuvvetlerinden temizlenen Mississippi'ye tamamen hâkim olmaktı. Bir müddet için Grant, Vicksburg'da durdurulmuştu. Burada Konfederasyon kuvvetleri denizden yapılacak hücumu imkânsız kılacak derecede yüksek tepelerde kuvvetli tahkimat içine yerleşmişlerdi. Fakat Grant, 1863 de parlak bir hareketle aşağı inmiş ve Vicksburg'u altı hafta süren bir muhasara altına almıştı. 4 Temmuz tarihinde de garptaki en büyük Konfederasyon ordusunu şehirle birlikte ele geçirmişti. Artık şimdi Mississippi Nehri tamamen Birlik kuvvetlerinin elinde idi. Konfederasyon ikiye bölünmüş ve nehrin öte yanında bulunan zengin Texas ve Arkansas'dan levazım getirilmesi hemen hemen imkânsız hale gelmişti.

Öbür yandan, Virginia'da ise Birlik kuvvetleri mağlubiyet üzerine mağlûbiyete uğramışlardı. Konfederasyonun merkezi Virginia'da Richmond şehrini ele geçirmeğe ve Konfederasyon kuvvetlerini mahvetmeğe çalışan Birlik orduları bir sürü kanlı muharebeler neticesinde mütemadiyen püskürtülmüşlerdi. Washington ile Richmond arasındaki mesafe ancak yüz mildir. Fakat bu arazide müdafaayı kolaylaştıran yüzlerce nehir ve ırmaklar mevcuttur. Bundan başka, Konfederasyon, sevk ve idare kabiliyeti noktasından Birliğin ilk kumandanlarından çok yüksek olan iki generale malik bulunuyordu: Robert E. Lee ve Thomas J. (Stonewall) Jackson. Birlik kumandanı General McClellan, Richmond'u ele geçirmek için son bir teşebbüste bulunmuştu. Hattâ, bir aralık askerleri Konfederasyon merkezindeki kilise kulelerinin saatlerinin çaldığını duyabiliyordu ve 25 Hazirandan 1 Temmuz 1862 ye kadar süren yedi günlük muharebeler sonunda Birlik kuvvetleri mütemadî surette geriye atılmış ve her iki taraf da dehşetli kayıplar vermişlerdi.

1863 mücadelesi şimal için fena başlamıştı. Fakat o senenin 1 Ocak gününde mühim bir hâdise vukubulmuştu. O gün Cumhurreisi Lincoln esirleri azad etme beyannamesini neşretmiş ve esirleri millî ordulara katılmağa dâvet eylemişti. Bugüne kadar harbin görünürdeki sebebi, milleti bir Birlik halinde bulundurmaktı. Şimdi ise bu gayeye esaretin tamamen hudut harici

edilmesi de katılmış bulunuyordu. Richmond'a karadan giden yol hâlâ kapalı bulunuyordu. Chancellorsville de yine kanlı bir muharebe olmuş ve şimal bozguna uğramıştı. Konfederasyonun bu zaferi de pahalıya malolmuştu. Çünkü, Lee'den sonra en yüksek kabiliyetli cenup ordusu kumandanı Stonewall Jackson da hayatını kaybetmişti.

Konfederasyonun elde ettiği bu zaferlerden hiç birisi kat'î neticeli değildi. Birlik hükûmeti yeniden kuvvetler topluyor ve tekrar hücuma geçiyordu. Temmuz 1863 de harbin dönüm noktası gelmiş bulunuyordu. Chancellorsville'deki ezici mağlubiyet üzerine, Lee hareket zamanının geldiğine kani olarak şimale doğru harekete geçmiş ve Pennsylvania'yı istilâ etmişti. Orduları he-

men hemen devlet merkezine yaklaşmışlar ve büyük şimal şehirleri korkuya düşmüştü. Fakat kuvvetli bir Birlik ordusu bu ilerlemeyi Gettysburg' da durdurmuştu. Burada üç gün süren bir muharebede Konfederasyon kuvvetleri Birlik hatlarını yarmağa uğraşmışlardı. Fakat artık bellerini doğrultamıyacak kadar kendilerini zaâfa uğratan kayıplardan sonra, muvaffakiyetsizliklere uğrayarak Potomac'a çekilmişlerdi. Gettysburg'daki ümit Konfederasyon ümitlerinin son alevi olmuştu. Bu sıralarda Grant'ın ordusu da Mississippi üzerindeki Vicksburg şehrini ele geçirmiş bulunuyordu. Cenup sahilinin ablokası da pek az geminin yarmağa muvaffak olduğu demirden bir kordon haline gelmişti. Konfederasyon, artık imkânlarının son haddine varmıştı. Şimal devletleri ise her zamankinden daha ziyade refah içinde görünüyorlardı. Fabrikaları ve imalâthaneleri büyük

bir hızla çalışıyor, çiftlikleri Avrupaya turfanda sebze yolluyor, muhaceret sayesinde de insan kuvvetleri takviye olunuyordu.

Grant'ın 1864 de Richmond'a karşı tedricî fakat amansız surette ilerlemesi, sonun geldiğini evvelden gösteriyordu. Şimal kuvvetleri şehri her taraftan kuşatmışlar ve 1 Şubat 1865 de de

General Sherman'ın garp ordusu, Georgia'dan şimale doğru harekâta geçmişti. Çaresiz kalan düşman kuvvetleri South Carolina'nın merkezi olan Columbia'yı boşalttılar. Dahil ile olan demiryolu irtibatı kesilince, Charleston'da muharebesiz Birlik Kuvvetleri eline geçti. Bu sıralarda Petersburg ve Richmond'daki Konfederasyon cepheleri de tutulamıyacak bir hale gelmişti.

2 Nisanda Lee, buraları terketti. Bir hafta sonra da Virginia'da Appomatox da düşman tarafından kuşatılmıştı ve artık teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Teslim şartları çok âlicenabane idı. Grant, müzakerelerden avdet ettiği zaman askerlerinin yaptıkları gürültülü nümayişleri şu sözlerle susturmuştu: «âsiler artık tekrar vatandaşlarımızdır.» Cenubun istiklâli için yapılan harp «Kaybedilmiş bir Gaye» haline girmişti

Bu «Kaybedilmiş Gaye» nin kahramanı da şüphesiz Robert E. Lee idi. Teşkilât kudreti, teferruata dikkat kuvveti, adamlarına iyi muamelesi, güzel gösterişi ile emniyet telkin etmiş ve askerlerinin sadakatini elde etmişti. Sevk ve idaredeki yüksekliği, bütün mücadele esnasındaki insanî hareketleri ve mağlubiyet anında gösterdiği büyüklük takdirler toplamıştı. George Washington gibi harpte ve sulhta büyük bir adamdı. Mücadeleden sonra yaşadığı beş sene zarfında bütün gayretini cenubun iktisaden, maarif cephesinden ve siyaset bakımından kalkınmasına hasretmiş ve halkı eski düşmanları ile sadık dost olmağa teşvik eylemişti.

Harp şimalde de Abraham Lincoln'un şahsında daha büyük bir kahraman yaratmıştı. İlk aylar zarfında bu tuhaf garplı avukatın hakikî kıymetini pek az kimse anlamıştı. Maamafih millet yavaş yavaş Lincoln'un dikkatli bir emek ve düşünce mahsulü olan derin zekâsını, hakikate karşı olan büyük sevgisini, tükenmez sabrını ve hudutsuz ruh cömertliğini anlamağa başlamıştı. Tereddüt eder gibi göründüğü zamanlarda maharetle kuvveti, milletin menfaatine en uygun surette nasıl birleştirmek lâzımgeldiğini düşünmüş olduğunu ispat eylemiştir. Esaslı gayesi memleketi cebir ve kuvvetle değil, sevgi ve âlicenap hislerle birleştirmekti. Dış siyaseti vakarlı, dürüst ve istikrarlı idi. Şimdiye kadar emsali görülmemiş salâhiyetleri kullanmış olmakla beraber, demokratik halk hükûmetine içten bağlı idi ve kendisini 1864 de ikinci bir devre için intihap eden halkın emniyetini tamamen elde etmişti.

Lincoln'un ikinci başlangıç nutku şu sözlerle bitiyordu: «Kimseye karşı kötü niyetler beslemeyerek, herkese karşı sevgi ve merhamet hisleri duyarak ve Cenabı Hakkın doğru yolu görmek için bahşettiği şekilde hakkın kuvvetine inanarak başladığımız bu işi bitirmek için gayret edelim; milletin yaralarını saralım; harbin yükünü omuzlarında taşıyanlarla bunların dul ve yetimlerine bakalım... Kendi aramızda ve bütün milletlerle âdilâne ve devamlı bir sulh temin etmek için elimizden geleni yapalım.» Bundan üç hafta ve Lee'nin teslim olmasından iki gün sonra, Lincoln son siyasî nutkunu söylemişti. Bu nutukta galibin mağluba teklif ettiği en âlicenap şartları ihtiva eden bir kalkınma projesini belirtmişti. Lincoln, kendisini bir kahraman addetmiyordu. O, 1861 den beri sadece Amerika'nın Cumhur-

reisliği makamını işgal etmiş ve etmekte idi. İsyan unutulmalı ve cenup devletlerinden her biri tam imtiyazlarla tekrar Birliğe dahil olmalı idi. 13 Nisan Perşembe gecesi Washington, Lee'nin teslim olmasını tes'id için donanmıştı. Neşeli bir kalabalık sokaklarda geçit resimleri yapıyordu. 14 Nisanda Cumhurreisi son kabine içtimaını yaptı. Bu içtimada ablokanın kaldırılması kararlaştırıldı. Bakanlarına kan dökmekten ve zulümden vaz geçilmesini ve bütün gayretlerin sulh uğruna tevcih edilmesini tavsiye etmişti. Lincoln, o gece tiyatroda locasında otururken bir meczup tarafından katlolunmuştu.

Şair James Russell Lowell'in dediği gibi: « O Nisan sabahı, bu kadar çok insanın, şahsen tanımadıkları bir adamın ölümü için bu kadar göz yaşı döktüğü hiç görülmemişti. Sanki, bütün halkın hayatından lüzumlu bir şey eksilmiş ve bunları soğukta ve karanlıkta bırakmıştı. Halk kendi içlerinden bir kimseyi kaybetmişti.»

Andrew Johnson adında yeni, tecrübe edilmemiş ve hazırlıksız bir liderin idaresi altında, millet kalkınma ve yeni bir nizama girmenin doğurduğu güç meselelerle karşılaşmış bulunuyordu. Harp, memleketi, hem iyi ve hem fena neticelerden müteşekkil karma karışık bir vaziyete sokmuştu. Birliği kurtarmış ve ona ölmez bir karakter bahşetmişti. Lâkin, memleket de bundan yarasız kurtulamamıştı.

Muzaffer şimalin karşılaştığı en mühim siyasî mesele, ayrılan devletlerin durumunu tespit etmekti. Bu meselenin halline Cumhurreisi mi, yoksa Parlamento mu salâhiyetli idi? Lincoln, cenup devletlerinin hukuk bakımından hiç bir zaman Birlikten ayrılmamış oldukları, fakat bunların bir kaç asînin teşvikiyle Federal otoriteye karşı gelmiş bulundukları noktai nazarını müdafaa ediyordu. Lincoln'a göre harp ferdlerin bir hareketi idi. Bu itibarla Federal Hükûmet, devletleri değil, bu ferdleri cezalandırmalı idi. Lincoln, ordu ve donanmanın başkumandanı sıfatiyle ve âf salâhiyetine malik bulunması hasebiyle, Cumhurreisinin bu meseleyi tamamen halletmeğe salâhiyettar olduğuna kanidi. Bu noktai nazara göre hareket ederek 1863 de neşrettiği bir beyanname ile herhangi bir devlette 1860 senesinde mevcut rey sahiplerinin yüzde onu Anayasaya sadık bir hükûmet kurar ve Parlamentonun kanunlarına ve Cumhurreisinin emirlerine itaat etmeği taahhüt ederse, bu takdirde böylece kurulmuş hükûmeti o devletin kanunî hükûmeti olarak kabul edeceğini ilân etmişti. Parlamento, bu plânı reddederek Lincoln'un kendilerine danışmadan böyle bir harekette bulunmağa hakkı olmadığına ve bunun teşri kuvvetinin salâhiyetsiz surette kullanılması mânasını tazammun ettiğine karar verdi. Buna mukabil Lincoln da, Parlamentonun 1864 de kabul ettiği çok sert bir kanunu imzalamağı reddetti.

Filhakika, daha harp bitmeden Lincoln, Virginia, Tennes-

see, Arkansas ve Louisiana'da hükûmetler vücuda getirmişti. Parlamentonun bazı âzaları bu hareketi beğenmiyerek Konfederasyon devletlerine ağır cezalar verilmesini istiyorlardı. Bunlardan biri de Mebuslar Meclisinde Cumhuriyet Partisinin lideri olan Thaddeus Stevens'di. Stevens, cenup çiftçilerinin bir müddet askerî idare altında bulundurulmasını istiyordu. Diğerleri ise, zencilere derhal rey hakkının verilmesini istiyorlardı. Hakikaten bu sıralarda Parlamento'nun en mühim endişesi — cenup devletlerinin tekrar Birliğe alınması meselesinden ziyade — âzad edilmiş bulunan zencilerin vaziyeti idi. Mart 1865 de Parlamento Azat Edilmiş Kimseler Bürosunu kurdu. Bu teşkilât, zencileri himaye edecek ve bunlara geçimlerini temin hususunda yol gösterecekti. Buna ilâveten Parlamento, Anayasaya, esareti meneden on üçüncü eki Aralık 1865 de kabul etmek suretiyle zencilerin hürriyetini resmî ve kanuna uygun şekle sokmuştu.

Lincoln, icra ve teşri kuvvetleri arasında, kalkınma siyaseti üzerinde vukua gelecek mücadeleyi evvelden sezmiş bulunuyordu. Fakat, bu meselelerin halli halefi Andrew Johnson'un omuzlarına yüklenmişti. Devlet hizmetinde uzun seneler tecrübe görmüş bu adamda medenî cesaret ve hüsnüniyet mevcuttu. Lâkin halli lâzım gelen mesele maharet ve sabıra da ihtiyaç gösteriyordu. İşte, Johnson'da bu vasıflar mevcut değildi.

1865 yazı esnasında, tatilde bulunan Parlamentoya danışmadan Johnson, Lincoln'un kalkınma plânını, ufak değişikliklerle tatbik etmeğe koyulmuştu. Bir cumhurreisliği emirnamesiyle cenup devletlerinden her birine birer vali tâyin etti ve âf salâhiyetine dayanarak Konfederasyon ahalisinden bir çoğuna siyasî haklarını iade eyledi. Cenupta millî Kongreler toplanarak ayrılma kararlarını ilgaya, harp borçlarını tanımamağa karar verdiler ve yeni anayasalar kaleme aldılar. Bir zaman sonra, her devlet kendi valisi ile devlet Teşriî Meclisini intihap etti. Devlet Teşriî Meclisi on üçüncü Anayasa ekini kabul eder etmez Johnson, mülkî hükûmetin kuruluşunu tanıyor ve bu devlet Birliğe tekrar girmiş addediliyordu. Parlamento Aralık 1865 de toplandığı zaman, bir iki istisna ile bu ameliye tamamlanmış bulunuyordu. Fakat cenup devletleri Birlik dahilinde hak sahibi oldukları yerlere henüz iade olunmamışlardı. Çünkü, Parlamento, tekrar vazifeye başlayarak Birleşik Devletlere ait kanunların yapılmasına yardım etmek üzere Washington'a gelen cenup senatörleri ile meb'uslarını henüz vazifeye başlatmamıştı.

Gerek Lincoln, gerek Johnson, Anayasanın «Her meclis kendi âzalarının vasıflarını kendi tâyin edecektir.» diyen maddesine dayanarak Parlamentonun, cenup mümessillerine Parlamentoda yer vermeği reddetmek hakkına malik olacağını kabul ediyordu. Pennsylvania'lı Thaddeus Stevens'in liderliği al-

tında, cenubu cezalandırmak isteyenler, cenup mümessillerine Parlamentoda yer vermeği kabul etmemişler ve bundan sonra, Lincoln'un başlayıp Johnson'un ikmal ettiği kalkınma plânından büsbütün başka bir Parlamento plânı hazırlamağa koyulmuşlardı.

Parlamentoyu, Johnson'un plânını reddetmeğe sevk eden âmiller muhtelifti. Bir harp esnasında, işin mahiyeti icabı, cumhurreisinin salâhiyet ve imtiyazları fazlalaştırılır, fakat harp bitince Parlamento otoritesini teyid etmek ihtiyacındadır. 1865 de, harp zaruretleri dolayısiyle müsamaha edilen Cumhurreisinin fevkalâde salâhiyetlerini artık frenlemenin vakti geldiği kanaati hâsıl olmuştu. Bundan başka, Şimalde, Cenubun şiddetle cezalandırılması hakkında bir cereyan mevcuttu. Bu cereyan, Parlamentodaki müfritler tarafından körükleniyordu. Müfritler, şimdi *vazifeye girmek isteyen cenuplulardan bir çoğunun* bundan on ay evvel Birliği yıkmak için bilfiil çalışan kimseler olmasından istifade etmişlerdi. Meselâ, Konfederasyonun ikinci reisi şimdi Georgia'dan Senato âzası seçilmiş bulunuyordu. Cenuplular noktai nazarından, siyasî liderlerinin vazifeye intihabı tabiî bir keyfiyetti. Fakat, şimalliler bunu hazmedemiyorlardı.

Bundan başka, zencilerin de himayeye muhtaç olduğu ileri sürülüyordu. Vakit ilerledikçe zencilere rey ve memuriyet hakkı verilmesi ve beyaz vatandaşlarla müsavi içtimaî ve siyasî haklar temin edilmesi fikri daha ziyade taammüm etti. Lincoln'un da dahil bulunduğu diğer bir grup bu hususta tedricen hareket etmeyi istiyordu. Bunlara göre, evvelâ okumuş, yazmış olan veya Birlik ordusunda hizmet görmüş bulunan zencilere tam vatandaşlık hakkı verilecekti. Fakat, Johnson plânına göre, teşkil olunan Cenup Teşriî Meclisleri, azad edilmiş zencilerin hak ve imtiyazlarını murakabe etmeğe matuf bir takım kanunlar yapmışlardı. Pek az zaman evvel azad edilen 3,500,000 zencinin sebep olduğu bir mesele ile karşı karşıya bulunan cenuplu, bu zencilerin hareketlerini sıkı bir surette kontrol etmek lâzımgeldiğini düşünüyordu. Bu itibarla, tahdidi mahiyette «Zenci Kanunları» kabul etmişlerdi. Şimallilerin bir çoğuna bu hareket, harbin kazançlarının elden gittiği hissini vermişti. Şimalli müfritler, cenubun, esareti tekrar tesis etmek niyetinde olduğunu ispat için bu kanunların en kötü taraflarını ele almışlardı.

Yavaş yavaş şimalde bir çok kimseler Cumhurreisinin çok müsamahakâr davranmış bulunduğuna kani olmağa başladı ve bu suretle Parlamentodaki müfritler geniş itibar kazandılar, Parlamento, Johnson'un vetosunu nazarı itibara almayarak, Nişan 1866 da Medenî Haklar Kanununu ve Temmuz 1866 da Azad Edilmiş Kimseler Bürosu Kanununu tedvin eyledi. Bu kanunların ikisi de Cenup Teşriî Meclislerinin zencilerle beyazlar arasında fark gözetecek kanunlar yapmasına fi'len mâni oluyor-

du. Nihayet Parlamento Anayasaya on dördüncü eki kabul etti. Bu ekde şöyle deniliyordu: «Birleşik Devletler dahilinde doğmuş veya tabiiyete geçmiş ve Birleşik Devletlerin murakabesine tâbi bütün şahıslar Birleşik Devletlerin ve mukim bulundukları devletlerin vatandaşıdırlar.» Bu kanunu hazırlayanların maksadı, bittabi zencilere rey hakkının tanınmasını temin etmekti.

Tennessee'den maada bütün cenup devletleri Teşrii Meclisleri bu eki tasdikten imtina ettiler. Bazı meclisler bu kanun aleyhinde ittifakla rey vermişlerdi. Bazı gruplar böyle bir harekete şiddetli ceza verilmesi lâzım geldiğini ve şimalin azad edilen zencilerin haklarını müdafaa için harekete geçmesi icap ettiğini iddia ediyorlardı. Parlamentodaki müfritler plânlarını cenuba zorla kabul ettirmeğe koyuldular ve cenupta tesis olunmuş bulunan mülkî hükûmetleri kale almayarak, Mart 1867 de Kalkınma Kanununu kabul ettirdiler. Bu kanun cenubu beş mıntıkaya bölüyor ve bunları askerî idare altına koyuyordu. Kanunda daimî surette askerî idare altında kalmaktan kurtulmaya matuf bir hüküm mevcuttu. Buna göre, Konfederasyon devletleri halkı, sadakat yemini etmeleri, on dördüncü eki tasdik etmeleri, zencilere rey hakkı vermeleri şartiyle mülkî hükûmetler tesis edip Birliğe tekrar dahil olabileceklerdi. Temmuz 1868 de on dördüncü ek tasdik olundu. Bundan sonraki sene zarfında da, cenupta zencilere tanınan rey hakkını ilerde bir Parlâmentonun değiştirmesine mâni olmak maksadiyle, Parlâmento on beşinci eki kabul etmiş ve bu kanun 1870 de Devlet Teşrii Meclisleri tarafından tasdik olunmuştu. Bu ek kanunda şöyle deniliyordu: «Birleşik Devletler vatandaşlarının rey hakkı, ırk ve renk veya evvelce esir olmuş bulunmak sebepleriyle gerek Birleşik Devletlerce, gerek diğer devletler tarafından kendilerinden alınamaz ve azaltılamaz.»

Kalkınma Kanunu Cumhurreisi Johnson'un mağlubiyet ve istihkara uğramasına yol açacağı cihetle Parlamento bunda yorulma bilmez bir enerji ile israr etmişti. Parlamentoda Johnson'a karşı nefret o kadar büyüdü ki Amerika tarihinde ilk defa olarak Devlet Reisini vazifeden uzaklaştırmak için muameleye girişildi. Johnson'un tek suçu Parlamentonun siyasetine muhalefet etmesi ve bu siyaseti ağır bir lisanla tenkit etmesi idi. Düşmanlarının Johnson'a atfedebildikleri en ağır töhmet, Memurlar Kanunu hilâfına, kabinesinden Parlamentonun kuvvetli bir müdafiini uzaklaştırmış bulunması idi. Bununla beraber, itham edilen Cumhurreisinin Senatoda muhakemesi sırasında, Cumhurreisinin Harp Bakanını uzaklaştırmağa usulen hakkı olduğu ispat edilmiş ve bundan başka, Parlamentodaki büyük bir ekseriyetle hemfikir olmaması dolayısile Parlamentonun Cumhurreisini vazifeden affetmek gibi, misal olabilecek bir karar vermesinin ne kadar tehlikeli olabileceği de teyid olunmuştur. Bu suretle Cumhurreisini vazifeden affet-

mek teşebbüsü suya düşmüş ve Johnson müddeti bitinceye kadar Cumhurreisliği vazifesinde kalmıştır.

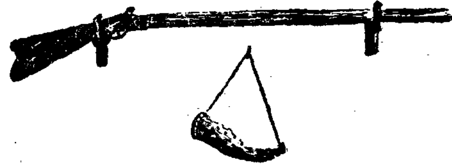
Kalkınma Kanunu ile, Parlamento 1868 yazında Cumhurreisinin muhalefetine rağmen, Arkansas, North Carolina, Louisiana, Georgia, Alabama, ve Florida devletlerini tekrar Birliğe almıştı. Bu yedi devletin yeni hükûmetlerinin kendilerini hakkile temsil etmediği şundan aşikârdı ki seçilen vali, meb'us ve senato âzalarının kısmı âzamını harpten sonra siyasî nüfuz kazanmak üzere cenuba gelmiş bulunan şimalliler teşkil ediyordu. Zenciler, Louisiana, South Carolina ve Mississippi Teşrii Meclislerinde tam hâkimiyeti elde etmişlerdi. Diğer bir çok devletlerde ise, ekalliyette kalmakla beraber, kuvvetli bir zümre teşkil ediyorlardı. Teşrii Meclislerde ekalliyette kalan cenuplu beyazlar, şimallilerle yeni hürriyetine kavuşmuş olan zencilerin teşkil ettikleri grupla başa çıkamıyorlardı. Her ne kadar yol ve köprüler inşasında, maarif ve içtimaî yardım işlerine dair iyi kanunların yapılmasında, zencilerin hizmetleri oluyorsa da bunlar umumiyet itibariyle ehliyetsiz kimseler olduklarından devlet parasını ziyan ediyorlardı.

Eski medeniyetlerinin tehlikede olduğuna kani olan ve yeni rejime karşı koyacak kanunî imkânlar bulamayan cenuplu beyazlar ümitsizlik içerisinde, kanun harici vasıtalara müracaat etmişlerdi. Vakit ilerledikçe cebir kullanılması vak'aları fazlalaştı ve bu kargaşalıklar 1870 de bir İnfaz Kanununun çıkarılmasını intaç etti. Bu kanun, zencileri medenî haklardan mahrum etmeğe kalkışanları şiddetle cezalandırıyordu.

Bu gibi kanunların gittikçe fazlalaşan şiddeti ve Parlamentonun her devletinin inzibat kuvvetlerine müdahalede bulunması şimalle cenubun ruhan barışmasına engel oluyordu. Halbuki bu barışma da müşterek vatan sevgisinin eski mevkiini bulması için elzemdi. Bu durum, ayni zamanda cenuptaki beyazları, Zenci Partisi telâkki ettikleri Cumhuriyet Partisine karşı cephe almağa sevk etmiş ve bu mıntıkada Demokrat Partinin kudret ve nüfuzunu arttırmıştı. Vakit ilerledikçe cenuptaki meselelerin sert kanunlarla ve eski Konfederasyon mensuplarına karşı kin beslemekle halledilemiyeceği anlaşılmağa başlamıştı. Mayıs 1872 de Parlamento bir umumî af kanunu neşrederek, rey ve memuriyet haklarından mahrum edilmiş beş yüz Konfederasyon mensubu müstesna, herkesin tam siyasî haklarını iade etmişti. Yavaş yavaş her devlet birbiri ardına vazifeye Demokrat Partiye mensup kimseleri seçiyordu. 1876 senesinde Cumhuriyet Partisi yalnız üç cenup devletinde iktidarda kalmıştı. O sene yapılan ve Amerika tarihinde en çetin ve en intizamsız olan seçimler neticesinde, ordu geri çekilmeden cenupta sulh ve sükûn avdet etmeyeceği aşikâr olmuştu. Bu itibarla, müteakip sene zarfında Cumhurreisi Rutherford B. Hayes, partinin idealist unsurları tarafından zencilerin himayesi maksadiyle ve material-

list unsurlar tarafından da cenupta rey ve memuriyetleri elde tutmak ümidiyle kabul olunmuş bulunan müfrit kalkınma siyasetinin artık iflâs etmiş olduğunu kabul ederek orduyu geri çekti.

Cenuptaki şimal hâkimiyeti artık sona ermişti. Fakat, şimdi cenup, harbin tahribatından dolayı kötü duruma düşmüş bir mıntıka idi. Fena idare neticesinde borca girmiş ve ırk mücadelesi neticesinde de kuvvei mâneviyesi bozulmuş bir halde bulunuyordu. On iki sene sonra — 1865 den 1877 ye kadar olan sözde kalkınma seneleri — cenubu kalkındırmak için hakikî gayret sarfedilmeğe başlanmıştı. Harbin ve bunu takip eden kargaşalıkların sebep olduğu hasarları tamir etmenin çok güç olacağı aşikârdı. Dahilî harp ve bunun doğurduğu kin ve nefret hisleri Amerika tarihinin büyük facialarından biri idi. Amerikanın başlıca bölgelerinden biri olan cenup mıntıkasının halen de devam eden dâvalarına dair hakikî bir anlayış zihniyetini elde edebilmek için ancak harbi ve bunun sebepleri ile neticelerini iyice kavramak lâzımgelir.

VI.

İnkişaf Ve Islahat Devri

«İmtiyaza en ufak bir benzerliği olan her şeyi ortadan kaldırmalıyız.»

WOODROW WILSON'UN PARLAMENTOYA BİR MESAJI, 8 Nisan, 1913.

MERİKA Birleşik Devletleri iki büyük harp arasındaki devrede — Dahilî Harp ve Birinci Dünya Harbi — rüştünü ispat eylemişti. Elli seneden az bir zaman zarfında ziraatçi bir Cumhuriyetten sınaî bir devlet haline intikal etmişti. Hudut ortadan kalkmıştı. Büyük fabrikalar, çelik imalâthaneleri, kıt'ayı baştan başa kat'eden demiryolları, büyük şehirler ve muazzam çiftlikler meydana gelmişti. Bunların yanında bir takım kötülükler de belirmişti: inhisarlar ortaya çıkmıştı; fabrikaların çalışma şartları fena idi; şehirler o kadar çabuk yapılmıştı ki kalabalık nüfus barındırılıp doğru dürüst idare edilemiyordu; fabrikaların istihsalâtı bazan istihlâk edilen miktarı aşıyordu. Bu kötülüklere karşı aksülâmel Amerika halkından ve Amerikanın siyasî liderlerinden geliyordu — Cleveland, Bryan, Theodore Roosevelt, Wilson. Bunların kuvvet ve ısrarla talep ettikleri islâhat, felsefî noktadan idealist mahiyette olmakla beraber, tatbikatta realistti. Bunlar, «Kanunlar, kötülüğü men için yapılmalıdır.» felsefesini kabul etmişlerdi. Filhakika, ıslâhat devrinin meydana getirdiği eserler, inkişaf devrinin ortaya attığı kötülüklerin müessir bir surette önüne geçmişti.

Bir muharrir: «Dahilî harp memleketin tarihinde beyaz bir yara açmıştır. Bundan evvelki yirmi veya otuz sene zarfında meydana gelmeğe başlayan değişiklikleri bir hamlede ortaya atmıştır.» demişti. Harp ihtiyaçları, imalâtı dehşetli surette arttırmış, demirin, buhar ve elektrik kuvvetinin daha randımanlı kullanılmasına, fennin ilerlemesine ve icatların artmasına esaslı surette amil olan iktisadî bir ameliyeyi hızlandırmıştı.

1860 dan evvel verilen 36,000 ihtira beratı bundan sonrakilerin yanında hiç mesabesinde kalmıştır. 1860 dan 1890 a kadar

olan müddet zarfında 44,000 ihtira beratı ita olunmuş ve yirminci asrın birinci 25 yılında bu adet bir milyona yaklaşmıştır. 1831 de keşfedilmiş bulunan dinamo prensipi 1880 de Thomas Edison ve diğerleri tarafından amelî sahada kullanılmağa başlanmış ve Amerika hayatını baştan başa değiştirmiştir. 1844 de Samuel F. B.

Morse elektrik telgrafını mükemmel bir hale koyduktan sonra, Amerika kıt'asının uzak yerleri çok geçmeden bir tel ve direk şebekesile birbirlerine bağlanmıştı. 1876 da Alexander Graham Bell bir telefon makinesi teşhir etmiş, yarım asır içinde 16,000,000 adet telefon memleketin içtimaî ve iktisadî hayatını hızlandırmış-

tır. 1867 de yazı makinesinin, 1888 de hesap makinesinin ve 1897 de kasa makinesinin icadı da ticarî işlerin süratini arttırmıştır. *1886 da icad olunan linotip harf dizme makinesi ile döner* matbaa makinesi ve kâğıt katlama makinesi 240,000 adet sekiz sahifelik gazetenin bir saatte basılmasını mümkün kılmıştır. 1880 den sonra, Edison'un elektrik ampulü evlere evvelkinden daha iyi, daha emin ve daha ucuz ışık temin etmiştir. Edison gramofonu da icad etmiş ve George Eastman ile birlikte sinemayı tekemmül ettirmiştir. Bu icadlar ve fennin diğer amelî işlere tatbikatı her sahada yeni bir istihsal seviyesini intaç etmiştir.

Bunlarla el ele olarak memleketin esas sanayii — demir ve çelik — de yüksek bir gümrük tarifesinin himayesi altında inkişaf etmekte idi. Evvelden Şark devletleri dahilinde demir madenleri civarında tekâsüf eden demir sanayii, jeologlar yeni madenler keşfettikçe garba doğru ilerlemişti. Bu madenler içinde Lake Superior civarındaki büyük Mesabi demir madeni bilhassa şayanı ehemmiyetti. Bu maden az bir zaman içinde dünyanın en büyük demir istihsal yeri olduğunu ispat eylemiştir. Maden, toprağın üstünde olduğundan çıkarılması kolay ve ucuzdu. Kimyevî mevaddan âri olması sebebiyle yeni usuldeki açık ocakta iyi kalite çeliğe tahvil edilebiliyor ve eski fiyatı ton başına üç yüz dolar iken şimdi otuz beş dolara satılabiliyordu.

Çelik istihsalindeki ilerlemede bu sanayiin tarihinin mühim simalarından olan Andrew Carnegie'nin rolü pek büyüktür. Carnegie, on iki yaşında bir çocukken İskoçya'dan hicret etmiş, evvelâ bir pamuk fabrikasında bobin amelesi olarak çalışmış, telgraf dairesinde bir işe terfi etmiş ve oradan da Pennsylvania demiryollarında bir vazifeye geçmişti. Daha otuz yaşına gelmeden ileriyi düşünerek parasını maharetle kullanmış ve 1865 de de demir işine başlamıştı. On sene sonra, Pennsylvania'da Monogahela nehri üzerinde inşa etmiş olduğu çelik fabrikası memleketin en büyük çelik fabrikası olmuştu. Carnegie'nin işi seneden seneye büyüyordu. Carnegie, yalnız yeni fabrikaları satın almakla kalmamış, fakat kok ve maden kömürü, Lake Superior'daki demir madenleri, büyük göllerde bir gemi filosu ve Erie gölünde bir liman ve bir de demiryoluna sahip olmuştu. Carnegie'nin işi on ikiye yakın diğer işlerle münasebetli idi. Demiryollarından ve gemi kumpanyalarından müsait fiyatlar elde edebiliyordu. Elinde işin inkişafını temin edebilecek genişlikte sermayesi ve bol işçisi vardı. Amerikada bu tarihe kadar bununla mukayesesi kabil sınaî bir genişleme görülmemişti.

Bir çok cihetlerden Carnegie'nin tercümei hali Birleşik Devletlerin büyük ticaret tarihi halindedir. Uzun müddet çelik sanayiine hâkim olmakla beraber, Carnegie çelik istihsali için lâzım gelen tabiî menbalar, nakliyat ve sınaî plânlar üzerinde hiç bir zaman tam bir inhisar kurmağa muvaffak olamamıştır. 1890 da diğer şirketler Carnegie'ye meydan okumağa başlamışlardı. Re

kabetten canı yandığı cihetle, Carnegie bunları evvelâ yeni bir maden satın alıp yeni ve daha kuvvetli bir işe başlamakla tehdit etmişti. Fakat artık ihtiyarlamış ve yorulmuş bulunuyordu. Bu itibarla, elindeki imkân ve vasıtaları yeni bir teşkilâtla birleştirmek ve bu suretle memleketin en mühim demir ve çelik müesseselerini bir araya getirmek hususundaki teklifi dinlemeğe razı olmuştu.

Bu birleşmeden 1901 de hâsıl olan The United States Steel Corporation, otuz senedenberi hazırlanmakta olan bir ameliyenin misalidir. Bu da müstakil sınaî müesseselerin birleşmiş ve merkezleşmiş bir şirket haline getirilmesidir. Dahilî harp esnasında başlayan bu usul 1870 senesi esnasında hızlanmıştı. İş adamları rakip müesseseleri bir tek müessese haline getirmekle hem istihsali, hem de piyasayı kontrol edebileceklerini anlamışlardı. Bu gayeleri temin için, «corporation» (Anonim şirket) ler ve «trust» ler meydana çıkmıştı. Bunlar büyük müteşebbislere uygun teşkilâtlardı. Bir anonim şirket için büyük sermaye elde etmek imkânı bulunuyordu. Bir çok sermaye sahipleri satın aldıklari hisse senetleri ve tahvilâta mukabil kârdan hisse alabileceklerini, iflâs halinde ise yalnız koydukları para miktarınca mes'ul olduklarını düşünerek bu işe girişiyorlardı. Bundan maada, anonim şirket, ticarî teşebbüslere devamlı bir mahiyet de bahşetmişti. Trust'ler ise anonim şirketlerin birleşmesi idi. Her şirketin hisse sahipleri hisselerini bir mütevelliler heyetine terkediyorlar, bu heyet de bütün işleri idare ediyordu. Büyük mikyasta birleşmeleri, bunların bir elden idare ve kontrolunu ve ihtira beratlarının bir araya getirilmesini Trust'ler mümkün kılmıştır. Sermaye imkânları dolayısiyle Trust'lerin inkişaf kabiliyeti, ecnebî şirketlerle rekabet kudreti ve o zamanlarda tesirli bir surette teşkilâtlanmaya başlayan işçilerle iyi pazarlık etme imkânları genişti. Bunlar, ayni zamanda Demiryollarından da iyi fiyatlar elde edebiliyorlar ve politikaya da tesirleri olabiliyordu.

İlk ve en kuvvetli şirketlerden biri olan The Standard Oil Company'yi pamuk yağı, kurşun, şeker, tütün ve lâstik sahalarında çalışan diğer Trust'ler ve birleşmeler takibetti. Mücadeleci iş adamları kendilerine iş sahaları ayırmağa başlamışlardı. İçlerinde Philip Armour ve Gustavus Swift bulunan dört büyük et konservecisi bir sığır eti Trust'u kurmuşlardı. McCormikler de hasad makinaları işinde hâkimiyeti ele almışlardı. 1904 de yapılan bir incelemede bu cereyan açıkça anlaşılmış ve evvelce müstakil bulunan beş binden fazla müessesenin üç yüz sınaî Trust haline geldiği görülmüştü.

Diğer sahalarda da —bilhassa münakalât sahalarında— birleşme cereyanı şayanı hayret bir dereceyi bulmuştu. İlk büyük şirketlerden olan Western Union'u, Bell Telephone System şirketi takip etmiş ve nihayet American Telephone and Telegraph Company vücuda gelmişti. Cornelius Vanderbilt, demiryol-

larının iyi idaresi için hatların birleştirilmesi lüzumunu hissetmiş bulunuyordu. 1860 senesi civarında New York şehrini 300 mil uzaktaki Buffalo'ya bağlayan on üç ayrı hattı bir hat halinde birleştirmişti. Müteakip on sene zarfında da, Chicago ve Detroit'ye giden hatları satın alarak New York Central System'i kurmuştu. Diğer birleşmeler de bu arada meydana gelmekte idi. Çok geçmeden memleketin esaslı demiryolu hatları bir kaç kişi tarafından idare edilen ana hatlar haline gelmiş bulunuyordu.

Bu yeni sınaî nizamın cümlei asabiyesi şehirdi. Şehir hudutları dahilinde bütün iktisadî kudret toplanmış, büyük sermayeler, büyük işler ve büyük malî müesseseler, geniş demiryolu istasyonları, muazzam fabrikalar, beden ve fikir işçileri orduları buraya birikmişti. İç memleketten ve denizaşırı yerlerden gelen halk sayesinde köyler, kasabalar haline ve kasabalar da çabucak şehirler haline gelmişti. 1830 da her on beş nüfusta bir kişi 8000 veya daha fazla nüfuslu yerlerde yaşamakta idi. 1860 da ise bu nispet altıda bire, 1890 da da onda üçe çıkmıştı. 1860 da hiç bir şehrin nüfusu bir milyondan fazla değildi. Fakat otuz sene sonra, New York'un nüfusu bir buçuk milyona Chicago ve Philadelphia'nın ise bir milyona baliğ olmuştu. Bu otuz sene zarfında Philadelphia ve Baltimore'un nüfusu iki misli, Kansas City ve Detroit'nin dört misli, Cleveland'ın altı misli ve Chicago'nun on misli artmıştı. Dahilî Harp başladığı zaman Minneapolis, ve Omaha ve buna benzer yerler küçük birer köy halinde iken, nüfus itibariyle şimdi elli mislinden fazla artmıştı.

Bu inkişaf hayatî ehemmiyeti haiz olmakla beraber, mahiyeti, devrin siyasî hayatına mühim tesirler yapacak surette, iyice kavranmamıştı. Amerika halkının önünde bir çok meseleler olmakla beraber, meşhur bir tarihçinin yazdığı gibi «1865 ile 1897 arasında, siyasî kudretin insan münasebetleri için lüzumlu nizamı meydana getiren tezahürlerine vatandaşın alâkasını celbedebilecek ancak iki veya üç federal kanun çıkabilmiştir.»

1884 de Grover Cleveland adında bir Demokrat, Cumhurreisi seçilmişti. Harbi takip eden devrede gelen cumhurreislerinin içinde yalnız Cleveland memleketin çehresini değiştiren yeniliklerin mânasını ve cereyan tarzını anlamış ve değişikliklerden hâsıl olan meseleleri hal için gayret sarfetmişti. Meselâ, demiryolları meselesinde islâhı lâzım gelen bir çok kötü işler vardı. Küçük yük sahiplerinin ayırd edilerek büyük yük sahiplerine tenzilât yapılması usulü bilhassa zararlı idi. Bundan başka, bazı demiryolları mesafeyi nazarı itibara almadan muayyen noktalar arasında, bazı yük sahiplerinden istedikleri gibi yüksek fiyatlar talep ediyorlardı. Birden fazla demiryolu irtibatı bulunan şehirler arasındaki nakliye ücretleri, rekabet dolayısiyle ehven olmakla beraber tek hatla bağlı noktalar arasındaki ücretler çok fâhiş derecede idi. Bu itibarla meselâ, Chicago'dan New York'a 800 mil

mesafeye mal sevketmek Chicago'nun bir kaç yüz mil ötesine mal göndermekten daha ucuza geliyordu. Demiryolları ayrıca, rekabete mâni olmak için birlikte hareket plânları yapıyorlardı. Bu usullerden biri sayesinde rakip kumpanyalar evvelden hazırladıkları bir plânı tatbik ederek nakliye işlerini aralarında taksim ediyorlar ve kârları dağıtılmak üzere umumî bir hesaba yatırıyorlardı. Demiryollarının bu muameleleri, halkı kızdırdığı cihetle bazı devletler de bu hususları nizam altına almağa teşebbüs etmişlerdi. Bu gayretler iyi netice vermekle beraber bu mesele millî bir mahiyet arzettiğinden Parlamentonun icraatına lüzum gösteriyordu. Neticede Cumhurreisi Cleveland'ın 1887 de imzaladığı Devletlerarası Ticaret Kanunu meydana gelmişti. Bu kanun fâhiş ücretleri, birleşmeleri, tenzilâtlı ve hususî muameleleri memnu kılıyor ve kanunun ihlâline mâni olmak ve demiryolları ücretleri ile usullerini tanzim etmek için Devletlerarası Ticaret Komisyonunu vücuda getiriyordu.

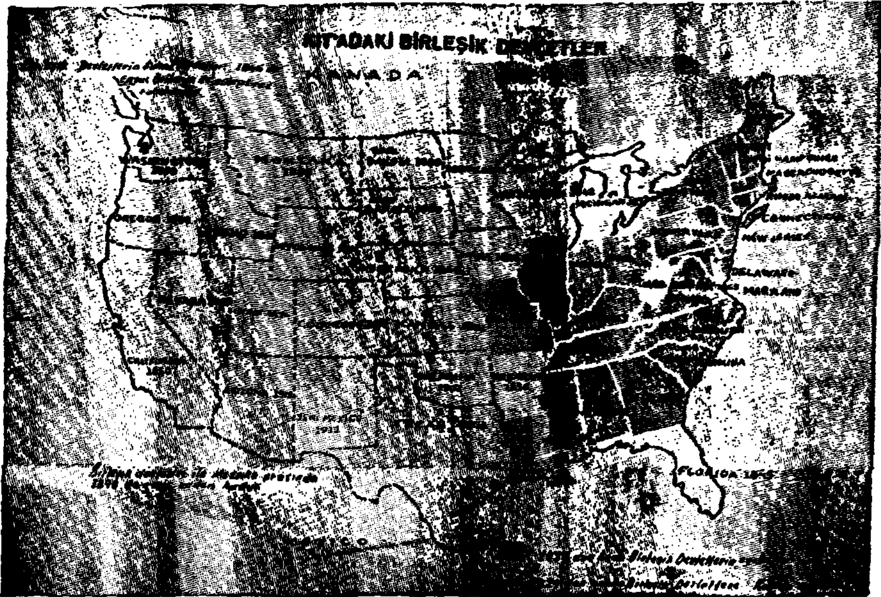
Cleveland, ayni zamanda gümrük tarifesinde ıslâhat taraftarı idi. Harp icabı olarak vaktiyle kabul edilen yüksek gümrük hadleri millî politikada daimî bir mahiyet almıştı. Cleveland bu işin kötü olduğuna, hayat standardının dehşetli yükselmesini intaç ettiğine ve Trust'lerin çabucak inkişafını sağladığına kanidi. Senelerden beri gümrük tarifesi meselesi siyasî bir mesele olarak ortaya atılmamıştı. 1880 de Demokratlar gümrük tarifesinin yalnız devlete gelir temini maksadile konulmasını istemişlerdi. Çok geçmeden bu hususta islâhat yapılması umumî surette talep edilmeğe başlanmıştı. 1887 deki senelik nutkunda, Cleveland, bu nazik meseleye dokunmamasına dair olan ihtarlara rağmen, Amerikan sanayiini ecnebî rekabetinden korumak maksadiyle vaz'edilen himaye prensibinin ifrata kaçtığını ilân ederek herkesi hayrete duçar etmişti.

Bu mesele müteakip Cumhurreisi seçiminin dâvası haline geldi, ve himaye prensipini müdafaa eden Cumhuriyet Partisi namzedi Benjamin Harrison seçimi kazandı. Harrison'un hükümeti yeni kanunlar sevk ederek seçim mücadelesindeki vaadlerini yerine getirmeğe koyuldu ve 1890 da McKinley Gümrük Tarifesi Kanunu tasdik olundu. Bu kanun yalnız müesses sanayii himaye etmekle kalmıyor, ayni zamanda emekleyen sanayii de teşvik ediyor ve yüksek gümrük hadleri sayesinde yeni sanayiin de vücut bulmasını sağlıyordu. Yeni tarife kanunu ile vaz'olunan yüksek gümrük resimleri derhal perakende fiyatlar üzerinde kendini gösterdi ve çok geçmeden umumî bir memnuniyetsizlik yarattı.

Bu devre zarfında halk da Trust'lerden gittikçe endişe duymağa başlamıştı. 1890 senesi esnasında Henry George ve Edward Bellamy gibi ıslâhat taraftarları tarafından dehşetli hücumlara maruz kalan Dev şirketler yalnız husumete uğramakla kalmamış fakat siyasî mesele halini almışlardı. 1890 da Sher-

man Antitrust Kanunu kabul olundu. Bu kanunun başlıca gayesi inhisarları dağıtmaktı. Devletlerarası ticaret menfaatlerine aykırı bütün birleşmeleri men'ediyor ve bunu şiddetli cezaî müeyyidelerle infaz etmek üzere muhtelif usuller vaz'ediyordu. Kanun, yürürlüğe girmesinden hemen sonra mühim başarılar elde edememişti. Çünkü ihtiva ettiği hükümler umumî ve müphem mahiyette idi. Maamafih, on sene sonra, Theodore Roosevelt devrinde bu kanunun müessir bir surette tatbiki Cumhurreisine «Trust dağıtan» lakabının verilmesine sebep olmuştu.

Bu mühim cereyanlara rağmen Dahilî Harbin sonundan asrın nihayetine kadar olan devrenin siyasî manzarası menfi bir mahiyette idi. Bu seneler zarfında Amerika halkının enerjisi

başka cihetlere sarfedilmişti. Bu enerjinin tesirleri garp mıntıkasının tarihinde daha açık akisler yapmıştı. *1865* de hudut hattı umumiyet itibariyle Mississippi nehrinin kenarında bulunan devletlerin garp hudutlarını takip ediyor, sonra dışarı doğru bir çıkıntı yaparak Kansas ve Nebraska'nın şarkî kısımlarını içine alıyordu. Çiftliklerden müteşekkil bu dar koridorün ötesinde işgal edilmemiş vâsi arazi mevcuttu. Bunun ilerisinde de mer'alar ovalara intikal ederek nihayet Rockies dağlarının eteklerine kadar uzanıyordu. Ondan sonra, muazzam dağ silsileleri bin millik bir mesafeye kadar gidiyordu. Buralarda zengin gümüş, altın ve sair maden yatakları mevcuttu. Pasifik denizi cihetinde yeni ovalar ve çöller sahilin ormanlık dağ silsilelerine ve Okyanus'a uzanıyordu. California'daki meskûn yerlerle dağınık hudut karakolları müstesna, bu geniş iç mıntıkada yalnız Amerika yerlileri yaşamakta idi.

Halbuki bir çeyrek asır sonra bütün arazi bölünerek devletler ve mıntıkalar haline getirilmişti. Araziyi işgal edip toprağı işleyen vatandaşlara 160 dönümlük bedava çiftlik arazisi bahşeden 1862 kanunu ile buralara yerleşme teşvik olunmuştu.

1880 senesinde bu suretle takriben 56,000,000 dönümlük arazi şahıslara intikal etmiş bulunuyordu. Amerika yerlilerile olan muharebeler sona ermişti. Madenciler, dağlık arazinin her tarafını gezmişler ve maden kuyuları kazarak Nevada, Montana ve

Colorado'da küçük kasabalar vücuda getirmişlerdi. Sığır sahipleri muazzam otlaklardan istifade ederek Texas'dan yukarı Missouri nehrine uzanan geniş araziye sahip çıkmışlardı. Koyun sürüsü sahipleri de vâdilere ve dağ yamaçlarına inmişlerdi. Bundan sonra, çiftçiler ovalara ve vâdilere akın ederek şark ile garp arasındaki boşluğu doldurmuşlardı. 1890 senesinde hudut ortadan kaybolmuştu. Yirmi sene evvel mandaların gezdiği yerlerde şimdi beş altı milyon erkek ve kadın çift sürüyordu.

Kolonizasyon işini süratlendiren demiryolları olmuştur. 1862 senesinde Parlamento, mevcut hattı Iowa'da Council Bluffs'den garba doğru ilerleten Union Pacific Demiryolu şirketine imtiyaz bahşetmişti. Ayni zamanda Central Pacific Demiryolu şirketi de California'da Sacramento şehrinden itibaren henüz kararlaştırılmamış bir birleşme noktasına doğru demiryolunu şarka uzatmağa başlamıştı. İki hat mütemadiyen birbirlerine doğru ilerledikçe bütün memleket heyecan duymakta idi. Şark ve garp hatları nihayet, 10 Mayıs da Utah'da Promontory Point'da birleşmişlerdi. Atlantikten Pasifiğe bir ay süren zahmetli seyahat müddeti böylece çok kısalmış bulunuyordu. Kıt'anın demiryolu şebekesi mütemadiyen büyüyordu. 1884 de dört ana hat orta Mississippi vâdisini Pasifik Okyanusu ile birleştirmişti.

Uzak garba vâki olan ilk büyük nüfus akını dağlık mıntıkaya yapılmıştı. California'da 1848 de, Colorado ve Nevada'da on sene sonra, Montana ve Wyoming'de 1860 senesinde ve Black Hills ile Dakota'da 1870 de altın bulunmuştu. Bütün bu mıntıkalarda madenciler memleketi keşfetmişler, kasabalar inşa etmişler ve daimî kalacak meskûn yerlerin temelini atmışlardı. Madenciler henüz dağlarda toprağı kazarken bazı muhacirler bu mıntıkanın çiftçilik ve hayvan yetiştirme imkânlarını görmüşlerdi. Bazı yerler sırf tamamen madenciliğe hasredilmiş olmakla beraber California'da olduğu gibi, Montana, Colorado, Wyoming ve Idaho'nun asıl serveti ottan ve topraktan gelmiştir.

Sığır yetiştirme uzun zamandanberi Texas'ın mühim bir meşgalesi olmuştu. Harpten sonra, müteşebbis kimseler sürülerini şimale, umuma ait olan uçsuz bucaksız araziye doğru sürmeğe başlamışlardı. Yolda otlaya otlaya Kansas'daki yollama merkezlerine gelen sığırlar yola çıkmadan evvelki hallerinden daha semiz ve daha besli olmuşlardı. Az zamanda bu uzun yolculuk daimî bir hâdise halini aldı. Yüzlerce millik yollar şimale doğru giden sığırlarla dolu idi. Sığır yetiştirme işi çabucak Missouri'nin ötesindeki mıntıkaya yayılmış ve Colorado, Wyoming, Kansas, Nebraska ve Dakota'da büyük sığır çiftlikleri vücuda gelmişti. Garp şehirleri et kesme ve konserve merkezleri olarak inkişaf etmişti.

Sığır çiftlikleri hayat tarzına tenevvü bahşetmişti. Bu çift-

liklerin esaslı şahsiyeti Cowboy'lardı. Birleşik Amerika'nın yirmi beşinci Cumhurreisi Theodore Roosevelt, Dakota'da geçirmiş olduğu hayata dair hâtıralarında: «At üstünde, tüfek elimizde, âzade, fakat meşakkatle dolu bir vakit geçirdik. Geniş ovalar sıcaktan tutuşup yandığı zamanlarda bu kavurucu güneşin altında çalıştık. Sonbahar nihayetinde hayvanları toplama zamanında da nöbet tuttuğumuz geceler soğuğun kemiklerimize işlediğini hissettik. Fakat bu temiz hayatı damarlarımızda hissettik; çalışmanın şerefini ve yaşamanın zevkini duyduk» demiştir.

1866 senesi ile 1888 seneleri arasında Colorado, Wyoming, ve Montana'nın yüksek ovalarına kışı geçirmek üzere Texas'dan altı milyon baş sığır götürülmüştü. 1885 senesinde sığırcılık en yüksek haddini bulmuştu. Artık otlaklar, adetleri artan sığırları beslemeğe kâfi gelmemeğe, ayni zamanda demiryolları da bunların içinden geçmeğe başlamıştı. Sığır çobanlarından sonra da çiftlik arabalarını süren çiftçiler gelmekte idi. Bunlar çoluk ve çocuğunu, çift hayvanlarını, inek ve domuzlarını da beraberlerinde getiriyorlardı. Çiftçiler iskân kanununa dayanarak beğendikleri arazi parçasına temellük ediyorlar ve hududunu dikenli telle çevirerek, kanunî hakkı olarak bu araziyi almış olan sığır çobanlarını buradan atıyorlardı. 1886 senelerindeki iki dehşetli kış zarfında açıkta kalan sığır sürüleri soğuktan mahvolmuşlardı. Artık romantik «Vahşî Garp»ın yerine meskûn mahaller, buğday, mısır ve yulaf tarlaları kaim olmuştu.

Bütün memlekette olduğu gibi garpta da ziraat, memleketin esaslı bir meşgalesi olmakta berdevamdı. Sanayideki dev adımlarla yapılan büyük ilerlemelere rağmen bu işte en fazla miktarda insan çalışmakta idi. Sanayi, harbi takip eden senelerde ilerlediği gibi şimdi ziraatte büyük hamleler vukua geliyordu. Bu da insan kuvvetinden makinaya ve maişet temini gayesinden ticarî gayeye geçiş idi. Filhakika, 1860 dan 1910 a kadar olan elli sene zarfında Birleşik Devletlerdeki çiftlik adedi üç misli yükselmiş, 2,000,000 dan, 6,000,000 a çıkmıştı. Çiftlik arazisi ise iki mislini geçmiş, 400,000,000 dönümden 880,000,000 na baliğ olmuştu. Buğday istihsali 173 milyon kileden 635 milyon kileye, mısır 838 milyon kileden 2 milyar 886 milyon kileye, pamuk ise 3,841,000 balyeden 11,841,000 balyeye yükselmişti. 1860 dan sonra gelen otuz sene içinde, Birleşik Devletlerin kuruluşundan beri geçen bütün zaman zarfında olduğundan fazla miktarda arazi ekilmiş bulunuyordu. Ayni devre zarfında nüfus da iki mislinden fazla artmıştı. Bu artışın çoğu şehirlerde idi, fakat Amerikan çiftçileri yalnız Amerikan işçilerine yetecek miktarda değil, ayni zamanda ihraç edebilecek miktarlarda hububat, pamuk, sığır ve domuz eti ve yün yetiştiriyordu.

Bu harikulâde başarının sırrını garba doğru olan genişlemede aramak lâzımdır. Diğer bir âmil de ziraî usullere makina ve fennin tatbikidir. 1800 senesinin çiftçisi bir el orağı ile günde

yarım dönüm buğday biçebiliyordu. Otuz sene sonra tırpan sayesinde günde iki dönüm biçiyordu. 1840 senesinde McCormick on seneden beri tekâmül ettirmeye uğraştığı acaip makinasiyle günde beş altı dönüm biçmekle bir mucize meydana getirdi. İleriyi gören bir adam olduğu için garba giderek Chicago'da bir hasad makinası fabrikası kurdu. 1860 senesine kadar iki yüz elli bin hasad makinası satıldı.

Birbiri ardına diğer ziraî âletler keşfedildi: otomatik bağlayıcı, döven makinası, biçer, bağlar ve döver makina. Her sahada artık makina çiftçinin yardımına koşuyordu. Otomatik mısır ekici makina, mısır biçen ayıklayan makina, sütün kremasını ayıran makina, gübre serpici, patates ekici, saman kurutucu makina, civciv makinası ve bunlara benzer yüzlerce yeni icadlar çiftçinin işlerini kolaylaştırıp verimini arttırdı. Yeni hasad makinalariyle döven makinaları ve traktörlerin çoğunu garp çekiyordu. Şarktaki çiftlikler çok küçük ve buradaki ziraat da çok mütenevvi olduğu cihetle pahalı makinalara para yatırmak elverişli gelmiyordu. Bundan başka, şarkta yetişen pamuk ve tütün makinalı ziraate uygun değildi.

Ziraat sahasındaki inkilâpta fennin mevkii makinadan aşağı kalmıyordu. *1862* senesinde kabul olunan *Morrill Land-grant* College Act ile, Parlamento umuma ait araziyi ziraî ve sınaî kolejler tesisi için devletlere tahsis ediyordu. Bu kolejler hem talim ve terbiye müesseseleri vazifesini görecek hem de fennî ziraat hususunda araştırma merkezleri olacaklardı. Daha sonra, Parlamento, memleketin her tarafında ziraî tecrübe istasyonları meydana getirilmesi için tahsisat kabul ettiği gibi Ziraat Bakanlığına, araştırmalara sarfedilmek üzere tahsisat verdi. Yeni asrın başlarında memleketin her tarafında ilim adamları *ziraî araştırma projeleri* üzerinde *çalışmakta* idiler.

Bu ilim adamlarından biri olan Mark Carleton, Ziraat Bakanlığı hesabına Rusyaya seyahat etmişti. Burada halen Birleşik Devletler buğday mahsulünün yarısını teşkil eden, pas hastalığına ve kuraklığa mukavim, kış buğdayını keşfederek bunu memlekete getirmişti. Diğer ilim adamları da bu ayarda bir çok mühim hizmetlerde bulunmuşlardı. Marion Dorset en çok korkulan domuz kolerasının, George Mohler ise, büyük bir tehlike teşkil eden ruâm hastalığının önüne geçmeğe muvaffak olmuşlardı. Bir ilim adamı şimalî Afrikadan Kaffır mısırını, bir başkası Türkistan'dan sarı çiçekli alfalfayı getirmişti. Luther Burbank, California'da bir çok yeni meyva ve sebzeler yetiştirmişti. Wisconsin'de Stephen Babcock südün yağ miktarını tespit eden bir muayene usulü keşfetmişti. Alabama'da Tuskegee Enstitüsünde büyük zenci âlimi George Washington Carver Amerikan fıstığı, tatlı patates ve soya fasulyesinin yüzlerce yeni faydalarını bulmuştu.

Fakat bütün bunlara rağmen on dokuzuncu asırdaki Ame-

rikan çiftçisi zaman zaman vukua gelen mühim müşkülâta maruz bulunuyordu. Filhakika bu en büyük ziraî inkişaf asrının sonlarında çiftçinin uğradığı müşkülât ehemmiyetli bir mesele halini almıştı. Bunda muhtelif âmiller mevcut bulunuyordu. — toprağın kuvvetini kaybetmesi, tabiatın garip cilveleri, başlıca mahsullerin fazla miktarda yetiştirilmesi, kendi kendine yeterliğin azalması ve himaye ve yardım hususunda elverişli kanunların bulunmaması. Cenup toprağı uzun zamandan beri pamuk ve tütün ziraati yüzünden kuvvetten düşmüştü. Garpta ve ovalarda ise toprak kaymaları, rüzgârlar, fırtınalar ve haşerat araziyi tahrip ediyordu.

Mississippi'nin garbında ziraatin makinalaştırılmasının büyük faydaları olmamıştı. Bir çok çiftçileri düşüncesiz bir surette arazilerini büyültmeye teşvik eylemiş, başlıca mahsullere fazla ehemmiyet verilmesini intaç eylemiş, büyük çiftçilere küçük çiftçiler üzerinde aşikâr bir faikiyet temin etmek suretiyle de hem kiracılık usulünü, hem de vâsi mikyasta çiftçiliğin inkişafını sağlamıştır. Bu meseleler, senelerce sonra toprak muhafaza usulleri her tarafta kabul edilinceye kadar tamamiyle halledilememişti.

Bundan daha muğlak olmakla beraber daha çabuk önlenmesi kabil bir mesele de fiyatlar meselesi idi. Çiftçi mahsullerini *rekabete maruz bir dünya piyasasına satıyor*, fakat levazımatını, âlet ve edevatını ve ev eşyasını rekabete müsaade edilmeyen bir piyasadan satın alıyordu. Çiftçinin buğday, pamuk veya sığırı için kabul ettiği fiyat hariçte tespit olunuyordu. Hasad makinasına, gübresine, dikenli teline ödediği fiyat ise bir himaye kanununa dayanan trust'ler tarafından ayarlanıyordu. 1870 den 1890 a kadar ziraî mahsullerin çoğunun fiyatı gayri muntazam surette düşmüş ve Amerikan ziraî mahsullerinin kıymeti ise ancak yarım milyon dolar yükselmişti. Ayni devre esnasında mamûl malların kıymeti de 6 milyar dolar fazlalaşmıştı.

Bu iktisadî muvazenesizlik, müşterek müşkülâtı tetkik edip çareler bulmak maksadiyle çiftçi teşkilâtlarının kurulmasını intaç etmişti. Bunlardan çoğu 1867 de kurulan Grange (1) modeli üzerine tesis olunmuştu. Bir kaç sene içinde hemen hemen her devlette Grange'lar kurulmuş ve âza adedi üç çeyrek milyonu geçmişti. Bu gruplar esasında çiftçilerin yalnızlığını tahfif etmek maksadiyle sosyal teşkilât olarak başlamıştı. Buna rağmen âzalar bilmecburiye ticaret ve politika münakaşalarına da başlamışlardı. Söz fiile intikal etmiş ve az zaman içinde satış kooperatifleri, kooperatif mağazalar ve hattâ fabrikalar meydana getirilmişti. Bir çok orta garp devletlerinde âzalar parlamentolara seçilmiş ve bunlar demiryolları ve antrepolar idaresini tanzim eden kanunlar sevketmişlerdi. Bununla beraber.

(1) Gizli çiftçi birlikleri.

Grange'ların kalkıştıkları işlerden bir çoğu iflâs etmiş, fakat aynı zamanda 1870 senelerinde çiftlikler tekrar refaha kavuşmuştu. Bu sebepten Grange'ın ehemmiyeti azalmıştı. Fakat Grange'ların başladığı hareket 1870 ve 1880 senelerinde Çiftçiler İttifakını canlandırmıştı. Fakat yine güçlükler meydana gelmiş, ovalarda kuraklık başlamış ve buğday ve pamuk fiatları düşmüştü. Bu suretle kamçılanan birleşme hareketi çabucak yayılmış ve 1890 senesinde aşağı yukarı iki milyon âzası olmuştu. Bu gruplar geniş bir Maarif programına ilâveten siyasî sahada da bilfiil taleplerde bulunuyorlardı. Çok geçmeden bu birlikler mücadeleci bir siyasî parti haline inkilâp etmişti. Popülist (halkçı) adını alan bu grup eski Demokrat ve Cumhuriyetçi Partilere şiddetle muhalefet ediyordu.

Amerika siyasî havasında otlaklara ve pamuk tarlalarına kadar sirayet eden böyle bir Popülist hümması görülmüş bir şey değildi. Tarlalarında bütün gün çalışıp yorulduktan sonra, çiftçiler arabalarını koşup çoluk ve çocukları ile birlikte toplantılara gidiyor ve liderlerinin hararetli nutuklarını alkışlıyorlardı. 1890 seçimleri yeni partiyi bir çok cenup ve garp devletlerinde iktidara getirmiş ve Parlamentoya bir çok senatör ve mebus göndermişti. Bundan cesaret alan Popülistler bir çok islâhat talebinde bulunan bir program hazırlamışlardı. Bu programda gelir vergisi ıslâhatı, millî ziraî kredi, demiryollarının devletleştirilmesi, sekiz saatlik çalışma ve gümüş para basılmasını serbest bırakmak suretiyle tedavüldeki para miktarının arttırılması isteniliyordu.

1892 seçimlerinde Popülist'ler garpta ve cenupta şayanı dikkat bir kuvvet olduklarını gösterdiler. Partilerinin cumhurreisi namzedi bir milyondan fazla rey kazandı. Bununla beraber cumhurreisliğine Demokrat Parti namzedi Grover Cleveland intihap olundu. Dört sene sonra dinamik Popülist'ler her tarafta Demokrat Parti ile birleştiler. Popülist'lerin tesiri altında yeni Demokrat liderleri para meselesini ön plâna almağa hazırlandılar.

Birleşik Devletler, devletin kurulmasından beri iki maden esasına dayanan bir para sistemi kullanmakta idi. Buna göre hükûmet darphaneye verilebilen bütün altın ve gümüşü dolara çevirebilirdi. 1873 te Parlamento para sistemini yeniden tanzim etti, ve bu meyanda gümüş doları kanunî paralar listesinden çıkardı. Bu kanun o zaman kimsenin dikkatini çekmemişti. Çünkü gümüş madeni pek azdı. Esasen kırk senedenberi gümüş dolar tedavülde bulunmuyordu. Bu vaziyet birdenbire değişti. Garptaki dağlık devletlerde yeni gümüş madenleri keşfolundu. Ayni zamanda bir çok Avrupa memleketleri gümüşün para olarak kullanılması usulüne nihayet vermişlerdi. Bu suretle birdenbire muazzam bir gümüş stoku elde kalmış bulunuyordu.

Bu devrede memleket güçlükler içinde bulunuyordu. Müş-

külâtın tedavüldeki paranın azlığından ileri geldiğine kani bulunan garp ve cenup ziraatçileri, şark sanayi merkezlerindeki işçi gruplarının da yardımiyle tekrar hudutsuz gümüş para basılmasını talep ediyorlardı. Kullanılan paranın miktarının artmasiyle çiftlik mahsullerinin fiyatlarının ve sanayi amelesinin ücretlerinin yükseleceğine inanıyorlardı. Ayni zamanda borçların da daha kolaylıkla ödenebileceğini iddia ediyorlardı. Muhafazakârlar ise böyle bir siyasetin malî felâket getireceğine kani bulunuyorlardı. Enflâsyon bir defa başlayınca durdurulamazdı, hükûmet de iflâsa doğru gidecekti. Bunlar yalnız altın esasının muvazene temin edebileceğinde ısrar ediyorlardı.

Gümüş esasını müdafaa edenler — eski Popülist'lerle birlikte Demokratlar — 1896 seçimlerinde cumhurreisi namzetleri olan Nebraska'lı William Jennings Bryan'ın liderliğini kabul etmişlerdi. Fevkalâde gösterişe ve çekici bir hitabet kabiliyetine malik olan Bryan, milyonlarca insanın sevgisini kazanmıştı. Fakat partisi ikiye bölünmüştü; hasımları ise kuvvetli idi. Demokratlar yalnız bir noktada faik bulunuyorlardı; bu da Bryan'ın şahsı idi. Fakat o da kâfi gelmedi. William Mc Kinley seçimleri yarım milyondan fazla rey farkile kazandı. Bununla beraber, Bryan'ın mücadelesi bir menkıbe halini almıştı. Para siyaseti hariç, Popülist'lerin ve çiftçi demokratların fikirlerinin çoğu sonradan kanunlara geçmiş bulunmaktadır.

Bu mücadele dahilî harpten beri Birliğin ne kadar kuvvetlenmiş olduğuna kuvvetli bir delil idi. Çiftçilerin uğradıkları müşkülât esir sahiplerininkinden az olmadığı halde hükûmetin kararlarını iptal etmeyi veya Birlikten ayrılmayı kimse düşünmüyordu. Bu millî birlik 1898 de patlak veren İspanya harbinde kendini açıkça göstermişti. İspanyol hükûmeti asrın başlangıcında garp yarım küresindeki kolonilerinin isyanından ders almamış bulunuyordu. Siyasetini hiç değiştirmeden küçük Cuba adasında müstebid bir idare tarzı idame ettiriyordu. Cuba'nın Birleşik Devletlerle ticareti ise gelişmekte idi. 1895 de Cuba'lıların kabaran hiddetleri bir istiklâl harbine müncer olmuştu. Bu ayaklanmanın safhaları Birleşik Devletlerde büyük alâka ile takip olunuyordu. Çünkü, Lâtin Amerika'nın istiklâl mücadeleleri ile Amerika'nın an'anevî bir bağı mevcut idi. Harbe birdenbire sürüklenmemeye azmeden Cumhurreisi Cleveland bitaraflığı muhafaza için her türlü çareye baş vuruyordu. Bununla beraber, üç sene sonra McKinley'in Cumhurreisliği devrinde, *Maine* adlı Birleşik Devletler harp gemisi Havana limanında demirli yatarken tahrip edilmiş ve 260 kişi ölmüştü. Bu hâdise millî hisleri galeyana getirmişti. McKinley bir zaman için sulhu muhafazaya gayret etmiş fakat bir iki ay içinde artık daha fazla gecikmenin faydasız olacağına kani olarak silâhlı müdahaleyi emreylemişti.

Fi'lî mücadele çabuk ve kat'î olmuş ve ancak dört ay sürmüştü. Amerikalılar ehemmiyeti haiz bir tek mağlubiyete

bile uğramamışlardı. Harbin ilânından bir hafta sonra, o tarihte Hong Kong'da bulunan Commodore George Dewey, altı gemilik filotillasiyle Filipin'lere hareket etmişti. Dewey orada bulunan İspanyol filosunun Amerika sularında faaliyette bulunmasına mâni olmak emrini almıştı. Şafaktan evvel Manila Körfezinin bataryalarını geçmiş, öğle zamanı ise bir tek Amerikalının burnu kanamadan bütün İspanyol filosunu, tahrip etmişti. Bu sıralarda Cuba'da bir kolordu kadar asker Santiago civarına çıkarılmıştı. Bu askerler vukua gelen bir çok muharebelerde galip gelerek liman üzerine ateş etmeğe başlamışlardı. Dört zırhlı İspanyol kruvazörü Santiago körfezinden kaçmış, fakat bir kaç saat sonra yakalanarak tahrip edilmişlerdi.

Sıcak bir Temmuz günü Santiago'nun düştüğü haberi gelince, Boston'dan San Francisco'ya kadar her tarafta düdükler ötmeye, bayraklar asılmağa başlanmıştı. Gazeteler Cuba ve Filipin'lere muhabirler göndermişler ve bunlar da milletin yeni kahramanlarının şöhretini yaymışlardı. Bu kahramanlar arasında en başta Manila kahramanı George Dewey ve Cuba'da hizmet görmek üzere topladığı gönüllü süvari alayı, «Rough Riders» lerin kumandanı Theodore Roosevelt bulunuyordu. Çok geçmeden İspanya sulh talebinde bulunmuş ve 10 Aralık 1898 de bir muahede imzalanmıştı. Bu muahede mucibince İspanya, ileride istiklâl bahşedilmek şartiyle ve muvakkaten işgal etmek üzere, Cuba'yı Birleşik Devletlere terkediyordu. Bundan başka, Porto Rico ve Guam harp tazminatı olarak, Filipin'ler ise 20 milyon dolar mukabilinde Birleşik Devletlere bırakılıyordu.

Filipin'lere yeni yerleşen Birleşik Devletlerin artık Çin ile geniş ticarette bulunmak hususunda büyük ümidi vardı. Fakat Çin'in 1894-95 de Japonya tarafından mağlup edilmesinden sonra, muhtelif Avrupa devletleri Çin'de deniz üsleri ve arazi temin etmişler ve nüfuz mıntıkaları tesis eylemişlerdi. Bu devletler yalnız inhisarcı ticaret hakları elde etmekle kalmamışlar, fakat ayni zamanda nüfuz mıntıkaları civarında demiryolu inşaatı ve maden işletmeleri için sermaye yatırmak hususunda imtiyazlar temin etmişlerdi. Amerika hükûmeti şarkla olan kendi diplomatik münasebetlerinde evveldenberi bütün milletler için ticarî imtiyazlarda müsavat hususunda ısrar etmişti. Şimdi bu prensip muhafaza olunduğu takdirde, çok cüretkâr bir siyaset takip etmek icap edecekti. Eylûl 1899 da Hariciye Nazırı John Hay alâkadar devletlere birer nota gönderdi. Bu devletler Çin'de bütün milletler için bir «Açık kapı» doktrinini kabul ettiler. Buna göre kendi kontrollarında bulunan mıntıkalarda (Gümrük tarifeleri; liman harçları ve demiryolu ücretleri dahil olmak üzere herkes için müsavi ticarî haklar temin olunmuştu.

Bununla beraber, 1900 senesinde Çin'liler ecnebilere karşı isyan ettiler. İhtilâlciler Haziranda Peiping'ı zaptetmişler ve oradaki ecnebi elçiliklerini muhasara altına almışlardı. Hay derhal Birleşik Devletlerin Çin'in arazi bütünlüğüne idare hak-

larına ve yahut da «Açık kapı» siyasetine karşı yapılacak taarruzlara muhalefet edeceğini ilân etti. Bununla beraber ihtilâl bastırıldıktan sonra Amerika'nın programını tatbik etmek ve Çin'i altından kalkılmıyacak tazminatlardan kurtarmak için Hay'ın bütün gayret ve maharetiyle çalışması lâzım geldi. Ekim ayında Büyük Britanya ve Almanya açık kapı politikasına ve Çin'in istiklâlinin muhafazası siyasetine bağlı olduklarını bir kere daha bildirdiler; diğer devletler de biraz sonra onları takip etti.

Bu sıralarda 1900 Cumhurreisi seçimleri, McKinley idaresi ve bilhassa bu idarenin haricî siyaseti hakkında hüküm vermek için Amerika halkının eline fırsat vermişti. Philadelphia'da toplanan Cumhuriyetçiler İspanya ile olan harbin muvaffakiyetli neticesi, refahın avdeti ve «Açık kapı» siyaseti sayesinde yeni pazarlar elde edilmesi hususundaki gayretlerden sitayişle bahsettiler. Artık McKinley'in cumhurreisliğine, Theodore Roosevelt'in de muavinliğe seçileceği muhakkak bulunuyordu. Halbuki Cumhurreisinin bu zaferinden müstefid olmağa ömrü kifayet etmedi. 1901 Eylûlünde Buffalo'da bir sergiyi gezerken bir kaatil tarafından vurularak öldürüldü. McKinley'in ölümü Theodore Roosevelt'i Cumhurreisliği sandalyesine getirmiş oldu.

Gerek dahilî işlerde, gerek beynelmilel meselelerde, Roosevelt'in işe başlaması Amerika siyaset hayatının yeni bir devresine rastlamıştır. Asrın sonunda Amerika üç nesillik bir terakkiye iftiharla bakabiliyordu. Amerika kıt'ası kalabalıklaşmış ve hudut ortadan kalkmıştı. Her taraftan tehlikelere maruz, küçük ve çabalamakta olan bir cumhuriyetten, Amerika artık bir dünya kuvvetine inkılâp etmişti. Bu devletin siyasî temelleri dahilî ve haricî harplerin tebeddülâtına, refah ve buhran dalgalarına dayanabilmişti. Ziraat ve sanayide büyük adımlar atılmıştı. Para-

sız umumi maarif ideali elde edilmiş bulunuyordu. Basın hürriyeti ideali muhafaza olunuyordu. Din hürriyeti mukaddes tutuluyordu. Bununla beraber, düşünceli Amerika'lılar, içtimaî, iktisadî ve siyasî vaziyetten pek endişesiz değillerdi. Çünkü, büyük ticaret işleri şimdi eskisinden ziyade kök salmıştı. Ekseri mahallî hükûmetler ve belediye idareleri ahlâkan düşkün siyaset adamlarının elinde bulunuyordu. Materyalizm ruhu cemiyetin her şubesine sirayet etmekte idi.

Bu fenalıklara karşı, 1890 dan Birinci Dünya Harbine kadar Amerikan siyasetine ve düşüncesine kendine mahsus karakteri veren büyük itirazlar yükselmişti. Sınaî inkılâbın ilk günlerinden beri çiftçiler şehirlere ve yükselen büyük sanayicilere karşı mücadele etmekte idiler. 1850 den itibaren islâhatçılar tatbik edilmekte olan patron sistemine karşı ağır tenkitlerde bulunmuşlardı. Bu sisteme göre muvaffakiyet kazanan siyaset adamları hükûmet memuriyetlerini kendi mensupları arasında dağıtıyorlardı. Otuz senelik bir mücadeleden sonra, ıslâhatçılar 1883 de Pendleton Hükûmet Memurluğu Kanununu kabul ettirmeye muvaffak oldular. Bu kanun hükûmet memuriyetlerinde liyakat esasını vaz'etmek suretiyle siyasî ıslâhatın mübeşşiri oldu. Sanayi işçileri de adaletsizlik hakkında itirazlarda bulunmuşlardı. Bunlar, haklarını korumak için evvelâ, Knights of Labor adı altında bir cemiyet teşkil etmişlerdi. 1865 de kurulan bu cemiyetin aza adedi fevkalâde artarak 1880 senelerinde 700,000 i bulmuştu. Bu teşkilât inhitata uğramış, fakat sonradan işçi birliklerinden müteşekkil, kuvvetli Amerikan İş Federasyonu tarafından istihfaf olunmuştu. 1900 senesinde işçiler hiç bir politikacının küçümseyemiyeceği bir kuvvet haline gelmiş bulunuyordu.

Bu devrin meşhur adamlarından her biri, gerek politikada, gerek felsefe ve edebiyatta, şöhretini kısmen ıslâhat cereyanile alâkası dolayısiyle yapmıştır. Günün kahramanları hep zamanın ihtiyaçlarını anlatan ıslâhatçılardı. On sekizinci asırdan kalma ziraî bir cumhuriyetin prensip ve âdetlerinin yirminci asrın medenî bir devletine kifayet etmeyeceği anlaşılmıştı. Sanayi devrinde Amerika'da vukua gelen karışıklıklar, cemiyetin gittikçe fazlalaşan karşılıklı ihtiyaçlarından ve şahsî mesuliyetin dağılmasına sebep olan büyük Şirketlerin doğması yüzünden ileri geliyordu. Bir kısım muharrirler bu vaziyet düzeltmek için gayret sarfediyorlardı. Gazeteler ve halk tarafından tutulan mecmualar bu işe önayak olmuşlardı; roman muharrirleri de bu tezi müdafaa ediyorlardı. Daha sonra Birleşik Devletlerin yeni Cumhurreisi de dahil, ideal sahibi politikacılar bu cereyana pratik bir veçhe vermişlerdi. En büyük ıslâhat faaliyeti devresi 1902 den 1908 e kadar devam etmiştir. Bundan senelerce evvel, 1873 de Mark Twain, *The Gilded Age* adlı kitabında, Amerikan cemiyetini dikkatli bir incelemeye tabi tutmuştu. *Mc Clure's Everybody's*, ve *Collier's* mecmualarında, trust'ler, malî işler, gayri sıhhî gıda meseleleri ve demiryolları hakkında şiddetli ma-

kaleler çıkıyordu. Upton Sinclair mücadele vasıtası olarak romanı ele almış ve Chicago et konserve fabrikalarının gayri sıhhî şartlarını açığa vuran ve memleketin et ihtiyacını pençesinde bulunduran sığır trust'lerini teşhir eden *The Jungle* adlı bir kitap neşretmişti. Theodore Dreiser's'in *The Financier* ve *The Titan* adlı eserleri büyük ticaretin dalaverelerini anlatıyordu. Frank Norris'in *The Pit* ismindeki eseri çiftçilerin itirazlarına tercüman oluyordu. Lincoln Steffens'in *The Shame of the Cities* adlı kitabı siyasî kötülükleri açığa vuruyordu. Bu «açıklama edebiyatı» nın halkı harekete sevketmekte büyük tesiri olmuştur.

Pervasız muharrirlerin ve gittikçe uyanan halkın zoriyle siyaset adamları pratik tedbirler almağa mecbur kalmışlardı. Bir çok devletler halkın oturduğu ve çalıştığı yerlerdeki şartları düzeltmeğe matuf kanunlar yapmağa başlamışlardı. Filhakika, yirminci asrın ilk on beş senesinde çıkarılan sosyal kanunların adedi Amerika tarihinin başlangıcından beri çıkan kanunların adedinden fazla idi. Çocuk işçiler kanunları ıslâh edilmiş, yenileri kabul edilmiş, yaş haddi yükseltilmiş, saatler azaltılmış, gece çalışmaları menolunmuş ve mektebe devam mecburî kılınmıştı. Ayni zamanda büyük şehirlerden çoğu ile devletlerin yarısından fazlası resmî işlerde, günde sekiz saatlik mesai usulünü tesis etmişti. Tehlikeli işlerde de iş günü kanunla nizam altına alınmıştı. İş esnasında sakatlanan işçilerin vaziyetinden iş verenleri hukuken mes'ul tutan iş tazminatı kanunları da ehemmiyet itibariyle bunlardan aşağı kalmıyordu. Mirası, gelirleri ve şirketlerin kazanç veya temettülerini vergiye tâbi tutmak suretiyle, hükûmetin yükünü, ödeyebilme kabiliyeti en fazla olanlar üzerine tahmil etme gayesini güden, yeni varidat kanunları da kabul olunmuştu.

Bu hareketler şayanı takdir olmakla beraber, ıslâhatçıların halledilmesini istedikleri bütün meselelerin millî bir mikyasta olmadıkça halledilemeyeceği aşikârdı. Bu vaziyet, ıslâhatla şiddetle alâkadar bulunan Cumhurreisi Theodore Roosevelt tarafından açıkça görülmüştü. Roosevelt ayni zamanda realist bir siyaset adamı, kuvvetli bir vatanperver ve sadık bir Cumhuriyetçi idi. Thomas Jefferson'dan sonra Cumhurreislerinin en geniş kültürlüsü idi. Çiftçilik ve ayni zamanda devlet valiliği yapmıştı. Avcılık yapmış, kitap yazmış, New York Devleti meclisinde mebuslukta bulunmuş, New York şehri polisini idare etmiş, donanmayı sevk ve idare etmiş ve Cuba harbinde bulunmuştu. Çok okuduğu cihetle, her mesele hakkında bilgisi vardı. Andrew Jackson gibi, halkın emniyetini kazanmak hususunda dehası vardı. Bir sene içinde, Amerikada vukua gelmekte olan büyük tahavvülâtı anladığını göstermişti. Halka karşı dürüst muamele etmeye azmetmişti.

Antitrust kanunlarının tatbikatında, Roosevelt hükûmet murakabesinin arttırılması siyasetini kullanmıştır. Bu muraka-

benin demiryolları üzerine teşmili Roosevelt idaresinin mühim muvaffakiyetlerindendir. Roosevelt, demiryolları murakabesi için «hayatî mesele» sözünü kullanmış ve bu hususta iki mühim kanun kabul olunmuştu. 1903 tarihli Elkins Kanunu, neşir ve ilân edilen nakliye ücretlerini kanunî hadler olarak kabul etmiş ve ıskonto hususunda nakliyecilerle demiryolları idaresini ayni şekilde mes'ul tutmuştur. Bu kanuna dayanarak, hükûmet yanlış hareket eden şirketleri mahkemeye sevketmiş ve aleyhlerine hüküm almıştı. Bundan sonra da Parlâmento Kabineye dahil yeni bir Ticaret ve İş Nezareti ihdas etmişti. Bu Nezaretin dairelerinden biri büyük ticaret şirketlerinin işlerini kontrol ve murakabe etmek vazifesiyle mükellef bulunuyordu. Meselâ 1907 senesinde Amerikan Şeker Tasfiye Kumpanyasının ithalât resimleri üzerinden hükûmeti büyük ölçüde dolandırdığı meydana çıkmıştı. Yapılan muhakeme sonunda 4,000,000 dolar tahsil olunmuş ve kumpanyanın bir çok memurları mahkûm edilmişti. Ayni senede, Standard Oil Company of Indiana, Chicago ve Alton demiryolları vasıtasiyle yaptığı nakliyattan gizli ıskontalar elde ettiği anlaşılarak mahkemeye sevk olunmuştu. 1462 adet müstakil hâdise dolayısiyle hükmolunan *29,240,000* dolarlık para cezası, o zamanın hissiyatını açıklamaktadır.

Daha 1904 de Roosevelt, Cumhuriyetçilerin mâbudu olmuştu. Şayanı dikkat şahsiyeti ve trust'leri dağıtma hususundaki faaliyeti halkı kendisine bend etmişti. Terakkiperver Demokratlar da kendi partileri namzedinden ziyade Roosevelt'e temayül gösteriyorlardı. Memleketin büyük refahı da, 1904 seçimlerinde Cumhuriyetçilere zafer sağlayan âmillerden biri idi. Bu kahir zaferden cesaretlenen Cumhurreisi, ıslâhatı daha ileri götürmek hususunda yeni bir azimle vazifesi başına dönmüş bulunuyordu. İlk senelik nutkunda demiryollarının kökünden ıslâh edilmesini talep etmiş ve Haziran 1906 da Hepburn Kanunu kabul olunmuştu. Bu kanun Devletlerarası Ticaret Komisyonuna tarifeleri tanzim hususunda hakikî salâhiyet bahşediyor, komisyonun murakabe sahasını genişletiyor ve demiryollarını, vapur hatları ve maden kömürü kumpanyalarındaki alâkalarını kesmeğe mecbur ediyordu. Roosevelt idaresinin sonunda, tenzilât meselesi hemen hemen ortadan kalkmış ve demiryollarının âmme kontrolunda bulunması prensibi kabul olunmuştu.

Parlâmentonun yaptığı diğer kanunlar federal murakabe prensibini daha genişletti. Islâhatçıların yaptıkları mücadele üzerine çıkarılan, 1906 tarihli Temiz Gıda Kanunu, hazır ilâç ve yiyeceklerde sıhhate muzir kimyevî maddelerin kullanılmasını yasak ediyordu. Bu kanun biraz sonra, Devletlerarası ticarette bulunan bütün et şirketlerinin federal murakabeye tâbi tutulmalarını mecburî kılan bir kanunla takviye edildi.

Roosevelt idaresinin en mühim muvaffakiyetlerinden biri de hiç şüphesiz, memleketin tabiî menabiini korumak işi idi. Ham

maddelerin istismarının ve ziyanının önüne geçilmek lâzımdı. Kıymetsiz addolunan geniş arazi parçalarını bir az ihtimam ile kullanılmağa elverişli bir hale getirmek mümkündü. 1901 de Roosevelt, Parlâmentoda verdiği ilk nutkunda orman ve su meselelerini «Birleşik Devletlerin belki de en hayatî meseleleri» addettiğini belirtmişti. Bu nutkunda ormanların muhafazası, toprağı ziraate elverişli hale koyma ve sulama işlerine ait geniş ve şümullü bir program yapılmasını talep etmişti. Kerestelik olmak üzere, seleflerinin ayırmış olduğu 47,000,000 dönümlük araziyi, Roosevelt 148,000,000 a çıkarmış ve orman yangınlarının önüne geçmek ve ağaçsız kalan yerleri tekrar ağaçlandırmak hususunda sistemli bir gayret göstermiştir. 1907 de nehirlerin, toprağın, arazinin, su kuvveti inkişafının ve su nakliyatının birbirlerile olan münasebetlerini tetkik etmek üzere, Dahilî Su Yolları Komisyonunu meydana getirdi. Bu komisyonun teklif ve tavsiyeleri üzerine Millî Muhafaza Kongresi plânı hazırlandı. Ayni sene içinde, Roosevelt bu kongreyi toplayarak buraya bütün devlet valilerini, kabine âzâları ile siyaset, ilim ve maarif sahasında şöhret sahibi kimseleri dâvet etti. Bu kongre, milletin dikkatini millî serveti muhafaza hususuna çekmiş oldu. Kongrenin neşir ve ilân ettiği beyannamede yalnız ormanların korunması prensipleri değil, ayni zamanda suların ve madenlerin hüsnü muhafazası, toprağın aşınması ve sulama meseleleri de ehemmiyetle belirtiliyordu. Teklif ve tavsiyelere, hususî arazide odun kesme işlerinin tanzimi, seyrüsefere müsait nehirlerin ıslâhı, ve nehir sedlerinin muhafazası da dahil bulunuyordu. Bunun neticesinde bir çok devletler muhafaza komisyonları kurmuşlar ve 1909 da bu hususta halkı geniş surette tenvir etmek maksadiyle, Millî Serveti Muhafaza Cemiyeti meydana getirilmişti. 1902 de kabul olunan, Toprağı Ziraate Elverişli Hale Koyma Kanunu, büyük baraj ve su bendlerinin inşasına mezuniyet veriyordu. Bu sayede, çok geçmeden, geniş kıraç sahalar yeşil ve münbit bir hale getirilmişti.

1908 Cumhurreisliği seçim mücadelesi yaklaştığı sıralarda, Roosevelt herkes tarafından sevilmekte idi. Buna rağmen hiç bir cumhurreisinin iki devreden fazla bu makamı işgal etmemesi hususundaki an'aneye karşı gelmeye razı olamıyordu. Bu itibarla, William Howard Taft'ı destekledi ve bu zat da cumhurreisi seçildi. Rooseveltin programını devam ettirmek isteyen Taft, bir çok ileri adımlar attı. Trust'ları takibe devam etti. Devletlerarası Ticaret Komisyonunu kuvvetlendirdi. Bir posta tasarruf bankası ile paket postası sistemini meydana getirdi, devlet memuriyeti kadrosunu genişletti ve Federal Anayasaya iki ekin ilâvesini destekledi. 1913 de kabul olunan Onyedinci Ek, Senato âzâlarının, Devlet Teşrii Meclisleri tarafından seçilmesi usulünü kaldırıyor ve bunların doğrudan doğruya halk tarafından intihabı prensipini vaz'eyliyordu. Fakat bu başarıları, himaye usullerini havi bir gümrük tarifesini kabul ederek liberal efkârı hiddetlendirmesi, Arizona devletinin, liberal temayüllü anayasası dolayısiyle, Bir-

liğe girmesine mümanaat etmesi ve partisinin koyu muhafazakârlar bölümüne gittikçe fazla istinat etmesi yüzünden hiçe inmişti.

1910 senesinde, Taft'ın partisi ikiye bölünmüş bulunduğundan demokratlar kahir bir ekseriyetle Parlâmentoda iktidarı ellerine aldılar. İki sene sonra cumhurreisi intihabında, New Jersey valisi Woodrow Wilson Cumhuriyetçilerin namzedi Taft'a karşı mücadeleye girişti. Cumhuriyet Partisi Kongresi Roosevelt'in namzetliğini reddetmişti. Roosevelt de Terakkiperverler adı altında üçüncü bir parti kurdu ve partinin namzedi olarak cumhurreisi seçimlerine katıldı. Wilson, bir hayli canlı olan bu mücadelede her iki rakibini de mağlup etti. Wilson'un seçilmesi liberalizm için bir zaferdi, çünkü Demokratları kökünden islâh etmek yoluna götürmeye azmetmişti. Wilson'un liderliği altında yeni Parlâmento, ehemmiyet ve şümûl bakımından Amerikan tarihinin en şöhretli teşrii programlarından birini tatbika koyuldu. Bu Parlâmentonun birinci vazifesi, gümrük tarifesini ıslâh etmek idi. Wılson: «Gümrük vergileri değişmelidir. İmtiyaza en ufak bir benzerliği olan herşeyi ortadan kaldırmalıyız.» demişti. 3 Ekim 1913 de imzalanan Underwood Gümrük Kanunu mühim ham maddelerle, yiyecek maddelerinin, pamuklu ve yünlü eşyanın, demir ve çelikten mamul sair malların gümrük hadlerinde esaslı indirmeler yapmış ve yüzden fazla eşya üzerinden gümrük resmini kaldırmıştı. Kanun bir çok himayekâr usulleri muhafaza etmekle beraber hayat şartlarını ucuzlatmak için atılan hakikî bir adım olmuştu.

Demokrat Partinin programındaki ikinci mesele de, banka ve para sisteminin yeniden teşkilâtlandırılması idi. Memleket senelerdenberi kredi ve paranın istikrarsızlığından zarar görmüştü. Alelacele kabul olunan kanunlar millî bankaların muvakkat para çıkarmasına müsaade eylemişti. Bankacılık sisteminin kökünden tanzimi lâzım geliyordu. Wilson: «Murakabe, hususî değil, umumî olmalı, devletin elinde bulundurulmalı, öyle ki, bankalar ferdî teşebbüsün efendileri değil hâdimi haline gelmelidir.» demiştir. 23 Aralık 1913 tarihli Federal Reserve Kanunu bu isteklere cevap veriyordu. Mevcut bankaların yeni teşkilâta uymalarını mecburî tutuyordu. Memleket on iki mıntıkaya bölünmüş ve her mıntıkada bir Federal Reserve bankası açılmıştı. Bu bankalar, bu sisteme dahil olan bankaların ihtiyat nakid paralarını muhafaza etmekle mükellefti. Federal bankaların birinci vazifesi, bankalar için bankacılık yapmaktı. Bu suretle toplanan paraların muvakkaten darlığa düşen mahallî bankalara yardım edilmek için kullanılması mümkün olabilirdi. İkinci gayeye — para miktarının daha seyyal bir hale getirilmesi — ulaşmak için, ticarî talepleri karşılamak maksadiyle federal banknot çıkarılması hakkında hükümler vaz'olundu. Bu plân nihaî olarak, Federal Reserve Board denilen bir heyet tarafından kontrol edilecekti.

Bundan sonraki mühim iş trust'lerin nizam altına alınması idi. Tecrübe, bunun için Devletlerarası Ticaret Komisyonunun demiryolları üzerindeki murakabesine benzer bir usulün kabulü lâzımgeldiğini gösteriyordu. Böylece, şirketlerde yapılan yolsuzlukların tetkiki vazifesi bir Federal Ticaret Komisyonuna verildi. Bu komisyon Devletlerarası ticarette, ticaret şirketleri tarafından kullanılan «gayri kanunî rekabet usulleri» nin men'ine salâhiyetli bulunuyordu. Clayton Antitrust Kanunu adlı ikinci kanun da şirketlerin şimdiye kadar takibattan masun kalan bazı hareketlerini men'ediyordu. Bunlar arasında, iki şirketi bir müdürün idare etmesi, alıcılar arasında fiyat bakımından fark gözetme ve bir şirketin ayni işi yapan diğer bir şirketin hisse senedlerine sahip olması meseleleri bulunuyordu.

İşçiler ve çiftçiler de unutulmuş değildi. Federal Ziraî Kredi Kanunu çiftçilerin az faizle kredi temin etmelerini sağlamıştı. Clayton Kanununun bir hükmü, iş ihtilâflarında mahkemeye müracaat ederek ilâm almak usulünü tamamen ilga eyliyordu. 1915 tarihli Denizciler Kanunu denizlerde, göl ve nehirlerde işleyen gemilerde çalışan adamların yaşama ve çalışma şartlarının ıslâhı için hükümler vaz'ediyordu. 1916 tarihli Federal İşçi Tazminatı Kanunu, vazife sırasında sakatlanan hükûmet memurlarına tazminat verilmesine mezuniyet veriyordu. Ayni sene çıkan Adamson Kanunu demiryolları işçileri için günde sekiz saatlik mesai tesbit etmiş bulunuyordu.

Bu ıslâhat, halkın bu husustaki temayülünü gösteriyordu. Bu temayül de Cumhurreisi Wilson tarafından temsil olunuyordu. Amerika cumhurreisliği tarihinde dikkate şayan bir kimse olmakla beraber, Wilson rekabet politikasının sarp sahalarında muvaffakiyet için elzem olan kuvvetli vasıflardan mahrumdu. Wilson, esas itibariyle bir ilim adamı ve siyasî filozoftu. Wilson, dünyayı, tamamiyle bitaraf olarak, vak'aların derinliklerine nüfuz edip bunlardan esaslar çıkarmağa alışmış bir ilim adamı göziyle, müşahede ediyordu. Halk, kendisini, şahsen sevmekten ziyade bitaraf ve derin zekâsına itimatları yüzünden tutuyordu. Fakat yakınları kendisine şiddetle merbut idiler. Bunlara rağmen, Wilson'un tarihteki mevkii, ilmî veya sosyal reformlara bağlılığından değil, kendisini harp devresi cumhurreisi ve Birinci Dünya Harbini takibeden huzursuz sulhun bânisi yapan talihin garip cilvesi dolayısiyle ölçülmektedir. Wilson'un Cumhurreisliğinin ikinci devresinde vukua gelen büyük hareketler, başlıca bir dünya devletinin tam mes'uliyet ve tehlikelerile ilk defa karşılaşan Amerikan milletinin üzerinde de ayni şekilde derin ve esaslı değişiklikler meydana getirmesi mukadderdi.

VII.

Modern Dünyada Amerika

«Üzerinde daha iyi bir dünya kurabileceğimiz sağlam bir bünye»

HARRY S. TRUMAN, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANAYASASININ İMZALANMASI SIRASINDA, 25 Haziran, 1945.

914 senesi yazında Avrupada harbin patlaması Amerika halkı üzerinde dehşetli bir tesir icra etti. Bu asrın başlangıcından itibaren Birleşik Devletler hakikaten bir dünya devleti haline girmişti. Fakat bu devletin alâkası, ötedenberi Avrupayı felâkete sürükliyen âmillerden ziyade, dahilî meseleler üzerinde temerküz etmişti. Başlangıçta harp, Amerika hayatının her günkü endişelerinden uzakta görünüyordu. Fakat İngilizlerin Amerika ticaretine müdahaleleri ve Almanların Amerika sanayiine karşı yapmak istedikleri suikastlar gibi sonradan meydana gelen hâdiseler bu mücadeleye daha mücerred bir veçhe vermiş bulunuyordu. Almanların denizaltı muharebesindeki pervasız hareketleri, Amerikanın ilerideki politikasının tayininde mühim rol oynamıştır. 1915 senesi Şubatında Almanya, Britanya Adaları kara sularında bulunan her ticaret gemisini batıracağım ilân etmişti. Bunun üzerine Cumhurreisi Wilson, bu karar Amerikan gemilerinin kaybına veya Amerika vatandaşlarının hayatının ziyaına sebep olduğu takdirde Birleşik Devletlerin, Almanyadan hesap soracağını bildirdi. Üç ay sonra, *Lusitania* adlı bir İngiliz transatlantiği batırılmış ve 128 Amerika vatandaşı da dahil olmak üzere, 1200 kişi ölmüştü. Bunun üzerine Birleşik Devletlerde öyle bir galeyan husule gelmişti ki, şayed Beyaz Evde sulha daha az bağlı bir kimse bulunsaydı derhal harp ilân edilmiş olacaktı.

1916 da tekrar Cumhurreisliğine namzetliğini koyan Wilson, kısmen memleketi harpten uzak tutmuş olması dolayısiyle, yeniden muvaffak olmuştu. 1917 senesinin başlangıcında Al-

manlar, İngiltereyi altı ay içinde aç bırakmak ümidiyle, denizaltı harbine hız vereceklerini ilân etmişlerdi. Bir kaç hafta zarfında beş Amerikan gemisi batırılmış ve bunun üzerine Wilson Parlâmento huzuruna çıkarak harp halinin ilân edilmesini talep eylemişti. Wilson, dünyada âkisler yapan bir cümleyi kullanarak: «Dünya, demokrasi için emin bir yer haline getirilmelidir.» demişti.

Amerika hükûmeti derhal yalnız askerî imkân ve vasıtalarını değil, fakat sanayiini, işçilik ve ziraatini de seferber hale koymuştu. Az zaman içinde muazzam bir çok konvoy'lar Amerika limanlarından harekete başlamış ve 1918 Ekiminde Fransada'ki Amerika ordusunun mevcudu 1,750,000 i bulmuştu.

15 Temmuz 1918 de, Almanlar Paris yolunu açmak maksadiyle Rheims'in her iki tarafında, uzun zamanlardan beri beklenen son taarruzlarına başlamışlardı. İlk anlarda muvaffakiyet kazanarak Marne nehrini geçmişlerdi. Burada müttefik ordulara rastlamışlar ve Amerikan Generali John J. Pershing'in sözlerile: «harbin istikameti müttefikler lehine dönmüştü.» Eylûlde vaki olan bir müttefik taarruzunda, Saint-Mihiel çıkıntısı temizlenmiş ve 16,000 esir alınmıştı. Ekim ayında bir milyonu geçen Amerikan ordusu, Hindenburg hattını yaran Meuse-Argonne taarruzunda büyük bir rol oynamıştır.

Bu sırada, Wilson demokrasilerin harp gayelerini açık bir tarzda ifade etmek suretiyle, zaferin temini için silâhlı kuvvetler ayarında iş görüyordu. Başlangıçtan beri, harbin Alman milletine karşı değil, fakat Almanların otokrat hükümetlerine karşı olduğunu ısrarla söylüyordu. Ocak 1918 de, Parlamentoda verdiği bir nutukta, âdil bir sulhun esaslarını ihtiva eden meşhur On Dört Noktasını ilân eylemişti. Bu esaslar içinde devletlerarası gizli anlaşmaların ilgası, denizlerin serbestisinin garanti altına alınması, devletler arasında iktisadî mânialarım kaldırılması, silâhların azaltılması ve koloni halkının menfaatleri nazarı itibara alınmak suretiyle koloniler üzerindeki hakların tanzimi noktaları mevcut bulunuyordu. Daha esaslı ve kat'î noktalar arasında, Avrupa milletlerinin kendi kendilerini idare ve iktisadî noktadan gelişme hakları bulunuyordu. Wilson, Sulh Takımın temel taşı olarak On dördüncü noktayı alıkoymuştu — «küçük ve büyük bütün devletlere, siyasî istiklâl ve arazi tamamiyeti hususunda, karşılıklı garanti bahşeden» bir milletler cemiyetinin kurulması.

1918 yazında, Almanya'nın orduları püskürtülmüş, mâneviyatı kırılmıştı. Amerikan askerleri ise, gittikçe büyük miktarda Avrupa'ya gelmekte idiler. Almanya hükûmeti Wilson'a müracaat ederek On Dört Nokta esası üzerinde müzakere yapılmasını istedi. Bu talebin askerî mahfillerden değil de halkın mümessillerinden geldiğine kani olduktan sonra, Cumhurreisi müttefikle-

ri ile müzakerede bulundu ve bunlar da Alman talebini kabul ettiler. Bu esas dahilinde 11 Kasım'da bir mütareke akdolundu.

Harp esnasında Amerika Cumhurreisi dünya namına konuşmuş bulunuyordu. Mücadelenin sonunda ise, artık değil dünya namına, kendi vatandaşlarının ekseriyeti namına bile söz söyliyecek durumda değildi. Harbin yorgunluğu, Avrupa hakkındaki şüphelerin yenilenmesi, hayal sukutu ve partiler arasındaki gerginlik, Birleşik Devletleri kaplamış bulunuyordu. Wilson'un siyasi muarızlarının tahrikâtı neticesinde, 1918 Kasım ayında Parlâmentonun her iki bölümüne de Cumhuriyetçi ekseriyet seçilmiş bulunuyordu. Bundan yılmıyan Cumhurreisi, dikkatini yakında Pariste açılacak olan sulh konferansına çevirmişti. Şimdiye kadar hiç bir defa bozulmamış olan bir an'ane hilâfına, bu konferansa bizzat iştirak etmeğe karar verdi. Bu hareketi ile Cumhurreisinin vatan topraklarını aslâ terketmemesi lüzumuna kani olan bir çok Amerikalıları gücendirdi. Bundan maada Wilson, yanlış düşünce ile, mühim bir Cumhuriyetçi şahsiyeti de sulh komisyonuna âzâ tâyin etmemişti.

Cumhurreisi Versay Muahedesinin ve bununla yakından alâkalı bulunan Milletler Cemiyetinin tasdikini müzakere etmek üzere Parlamentoyu hususî bir içtimaa dâvet eyledi. Fakat Paris'ten Washington'a döndüğü zaman, bu hususta hararetli müzakerelerin yapılmakta olduğunu ve tasdikin vukua geleceğine dair pek az ümit bulunduğunu gördü. Muhalefet, muhtelif unsurlardan müteşekkildi — Wilson'a şahsen düşman olanlar, siyasî parti ayrılıkları, Versay Muahedesinin çok şiddetli olduğunu zannedenlerin küskünlüğü, muahedenin fazla mutedil olduğunu zannedenlerin hoşnutsuzluğu, ve Birleşik Devletlerin bundan böyle Avrupa mücadelelerinden kaçınması lâzım geldiğine dair umumî efkâr.

Wilson, Milletler Cemiyeti dâvası üzerinde doğrudan doğruya halka hitap etmek üzere memlekette bir seyahat yapmağa karar verdi. Fakat, mükemmel ve ikna edici bir surette konuşmasına rağmen, mühim bir netice elde edemedi. 25 Eylûlde Colorado'da Pueblo şehrinde nutuk vermişti. Cumhurreisinin treni Şarka doğru yol aldığı sırada, Wilson bir kriz geçirdi. Bu krizden kurtulamadığı gibi, artık bir dünya teşkilâtı hakkındaki ümitleri de suya düşmüş bulunuyordu. Mart 1920 de, Senato nihaî bir kararla Versay Muahedesini ve Milletler Cemiyeti Anayasasını reddeyledi. Bu suretle Birleşik Devletler bundan sonra senelerce bir infirad politikasına bağlı kalmış oldu.

Dahilde iki dava — alkollu içkilerin men'i ve kadınlara rey hakkı tanınması — umumun dikkatini çekmekte idi. Birleşik Devletler harbe girdiği zamana kadar, otuz iki devlet, bilhassa dinî gruplar tarafından yapılan devamlı mücadele sonunda, müskirat alım satımını meneylemiş bulunuyorlardı. Harp şartları müskiratın men'i meselesine millî bir mahiyet vermek için iyi

bir fırsat idi. Hububat ve kömür tasarrufu maksadiyle, Parlamento, Ağustos 1917 de gıda maddelerinin alkollü içki haline konulmasını menetmiş ve bu suretle müsekkir içkilerin imâl, nakil ve satışını meneden Anayasanın On Sekizinci Ekine yol açmış bulunuyordu. Bu ek kırk altı devlet tarafından — kanunen lâzımgelen miktardan on fazla — hararetle kabul edilmişti. Fakat buna rağmen, müskiratın men'i kuvveden fiile çıkar çıkmaz bütün memlekette buna karşı bir muhalefet doğdu. Yeni kanunu hiçe saymaktan ileri gelen kanunsuz hareketler, Amerikan tarihinde o zamana kadar görülmemiş bir devir açmış oldu. 1932 senesinde müskiratın men'inin vücuda getirdiği kötü sosyal neticeler o kadar barizdi ki, Cumhuriyetçi safları arasındaki içki aleyhtarları bile bu ekin tâdiline taraftardılar; Demokratlar ise tamamen kaldırılmasını istiyorlardı. 1932'deki Demokrat zaferinden sonra, Parlamento Yirmi Birinci Eki kabul ederek müskiratı meneden kanunu kaldırdı. Bir sene zarfında bu Ek devletlerin dörtte üçü tarafından tasdik edilmek suretiyle kanunlaştı.

Kadınlara rey hakkı verilmesi, senelerden beri ileri feministleri meşgul eden bir dâva idi. Bu dâva Cumhurreisi Wilson'un şahsında samimî bir taraftar bulmuştu. Başlangıçta Wilson, kadınlara rey hakkının devletlerce tanınması lâzım geldiğine kani bulunuyordu. Harp başladıktan sonra ise, bu hususta Federal Anayasada tadilât vücuda getirmek fikrini müdafaaya başladı. Bunu sadece bir adalet meselesi olarak değil, fakat bütün vatandaşların rey hakkına sahip olmasının Amerikan demokrasisinin icaplarından olarak telâkki ediyordu. Parlamento, Haziran 1919 da On Dokuzuncu Eki devletlere arz etmişti. 1920 senesinde bu tadilât, zamanında tasdik edilerek millî seçimlere kadınların da iştiraki temin olundu.

1920 seçimleri yaklaştığı sıralarda artık millet idarenin değişmesini şiddetle arzu ediyordu. Bu suretle Cumhuriyetçi Partî namzedi Warren G. Harding Cumhurreisi seçildi. Harding'in ve halefleri Calvin Coolidge ve Herbert Hoover'in dış politikaları — 1921'den 1933'e kadar — memleketi teori itibariyle infirada sevketti. Bununla beraber Birleşik Devletler bizzarure birçok milletlerarası meselelerin müzakeresine iştirak etmişti. Bu müzakereler meyanında harp borçları ve tazminatı, silâhsızlanma ve uzak şarkta Japon tecavüzü meseleleri mevcut idi. İşte bu suretle an'anevî infirad mefhumuna bağlı olmakla beraber, tatbikatta Birleşik Devletler dünya işlerinde gittikçe ehemmiyet kesbeden bir rol oynuyordu.

Hakikat halde de, Birleşik Devletler dünyanın diğer taraflarında vukua gelen hâdiselerden uzak kalamazdı. Cumhurreisi Harding, 1921 senesinde Washington'da dokuz devletin murahhaslarından müteşekkil bir konferans topladı. Bu konferans deniz silâhlarını ehemmiyetli surette azaltan bir anlaşma meydana getirdi. Harding'in halefi Calvin Coolidge'in cumhurreisliği za-

manında (Harding 1923'de cumhurreisliği devresi sona ermeden vefat etmişti.) altmış millet Paris Muahedesini desteklemeyi kabul etmişler ve bu suretle harbin millî politikaya âlet edilemiyeceğini karar altına almışlardı. 1914 den 1918 e kadar devam eden harp esnasında, Birleşik devletler borçlu bir memleketten alacaklı bir memleket haline inkılâp etmişti. Harp esnasında yardım ettiği devletlerden on milyar dolardan fazla alacağı mevcut bulunuyordu. 1920 senelerinde, Birleşik Devletlerde, bu harp borçlarının ve tazminatın ödenmesini kolaylaştırmak maksadiyle, iki plân meydana getirilmişti. Bunlardan biri Charles Dawes diğeri ise Owen D. Young'un plânı idi.

Birleşik Devletlerin uzak şarktaki alâkası, asrın başlangıcında Filipin'lerin ele geçirilmesi ve Çin'de «açık kapı» siyasetinin tesis edilmesi ile başlamıştı. Bu politikaya 1915 senesinde Japon hükûmetinin tecavüzkâr bir takım hareketlerde bulunmasına kadar riayet edilmişti. Bu hareketler Birleşik Devletler tarafından zaman zaman protestoya maruz kalmıştı. 1917 senesinde Amerika'ya gelen bir Japon heyetiyle yapılan müzakereler sonunda, açık kapı prensibi teyid olundu. Her iki devlet Çin'in istiklâlini ve arazi tamamiyetini taahhüd eylediler. Fakat Japonyayı bu taahhüdüne sadık kılmak hususundaki teşebbüsler akamete uğradı. Japonya, 1921 Washington konferansına iştirak ederek, Çin'in haklarını korumağı ve hükümranlığını tanımayı taahhüd etmiş bulunmasına rağmen, bundan biraz sonra Mançurya'ya taarruza başlamıştı. Birleşik Devletler bu hareketi de protesto etti, fakat o zamanki efkârı umumiye bu hususta protestodan ileriye gidilmesine müsaid değildi. Birleşik Devletlerin Uzak Şarktan o zamanlarda başlayan çekilme hareketi, 1934 de Filipin İstiklâl Kanunu ile daha ehemmiyet kesbetmişti. Bu kanunla Filipinler, on senelik ihzarî bir müddetten sonra tam istiklâline kavuşacaktı.

Dahilî ekonomik politikada Warren Harding, Calvin Coolidge ve Herbert Hoover'in Cumhuriyetçi idaresi muhafazakârlık felsefesini tatbik etmişlerdi. Bu siyaset, 1920, 1924 ve 1928 seçimlerinde Amerika halkının ekseriyeti tarafından tasvip olunmuştu. Harpten evvelki hayat şartlarına avdeti kendine şiar edinen Harding idaresi, ticaretin inkişafını teşvik yolunda gayret sarfediyordu. Ağır vergilerin ticarî teşebbüsleri baltaladığına kani olan hükûmet, 1921 ile 1928 arasında vergileri birbiri ardına azalttı. Buna mukabil gümrük resimlerini yükseltti. Parlâmento dahilî sanayii himaye usullerini fazlalaştırmağa koyuldu. Gümrük resimlerinin hadlerini şimdiye kadar görülmemiş derecede yükselten 1922 tarihli Fordney-McCumber Kanunu, ekonomik sahada çok kötü neticeler tevlid etti. Bu kanun tatbikatta Avrupanın Birleşik Devletlere olan borçlarını mal satmak suretiyle ödemesine mâni olduğu cihetle, ecnebi memleketler mukabele bilmisile tevessül ettiler. Filhakika Amerikanın haricî ticareti o kadar ehemmiyetli surette bundan müteessir oldu ki, bazı fabrikatörler hariç memleketlerde şube fabrikalar kurmağa başladılar. Bir çok-

ları himaye sisteminin akıllıca bir hareket olmadığına kani olmağa başlamışlardı. Bununla beraber, devamlı refah seviyesi Cumhuriyetçilerin yüksek gümrük resmine karşı olan itimadlarını destekliyordu. 1928 cumhurreisi seçimlerinde, Herbert Hoover bu kanaatini tekrar izhar etmişti. Bundan iki sene sonra kabul olunan Hawley-Smoot Kanunu Amerika tarihinde en ağır gümrük resmini vaz'eyliyordu. Buna karşı derhal aksülâmel meydana geldi. İki sene içinde yirmibeş memleket mukabele bilmisil gümrük tarifeleri kabul ettiklerinden, Amerika ticareti daha ziyade zarar gördü. Hoover'in büyük bir ekseriyetle cumhureisliğine seçilmesini bir çok iş adamlariyle halk, paralarını daha ziyade ticarete yatırmaları için bir işaret telâkki etmişlerdi. Bu işlerden elde edilecek kârlar hayat seviyesini daha ziyade yükseltecekti. Bir zaman için halk hudutsuz miktarda hisse senedi satın alacak kabiliyette idi. Fabrikalardaki işçi adedi, demiryolları yük miktarı, büyük mağazalardaki satışlar inşaat mukaveleleri, banka ikrazatı ehemmiyetli bir yükselme arzediyordu.

1920 senelerinde Amerika ticaretinin gösterdiği bu refah, ziraat sahasında mevcut değildi. Ziraat mahsullerinin fiatleri düştükçe, çiftçilerin geliri de gittikçe azalıyordu. Harp zamanında yiyecek maddelerine olan fazla ihtiyaç ve yüksek fiatler çiftliklerin gelişmesini ve gayri münbit toprakların işlenmesini sağlamıştı. İstikraz ve ipotek borçları yükselmiş, fakat ziraat sahasındaki kalkınma çiftçilerin borçlarını ödemeye yeter müddet devam etmemişti. Bu sırada, dünya hububat ve pamuk fiatleri düşmüş ve dış piyasalar fiilen mahvolmuştu. Çiftçiye yardım niyetiyle vazolunan gümrük resimlerinin müessir olmadıkları meydana çıkmıştı. Ziraatçilerin talebine karşı, Parlamento, ziraî kredi, ve satış kooperatifleri ile maarif programlarını tevsie karar verdi ve Wilson idaresi zamanında bu hususta araştırmalara başladı. Cumhurreisi Hoover, 1929 tarihli Ziraî Satış Kanunu yoliyle bu gayretleri fazlalaştırmağa çalıştı. Bu kanun bir Federal Ziraat Komisyonu kurulmasına ruhsat veriyordu. Komisyon ziraî kooperatiflere kredi temini, fazla mahsullerin kontrolu için stabilizasyon şirketleri kurulması ve gerek ziraî kooperatifleri gerek stabilizasyon şirketlerini zararlara karşı sigorta etmek vazifeleriyle mükellefti.

Bununla beraber bu program, çiftçinin mütemadî surette azalan satınalma kudretini önlemeye muktedir olamadı. Endişeyi mucip bundan başka âmiller de mevcuttu. Dünyanın iktisadî vaziyetinde istikrar mevcut değildi. Harp borçları tahsil edilemiyordu, haricî ticaret azalmıştı ve milyarlarca dolarlık şahsî envestisman'ların faizi ödenemiyordu. Kömür ve dokuma gibi bazı sanayi şubeleri de refah vaziyetinden istifade edememişlerdi. Buna mukabil teknik sahada yapılan terakkiler diğer sahalarda muvakkat bir işsizlik doğurmuştu. Yükselen şahsî borçlarla âmme borçları taksitli satışlar ve spekülâsyon ile birlikte krediyi son haddine sürüklemişti.

21 Ekim 1929 da, hisse senedi fiatları düşmeğe başlamıştı. Bu düşüşün hemen akabinde iktisadî buhran da her tarafı kaplamağa koyulmuştu. İlk zamanlarda hükûmet, refahın avdeti için lâzım olan şeyin, emniyetin yerine gelmesi olduğuna kani idi. Bu itibarla, gayretler bu uğurda sarf olunmuştu. Neticede, bu hususta hükûmetin de yardım etmesi lâzım geldiğine kani olan Cumhurreisi Hoover, nafia işlerine ait bir program teklif eyledi. Ayni zamanda, Federal Ziraat Komisyonu sıkıntıda olan çiftçilere yardımı genişletti. Bu tedbirlerin en mühimmi Malî Kalkınma Birliğinin vücuda getirilmesi idi. Bu müessese Parlamento tarafından ödünç işleri için iki milyar dolar sarfetmeğe mezun kılınmıştı. Dokuz aylık bir müddet zarfında, müessese 6000 bankaya, diğer malî müesseselere ve demiryollarına avanslar vermiş ve nafia ve sosyal yardım işlerinde kullanılmak üzere otuz yedi devlete ikrazatta bulunmuştu.

İktisadî buhranı önlemek için alınan bu federal tedbire rağmen memleketin durumu düzelmemişti. Siyasî liderler 1932 cumhurreisi seçimlerine hazırlandıkları sırada, halk bütün bu müşkülâtın ve ıstırapların yükünü iktidar partisine yüklemeğe meyyal idi. Cumhuriyet Partisinin kongresinde Hoover yeniden cumhurreisliğine namzed gösterilmişti. İki hafta sonra, Şikago'da ayni salonda toplanan Demokratlar, o sıralarda New York Devleti va-

lisi olan Franklin Delano Roosevelt'i namzed gösterdiler. Demokratların kısacık programı buhranı kaldırmak için esaslı tedbirler vadediyor ve halkın refah ve saadeti için hükûmetin devamlı mesuliyeti esasını müdafaa ediyordu.

Birliğe dahil her devlete bizzat yaptığı propaganda seyahatinde, Roosevelt açıkladığı programının kudretiyle bütün memleketi tesir altına almıştı. Meydana attığı kalkınma ve ıslahat plânlarında işsizliği önleme, kudret menbalarını umumun menfaatine uygun tarzda hükûmetin işletmesi, içki yasağının kaldırılması, gümrük hadlerinin indirilmesi, ziraat ve demiryollarının ıslahı ve müstehlikleri himaye etmek maksadiyle kanunlar vaz'ı meseleleri mevcut bulunuyordu. Elhâsıl, bu program memleketin kadın ve erkek bütün halkına «New Deal» (Yeni Yaşayış Tarzı) vadediyordu.

Seçim gününde, Franklin Roosevelt dört sene evvel Hoover'in seçimine benzer şekilde, muazzam bir ekseriyetle memleketi peşinde sürükledi. Yeni Cumhurreisi, siyasî mahareti, müesses idarî teşkilâtla elele çalışabilmek kabiliyetini ve ıslâhatçılığı nefsinde cem'etmiş bulunuyordu. Kendisine sadık dostlar temin eden ve büyük dinleyici kütlelerini teshir eden büyük bir cazibesi vardı.

,Metod itibariyle, «New Deal» tekâmül usulüne dayanmakta idi. Bu itibarla eskiden beri yerleşmiş Amerikan fikir ve plânları üzerine tesis edilmişti. New Deal'in muhafaza siyaseti Theodore Roosevelt tarafından ortaya atılmıştı. Demiryolları ve trust'lerin nizam altına alınması binsekiz yüz seksen senelerinde vuku bulmuştu. Bankacılık ve para hakkındaki ıslahat Bryan tarafından müdafaa edilmiş ve Wilson tarafından kısmen temin olunmuştu. Ziraate yardım programı Popülist'lerin fikirlerinden istifade etmiş, iş kanunları ise Wisconsin ve Oregon gibi bazı devletlerin usul ve tatbikatından ilham almıştı. Devletlerarası münasebetler sahasında, New Deal'in siyaseti millî emniyeti takviye, denizlerin serbestisini idame, kanun ve sulhu himaye ve demokrasiyi müdafaa gibi an'anevî Amerikan politikasının açıkça bir devamından ibaretti.

Dahilde, Cumhurreisi buhrana cesaret ve kudretle göğüs germişti. Roosevelt idaresi işe başladığı gün bankaları kapatmıştı. Bunlar bir kaç gün sonra sıkı bir murakabe altında ve mevduata karşı hükûmet garantisi ile tekrar açıldı. Altın esası terkolundu ve dolar devalüe edilerek hafif kontrol altında bir enflâsyon vücuda getirildi ve bu suretle eşya fiati yükseltildi. Hisse senetleri ve tahvilâtın ve sair kıymetli evrakın satışı dikkatli bir murakabe altına alındı. Zararlı rekabeti önlemek maksadiyle ticarette âdilâne usullere ait kanunlar tedvin olundu. Büyük gelirlere ve şirketlere ait vergiler yükseltildi. Hükûmete ait hidroelektrik barajları tesisi ve iktisadî ve ziraî kalkınma programının tatbiki sayesinde memleketin en büyük vadilerinden birinin tabiî

menabiini inkişaf ettirmek maksadiyle Tennessee Vadisi İdaresi kuruldu.

Ziraatin her sahasında geniş ve şümullü ıslâhat vücuda getirildi. 1933'te Parlâmentodan çıkan Ziraati Tanzim Kanunu, üç sene sonra Anayasa hükümlerine muhalif olarak hazırlanmış olması sebebiyle, Yüksek Mahkeme karariyle iptal olundu. Parlâmento, bunun üzerine ziraate yardım hususunda daha müessir bir kanun vücuda getirdi. Bu kanun mucibince, arazilerinden bir kısmını toprağı zenginleştiren mahsulâta hasreden ve yahut programın uzun vadeli ziraî hedefleriyle işbirliği yapan çiftçilere, hükûmet para yardımında bulunacaktı. 1940 senesinde aşağı yukarı altı milyon çiftçi bu programa katılmış ve federal yardımdan istifade etmeğe başlamıştı. Yeni, kanun, ayni zamanda, fazla mahsul için ikrazat yapılmasını, buğday için sigorta teminini ve bütün millet ve çiftçiler için bir «hububat anbarı» tesisi için esaslı bir depo sistemini vücuda getirmeyi derpiş ediyordu. Bu tedbirler neticesinde, ziraî mahsullerin fiyatı yükselmiş ve çiftçiler için iktisadî bir istikrar tesis olunmağa başlamıştı.

Bu vâdide, Hariciye Nazırı Cordell Hull tarafından ortaya atılan 1934 tarihli Ticarî Anlaşmalar Kanunu büyük ehemmiyeti haiz bulunuyordu. Bu kanuna dayanarak Kanada, Küba, Sovyetler Birliği, Fransa ve sair yirmi memleketle karşılıklı anlaşmalar imzalanmıştı. Kanada ile yapılan anlaşma tipik bir mahiyet arzediyordu: Kanada'dan sığır ve peynir idhal edilmesi mukabilinde, Kanada Amerikadan domuz eti mamulâtı, patates, mısır, yumurta vesair malların satın alınmasına ruhsat veriyordu. Bir sene içinde haricî ticaret bilfiil düzelmişti. 1939 senesinde, ziraî gelir 1932 dekinin iki mislinden fazlaya yükselmişti.

Sınaî işçilere yardım işinde de mühim ilerlemeler kaydolunmuştu. 1933 tarihli Millî Kalkınma Kanunu, bütün sanayiin geniş bir şekilde işbirliği etmesi suretiyle işsizliği azaltmak ve ücretleri yükseltmek yolunu tutmuştu. Fakat bazı hususlarda monopol zihniyetini taşıdığı farz olunduğu cihetle, bu kanun, 1935 senesinde Yüksek Mahkeme tarafından Anayasa hükümlerine muhalif addolunarak hükümsüz ilân olunmuştu. Bununla beraber, bu kanunun işçi meselelerine ait hükümleri sonradan iki esaslı kanuna alınmıştı — 1935 tarihli Wagner Kanunu ve 1938 tarihli Adilâne İş Esasları Kanunu. Wagner Kanunu işçilere, birlikler kurmak ve bu birlikler vasıtasiyle pazarlıkta bulunmak hakkını tanıyor ve iş ihtilâflarını hal ve fasletmek için İş Münasebetleri Komisyonunu vücude getiriyordu. Bu kanunun himayesinde, Amerikan İş Federasyonu kuvvetlenmiş ve Sanayi Teşkilâtı Kongresi namı altında yeni ve kuvvetli bir işçi teşkilâtı meydana gelmişti. Bu cemiyet sanayi birliklerini canlandırmış ve şimdiye kadar birliklerin fi'len bir faaliyet gösteremedikleri çelik, mensucat, otomobil ve sair sanayi şubelerini teşkilâtlandırmağa muvaffak olmuştu. Bu tedbir sayesinde, azamî kırk saatlik iş haftası (bu azamî müddetten sonra işçilere fazla mesai ücreti,

yani kırktan fazla her saat için bir buçuk saatlik ücret ve pazarları yapılan mesai için her saat başına iki saatlik ücret ödenmesi) ve saat başına asgarî kırk sent ücret temin olunmuştu. İşsizlere yaşlılara ve sakatlanmış kimselere teminat bahş olunması hakkındaki mevzuat da ehemmiyetli idi. Bu zamana kadar bu meseleler devletlere bırakılmıştı. Bazı devletler işsizlik sigortaları ve emekli maaşları için müessir kanunlar vücuda getirmişlerdi. Fakat bu davanın vüs'at itibariyle millî bir mahiyette olduğu ve bunun için daha şümullü plânlar yapmak lâzımgeldiği anlaşılmıştı.

1935 senesinde Parlamento, münferid devletlerin kanunlarına ilâveten bir takım sosyal teminat kanunları kabul etti. Bu kanunlar mucibince yaşlanmış kimselere tekaüdiye bağlanması, işsizlik sigortası meydana getirilmesi, körlere, kimsesiz annelere, sakat çocuklara tazminat verilmesi kabul edildiği gibi, umumî sıhhat işleri için de tahsisat veriliyordu. Bu programlar kısmen iş verenler, kısmen işçiler tarafından finanse edilecek, devletler tarafından tatbik edilip, Federal Hükûmet tarafından murakabe olunacaktı. Sosyal teminat programı az zaman içinde herkesin rağbetine mazhar oldu; ileriki senelerde bu kanunun hükümleri genişletildi ve şümullendirildi.

Bununla beraber, New Deal, hiç bir sahada, kudret menbalarının tanzimi ve tabiî menabiden istifade sahasındaki kadar geniş değişiklikler meydana getirmemişti. Bu sahada mühim bir proje de, Sivil Muhafaza Birliği idi. Bu teşkilât işsiz gençlere muvakkat işler bulmak maksadiyle meydana getirilmişti. Sivil Muhafaza Birliği, uzun vâdeli bir muhafaza programı hazırlamış ve bu program sayesinde sekiz sene zarfında 17.000.000 dönümden fazla yeni ormanlık arazi meydana getirilmiş, orman yangınlarının önüne geçilmiş, hayvan ve nebatat hastalıklariyle mücadele olunmuş, balıkçılık müesseselerinde bir milyardan fazla canlı balık stoku yapılmış ve 6.000.000 adet küçük baraj inşa etmek suretiyle toprak aşınmasının önüne geçilmesine çalışılmış, binlerce köprüler kurulmuş, yüz binlerce mil uzunluğunda telefon hatları çekilmiş ve haşeratla mücadele hususunda esaslı projeler ortaya atılmıştı.

1930 senelerinde sık sık vukua gelen kuraklık, Omnibus Su Baskınları Kontrolu Kanununun tedvinine sebep olmuştur. Bu kanun bir çok büyük su bendleri ile barajlar inşasını ve nehirler üzerinde binlerce küçük sedler yapılmasını derpiş eyliyordu. Bilhassa, Orta Garp ovalarında, toprak aşınması ile mücadele için muazzam bir toprak muhafazası programının süratle tatbikine geçilmiş ve bu meyanda geniş bir surette ağaçlandırma işine de ehemmiyet verilmişti. Diğer mühim işler arasında nehirler ve akar suların kirletilmesine mâni olunması, balık, av hayvanları ve kuşlar için barınacak yerler temin edilmesi, kömür, petrol, tabiî gaz, sodiyum ve helium yataklarını muhafaza, bazı otlakların üzerinde ev inşaatının tahdidi ve millî ormanların genişlettirilmesi hususları mevcut bulunuyordu.

Bütün bu tedbirler arasında ilerisi için ihtimal en mühimmi Tennessee Vadisi İdaresinin kurulması idi. Bu idare derhal, sosyal ve ekonomik tecrübelerin yapılması için geniş bir lâboratuvar projesi hazırlamağa başlamıştı. Alabama'da, Muscle Shoals'deki ana barajlara ilâveten bir takım ikinci derecede bendler inşa olunmuştu: Norris, Pickwick, Chickamauga ve saire. Bu barajlar yalnız seyrüseferi ıslah etmek, su baskınlarını kontrol etmek ve nitrat imâl etmek için değil, ayni zamanda elektrik kuvveti istıhsal etmek için de kullanılıyordu. Hükûmet beş bin millik havaî elektrik hattı inşa etmiş ve civarda oturanlara herkesin kullanmasına müsait derecede ucuz fiatle elektrik cereyanı temin eylemişti. Tennessee Vadisi İdaresinin bir şubesi köylerin elektriklendirilmesi hususunda para sarfederek bu gayeye hizmet etmişti. Tennessee Vadisi İdaresi aynı zamanda ziraate az elverişli topraklarda ziraat yapılmasına mâni olmuş ve buralarda çalışan çiftçilere yeni arazi temini hususunda yardımlarda bulunmuş, bilhassa fosfatlı gübrelerin daha çok kullanılmasına matuf ziraî tecrübeler yapmış ve umumî sıhhati düzeltmiş, eğlence vasıtalarını çoğaltmıştır.

Tennessee Vadisi İdaresi, bilhassa hidroelektrik kuvveti istihsaliyle köylerin inkişafı hususunda kayde değer bir tecrübe olmuştur. Bununla hemen ayni ehemmiyette olan bir proje de Columbia Nehri Vadisi Programı idi. 1933'te Hükûmet, Washington devleti dahilinde Grand Coulee Barajının inşasına başlamıştı. 1937'de yine Columbia nehri üzerinde Bonneville Barajı yapılmağa başlanmıştı. Bu iki baraj diğer tâli barajlarla birlikte 2.000.000 kilovat elektrik kuvveti istihsal etmek üzere meydana getirilmişti. Bu barajlar, ayni zamanda, eskiden ziraate elverişli olmayan bir milyon dönümden fazla toprağın sulanması ve ziraate elverişli bir hale getirilmesini mümkün kılacaktı.

Franklin Roosevelt'in dahilî programı bu kadar geniş tesirli olmasına rağmen, on seneden fazla bir zaman evvel Wilson'a olduğu gibi ,ikinci intihap devresi henüz başladığı sırada vukua gelen haricî siyasî hâdiseler yüzünden, ikinci plânda kalmağa mahkûm olmuştu. Denizlerin ötesinde, alelâde bir çok Amerikalının gözünden kaçan bazı hadiseler vuku buluyordu. Sulh, kanun ve dolayısiyle Amerika'nın emniyeti yeniden tehlikeye düşmüş bulunuyordu. Bu da, Japonya ve Almanya'nın siyasî teşkilâtında kendini gösteren totaliter hükûmet sistemi idi. Bin dokuz yüz otuz senelerinin başlangıcında, bu hükûmetlerden birincisi hücuma geçecek kadar kendisini kuvvetli hissetmişti. Açık kapı siyasetinden dolayı uzun zamandanberi sıkıntı çekmekte olan Japonya, 1931 senesinde Mançuryayı istilâ ederek Çin mukavemetini ezdi ve bir sene sonra da Manchukuo kukla hükûmetini tesis eyledi. Faşizmi kabul eden İtalya, Fiume'yi ele geçirdi, Libyada'ki hudutlarını genişletti, ve 1935-36 senelerinde Habeşistanı boyunduruk altına aldı. Almanya'da, Hitler ihtilâlci bir Nasyonal Sosyalizm partisi kurmuş ve hükûmeti ele geçirmişti. Bu devlet Ren Havza-

sını tekrar işgal etmiş, pervasız ve geniş mikyasta silâhlanmağa başlamıştı.

Totaliter sistemin hakikî rengi belli olmağa başlayınca, Amerika'lılar gittikçe iğbirar duyuyorlardı. Almanya, İtalya ve Japonya birbiri ardına küçük devletlere saldırmak suretiyle tecavüzlerine devam ettikçe, bu iğbirar bir infiale dönmüştü. 1938 senesinde, Hitler Avusturya'yı Alman devleti hudutları içine almış ve dünya daha henüz bu sarsıntıdan kurtulmadan Çekoslovakya'nın Sudeten arazisini talep etmeğe başlamıştı.

Birinci Dünya harbinde yapılan demokrasi mücadelesinin muvaffakiyetsizliğe uğramasından hayal sukutuna uğramış bulunan Amerika'lılar muhariplerin hiç bir suretle Amerika'dan yardım görmeyeceklerini ilân ettiler. 1935 ten 1937 ye kadar kısım kısım tedvin olunan bitaraflık kanunları muhariplerle ticaret yapmağı veya bunlara ikrazatta bulunmayı menediyordu. Bu kanunların gayesi, Amerikayı alâkadar etmeyen bir harbe Birleşik Devletlerin katılmasına, her ne pahasına olursa olsun mâni olmaktı.

Gerek Cumhurreisi Roosevelt, gerek Hariciye Nazırı Hull ilk zamanlardanberi bu kanunlara aleyhtar kalmışlardı. Cumhurreisi şimdi, Amerikan milletini dünyada halen rol oynayan tahripkâr kuvvetleri anlamağa teşvik ediyor ve Amerikalıları mânen ve maddeten silâhlandırmağa gayret sarf eyliyordu. Roosevelt, uzun zamandanberi devletlerarası emniyet dâvasiyle derin bir surette alâkadar bulunuyordu. Amerikan deniz kuvvetlerini takviye etmek için büyük emekler sarfetmiş, Mánchukuo kukla hükûmetini tanımamış ve açık kapı siyasetinde yapılmak istenilen her hangi bir tadilâtı kabul etmemişti. Hull ile müştereken, Garp yarım küresi devletleri arasında iyi komşuluk politikası sayesinde tesanüd tesis etmiş ve bu suretle ehemmiyetli bir muvaffakiyet elde etmişti. Birleşik Devletler, intizamı muhafaza etmek için münasip göreceği şekilde Cuba'nın işlerine müdahale etmek hakkını Amerikaya tanıyan bir muahede hükmünü kendi ihtiyarile ilga etmiş bulunuyordu. 1935 de Hull'un yaptığı karşılıklı ticaret muahedeleri yeniden teyid olunduğu sırada, Birleşik Devletler altı Latin Amerika devleti ile ademi tecavüz ve dostluk muahedesi imzaladı. Bu muahedeler mucibince âkid devletler zorla, cebirle temin olunan hiç bir arazi tadilâtını tanımamağı taahhüd ettiler.

Totaliter politika gittikçe tecavüzkâr bir mahiyet almakta idi. Hitler Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda ve Fransaya saldırdığı zaman, Amerika efkârı umumîyesinde sert bir hava esmeğe başladı. Fransanın düşmesi, Alman askerî teşkilâtının kudreti hakkında Amerikan halkının kısmı âzamını ikna etmiş bulunuyordu. 1940 yazında Britanya'ya karşı hava hücumları başlayınca, artık fikren bitaraf pek az Amerikalı mevcut bulunuyordu. Birleşik Devletler Lâtin Amerika cumhuriyetleri ile müştereken, demokrat milletlerin Garp yarım küresindeki yerlerinin

korunacağını ilân etti. Birleşik Devletler ve Kanada müşterek bir Müdafaa Komisyonu vücuda getirdiler. Gittikçe fazlalaşan buhran karşısında Parlâmento, silâhlanmak için muazzam tahsisat kabul etti. 1940 Eylûlünde Amerika tarihinde ilk defa olarak, sulh zamanında mecburî askerlik kanunu kabul olundu. Ayni ay içinde Roosevelt Birleşik Devletlerin Britanyaya elli adet eski destroyer vermesine ve mukabilinde Newfoundland'dan İngiliz Guiana'sına kadar uzanan bir hat üzerinde bir takım deniz üslerini doksan dokuz sene müddetle kiralamasına dair bir anlaşmaya varıldığını millete ilân etti.

Bu hâdiseler vuku bulurken 1940 Cumhurreisi seçimleri de gelip çatmıştı. Demokrat Parti Franklin Roosevelt'i tekrar namzet gösterdi. Cumhuriyetçiler ise, siyaset sahasına yeni girmiş bulunan Wendell Willkie'yi namzet ilân ettiler. Bunu takip eden seçim mücadelesinde haricî ve dahilî siyaset meseleleri açıkça ve kudretle münakaşa olundu. Memleketin her tarafında, her nerede olursa olsun, her iki namzed de büyük bir sempati ile karşılandılar. Millî birlik namına şükranla kabul edilmek lâzım gelir ki, Willkie Cumhurreisinin haricî siyasetini teyid etmiş, mecburî askerlik kanununu benimsemiş, Britanya ile yapılan destroyer anlaşmasını tasvip eylemiş ve Roosevelt kadar talâkat ve belâgatla, İngiltere'ye kabil olan bütün yardımın yapılmasını desteklemiştir. Fakat Willkie, New Deal'in dahilî ıslâhatından pek çoğunu tasvip etmiş olduğu cihetle mücadele, hayatî meseleler üzerinde ruhsuz kalmıştı. Kasım seçimlerinde Roosevelt, üçüncü defa olarak büyük bir ekseriyet kazandı.

Yeni Parlamento Ocak ayında toplanır toplanmaz, Roosevelt Amerikan harp malzemesinin muharip demokrasilere derhal verilmesini temin eden bir proje takdim etti. Mart 1941 de Kiralama ve Ödünç Verme Kanunu kabul olundu. Bu programa göre, Birleşik Devletler, 1940 ilâ 1947 seneleri arasında Faşizme karşı koyanlara verilmek üzere kırk dokuz milyar dolar kıymetinde silâh, yiyecek ve hizmet tahsis etmiş, imalâtı bir sene evvelinden harp ihtiyaçlarına göre tanzim etmiş, bitaraflığı resmen terk etmiş ve dünyanın demokrat devletleri safında yer almış bulunuyordu. Ayni zamanda Cumhurreisi Roosevelt, müttefiklerden harp gayelerini belirten bir vesika almak suretiyle Amerika efkârı umumiyesini tenvir etmeğe gayret etmişti. 14 Ağustosta, Roosevelt ve Winston Churchill Atlantiğin ortasında bir destroyerde buluşarak Atlantik Paktını vücuda getirdiler. Bu paktda, iki devlet adamı «dünya için daha iyi bir istikbal» hakkındaki ümitlerini belirtiyorlardı. Paktın gayesi şunlardı: Arazi genişlemesine müsaade olunmaması; alâkalı halkın arzularile kabili telif olmadıkça arazi tadilâtı yapılmaması; her milletin kendi hükûmet şeklini seçmeğe hakkı olması; kendi kendilerini idare hakkından mahrum olanlara bu hakkın iadesi; bütün insanlar için harpten, korkudan ve müzayakadan korunmak hakkının kabulü; denizlerin serbestisi, devletlerarası münasebetlerde cebir ve kuvve-

tin bir âlet olarak kullanılmasına mâni olunması. Pakt, esas itibariyle Wilson'un On Dört Noktasının teyidinden ibaretti.

Bu sırada Uzak Şarkta gerginlik artmıştı. Japonya, bütün Uzak Şark ve Pasifik Denizi üzerinde bir hegemonya yaratmak maksadiyle vücuda getirdiği «yeni nizam» ı pervasızca ilân etmişti. 1940 da Vichy Hükûmetinden Fransız Hindiçinisinde hava meydanları kurmak için imtiyaz ve müsaade elde etmişti. Japonlar Hindiçiniye asker çıkarınca, Birleşik Devletler Japonyaya harp malzemesi gönderilmesini tamamiyle yasak etmiş, Japonyanın Birleşik Devletlerdeki emval ve mevcudatını dondurmuş ve Hawaii ile Filipinlerin müdafaası için hazırlıklara hız vermişti. Fakat buna rağmen, Birleşik Devletler sulh için bir formül aramaya devam etmiş, Japon diplomatları da, bu gaye ile alâkalandıkları hissini vermişlerdi. Kasım ayında Japonya büyük elçisi Saburu Kurusu iki hafta müddetle Washington'da müzakereler yapmakta iken, Japon nakliye gemileri Hindiçiniye doğru yol almış ve Japon askerleri Siyam hududunda mevzie girmiş bulunuyorlardı. 6 Aralık'ta Cumhurreisi Roosevelt Japon İmparatoruna şahsî bir müracaatta bulundu.

Vaziyet gayet nazik olmakla beraber, Amerika'lıların çoğu bir hal sureti bulunacağını umuyorlardı. Fakat, 7 Aralık Pazar sabahı Japonya tecavüze geçti. Tayyare gemilerinden hareket eden tayyare filoları Hawaii, Midway, Wake ve Guam adalarına taarruz ederek müessir tahribat yaptılar. Pazar günü öğle yemeğine oturmuş bulunan milyonlarca Amerikalıya radyolardan verilen bu haber inanılmaz ve hayalî bir şey gibi gelmişti. Felâkete ait haberler saatten saate geldikçe inanılmazlık hiddete inkilâp etmiş ve Cumhurreisi Roosevelt'in «sebepsiz ve alçakça» bir tecavüz adını verdiği bu hareketin intikamını almak için sarsılmaz bir irade husule gelmişti. Ertesi günü Parlamento, Japonya ile harp halini ilân etmiş, üç gün sonra da Almanya ve İtalya, Birleşik Devletlere karşı harp ilân eylemişti.

Millet bütün insan kuvvetinin ve sınaî kabiliyetinin tamamının seferber edilmesini emreden harbe kendisini uydurmuş bulunuyordu. 6 Ocak 1942 de Cumhurreisi Roosevelt, istihsal gayelerini ilân etti. Bunlar alelâde zamanlarda memleketi kökünden sarsacak durumda idi. Roosevelt, o sene için 60,000 tayyare, 45,000 tank, 20,000 tayyare dâfi topu ve 18,000,000 deadweight tonilâtoluk ticaret filosunun teslimini emretmişti. Milletin esaslı kudret ve kabiliyeti çabucak harp vaziyetine uydurulmuştu. Memleketin bütün faaliyeti — ziraat, sanayi, madencilik, ticaret, çalışma, envestisman, münakalât ve hattâ maarif ve kültür işleri — yeni ve geniş bir murakabe altına alınmıştı. Büyük miktarlarda para temin etmek icabediyordu. Birinci Dünya Harbindeki silâhlı kuvvetlerin aşağı yukarı iki misli adette askerin silâh altına alınması ve tâlim ve terbiye edilmesi lâzım geliyordu. Ham maddelerin muazzam miktarlarda kullanılması gerekiyordu. Bilhassa magnezyum ve sun'î

kauçuk imalâtı için yeni sanayi kurulmuş bulunuyordu. Gemi ve tayyarelerin toptan imâli için şayanı dikkat yeni teknik usuller icad olunmuştu. Pasifikteki harbe yakınlığı dolayısiyle, Uzak Garp, sanayileşmek yolunda beklenilmeyen adımlar atmıştı. Büyük nüfus hareketleri başlamış ve bir çok Amerikan şehirleri eskisinden çok kalabalık bir hale gelmişti.

Bir takım mecburî askerlik kanunları mucibince Birleşik Devletlerin silâhlı kuvvetleri 15,100,000 e çıkarılmıştı. Fabrikalara, gemi inşaiye tezgâhlarına ve diğer hayatî ehemmiyetteki sanayi müesseselerine işçi temini meselesi süratle ilerliyordu. 1943 senesi sonunda kadın ve erkek 65,000,000 insan ya silâh altında bulunuyor veya hayatî ehemmiyeti haiz işlerde çalışıyordu.

Fabrikaların harp maksatlarına uygun olarak inşası veya genişletilmesi uğrunda muazzam para dökülüyordu. Millî Hükûmet bu suretle büyük gemi inşaiye tezgâhlarına, senede 800,000 ton kauçuk imâl edebilen teşkilâta, büyük bir magnezyum sanayiine, ve memleketin alüminyum sanayiinin büyük bir kısmı ile bir çok talî ehemmiyette müesseselere sahip olmuştu. Hemen hemen bütün motör sanayii, tayyare, tayyare aksamı, tank, zırhlı otomobil ve diğer harp malzemesi imâline çevrilmişti. Bununla beraber, çiftliklerden gençlerin askere alınmasına ve ziraat âletlerinin gittikçe zor bulunmasına rağmen, gıda maddeleri istihsalâtı şimdiye kadar görülmemiş bir dereceye çıkmıştı. Gıda maddeleri istihsalâtı 1941, 1942 ve 1943 senelerinde bütün evvelki hadleri aşmıştı. Bu muvaffakiyette şeref payını kısmen hükûmetin toprak muhafazası programına atfetmek lâzımgeliyordu. Bu dünya harbinde memleketin hayatı ve demokrasinin bütün istikbali tehlikede olduğuna kani bulunan Birleşik Devletler halkı, şimdiye kadar tecrübe etmedikleri derecede sıkı hükûmet kontroluna boyun eğmişlerdi. Parlâmentonun çıkardığı bir sürü kanunlar cumhurreisine, ziraat, sanayi, iş, ücretler, fiyatlar, ham maddeler, nakliyat ve sanayi müesseselerinde en geniş salâhiyet bahşediyordu. Cumhurreisi işçiler ve işverenlerin mümessillerinden mürekkep bir Konferans tertip etmiş, bu Konferans da harbin devamı müddetince, grev ve lokaut hareketlerinde bulunmamayı taahhüt eylemişti. Müsavi adette iş verenleri, işçileri ve halkı temsil eden, on iki kişiden mürekkep bir Harp İş Komisyonu tesis olunmuş ve bu komisyon iş ihtilâflarını harp müddetince asgarî hadde tutmak hususunda müessir bir rol oynamıştır.

Harbin idaresi hususunda başlangıçta, efkârı umumiyenin tam tasvibile, hükûmet tarafından iki esaslı karar verilmişti. Evvelâ: Birleşik Amerikanın asıl gayreti Avrupa ve Amerikada sarf olunacak ve Pasifik Denizi tâli mahiyette addolunacaktı. Saniyen: Mihver devletlerine yapılacak yegâne teklif, kayıtsız şartsız teslim olacaktı.

Japonya'nın Hawaii'de Pearl Harbor'u bombaladığı, 7 Aralık

1941 tarihinden, bu hükûmetin Uzak Şarkta Müttefik zaferine boyun eğdiği 14 Ağustos 1945 tarihine kadar, Birleşik Devletlerin askerî ve sivil kudreti yalnız bir tek gaye uğrunda toplanmış bulunuyordu — Dünya tarihinin bu en muazzam mücadelesini mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda kazanmak. Normandiya'da, Sicilya'da, Tunusta ve Belçika'da, Guadalcanal'da, Okinawa'da dünyayı kaplayan ikmal hatları ile, Amerika deniz, kara ve hava kuvvetleri birbirinden ayrı müthiş mücadelelere girişmiş bulunuyordu.

Pearl Harbor ve Singapore felâketlerinden sonra Amerikan, Britanya ve Avustralya kuvvetleri Pasifikte süratle yerleştiler. Deniz kuvvetleri takviye olundu. Seri Japon ilerlemeleri sırasında mevcut olmayan hava kuvvetleri tesis olundu. Seylan Adasına vâki olan Japon hava hücumlarını def'etmek suretiyle, Britanya kuvvetleri Hindistan Kalesini tehlikeden kurtardılar. Bundan sonra, Mayıs 1942 de ilk mühim deniz muharebesi vuku buldu: Avustralya'nın hemen şimalinde Mercan Denizi muharebesi. Bu muharebede Japonlar mağlup edildi. Bir hafta sonra bundan daha ehemmiyeti haiz bulunan Midway muharebesi vuku buldu. Burada da diğer bir Japon filosu mağlûp edildi. Kasım'da Guadalcanal açıklarında vuku bulan bir açık deniz muharebesi neticesinde, Japon deniz kuvvetleri firara mecbur edildi. Bundan sonra Pasifikte üstünlük artık kat'î surette Amerika kuvvetlerine geçmiş bulunuyordu.

1943 senesinde Pasifikteki Amerikan deniz filoları Japonlardan hem adet hem de tesir bakımından daha kuvvetli idi.

Senenin bidayetinde Pasifikteki müdafaa harbi artık bir taarruz harbine inkılâp etmişti. Filipinlerden çekilen General Douglas McArthur, karargâhını Avustralyada kurmuş bulunuyordu. Burada muhtelif birlikler, Amerikalı ve Avustralyalılardan müteşekkil kuvvetli bir ordu haline getirildi. Yeni Gine'de Müttefik kuvvetler Ocak ayında Buna ve Sananandа burunlarını ele geçirdiler; biraz sonra da Papua'yı düşmandan temizlediler. Bundan sonra da Lae ve Garpta bulunan Salamaua'yı bombalamağa başladılar. Martta Lae'ye takviye kuvvetleri götüren büyük bir Japon konvoy'una havadan taarruz olunarak hemen hemen tamamiyle tahrip olundu. Müteakip yaz aylarında gerek Lae ve gerek Salamaua ele geçirildi. Avustralyalılar Şimalî Yeni Gine'de Ramu vâdisini işgal ettiler. 1943 senesi sonunda Rabaul'daki mühim Japon üssünü kuşatmak maksadiyle, Bougainville ve Yeni Britanya'ya taarruz hareketleri başladı. Deniz kuvvetleri de bu sırada, 20-23 Kasım 1943 günlerinde, Tarawa ile Gilbert grubundaki iki adaya taarruzda bulunmak suretiyle, Tokyo istikametinde ehemmiyetli ileri bir adım attı. Karaya çıkan Amerika deniz silâhlı birlikleri, kuvvetli müdafaa tertibatı ve inadcı bir mukavemetle karşılaştılar. Fakat harbin en kanlı muharebelerinden biri neticesinde adayı zaptettiler.

1942 senesi zarfında Amerikan gemileri ve tayyareleri Atlantik muharebesinde devamlı bir faaliyet gösteriyor ve denizaltı filolarının harekâtına mâni oluyordu. Britanya Adalarındaki Amerika askerlerinin adedi ise gün geçtikçe fazlalaşıyordu. 4 Temmuz 1942 tarihinde Amerika havacıları Alman işgalindeki Avrupaya ilk muharebe akınında bulundular. Haziran ayı zarfında Cumhurreisi Roosevelt ve Başvekil Churchill, Washington'da buluşarak Mihver arazisinin istilâsı için bir plân hazırladılar. 8 Kasımda Amerikan ve İngiliz askerlerinden müteşekkil büyük konvoy'lar Anglo-Amerikan deniz ve hava kuvvetlerinin himayesinde Fransız Şimal Afrika sahillerinin muhtelif noktalarına çıkarmalar yaptılar. General Dwight D. Eisenhower kumandasındaki Müttefikler, şiddetli muharebelerden sonra, Cezayiri zaptederek Tunus'a doğru ilerlemeye başladılar. Burada, Mısırdan ve Trablus Garptan gelen General Alexander'in ordusile birleşerek az zamanda Şimalî Afrika sahillerinin istilâsını tamamladılar. 7 Mayıs 1943 de Tunus ve Bizerte ele geçirilmiş ve Afrikadaki son Alman kuvvetleri teslim olmuştu.

1943 senesi zarfında Müttefik Devletlerin liderleri ileride şümullü neticeler doğuracak bir sürü mühim konferanslar akdetmişlerdi. Ağustosta Quebec'de bir Anglo-Amerikan harp konferansı toplanmış ve Eylûl ayında da Moskova'da mühim bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıya Birleşik Devletler namına Cordell Hull, Rusya namına V. M. Molotov, ve Büyük Britanya namına Anthony Eden iştirak etmişti. Bunlar beynelmilel sahada toplu hareket etmek için tavsiyelerde bulunmak ve programlar çizmek maksadiyle, merkezi Londra'da olmak üzere bir

Avrupa İstişarî Komisyonu kurdular Bu zevat ayni zamanda bir beyanname neşrederek: *«en kısa bir zamanda devletlerarası umumî bir teşkilât kurulması lüzumunu»* ileri sürdüler. Bu teşkilât sulhsever milletlerin müsavatı prensibine dayanacak ve devletlerarası sulh ve emniyetin idamesi maksadiyle âzâlığı, küçük, büyük bütün bu milletlere açık bulunacaktı. Bu, Milletler Cemiyeti esas fikrinin ehemmiyetli bir surette canlandırılmasından ibaretti.

1943 Kasımı nihayetlerinde, Kahire'de bir toplantı yapan Roosevelt, Churchill ve Chiang Kai-Shek Japonya'ya karşı olan harbe kuvvetle devam etmeğe ve bu milleti,Mançurya, Kore ve Formoza dahil, ele geçirmiş olduğu bütün yerlerden atmağa karar vermişlerdi. Bundan sonra Tahran'a hareket eden Churchill ve Roosevelt, Stalin ile günlerce görüşmeler yapmış ve bunun sonunda müşterek bir beyanname neşretmişlerdi. Bu beyannamede Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ve Birleşik Amerikanın harp ve sulh gayeleri hususunda tamamiyle uyuşmuş oldukları, bu hususta hemahenk olarak harekete karar vermiş bulundukları ve «demokrat milletlerden müteşekkil bir dünya ailesi» kurulmasını temenni ettikleri bildirilmekte idi.

Tahran Konferansı dünya sulhu için ortaya atılan plânları münakaşa etmekten daha ileri gitmişti. Avrupada, Sovyet ve Anglo-Amerikan kuvvetlerinin birlikte hareket etmeleri hususunda kat'î plânlar kabul edilmişti. 1943 senesi zarfında Kızılordu mütemadıyen ilerlemiş, Sovyet arazisini kurtararak büyük Alman kuvvetlerini ezmişti. Sene sonuna doğru Amerikan ve Britanya kuvvetleri İtalyan yarım adasının cenubuna çıkarma yapmışlar ve tedricen Şimale doğru ilerleyerek, Mayıs 1944 de artık Roma üzerine şiddetli hücuma geçecek duruma gelmişlerdi. Fakat hakikat halde, Amerikan kuvvetleri için Avrupa muharebesi 6 Haziran 1944 tarihine kadar başlamamıştı. O gün, Eisenhower kumandasındaki Amerikan ve İngiliz yüksek kumanda heyeti Fransa'da Normandiya yarım adasına çıkarma hareketi yapmak üzere 4,000 gemi, 11,000 tayyare ve kara, hava birliklerinden mürekkep tam teçhizatlı tümenleri Manş Denizinin ötesine sevk etmişti. Bu kuvvetler ilk günlerde Hitler'in meşhur Atlantik Duvarını delmiş bulunuyorlardı. Üç hafta içinde Cherbourg limanı ile yarım adanın büyük bir kısmını ele geçirmişler ve *50,000 den fazla esir almak suretiyle karşılarındaki* Alman birliklerine karşı kat'î surette kuvvetçe üstün olduklarını ispat eylemişlerdi. Bundan sonra, cenuba ve şarka dönerek az zaman içinde, Bretanya'yı işgal etmişler ve Ağustos ortalarında ise artık her koldan Paris'e doğru ilerlemeğe başlamışlardı. Bu arada Sovyet orduları da Şark cephesinin bütün kesimlerinde ileri hareketine devam etmiş ve Şarkî Prusyanın hudutlarile Varşova'nın kenar mahallelerine vâsıl olmuştu. Sovyet orduları, şimdi asıl Almanya'yı istilâ zamanını beklemekte idiler. Hitler'in ölüm çanı artık çalmış ve beş senelik dehşetli kayıplardan do-

layı ye'se düşen Nazi teşkilâtı şefleri de yakında teslim olmak ihtimali ile karşılaşmışlardı.

Eylül 1944 de zafer cereyanı belli olmağa başlamıştı. Bu ay zarfında Amerikan ve Britanya orduları Fransa'nın kurtarılmasını aşağı yukarı tamamlamışlar, Almanları Belçika'dan dışarı sürmüşler ve Şarkî Hollandaya girmişlerdi. İstilânın başlangıcındanberi Almanya Garbî Avrupada ölü, yaralı ve esir olarak bir milyondan fazla adam kaybetmişti. Müttefik orduları, Aachen'den ve diğer noktalardan Alman toprağına girmişler ve Şimale doğru bir kuşatma hareketi ile birlikte Siegfried Hattına hücuma hazırlanıyorlardı. Müttefik hava kuvvetleri Alman demiryollarına, kara yollarına ve sanayi merkezlerine gece ve gündüz hücumlar yapıyorlardı. Şarkî Avrupada Kızılordu, bu ayni zafer ayı zarfında Finlandiya'yı harp harici olmağa mecbur etmiş, Bulgaristanı Almanyadan ayırmış ve Romanyayı Almanya'ya harp ilân etmeye icbar eylemişti. Ekim ayı başlangıcında Sovyet ordu grupları Macaristanı işgal etmişlerdi. İtalya'da, Müttefikler kuvvetli Gothic Hattını yarmışlar ve Bologna civarına kadar Şimale doğru ilerlemişlerdi. Şimdi Lombardiya ovalarını geçip, Torino ve Milânoyu zaptetmeğe ve bu suretle Almanları Brenner Geçidi yoliyle ric'ate mecbur etmeğe hazırlanıyorlardı. Harbin ne vakit biteceğini kestirmek henüz mümkün olmamakla beraber, Müttefikler, Almanyanın işgali için tafsilâtlı plânlar yapmakta idiler. Dumbarton Oaks'da toplanan Emniyet Konferansı bir dünya teşkilâtının temellerini atıyordu.

Bu sırada Pasifikte Japonya'nın dış müdafaa hatları muhtelif noktalardan yarılmakta idi. Müttefik deniz ve hava üstünlüğü açıkça belli oluyordu. 1944 senesinin yazında Amerika ve Avustralya kuvvetleri Şimali garbî köşesinden maada bütün Yeni Gine'yi düşmandan temizlemişti. Yeni Gine sahilleri açıklarında kâin Numfor adasında bir hava üssü ele geçirmek suretiyle, General McArthur Cenup Filipinlerde Davao'yu müessir bir şekilde bombalayacak bir duruma gelmiş bulunuyordu. Daha şimalde deniz kuvvetleri cesurane bir hareketle evvelâ Tokyo'dan 1,465 mil uzakta Marianas Adalarında Saipan'ı ele geçirmişler ve sonra Guam adasını işgal etmişlerdi. Bu suretle Japonya ile Caroline adalarındaki Japon Truk üssü arasına düşen deniz hattının ortasında yer almışlardı. Bu kazançlar, Filipin Adalarının yakında işgaline başlanacağına delildi. Cumhurreisi Roosevelt de, Ağustos'ta verdiği bir nutukta bunun yakında vuku bulacağını tebşir etmişti.

1944 Cumhurreisi intihaplarında, Roosevelt dördüncü defa olarak Birleşik Devletler Cumhurreisliğine seçildi. Yeni Roosevelt hükûmetinin harbin meselelerini olduğu gibi, sulhun da karışık dâvalarını halletmeğe mecbur kalacağı artık belli olmuştu. Yeni devreye başladıktan bir kaç gün sonra Cumhurreisi, Kırım'da, Yalta şehrinde Winston Churchill ve Jozef Stalin ile görüşmelerde bulunmak üzere Birleşik Devletlerden ayrıldı. Aralık 1943 de, Tahran'da yapılan içtimadan beri ilk

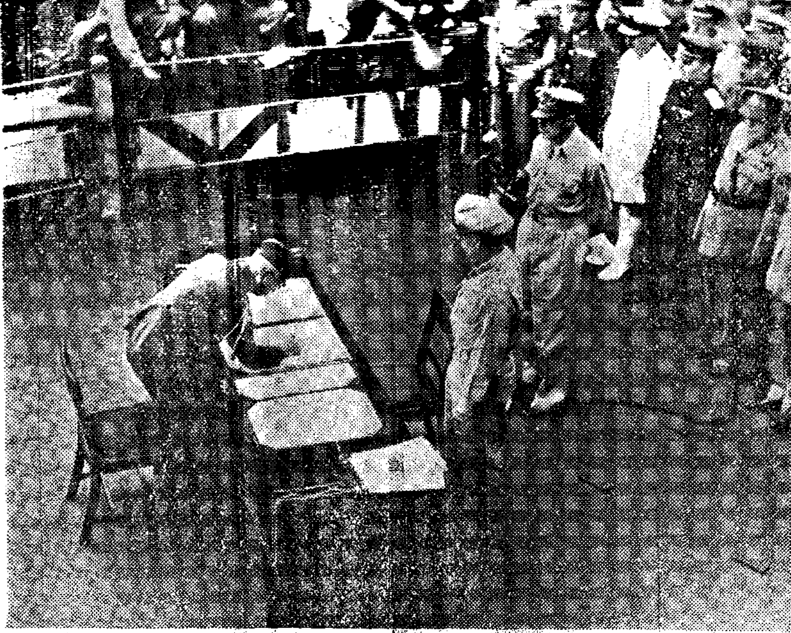
yapılan bu toplantı bunların son toplantısı olacaktı. Üç devlet adamı, teslimden sonra Almanyanın üç devlet tarafından işgali, Alman silâhlı kuvvetlerinin terhis ve silâhsızlandırılması ve Nazi harp suçlularının adalete teslim edilmesi meseleleri üzerinde mutabık kaldılar. Üç devlet adamı, ayni zamanda California'da, San Fransisco şehrinde, 25 Nisan tarihinde bir Birleşmiş Milletler Konferansı açılmasına karar verdiler. Bu konferansta, 1944 Dumbarton Oaks Konferansı teklifleri esaslarına müstenid, bir dünya Emniyet Teşkilâtı Anayasası hazırlanacaktı. Mart sonunda, Yaltadan döndükten bir ay sonra, Cumhurreisi yine hükûmet merkezinden ayrılmış, fakat bu sefer Georgia'daki «Küçük Beyaz Ev» e gitmişti. 12 Nisan günü öğleden sonra, şöminenin önüne oturmuş çalışıyor ve bu sırada bir ressam da portresini yapıyordu. Ro-

osevelt birdenbire şiddetli bir baş ağrısından şikâyette bulunmuş ve iki saat içinde de vefat eylemişti. Bu feci ölüm gerek memleketi, gerek dünyayı sarsmıştı. Milyonlarca Amerikan evinde, dükkânlarda, ve sokaklarda, çiftliklerde, köylerde ve şehirlerde, her tarafta derin bir yeis ve teessür mevcut idi. Fakat bu teessüre rağmen umumî irade birliği de vardı. Çünkü Amerika halkı, Roosevelt'in liderliği altında kendilerini değişmez ve sarsılmaz surette harp emellerine vakfetmiş bulunuyorlardı. Halk yeni bir azimle, o gece cumhurreisliği için and içen Birleşik Devletler Cumhurreisi Muavini Harry S. Truman'ı desteklemeye karar vermişti. Yeni Cumhurreisi «kısmî zafer» olamayacağını vadetmiş ve dün-

ya Emniyet Konferansının, Cumhurreisi Roosevelt'in hazırladığı şekilde toplanacağını ilân eylemişti.

Bu sıralarda Avrupa ve Pasifik cephelerinde harp şiddetle devam etmekte idi. Mart'ın ilk haftasına doğru Almanlar Ren Nehrine sürülmüşlerdi. Müttefik hücumları o kadar seri ve o kadar şiddetli idi ki, nehrin vücuda getirdiği mânia Almanlara pek az nefes aldırtmıştı. Benzin ve tayyare kıtlığı ve adam azlığı yüzünden, bir zamanların kahir Luftwaffe'sı ile yenilmek bilmeyen Wehrmacht'ı, şimdi parçalanmağa ve dağılmağa mahkûm bulunuyordu. Almanlar, Şarkta'da ayni şekilde mağlup oluyorlardı. Ruslar 15 - 20 Nisan tarihlerinde Oder nehri müdafaalarını aşmış

bulunuyorlardı. San Fransisco Konferansının açıldığı günde, Ruslar ve Amerikalılar Torgau kasabasında birleşerek Almanyayı ikiye yardılar, 2 Mayıs tarihinde, iki milyon Alman teslim oldu ve ayni günde Berlin şehri Müttefiklerin eline geçti. 8 Mayıstada, Amiral Karl Doenitz'in mümessilleri, Reims şehrinde, bir mektep binasında General Eisenhower huzurunda, Almanyanın teslim olduğuna dair bir vesika imzaladılar.

Pasifikteki harp Birleşmiş Milletler Konferansının hitamından sonra da devam etti. Ocak ve Şubat 1945 de Filipinlerin Luzon adası istirdat olunmuştu. Şubatta Iwo-Jima ve Nisan, Mayıs ve Haziranda ise Japonya'nın ana vatan topraklarına basamak taşı teşkil eden Okinawa zaptolunmuştu. Mariana Ada-

larından B-29 larla ezici hava hücumları yapılmış ve bu hücumlar Hiroshima ve Nagasaki'ye yapılan atom bombası taarruzile neticelenmişti. 10 Ağustosta Japonya hükûmeti sulh talebinde bulunmuş ve 14 Ağustosta Cumhurreisi Truman, Japonyanın Müttefik şartlarını kabul etmiş olduğunu ilân eylemişti.

Bu tarihten dört ay evvel, nihaî zafere tamamile inanan 300 delege San Fransisco'da toplanarak sulhu tesis etmek vazifesine

koyulmuş bulunuyordu. Bu delegeler işbirliği sayesinde bu andaki Müttefik zaferini temin eden 51 milleti temsil ediyorlardı. Sekiz haftalık bir zaman zarfında Birleşmiş Milletler Anayasası meydana getirilmiş ve dünya sulhu için esas teşkil eden bu vesika âzâ devletlerin tasdikine arzolunmuştu. 28 Temmuzda, Parlamento bu Anayasayı tasdik etmiş, üç hafta sonra da Sovyetler Birliğinin tasdiki ilân edilmek suretiyle dünya kanunu hükmünü iktisap etmiştir.

Dünya teşkilâtının kurulmasından beri vukua gelen hâdiselerin tarihî cepheden tetkik edilerek değerlendirilmesi için vakit henüz erkendir. Yeni muğlak meseleler ortaya çıkmış olup halen

halledilmesine uğraşılmaktadır. Fakat harp sonrası devresinde iki mühim mesele kat'î surette cevaplandırılmıştır. Evvelâ, Birleşik Amerika'nın, memleketin tarihinin ilk günlerinden beri devam edegelen sosyal, politik ve ekonomik terakki yolunda, mütemadiyen ilerlemekte olduğu aşikâr olmuştur.

Amerikanın dahilî işlerindeki bu terakkiye ehemmiyet noktasından mütenazır olan, ikinci hayatî mesele de, haricî politikadır. Bu işte, Amerika Hükûmeti dünya sulh ve nizamı için devletlerarası mesuliyetlere katılmağı devamlı bir şekilde taahhüd etmiş olduğunu bütün dünyaya ilân etmiştir. Bu uğurda Birleşik Devletlerin üzerine almağa hazırlandığı vazife, 5 Haziran 1947 tarihinde, Hariciye Nazırı George Marshall tarafından, Avrupa Kalkınma Programı ilân edildiği zaman tâyin ve tarif edilmiştir. Marshall: «Birleşik Devletlerin dünyanın normal ekonomik sıhhatinin avdeti için elinden geleni yapması mantıkî bir harekettir. Çünkü, bu yapılmadan siyasî istikrar ve müemmen bir sulh olamaz. Siyasetimiz hiç bir memlekete veya doktrine matuf olmayıp, açlığa, fakrü zarurete, yese ve kargaşalığa karşıdır. Siyasetimizin gayesi, içinde hür müesseseleri barındırabilecek siyasî ve sosyal şartların meydana gelmesine müsait bir dünya ekonomisinin canlandırılması olmalıdır.» demiştir.

Dünya nizamının kurulması mesuliyetinin kısmen Amerikaya ait olduğuna kani olan Parlamento, Avrupa Kalkınma Programını tasdik etmek suretiyle, vahim bir surette ihtiyaç halinde bulunan Avrupa demokrasilerine derhal yardım yoluna gitmişti. Nisan 1949 da, Avrupa Kalkınma Programı birinci yıl dönümüne yaklaştığı sıralarda, Garbî Avrupada gittikçe artan kalkınma emareleri görülmeğe başlamıştı. Meselâ, fabrikalarla madenlerin istihsalât yekûnu 1947 rakkamlarına nazaran yüzde 14 bir yükselme kaydetmiş ve harpten evvelki en normal sene olan 1938 senesi rakkamlarına yaklaşmıştı. Garp yarım küresi çiftlik, orman, maden ve fabrikaları istihsalâtından Garbî Avrupaya gönderilen Avrupa Kalkınma Programı yardımı gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. 1948 Nisanından 1949 Şubatı nihayetine kadar, 4,566,730,000 dolarlık aynî yardımda bulunulmuştur.

Avrupa Kalkınma Programı ikinci senesine yaklaşırken, Cumhurreisi Truman Amerikan milletinin mesuliyetini yeni ve daha şümullü bir şekilde ifade etmiş ve bilhassa Amerikanın teknolojik bilgisini dünyanın daha az ilerlemiş memleketlerile paylaşmak lüzumuna işaret eylemişti. Truman, 20 Ocak 1949 da, Parlamentoda verdiği tarihî bir nutukta, memleketin kurulmasındaki esaslı prensip ve âmillerin mantıkî ve modern bir tefsirini yapmıştı.

Truman şöyle demiştir: «Fen sahasında ve sanayide elde ettiğimiz terakkinin nimetlerini geri kalmış memleketlerin ıslâhı ve gelişmesi için kullanmak üzere yeni ve geniş bir programın tatbikine başlamalıyız...

«Şuna kaniim ki teknik bilgilerimizin hazinelerini sulhsever milletlere açık bulundurmağa ve bu milletlerin daha iyi bir hayata kavuşmak hakkındaki emellerinin tahakkukuna yardım etmeğe borçluyuz. Diğer milletlerle işbirliği yaparak terakkiye muhtaç memleketlere sermaye yatırılmasını teşvik etmeliyiz.

«Gayemiz, kendi emek ve gayretleriyle daha fazla yiyecek, daha fazla giyecek, daha çok inşaat malzemesi ve işlerini hafifletmek için daha fazla makine kuvveti istihsal etmeleri hususunda dünyanın hür milletlerine yardım etmek olmalıdır...

«Bu tarzdaki yeni iktisadî gelişmeler, yardımın tesis olunduğu memleket ahalisinin menfaatleri gözönüne alınmak suretile, tertip edilerek murakabe edilmelidir. Parasını yatıran kimselere verilen garantiler, bu gelişmeler uğrunda emek ve kabiliyetlerini sarfeden şahısların menfaatleri noktasından verilecek garantilerle muvazene hâsıl etmelidir...

«Eski emperyalizmin — yani, ecnebi menfaatleri için istismar'ın — programımızda yeri yoktur. Hedef ve gayemiz... demokratik adalettir.

«Ancak içlerinde en az talihi olanlara, kalkınmaları hususunda yardım etmek suretiyle, insanlar ailesi, bütün insanların hakkı olan mes'ut ve rahat bir hayata kavuşabilir.

«Dünyanın milletlerini yalnız zalimlere karşı değil, ayni zamanda kırk yıllık düşmanları olan açlığa, sefalete ve ümitsizliğe karşı zafere ulaştıran canlı kuvveti demokrasi temin edebilir. Hâdiseler Amerikan demokrasisini yeni tesirler altında bırakmış ve bize yeni mes'uliyetler yüklemiştir.»

BOSTON TEA PARTY 1773
MONITOR and MERRIMAC 1862
EXPLOSION